Erich Maria REMARQUE

SOROC DE VIAŢĂ ŞI SOROC DE MOARTE

Prelucrare de Valeriu CIUCULIN
SLATINA 2006

Capitolul 1

Moartea mirosea altfel în Rusia decât în Africa. În Africa, sub crâncenul bombardament englez, cadavrele dintre linii zăcuseră adesea multă vreme neîngropate; dar soarele lucrase repede. Noaptea, mirosul venea împreună cu vântul, dulceag, înecăcios si apăsător — gazele umflau trupurile, făcându-le să se înalțe halucinant în lumina stelelor exotice, ca şi cum tăcuți, fără speranță, morții ar mai fi încercat o dată să lupte, fiecare pentru sine. Însă chiar de a doua zi, nespus de obosiți, începeau să se chircească, să se lipească mai tare de pământ, de parcă ar fi vrut să se afunde în glie. Şi când, după o vreme, puteau fi ridicați, unii erau uşori de tot şi veşteji; iar din cei găsiți după mai multe săptămâni rămăseseră aproape numai schelete, ce clămpăneau slobod în uniformele devenite deodată prea largi. Era o moarte uscată — în nisip, soare şi vânt. În Rusia moartea era năclăioasă şi duhnea.

Ploua de zile întregi, necurmat. Zăpada se topea. Cu o lună înainte fusese cu doi metri mai înaltă. Satul distrus, care la început păruse doar o îngrămădire de acoperişuri carbonizate, crescuse în fiecare noapte, pe tăcute, cu câte o bucată, din zăpada tot mai joasă. Se iviră pervazurile ferestrelor, după câteva nopți bolțile uşilor, apoi treptele care duceau în neaua fleşcăită.

Zăpada se topea, şi din ea începură să apară cadavrele. Cadavre vechi. Satul fusese de mai multe ori câmp de luptă — în noiembrie, în decembrie, în ianuarie şi, acum, în aprilie. A fost cucerit şi părăsit, recucerit şi iar părăsit; apoi au venit viscolele care, în câteva ceasuri, au troienit morții, uneori atât de adânc, că sanitarii nu mai izbuteau să găsească pe mulți dintre ei — iar mai târziu, aproape fiecare zi a zvârlit un nou strat de zăpadă peste satul pustiit, la fel cum surorile la spital aştern cearceaful peste un pat însângerat.

Mai întâi au ieşit la iveală morții din ianuarie. Zăcuseră sub stratul de deasupra şi au apărut în primele zile din aprilie, puțin după ce zăpada începuse să se împuțineze. Aveau trupuri congelate şi chipuri de ceară

cenuşie. Erau ca nişte scânduri — şi aşa au şi fost îngropaţi. Pe un deal dindărătul satului, unde nămeţii nu se înălţau prea mult, zăpada a fost dată la o parte cu lopeţile, iar târnăcoapele au muşcat pământul îngheţat. A fost o muncă istovitoare.

Armele celor căzuţi în ianuarie au fost găsite lângă morţii din decembrie. Puştile şi grenadele de mână alunecaseră mai jos decât trupurile; uneori chiar şi căştile de fier. De pe cadavrele acestea era mai uşor să se desprindă plăcuţele de identitate, ascunse sub uniforme; zăpada topită muiase postavul. Apa umplea gurile deschise, ca şi cum morţii ar fi fost nişte înecaţi. Unora li se dezgheţaseră şi câteva membre. Când erau transportaţi, corpul rămânea tot ţeapăn; însă un braţ aluneca în jos şi se bălăbănea, schiţând parcă un salut groaznic de indiferent şi aproape indecent. Tuturora, de cum erau întinşi la soare, li se dezgheţau mai întâi ochii; atunci luciul sticlos din ei pierea şi pupilele deveneau spongioase. Gheaţa se topea şi apa picura încet din orbite — de parcă morţii ar fi început să plângă.

Deodată se lăsă din nou ger; îngheţul ţinu câteva zile. Zăpada prinse coajă şi se făcu bocnă. Acum nu se mai împuţina. Apoi, însă, porni să sufle iarăşi un vânt molatic, apăsător.

La început, în albul fleşcăit nu se văzu decât o pată cenuşie. După un ceas apăru o mână ce se înălţa crispată.

— Uite încă unul, zise Sauer.

— Unde? întrebă Immermann.

— Colo, în faţa bisericii. Să încercăm să-l scoatem?

— La ce bun? O să facă vântul treaba asta şi fără noi. Zăpada de-acolo e încă de cel puţin un metru, doi. Afurisitul ăsta de sat e aşezat mai la vale decât toate celelalte dimprejur. Sau ţii cu tot dinadinsul să mai iei în cizme o porţie de apă rece ca gheaţa?

— Asta în nici un caz, ripostă Sauer cu ochii spre bucătărie. Ai idee ce haleală avem azi?

— Varză. Varză cu carne de porc, cartofi şi zeamă. Numai că... la apel lipseşte carnea de porc.

— Varză! Se putea altfel? A treia oară săptămâna asta!

Sauer se descheie la pantaloni şi începu să urineze.

— Nu-i decât un an de când îmi mai slobozeam udul ca dintr-o ţâşnitoare, destăinui el cu amărăciune. Milităreşte, aşa cum se cuvine. Mă simţeam minunat. Haleală pe cinste! Înaintam vârtos, în fiecare zi atâţia şi atâţia kilometri! Credeam că peste puţin voi fi din nou acasă. Acum îmi las udul ca un civil, fără nici o tragere de inimă.

Immermann îşi vârî o mână sub uniformă şi porni să se scarpine pe îndelete.

— Mie, zise el, mi-ar fi totuna cum aş urina, numai să mă văd odată iarăşi civil.

— Şi mie la fel. Dar se pare c-o să rămânem ostaşi până în vecii vecilor.

— Categoric. Eroi — până ne-o lua dracu. Numai ăia din SS mai urinează ca din ţâşnitoare.

Sauer se încheie la pantaloni.:

— Cred şi eu. Noi cu corvoada, dumnealor cu onorurile. Noi ne batem două, trei săptămâni pentru un pârlit de oraş, iar în ultima zi apar dumnealor din SS şi intră triumfal înaintea noastră. Uită-te numai câiă grijă li se poartă. Totdeauna mantăile cele mai groase, cizmele cele mai bune şi bucata de carne cea mai mare!

Immermann rânji:

— Las' că de-o vreme nici ăia din SS nu mai cuceresc oraşe. Se retrag şi ei. La fel ca noi.

— Ba de loc la fel ca noi. Noi nu pârjolim şi nu împuşcăm tot ce ne iese în cale.

Immermann conteni din scărpinat.

— Dar ce-i cu tine azi? întrebă el mirat. Accente omeneşti, aşa, din senin? Vezi să nu te audă Steinbrenner, că te şi pomeneşti într-un batalion disciplinar. Uite! Zăpada din faţa bisericii s-a surpat! A început să se vadă şi o bucată din braţul celui troienit.

Sauer se uită într-acolo:

— Dacă s-o topi tot aşa, mâine îl vedem agăţat de vreo cruce. E în locul cel rnai potrivit. Chiar deasupra cimitirului.

— Da' ce, e-un cimitir acolo?

— Sigur. Nu mai ţii minte? Am mai fost o dată pe-aici. În timpul ultimei noastre ofensive. La sfârşitul lui octombrie.

Sauer îşi luă gamela:

— Uite, vine şi bucătăria! Repede — că altfel nu mai apucăm decât lăturile.

Mâna creştea tot mai mult. Dar acum nu mai făcea impresia că zăpada se topeşte, ci că mâna se înalţă încet din pământ, ca o vagă ameninţare şi ca un gest împietrit de chemare în ajutor.

Comandantul companiei se opri în faţa grupei:

— Ce-i acolo?

— Vreun rus oarecare, domnule locotenent.

Rahe aruncă o privire scrutătoare. Văzu o bucată de mânecă spălăcită.

— Omul de colo nu-i rus, zise el.

Plutonierul Mücke începu să-şi joace degetele de la picioare în cizme. Nu putea să-l sufere pe comandantul companiei. În faţa lui stătea, bineînţeles, perfect reglementar, în poziţie de drepţi — disciplina mai presus de orice sentiment personal! — dar, pentru a-şi exprima într-un fel dispreţul, mişca invizibil degetele de la picioare. „Găgăuţă! îl beşteli el în gând. Nătăfleaţă!"

— Dă ordin să fie scos de acolo, îi spuse Rahe.

— Am înţeles.

— Pune numaidecât doi-trei oameni. Nu-i o privelişte prea atrăgătoare.

„Maimuţoiule! îl bruftui Mücke în sinea sa. Faci în pantaloni! Auzi vorbă: Nu-i o privelişte prea atrăgătoare! Ca şi când ăsta ar fi primul mort pe care-l vedem!"

— E un soldat german, întregi Rahe.

— Să trăiţi, dom' locotenent, dar de patru zile n-am mai dat decât peste ruşi.

— Pune să fie scos — şi-o să vedem ce e.

Rahe plecă spre cvartirul său. „Dobitoc! îl boscorodi Mücke în tăcere. Nu-ţi mai încapi în piele! Ai sobă, casă încălzită şi Crucea de Fier cu colan. Eu n-am nici măcar Crucea de Fier clasa întâi. Şi totuşi aş fi meritat-o măcar cât a meritat el garnitura lui de tinichele!"

— Sauer! răcni apoi. Immermann! La mine! Aduceţi lopeţile! Cine mai e pe-aici? Graeber! Hirschmann! Berning! Steinbrenner, preiei comanda. Mâna de colo! Dezgropaţi cadavrul şi înmormântaţi-l, dacă e ostaş german. Eu unul fac prinsoare că nu-i.

Steinbrenner se apropie agale.

— Prinsoare? întrebă el. Avea un glas piţigăiat de băieţandru, deşi încerca mereu să-l îngroaşe. Pe cât?

Mücke stătu o clipă în cumpănă.

— Pe trei ruble, zise apoi. Trei ruble de ocupaţie.

— Pe cinci. Pe mai puţin de cinci nu fac prinsoare.

— Bine, pe cinci. Dar cu bani peşin, nu pe veresie.

Steinbrenner izbucni în râs. Dinţii îi scânteiau în soarele palid. Avea nouăsprezece ani, părul blond şi o faţă ca de înger gotic.

— Bani peşin, fireşte! Altfel cum, Mücke?

Mücke nu-l prea înghiţea pe Steinbrenner, dar se temea de el şi se arăta prevăzător. Toată lumea ştia că Steinbrenner e nazist o sută cincizeci la sută.

— Perfect, perfect! spuse Mücke şi, scoţând din buzunar o tabacheră din lemn de vişin, pe capacul căreia erau gravate flori, întrebă: Iei o ţigară?

— Mai e vorbă?

— Führerul nu fumează, Steinbrenner! strecură Immermann tărăgănat.

— Ţine-ţi fleoanca!

— Ţine-ţi-o tu!

—Ţi s-a urât cu binele? i-o întoarse Steinbrenner, înălţându-şi genele lungi şi aruncându-i o privire piezişă. S-ar zice că ai uitat o seamă de lucruri.

Immermann râse:

— Nu prea sunt uituc de felul meu. Şi ştiu la ce faci aluzie, Max. Dar nu uita nici tu ce-am spus. Führerul nu fumează. Asta e tot. Sunt patru martori care au auzit că Führerul nu fumează — o ştie toată lumea.

— Ia mai isprăviţi cu prostiile! interveni Mücke. Hai, dezgropaţi mortul. Ordin de la comandantul companiei.

— Ei, atunci la lucru!

Steinbrenner aprinse ţigara primită de la Mücke.

— De când se fumează în front? întrebă Immermann.

— Nu suntem în front, ripostă Mucke cu arţag. Isprăviţi odată cu ciorovăiala şi dezgropaţi-l pe rus. Hirschmann! Şi dumneata!

— Nu e rus, anunţă Graeber.

Era singurul care se apucase de lucru; întinsese câteva scânduri până în preajma mortului şi începuse să rânească zăpada de lângă braţ şi piept. Se vedea acum bine uniforma jilavă.

— Nu-i rus? exclamă Steinbrenner şi, păşind repede şi sigur ca un dansator pe scândurile care-i jucau sub picioare, se lăsă pe vine lângă Graeber. Exact! Nu e. Asta-i uniformă germană.

Apoi, întorcând capul:

— Mucke! Nu e rus. Am câştigat rămăşagul!

Mücke se apropie greoi. Se uită în groapa din faţa lui, în care picurau încet, de pe margini, stropi de apă.

— Nu înţeleg, zise apoi îmbufnat. De aproape o săptămână găsim numai ruşi. Trebuie să fie unul din decembrie, care a alunecat mai jos.

— Poate fi şi unul din octombrie, opină Graeber. Chiar regimentul nostru a trecut atunci pe aici.

— Aiurea! Nu poate fi de atunci.

— Ba da. Am dat aici lupte într-o noapte. Ruşii s-au retras, şi noi am primit ordin să pornim imediat înainte.

— Exact! întări Sauer.

— Nici gând! Trupele din urma noastră au găsit fără îndoială toţi morţii şi i-au îngropat. Fără nici o îndoială!

— Asta nu-i chiar atât de sigur. La sfârşitul lui octombrie a nins cu toptanul. Şi noi înaintam pe atunci foarte repede.

— Spui asta pentru a doua oară, preciza Steinbrenner, sfredelindu-l cu privirea pe Graeber.

— Nu strică s-o auzi încă o dată, dacă vrei. Eram atunci în contraofensivă şi am înaintat cu peste o sută de kilometri.

— Iar acum ne retragem, nu?

— Acum suntem iarăşi aici.

— Suntem deci în retragere — ori ba?

Immermann îi făcu lui Graeber un semn cu cotul, ca să ia seama.

— Şi tu vrei să spui că înaintăm? se îndărătnici Graeber.

— Scurtăm frontul, interveni Immermann, aţintindu-l pe Steinbrenner cu o privire batjocoritoare. Şi asta, de un an încoace. Repliere strategică, pentru a câştiga războiul. Asta o ştie toată lumea.

— Uite şi un inel în deget, zise deodată Hirschmann.

Săpase mai departe şi dăduse la iveală a doua mână a mortului. Mücke se aplecă s-o vadă.

— Într-adevăr! zise după o clipă. Chiar de aur. Verighetă.

Toţi se uitară într-acolo.

— Bagă de seamă, îi şopti Immermann lui Graeber. Altminteri scârnăvia e în stare să-ţi primejduiască permisia. Te denunţă că eşti defetist. Atât aşteaptă.

— Dă-l încolo, că face doar pe grozavul. Mai bine te-ai feri tu. Pe tine te are la ochi mai rău decât pe mine.

— Puţin îmi pasă. N-am drept la permisie.

— Uite şi insignele regimentului nostru, vesti Hirschmann, care scormonise cu mâinile mai departe.

— Prin urmare, e absolut sigur că nu-i rus? rânji Steinbrenner cu ochii la Mücke.

— Nu, nu-i rus, răspunse Mücke cu ciudă.

— Cinci mărci! Păcat că nu ne-am prins pe zece. Scoate bişţarii!

— N-am banii la mine.

— Dar unde? La Banca Naţională? Haide, haide, dă-i încoace!

Mücke se uită furios la Steinbrenner. După aceea îşi scoase portofelul din buzunarul de la piept şi numără banii:

— Azi toate-mi merg de-a-ndoaselea! Fir-ar a dracului de treabă!

Steinbrenner băgă banii în buzunar.

— Cred că e Reicke, zise Graeber.

— Ce-ai spus?

— Mortul e locotenentul Reicke din compania noastră. Sunt epoleţii lui. Şi-i lipseşte falanga de sus la arătătorul de la nuna dreaptă.

— Nici gând. Reicke a fost rănit şi transportat în spatele frontului. Am aflat-o cu toţii mai târziu.

— Şi totuşi e Reicke.

— Dezgropaţi-i faţa!

Graeber şi Hirsehmann săpară mai departe.

— Atenţie! strigă Mücke. Să nu-l loviţi la cap.

Faţa se ivi din omăt. Era jilavă şi făcea o impresie ciudată, cu orbitele încă pline de zăpadă, ca şi cum un sculptor n-ar fi modelat în întregime o mască şi ar fi lăsat-o oarbă. Un dinte de aur licărea printre buzele învineţite.

— Nu pot să-mi dau seama dacă e Reicke, zise Mucke.

— El trebuie să fie! N-a căzut atunci nici un alt ofiţer de-al nostru, pe-aici.

— Curăţaţi-i ochii.

Graeber şovăi. Apoi şterse binişor, cu mănuşa, zăpada din orbitele mortului.

— El e! zise.

Mücke începu să se agite. Preluă personal comanda. Fiind vorba de un ofiţer, i se părea că-i necesar un grad superior în fruntea echipei.

— Ridicaţi-l! Hirschmann şi Sauer — picioarele; Steinbrenner şi Berning — braţele. Graeber, ia seama la cap! Acum, toţi o dată — hei, rup!

Trupul se mişcă din loc.

— Încă o dată! Hei, rup!

Cadavrul se mişcă din nou. De sub el, din zăpadă, sui un fel de geamăt cavernos, în clipa în care aerul pătrunse în gol.

— Domnule plutonier, se desprinde piciorul! strigă Hirschmann.

Era numai cizma, care atârna în jos. Din pricina zăpezii topite, carnea picioarelor putrezise în tovalul cizmelor şi, acum, ceda.

— Daţi-i drumul! Lăsaţi-l jos! strigă Mücke.

Era prea târziu. Corpul alunecă şi Hirschmann rămase cu cizma în mână.

— Piciorul e înăuntru? întrebă Inimermann.

— Pune cizma la o parte şi mai sapă împrejur! îi strigă Mücke lui Hirschmann. Cine putea bănui că s-a muiat în halul ăsta! Iar dumneata, Immermann, ţine-ţi gura. Mai mult respect faţă de morţi!

Immermann se uită uluit la Mücke, dar tăcu.

După câteva minute, toată zăpada din jurul cadavrului era dată la o parte. Sub uniforma udă se găsi port-vizitul cu diferite hârtii. Scrisul se prelinsese, dar putea fi încă citit. Graeber avusese dreptate: era locotenentul Reicke, care le fusese comandant de pluton toamna trecută.

— Trebuie să anunțăm numaidecât, spuse Mücke. Rămâneți aici. Mă întorc îndată.

Se îndreptă spre casa unde stătea comandantul companiei. Era singura clădire rămasă în stare mai bună. Înainte de revoluție, fusese probabil casa popei.

Rahe şedea în odaia cea mare. Mücke se zgâi cu duşmănie la respectabila sobă rusească, în care ardea focul. Pe lavița din fața sobei sta lungit dormitând câinele ciobănesc al lui Rahe. Mücke raportă descoperirea şi Rahe veni cu el să vadă mortul.

Acolo, locotenentul se uită îndelung la Reicke.

— Închideți-i ochii, zise apoi.

— Nu se mai poate, domnule locotenent, răspunse Graeber. Pleoapele s-au muiat de tot. S-ar rupe.

Rahe îşi îndreptă privirea spre biserica năruită în urma bombardamentelor.

— Duceți-l deocamdată acolo. Avem vreun coşciug?

— Coşciugele au rămas în urmă, raportă Mücke, şi au fost capturate de ruşi. Sper că vor avea prilejul să le folosească din plin.

Steinbrenner râse. Rahe nu râse.

— Am putea face singuri un coşciug?

— Ar dura prea mult, domnule locotenent, zise Graeber. Corpul e de pe acum foarte moale. Şi nici nu cred să se găsească în satul ăsta lemn potrivit.

Rahe dădu din cap:

— Întindeți-l pe o foaie de cort. Îl vom înmormânta înfăşurat în ea. Săpați o groapă şi pregătiți o cruce.

Graeber, Sauer, Immermann şi Berning transportară la biserică cadavrul aproape descompus. Hirschmann îi urmă, şovăitor, cu cizma în care se afla bucata de picior.

— Plutonier Mücke! strigă Rahe.

— Ordonați!

— Ne vor fi trimişi azi patru prizonieri. Partizani ruşi. Mâine dimineață trebuie împuşcați. Compania noastră a primit ordinul să-i execute. Vezi dacă găseşti în plutonul dumitale voluntari pentru treaba asta. Altminteri, oamenii vor fi desemnați din oficiu.

— Am înțeles, domnule locotenent.

— Naiba ştie de ce ne-au ales tocmai pe noi pentru asta! Dar, mă rog, în harababura de acum...

— Sunt gata să mă prezint ca voluntar, zise Steinbrenner.

— Bine.

Pe fața lui Rahe nu se clinti nici un mușchi. Cu paşi mari porni înapoi pe poteca din zăpadă. „Înapoi la soba lui! gândi Mücke. Curcă plouată! Ce mare lucru, să împuşti câțiva partizani! Ca şi cum ei n-ar fi ucis sute dintre ai noştri!"

— Dacă ruşii sosesc la timp, vor putea să sape şi groapa lui Reicke o dată cu a lor, zise Steinbrenner. În felul ăsta, ne scutesc de o treabă. Unde merge mia, merge şi suta. E bine, domnule plutonier?

— Fie şi-aşa!

Mücke era tare cătrănit. „Suflet de belfer! gândi el. Lung, slab, o prăjină cu ochelari. A fost locotenent şi în timpul primului război. Nici o avansare în cel de acum. Viteaz, mă rog, cine n-a fost? Dar nici cea mai mică însuşire de conducător!"

— Ce părere ai despre Rahe? îl întrebă pe Steinbrenner.

Acesta îl privi fără să înțeleagă.

— E comandantul nostru de companie, nu?

— Bineînțeles — dar altfel?

— Altfel? Cum altfel?

— Nimic, răspunse Mücke acru.

— Destul de adânc? întrebă rusul cel mai bătrân.

Era un om de vreo şaptezeci de ani, cu o barbă albă murdară, cu ochii foarte albaştri, care o rupea puțin pe nemțeşte.

— Ține-ți clanța şi vorbeşte numai când eşti întrebat, îl repezi Steinbrenner.

Trepida de neastâmpăr. Nu-şi lua ochii de la femeia care făcea parte din grupul de partizani. Era tânără şi voinică.

— Mai adânc, spuse Graeber.

Împreună cu Steinbrenner şi Sauer, îi supraveghea pe prizonieri.

— Pentru noi? întrebă rusul.

Dintr-un salt rapid şi uşor, Steinbrenner ajunse până la el şi-i trăsni o palmă peste obraz:

— Ți-am mai spus, moşule, să-ți pui lacăt la gură. Ce-ți închipui că-i aici? Iarmaroc?

Şi zâmbi. Pe fața lui nu se citea nici pic de răutate. Iradia doar plăcerea unui copil când rupe picioarele unei muşte.

— Nu, groapa nu-i pentru voi, zise Graeber.

Rusul nu se clintise. Nemişcat, se uita la Steinbrenner. Steinbrenner îi înfruntă privirea. Şi, deodată, fața i se schimbă. Era acum, toată, numai încordare. Steinbrenner era convins că rusul se va năpusti la el, şi-i aştepta întâia mişcare. N-ar fi fost nimic dacă l-ar fi împuşcat pe loc; omul era

oricum osândit la moarte şi nimeni nu s-ar fi ostenit să întrebe dacă fusese caz de legitimă apărare ori ba. Însă Steinbrenner nu se mulţumea cu atât. Graeber se întreba chiar dacă pentru omul acesta nu era cumva doar un fel de sport, să-l aţâţe pe rus până avea să-şi piardă cumpătul — sau dacă în el mai trăia o urmă din ciudata pedanterie care caută totdeauna un pretext, ca şi în cazul unui asasinat să aibă faţă de sine dezlegare, ca pentru săvârşirea unui fapt legal. La Steinbrenner era şi una şi alta. Şi-amândouă în acelaşi timp. Graeber constatase aceasta nu o dată.

Rusul nu se clintea. Din nas îi curgea sânge şi-i picura în barbă: Graeber se întrebă ce-ar fi făcut el însuşi în locul rusului: s-ar fi aruncat oare asupra celuilalt, riscând pentru asta să fie împuşcat pe loc — sau ar fi înghiţit totul ca să mai câştige câteva ceasuri, încă o noapte de viaţă? Nu izbuti să găsească răspuns.

Rusul se aplecă încet şi apucă lopata căzută. Steinbrenner se trase un pas îndărăt, gata să tragă. Dar rusul nu-şi mai înălţă trupul, începu să sape din nou în fundul gropii. Steinbrenner rânji.

— Culcă-te în ea! porunci apoi scurt.

Rusul lăsă lopata din mână şi se lungi în groapă. Rămase nemişcat. Când Steinbrenner calcă pământul scos, câţiva bulgări de zăpadă căzură peste el.

— O fi destul de lungă? îl întrebă pe Graeber.

— Da. Reicke n-a fost prea înalt.

Rusul se uită în sus. Ochii îi erau larg deschişi şi cerul părea a se oglindi în ei, adânc, albastru. Perii de pe buză îi fremătau la fiecare răsuflare. Steinbrenner îl lăsă câtva timp culcat.

— Ieşi! strigă apoi.

Rusul se căţără din groapă. Avea bucăţi de pământ umed lipite de surtuc.

— Aşa! făcu Steinbrenner cu ochii la femeie. Acum mergem să săpăm gropile pentru voi. Alea nu trebuie să fie atât de adânci. Totuna, dacă la vară au să vă dea gata vulpile.

Era dis-de-dimineaţă. În zare stăruia o geană galben-roşiatică. Zăpada scârţâia; în cursul nopţii se lăsase din nou îngheţ. Gurile gropilor păreau foarte negre.

— Afurisită treabă! izbucni Sauer. Poftim ce ne aruncă în spinare! De ce tocmai noi? De ce nu cei de la Siguranţă? Că doar ei sunt specialişti în execuţii. De ce noi? Asta-i a treia oară. Ce naiba, doar suntem ostaşi de treabă!

Graeber îşi ţinea arma în cumpănire. Oţelul era foarte rece. Îşi puse mănuşile.

— Ăia de la Siguranţă au de lucru în spatele frontului.

Se apropiară şi ceilalţi. Steinbrenner era singurul dintre ei treaz de tot şi odihnit. Pielea îi era trandafirie ca a unui copil.

— Ascultaţi, băieţi, zise el. Pe vaca aia care-i cu ei — lăsaţi-o pe mâna mea.

— De ce? se miră Sauer. Nu mai ai timp s-o laşi borţoasă. Trebuia să fi încercat mai înainte.

— Fii pe pace, a încercat, insinuă Immermann.

Steinbrenner se răsuci enervat:

— De unde ştii?

— Şi dumneaei n-a catadicsit.

— Grozav de deştept mai eşti! Dacă aş fi vrut-o pe vaca aia roşie, aş fi avut-o.

— Ori nu.

— Ia mai isprăviţi odată cu tâmpeniile astea! le-o tăie Sauer, muşcând dintr-o bucată de tutun de mestecat. Dacă Steinbrenner vrea s-o împuşte el, n-are decât. Nu mă dau în vânt după aşa ceva.

— Nici eu, declară Graeber.

Ceilalţi nu spuseră nimic. Se lumina tot mai mult. Steinbrenner scuipă cu necaz:

— Să-i împuşti e ceva mult prea frumos pentru asemenea otrepe! Păcat de muniţia irosită! Ăştia nu merită decât să fie spânzuraţi!

— Unde? făcu Sauer, uitându-se împrejur. Vezi vreun copac? Sau ai vrea poate să construim o spânzurătoare anume pentru ei? Şi pe aia, din ce?

— Uite-i, vesti Graeber.

Mücke venea cu cei patru ruşi. În faţa şi în urma lor mărşăluiau câte doi soldaţi. Rusul cel bătrân se afla în frunte; după el venea femeia, şi apoi cei doi mai tineri. Fără nici un ordin, cei patru se înşiruiră în faţa gropilor. Femeia se uită mai întâi în ele şi numai apoi se întoarse cu spatele. Purta o fustă roşie de lână.

Locotenentul Müller din plutonul întâi ieşi din casa unde stătea comandantul companiei Îi ţinea locul lui Rahe la execuţie. Era ridicol, dar formele se respectau încă, uneori. Toţi ştiau că cei patru ruşi erau poate partizani sau poate nu — dar fuseseră interogaţi şi condamnaţi după toate regulile, fără a li se da cea mai mică şansă de a-şi spune şi ei cuvântul. Dar, ce-ar mai fi fost de constatat? Erau învinuiţi că avuseseră arme. Şi acum aveau să fie împuşcaţi în mod legal — în prezenţa unui ofiţer. Ca şi cum amănuntul acesta nu le-ar fi fost cu desăvârşire indiferent!

Locotenentul Müller avea douăzeci şi unu de ani, şi fusese trimis la ei cu şase săptămâni înainte. Se uită la osândiţi şi citi sentinţa.

Graeber privea la femeie. Stătea dreaptă, nemişcată în fusta ei roşie, la marginea gropii. Era voinică, tânără şi sănătoasă, parcă anume făcută să aducă copii pe lume. Nu înţelegea cuvintele pe care le citea Müller, ştia însă că era condamnarea ei la moarte. Ştia că peste câteva minute viaţa care fremăta puternic în vinele ei sănătoase avea să se sfârşească pentru totdeauna — şi totuşi era calmă, ca şi cum asta n-ar fi însemnat nimic, şi ca şi cum i-ar fi fost doar puţin frig în dimineaţa asta rece.

Graeber îl văzu pe Mücke şoptindu-i ceva lui Müller, cu un aer plin de importanţă. Müller înălţă capul:

— Nu se poate pe urmă?

— E mai bine acum, domnule locotenent. Mai simplu.

— Bine. Cum crezi.

Mücke făcu un pas înainte.

— Spune-i ăluia de colo să-şi scoată cizmele, porunci el rusului bătrân care ştia nemţeşte, arătându-l pe unul dintre prizonierii mai tineri.

Bătrânul transmise celui vizat ordinul primit. Vorbea cu glasul scăzut, puţin cântător. Celălalt, un bărbat uscăţiv, nu înţelese numaidecât.

— Haide! cârâi Mücke. Cizmele! Scoate-ţi cizmele!

Bătrânul repetă cele spuse. Bărbatul mai tânăr pricepu acum şi, parcă deodată conştient că nu şi-a făcut datoria, se grăbi să-şi scoată cizmele cât mai repede. Se clătină când rămase într-un singur picior ca să-şi tragă cizma din celălalt. „De ce se grăbeşte oare? se întrebă Graeber. Ca să moară cu un minut mai curând?" Omul luă cizmele şi le întinse zelos lui Mücke. Erau cizme bune.

Mücke mârâi ceva şi arătă într-o parte. Omul puse cizmele acolo şi trecu apoi din nou în rând. Stătea acum cu obielele pe zăpadă. Degetele de la picioare îi răsăreau galbene din cârpele murdare şi omul şi le îndoia stingherit.

Mücke îi inspectă şi pe ceilalţi. Găsi la femeie o pereche de mănuşi îmblănite şi-i porunci să le pună alături de cizme. Se uită un timp şi la fusta ei roşie. Era în bună stare şi dintr-un postav trainic. Steinbrenner rânji pe sub mustaţă, dar Mücke nu-i spuse femeii să şi-o scoată. Poate că se temea de Rahe, în cazul că acesta ar fi urmărit execuţia de la fereastră, sau poate că nu ştia ce să facă după aceea cu fusta. Se trase înapoi. Femeia spuse repezit ceva pe ruseşte.

— Întreabă ce vrea, zise locotenentul Müller.

Avea faţa palidă. Era prima lui execuţie. Müller îl întrebă pe rusul cel bătrân.

— Nu vrea nimic, răspunse acesta. Vă blestemă.

— Cum, cum? strigă Müller care nu înţelesese.

— Vă blestemă, repetă rusul ceva mai tare. Vă blestemă pe voi şi pe toţi nemţii care au cotropit pământul rusesc! Blestemă pe copiii voştri! Doreşte ca într-o zi copiii ei să-i împuşte pe ai voştri, aşa cum ne împuşcaţi voi acum pe noi.

— Auzi neruşinare! strigă Mücke, cu ochii holbaţi la femeie.

— Are doi copii, ripostă bătrânul. Iar eu am trei feciori.

— Destul, Mücke! se răsti Müller enervat. Nu suntem pastori!

Plutonul de execuţie luă poziţie de drepţi. Graeber îşi simţea arma. Scosese mănuşile. Oţelul se lipi glacial de degetul mare şi de arătător. Lângă el se afla Hirschmann. Era galben la faţă, dar stătea smirna. Graeber hotărî să tragă în rusul de la capătul din stânga al şirului. Pe vremuri, când făcea parte dintr-un pluton de execuţie, trăgea în aer, dar acum nu mai proceda aşa. Nu făcuse nici un bine celor ce urmau a fi împuşcaţi: mai fuseseră alţii care gândiseră ca el, aşa că aproape toţi trăseseră cu bună ştiinţă alături. Fusese deci necesar ca execuţia să fie repetată, şi în felul acesta prizonierii au fost împuşcaţi de două ori. Odată, ce-i drept, o femeie care nu fusese atinsă de glonţ se aruncase în genunchi, mulţumindu-le cu lacrimi în ochi pentru cele două-trei minute de viaţă câştigate în felul acesta. Dar lui Graeber nu-i plăcea să-şi amintească de femeia aceea. De altfel, asemenea lucruri nici nu se mai întâmplau acum.

— La ochi, arm'!

Pe deasupra înălţătorului, Graeber îl vedea pe rus. Era bătrânul cu barbă şi cu ochii albaştri. Înălţătorul îi tăia faţa în două. Graeber înclină arma ceva mai jos. Ultima dată îi zburase unuia maxilarul. Pieptul era o ţintă mai sigură. Văzu că arma lui Hirschmann avea ţeava îndreptată mai sus, ceea ce însemna că vrea să tragă deasupra capului.

— Te vede Mücke! îi murmură. Ocheşte mai jos. Lateral!

Hirschmann coborî puţin ţeava.

— Foc! răsună comanda.

Rusul păru că se înalţă şi se apropie de Graeber. Era ca şi cum s-ar fi arcuit, asemenea imaginilor ce se văd într-o oglindă convexă, în barăcile de distracţii de la bâlci. Se arcuise şi căzuse apoi pe spate, zvârlit pe jumătate în groapă, aşa că doar picioarele îi rămăseseră afară.

Ceilalţi doi se prăbuşiseră pe locul unde se aflau. Cel fără cizme îşi săltase în ultimul moment mâinile spre cap, ca să-şi apere obrazul. O mână îi atârna ca o cârpă, spânzurând în jos. Nici unuia dintre ruşi nu i se legaseră mâinile şi nu i se acoperiseră ochii. Amănuntul fusese uitat.

Femeia căzuse cu faţa înainte. Nu era moartă. Se sprijinea într-o mână şi se uita ţintă, cu capul înălţat, la grupul de soldaţi. Steinbrenner părea satisfăcut. Nimeni, în afară de el, nu trăsese în ea.

Bătrânul rus mai zvârli ceva din groapă — apoi se făcu liniște. Numai femeia continua să zacă sprijinită în mână. Fața ei lătăreață era îndreptată spre soldați și buzele-i șuierau ceva. Cum rusul cel bătrân era mort, nimeni nu mai putea traduce ce spunea. Stătea în același loc, rezemată acum în coate, ca o broască mare, colorată, care nu se mai poate mișca, și șuiera, fără a-i scăpa pe soldați o clipă din ochi. Se părea că nu-l vede pe Mücke, care se apropia de ea dintr-o parte, cu fața mohorâtă. Șuiera fără încetare, și numai în ultimul moment zări revolverul. Își zvârli capul într-acolo și-l mușcă pe Mücke de mână. Mucke trase o înjurătură și-o izbi de sus, cu stânga, în maxilar. Când dinții femeii se descleștară, o împușcă în ceafă.

— Proști țintași! mârâi Müller. Nu știți să ochiți?

— Hirschmann e de vină, domnule locotenent, raportă Steinbrenner.

— Nu Hirschmann! ripostă Graeber.

— Gura! răcni Mücke. Așteptați să fiți întrebați.

Își îndreptă ochii spre Müller. Locotenentul era foarte palid și nu mișca. Mücke se aplecă peste ceilalți ruși. Lipi țeava revolverului după urechea unuia dintre cei tineri și trase. Capul zvâcni și rămase apoi din nou nemișcat. Mücke vârî revolverul în toc și se uită la mâna sa. Scoase o batistă și și-o înfășură.

— Du-te să-ți pui niște tinctură de iod, zise Müller. Unde e sanitarul?

— A treia ușă pe dreapta, domnule locotenent.

— Du-te imediat acolo.

Mücke porni. Müller aruncă o privire morților. Femeia zăcea cu fața îndesată în pământul ud.

— Băgați-i în groapă și astupați mormântul, zise locotenentul.

Fu cuprins deodată de ciudă și nu știa de ce.

Capitolul 2

În cursul nopții, bubuitul din zare se auzi mai tare. Cerul era stacojiu și străfulgerarea salvelor deveni mai vizibilă. Cu zece zile în urmă, regimentul fusese retras de pe front și staționa acum într-un cantonament de odihnă. Dar rușii se apropiau. Frontul se deplasa în fiecare zi. Nu mai exista o linie bine determinată. Rușii atacau. De luni de zile atacau într-una. Și de luni de zile regimentul se retrăgea.

Graeber se trezi. Trase cu urechea la uruitul îndepărtat și încercă să adoarmă din nou. Dar nu reuși. După câteva minute își trase cizmele și ieși la aer.

Noaptea era senină și de loc friguroasă. De la dreapta, dindărătul pădurii, se auzeau răbufniri de explozii. Mai multe umbrele luminoase pluteau în aer ca niște meduze transparente, revărsând șuvoaie de lumină. Ceva mai încolo, proiectoarele căutau pe cer avioane.

Graeber se opri și-și înălță privirea. Cerul era fără lună, dar spuzit de stele. Graeber nu vedea stelele; vedea numai că noaptea era propice pentru raiduri aeriene.

— Frumoasă vreme pentru cei care pleacă în permisie, rosti cineva lângă el.

Era Immermann. Făcea de gardă. Regimentul se afla, ce-i drept, în repaus, dar partizanii se strecurau peste tot, și de aceea, noaptea, se puneau santinele.

— Ai venit prea curând, zise Immermann. Mai ai o jumătate de oră până la schimbul tău. Culcă-te și dormi, că te trezesc eu. La vârsta ta adormi imediat. Câți ani ai? Douăzeci și trei?

— Atât.

— Păi vezi?

— Dar nu mi-e somn.

— Ești în frigurile plecării, asta-i! făcu Immermann, uitându-se iscoditor la Graeber. Ce baftă, mă! Permisie!

— N-o am încă. În ultimul moment mai poate veni un ordin de blocare a permisiilor. Am pățit-o de trei ori până acum.

— Posibil. De când ți se cuvine?

— De șase luni. Mereu a intervenit câte ceva. Ultima oară o rană în pulpă — dar n-a fost suficientă pentru a fi trimis în patrie.

— Ghinion. E bine totuși că ai dreptul la permisie. Eu n-am nici măcar atât. Fost membru al partidului social-democrat. Suspect din punct de vedere politic; șansa de a deveni erou, atâta tot. Carne de tun și gunoi de îngrășat pentru „imperiul german milenar!"

Graeber întoarse capul. Immermann pufni în râs:

— Aha! „Privirea germană!" Nici o grijă! Nu-i nimeni pe-aici; toți dorm. Chiar și Steinbrenner.

— Nu m-am gândit la asta, răspunse Graeber înțepat.

Totuși la asta se gândise.

— Cu atât mai rău, râse Immermann din nou. Înseamnă că ne-a intrat adânc în sânge, și nici nu ne mai dăm seama. Partea comică e că tocmai denunțătorii au crescut mari în epoca noastră eroică, la fel ca ciupercile după ploaie! Iată un fenomen care ar trebui să ne dea de gândit, nu?

Graeber se codi o clipă înainte de a răspunde.

— Dacă ştii atât de bine lucrurile astea, n-ar strica să te fereşti ceva mai mult de Steinbrenner, zise în cele din urmă.

— Puţin îmi pasă de Steinbrenner. Vouă vă poate face mai mult rău decât mie. Tocmai pentru că sunt mai imprudent. La unul ca mine, ăsta-i semn de onestitate. Prea multă slugărnicie ar trezi bănuieli. E o veche tactică a foştilor membri ai partidului social-democrat, pentru a nu deveni suspecţi. Nu-i bună?

Graeber îşi suflă în palme.

— Frig! zise.

Nu voia să se lase atras într-o discuţie politică. Era mai bine să nu ia nici o atitudine. Dorea să obţină permisia, atât şi nimic mai mult, şi nu voia să şi-o primejduiască în nici un fel. Immermann avea dreptate: suspiciunea era însuşirea cea mai răspândită în al treilea Reich. Aproape nicăieri nu puteai fi sigur. Şi, de vreme ce nu erai sigur, cel mai bun lucru era să-ţi ţii gura.

— Când ai fost ultima oară acasă? întrebă Immermann.

— Acum vreo doi ani.

— Ehei, e tare mult de-atunci! Ce-o să mai caşti ochii!

Graeber nu răspunse nimic.

— Ce-o să te mai minunezi! urmă Immermann. Câte s-au schimbat!

— Ce putea să se schimbe atâta?

— Multe. Ai să vezi.

O clipă, Graeber fu străbătut de un fior tăios de teamă, ca un cuţit în stomac. Cunoştea senzaţia asta; îl fulgera din când în când, subit şi fără nici o pricină. Nu era de mirare, într-o lume în care de mult nu mai exista nimic sigur.

— Dar tu de unde ştii? îl întrebă pe Immermann. Că doar n-ai fost niciodată în permisie.

— Nu, n-am fost, dar ştiu.

Graeber se ridică. Pentru ce mai venise afară? Nu voise să vorbească. Dorise să fie singur. De s-ar vedea odată plecat! Era aproape o idee fixă: să fie singur — singur câteva săptămâni — singur şi să cugete; atât. Avea atâtea lucruri la care voia să mediteze. Dar nu aici — acasă, în patrie, singur, departe de război.

— E ora schimbului, zise. Mă duc să-mi iau calabalâcul şi să-l trezesc pe Sauer.

Duruitul clocotea în noapte, fără contenire. Duruitul şi vîlvoarea din zare. Graeber îşi aţinti ochii într-acolo. Ruşii... în toamna anului 1941, Führerul declarase că sunt la pământ — şi aşa şi păruse. În toamna anului 1942 declarase acelaşi lucru, şi tot aşa păruse şi atunci. Dar apoi intervenise inexplicabila perioadă din faţa Moscovei şi a Stalingradului. Şi, brusc, nu mai mersese nimic. Parcă ar fi fost un blestem. Deodată, ruşii avură din nou artilerie, începu bubuitul în zare, acoperind toate discursurile Führerului, şi nu mai conteni nici o clipă; apoi măturase din cale toate diviziile germane, făcându-le să apuce calea întoarsă. Nimeni nu putuse să înţeleagă, dar din senin începură să se vânture zvonuri că divizii întregi fuseseră încercuite şi se predaseră; peste puţin fiecare ştia că victoriile se preschimbaseră în fugă. La fel ca în Africa, atunci când Cairo se aflase atât de aproape.

Graeber ocoli satul. O lumină care nu era a lunii deforma perspectivele. Zăpada o primea de undeva şi o răsfrângea împrăştiat. Casele păreau mai depărtate, iar pădurile mai apropiate decât erau în realitate. Mirosea a necunoscut şi a primejdie.

Vara lui 1940 în Franţa. Fusese o adevărată plimbare până la Paris. Vuietul avioanelor în picaj deasupra unei ţări buimăcite. Şosele înţesate de fugari şi de o armată în destrămare. Iunie în toi, ogoare, păduri, marşul printr-o regiune fără ruine, şi apoi oraşul cu lumini argintii, străzi, cafenele, oraşul în care intraseră fără nici o împuşcătură. Stătuse oare atunci să chibzuiască? Fusese cât de cât neliniştit? Nu. Toate păreau să fie aşa cum trebuie. Germania, atacată de duşmani însetaţi de război, se afla în legitimă apărare — atâta tot. Faptul că inamicul se vădea atât de puţin pregătit, încât nu putea opune aproape nici o rezistenţă, nu părea de fel o contradicţie.

Iar mai târziu, în Africa, de-a lungul nesfârşitelor etape ale înaintării, în cursul nopţilor din deşert, cu stele multe si uruit de tancuri, începuse măcar atunci să gândească?

Nu, nici chiar în timpul retragerii. Dar acolo fusese Africa, un ţinut străin — la mijloc era Mediterana, şi apoi venea Franţa, şi numai după aceea Germania. La ce bun să mai stai să cugeţi, chiar dacă lucrurile merg prost? Nu se poate birui peste tot.

După aceea a venit însă Rusia. Rusia, şi înfrângerea, şi fuga. Aici nu se mai afla nici o mare la mijloc; retragerea ducea de-a dreptul în Germania. Şi nici nu mai era vorba doar de câteva corpuri de armată zdrobite în luptă, ca în Africa — acum se retrăgea întreaga armată germană. Şi atunci, deodată, Graeber a început să mediteze. Şi ca el, mulţi alţii. Era firesc. Câtă vreme plouase cu victorii, totul fusese în ordine, iar ceea ce nu era în ordine, se trecea cu vederea, sau se justifica prin „marele ţel final". Care ţel? N-avusese oare ţelul acesta, totdeauna, două laturi? Şi una din ele nu fusese totdeauna întunecată şi neomenoasă? De ce n-a sesizat asta mai înainte? se întreba Graeber. Dar oare într-adevăr n-a sesizat? N-a avut oare destule ori îndoieli şi clipe de dezgust, pe care le-a alungat însă de fiecare dată?

Îl auzi pe Sauer tuşind şi ocoli ruinele câtorva case, ca să-l întâlnească. Sauer arătă spre nord. Un incendiu uriaş mocnea la orizont, răbufnind din timp în timp. Se auzeau explozii şi se vedeau pale de foc.

— Să fi şi ajuns ruşii acolo? întrebă Graeber.

Sauer clătină din cap:

— Nu. Sunt trupele noastre de pionieri. Distrug un sat.

— Asta înseamnă că o s-o întindem iarăşi înapoi. Tăcură şi-şi ciuliră urechile.

— E mult de când n-am mai văzut o casă intactă, spuse Sauer într-un târziu.

Graeber arătă locuinţa lui Rahe:

— Asta-i în stare destul de bună.

— Asta? În stare bună? Cu zidurile ciuruite de mitraliere, cu acoperişul ars şi cu grajdul năruit? ripostă Sauer, şuierând printre buze. Cât despre drumuri — n-am mai văzut o şosea nevătămată de-o veşnicie!

— Nici eu.

— Nu-i nimic. Ai să vezi în curând. Acasă.

— Asta da. Slavă Domnului!

Sauer se uită din nou la vîlvătaie:

— Când vezi ce-am distrus aici în Rusia, te apucă uneori frica. Ce crezi că ar face ăştia cu noi, dacă ar ajunge până la graniţă? Te-ai gândit vreodată?

— Nu.

— Eu, da. Gospodăria mea e la ţară, în Prusia Orientală. Ţin minte şi azi cum a trebuit să fugim în 1914, când au intrat ruşii. Aveam pe atunci zece ani.

— Mai e mult până la graniţă!

— Nu se ştie ca pământul. Astea-s lucruri care pot merge afurisit de repede. Ai uitat ce iute am înaintat pe aici la începutul războiului?

— Eram în Africa pe atunci.

Sauer îşi îndreptă din nou privirea spre miazănoapte. În zare se înălţa un perete de foc; după aceea se auzi un şir de explozii grele.

— Vezi cu ce ne îndeletnicim noi acolo? Închipuie-ţi că ruşii ar face cândva acelaşi lucru la noi. Ce-ar mai rămâne?

— Nu mai mult decât aici.

— Păi, tocmai la asta mă gândesc! Nu înţelegi? Sunt lucruri care-ţi forfotesc prin cap şi nu-ţi dau pace; e la mintea omului.

— N-au ajuns încă la graniţă. Ai ascultat doar şi tu alaltăieri expunerea politică, la care a trebuit să luăm parte. Cică nu facem decât să scurtăm frontul, ca să putem folosi noile noastre arme secrete dintr-o poziţie de atac mai favorabilă.

— Pe dracu! Cine mai crede aşa ceva? Ce rost avea atunci să înaintăm atât de departe? Am să-ţi spun eu. Când vom ajunge la graniţa noastră, facem pace. Nu se poate altfel.

— De ce?

— Ei, asta-i! Mai întrebi? Pentru ca ruşii să nu ne facă şi nouă ce le-am făcut noi lor. Nu pricepi atâta lucru?

— Ba da. Dar ce se întâmplă dacă nu vor să încheie pacea?

— Cine?

— Ruşii.

Sauer se holbă la Graeber:

— Dar nu vor avea încotro! Noi le propunem pacea şi ei trebuie s-o primească. Pacea e pace! În felul ăsta războiul se sfârşeşte şi noi suntem salvaţi.

— Vor accepta pacea numai dacă ne vom preda fără condiţii. Dar atunci vor ocupa toată Germania, iar tu, şi într-un fel şi în altul, te ştergi pe bot de gospodăria ta. La asta te gândeşti, nu?

Sauer rămase o clipă buimac.

— Sigur că la asta mă gândesc, zise apoi. Însă n-ar fi acelaşi lucru, pentru că dacă facem pace, ruşii n-ar mai avea dreptul să distrugă nimic.

Făcu ochii mici şi deveni deodată ţăran pişicher:

— Aşa, la noi totul ar rămâne în bună stare, şi numai ei ar avea stricăciuni. Iar într-o zi, oricum, tot au să fie nevoiţi să-şi ia tălpăşiţa.

Graeber nu răspunse. „De ce m-am apucat să vorbesc? îşi zise. Parcă hotărâsem să nu mă mai bag". Vorbăria nu folosea la nimic. Câte şi mai câte nu s-au discutat şi paradiscutat în anii aceia! Toate credinţele. Discuţiile erau inutile şi primejdioase. Iar celălalt lucru, care se apropiase pas cu pas, pe nesimţite, era mult prea mare şi în acelaşi timp prea vag şi prea neguros. Oamenii se sileau deci să vorbească numai despre întâmplările de zi cu zi, despre mâncare şi despre ger. Nu însă despre lucrul acela. Niciodată despre el şi nici despre morţi.

Se înapoie pe drumul ce ducea prin sat. Scânduri şi leaţuri fuseseră puse pe ulițe, ca un fel de punţi peste zăpada ce se topea. Scândurile se clătinau la fiece pas şi era uşor să aluneci — dedesubt nu le sprijinea nimic.

Graeber trecu pe lângă biserică. Era mică şi sfârtecată de gloanţe, iar înăuntru zăcea locotenentul Reicke. Uşa era deschisă. Cu o seară înainte fuseseră găsite cadavrele a încă doi ostaşi germani şi Rahe dăduse ordin ca în dimineaţa următoare toţi trei să fie îngropaţi cu onoruri militare. Unul dintre ei, un fruntaş, nu putuse fi identificat. Faţa îi era mâncată, iar plăcuţa de identitate lipsea.

Graeber intră în biserică. Mirosea a silitră, a mucegai şi a hoit. Cu lanterna electrică lumină prin colţuri. Într-unul erau două statui de sfinţi, sfărîmate, iar alături câţiva saci de grăunţe, rupţi, ceea ce arăta că sovieticii folosiseră probabil încăperea ca magazie de grâne. Ceva mai încolo, în zăpada adusă de viscol, era trântită o bicicletă ruginită, fără lanţ şi fără cauciucuri. În mijlocul bisericii văzu morţii, întinşi pe foi de cort. Zăceau gravi, inabordabili şi însinguraţi, nepăsători la toate.

Graeber ieşi şi închise uşa, apoi îşi urmă drumul în jurul satului; umbre jucau printre dărâmături şi chiar şi palida lumină a nopţii părea înşelătoare. Graeber sui dâmbul unde se săpaseră gropile. Groapa lui Reicke fusese lărgită, ca alături de el să poată fi înmormântaţi şi cei doi soldaţi.

Graeber auzea picuratul lin al apei scurgându-se în groapă. Mormanul de pământ scos dinăuntru se reliefa tern, posac. O cruce cu numele morţilor era rezemată de el. Timp de câteva zile, cei care ar fi vrut să ştie cine e îngropat acolo ar fi putut să afle. Dar numai câteva zile, căci în curând satul avea să devină din nou câmp de luptă.

De pe dâmb, Graeber îşi plimbă privirea peste ţinut. Era pustiu, mohorât şi amăgitor; însăşi lumina înşela, amplificând sau estompând — şi nimic nu-i era apropiat. Totul era străin, îngheţat de singurătatea necunoscutului. Nimic de care să te poţi alipi; nimic care să transmită inimii puţină căldură. Totul era nemărginit, la fel ca şi ţara aceasta. Fără limite şi străin. Străin pe dinafară şi pe dinăuntru. Graeber simţi că-l ia cu frig. Asta era deci. Aici ajunsese.

Un bulgăre de pământ se desprinse din grămada de la marginea gropii, şi Graeber îl auzi izbindu-se de fund cu zgomot înfundat. Oare viermii or fi rămas în viaţă sub crusta asta de pământ îngheţat? Tot ce se poate — dacă s-au pitulat destul de adânc. Dar puteau oare trăi la atâţia metri sub pământ? Şi ce găseau acolo ca să-şi ţină zilele? De mâine încolo, ce-i drept, vor avea câtva timp cu ce să se îndestuleze — dacă mai erau în viaţă.

„Au găsit destul de mâncat în ultimii ani, îşi spuse Graeber. Oriunde am fost, au avut hrană mai mult decât îmbelşugată. Pentru viermii din Europa, Asia şi Africa, noi am adus secolul de aur. Le-am dăruit armate întregi de cadavre. În legendele viermilor vom fi, timp de generaţii, darnicii zei ai abundenţei".

Graeber întoarse capul. Morţii... Au fost prea mulţi morţi. La început ai celorlalţi — cu precădere ai celorlalţi. Dar apoi moartea a răzbit tot mai cumplit şi în partea astălaltă. Mereu, tot mereu regimentele erau completate cu oameni noi; dintre camarazii cu care fusese de la început pe front lipseau din ce în ce mai mulţi, iar acum n-a mai rămas decât un mic grup. Dintre prietenii pe care-i avusese nu mai era decât unul aici — Fresenburg, comandantul companiei a patra. Ceilalţi erau morţi, sau mutaţi, sau la spital, sau, dacă avuseseră noroc, în Germania, inapţi pentru front. Toate astea avuseseră cândva un alt aspect. Şi se şi numiseră altfel.

Auzi paşii lui Sauer şi-l simţi urcând dâmbul.

— Ceva nou? întrebă el.

— Nimic. La un moment dat mi s-a părut că aud un zgomot. Dar erau numai şobolanii din grajdul unde sunt ruşii.

Sauer se uită la movilița sub care se aflau îngropaţi partizanii.

— Barem ăştia au avut parte de un mormânt.

— Da. Pe care şi l-au săpat singuri.

Sauer scuipă:

— Dacă vrei să ştii, îi înţeleg pe bieţii oameni. Că doar ceea ce pustiim noi e ţara lor.

Graeber îşi pironi ochii asupra lui. Noaptea, omul judecă altfel decât ziua, dar Sauer era deşcă veche şi nu prea sentimental din fire.

— Cum de ţi-a venit gândul ăsta? îl întrebă. Pentru că ne retragem?

— Desigur. Ia închipuie-ţi ce-ar fi dacă într-o zi ne-ar face şi ei nouă la fel?

— Graeber tăcu o bucată de vreme. „Hotărât, nu-s mai breaz decât el, îşi zise. Ca şi el am căutat cât am putut să alung gândul acesta".

— Ciudat, zise apoi, cum începi să-i înţelegi pe ceilalţi, când eşti gata să te dai la fund. Cât timp îţi merge bine, nu te pasc asemenea gânduri, aşa-i?

— Fireşte că nu. Asta ştie oricine.

— Mda. Dar nu-i o notă bună pentru nimeni.

— Notă bună? Cine mai umblă după note bune când îi ajunge cuţitul la os? exclamă Sauer, uitându-se la Graeber cu un amestec de uimire şi ciudă. Câte nu vă mai trec prin cap vouă ăstora cu şcoli înalte! N-am pornit noi războiul şi nu suntem răspunzători de el. Ne facem numai datoria. Şi ordinul se execută, nu se discută. Este?

— Este, răspunse Graeber somnoros.

Capitolul 3

Salva se stinse repede, înăbuşită ca într-o vată de pâcla cenuşie a cerului imens. Ciorile cinchite pe ziduri nici măcar nu fâlfâiră din aripi. Răspunseră doar cu câteva croncănituri, care se auziră parcă mai tare decât detunăturile. Erau deprinse cu zgomote şi mai puternice.

Cele trei foi de cort stăteau întinse în lăcăria de zăpadă topită. Cea a omului fără obraz era legată. Reicke se afla la mijloc. Cizma muiată, cu

bucata de picior, fusese pusă la locul unde trebuia să se găsească, dar pe drum, de la biserică până la groapă, se deplasase şi atârna acum cu vârful în jos. Nimeni nu se mai osteni s-o îndrepte. Era ca şi cum Reicke ar fi vrut să scurme pământul, ca să intre mai adânc în el.

Curând, bulgării uzi acoperiră cadavrele. Când groapa fu plină, mai rămase o grămăjoară de ţarină. Mücke se uită la Müller:

— S-o bătătorim?

— Ce-ai spus?

— Dacă s-o bătătorim. Groapa, domnule locotenent. Ar încăpea atunci şi restul de pământ şi am putea pune câţiva bolovani pe deasupra. Ştiţi, din pricina vulpilor şi lupilor.

— Nu ajung ei până aici. Groapa e destul de adâncă. Şi afară de asta...

Müller îşi zicea că vulpile şi lupii găsesc destulă hrană pe câmp deschis şi că deci nu mai au nevoie să dezgroape morţii din morminte.

— Vezi-ţi de treabă! rosti cu glas tare. De unde ai scornit-o şi pe asta?

— Au fost cazuri.

Mücke îl ţintea pe Müller cu o privire inexpresivă. „Alt ageamiu cu capul în nori, îşi zicea. Mereu alţi incapabili ajung ofiţeri. Iar cei capabili pier pe front. Ca Reicke, de pildă." Müller clătină din cap.

— Faceţi o moviliţă din pământul rămas, zise apoi. E mai bine aşa. Şi puneţi crucea la căpătâi.

— Am înţeles, domnule locotenent.

Müller încolona compania şi comandă plecarea. Strigă comenzile mai tare decât era necesar. Mereu i se părea că ostaşii mai vechi nu-l iau în serios. Nici nu-l luau.

Sauer, Immermann şi Graeber făcură o moviliţă din pământul rămas.

— Crucea n-o să stea multă vreme în picioare, zise Sauer. Pământul e prea moale.

— Bineînţeles.

— Nici trei zile.

— Eşti rudă cu Reicke? întrebă Immermann.

— Ia mai ţine-ţi cloanţa! A fost un om de treabă. Dar ce ştii tu despre asta?

— Haideţi, fraţilor! Punem crucea? întrebă Graeber. Immermann se răsuci spre el:

— A, permisionarul nostru! Se grăbeşte!

— Parcă tu nu te-ai grăbi dacă ai fi în locul lui! i-o întoarse Sauer.

— Eu nu capăt permisie, ştii prea bine, mocofane!

— Te cred. Pentru că nu te-ai mai întoarce.

— Poate că m-aş întoarce.

Sauer scuipă. Immermann râse batjocoritor:

— Poate chiar de bunăvoie.

— Te pomeneşti! La tine nu se poate oblici niciodată ce-ţi umblă prin cap. Te pricepi să îndrugi multe şi mărunte. Cine ştie ce secrete ai!

Sauer înşfacă crucea. Şipca mai lungă era ascuţită jos. Sauer o înfipse în ţărână şi o izbi de câteva ori, în cap, cu latul lopeţii. Crucea se înfundă adânc.

— Ce spuneam! aminti el, întorcându-se spre Graeber. Nici trei zile n-o să stea în picioare.

— Mda. Dar nu-i o notă bună pentru nimeni.

— Notă bună? Cine mai umblă după note bune când îi ajunge cuţitul la os? exclamă Sauer, uitându-se la Graeber cu un amestec de uimire şi ciudă. Câte nu vă mai trec prin cap vouă ăstora cu şcoli înalte! N-am pornit noi războiul şi nu suntem răspunzători de el. Ne facem numai datoria. Şi ordinul se execută, nu se discută. Este?

— Este, răspunse Graeber somnoros.

— Trei zile sunt de-ajuns, declară Immermann. Am să-ţi dau un sfat, Sauer. Peste trei zile zăpada din cimitir va fi atât de topită, încât se va putea ajunge la morminte. Iei de acolo o cruce de piatră şi o pui aici. În felul ăsta se va linişti sufletul tău de subaltern.

— O cruce rusească?

— De ce nu? Dumnezeu e internaţional. Sau te pomeneşti că nu mai e nici el?

Sauer îi întoarse spatele:

— Da' mucalit mai eşti, mă! Mucalit internaţional, ai?

— Am devenit în ultima vreme. În ultima vreme, Sauer! Înainte eram altfel. Iar chestia cu crucea e ideea ta. Ai propus-o chiar tu ieri.

— Ieri! Ieri am crezut cu toţii că-i vorba de-un rus; aşa că slăbeşte-mă cu răstălmăcirile tale! Graeber îşi luă lopata.

— Am plecat, zise. Cred că am terminat treaba.

— Da, permisionarule, încuviinţă Immermann. Da, întruchipare a prudenţei! Am terminat treaba.

Graeber nu mai răspunse. Începuse să coboare dâmbul.

Grupa se adăpostise într-un beci care primea lumina printr-o gaură din tavan. Sub această gaură stăteau pe vine patru oameni şi jucau *skat* pe o ladă. Alţi câţiva dormeau prin colţuri. Sauer scria o scrisoare. Beciul era încăpător: fusese probabil mai înainte al vreunui grangur din partid. Erau oarecum feriţi de umezeală.

Steinbrenner veni de-afară.

— Aţi auzit ultimele ştiri? întrebă.

— Aparatul de radio e stricat.

— Ce porcărie! Ar trebui să-l repare cineva.

— Repară-l tu, puştane, răspunse Immermann. Omul care avea grijă de el are de două săptămâni capul retezat.

— Dar ce-a păţit aparatul de nu mai funcţionează?

— Nu mai are baterii.

— Baterii?

— Exact! rânji Immermann, sfredelindu-l pe Steinbrenner cu ochii. Dar poate că ar începe să meargă dacă ai băga sârmele în nasul tău — capul ţi-e doar totdeauna plin de electricitate. Ia încearcă!

Steinbrenner îşi trecu mâna prin păr, dându-l peste ceafă.

— Sunt oameni, zise apoi, care nu-şi ţin gura până nu se ard.

— Nu mai face pe misteriosul, Max, ripostă Immermann liniştit. M-ai denunţat de câteva ori până acum. O ştie toată lumea. Eşti un tip tare aprig. Asta-i partea ta bună. Din păcate, sunt un mecanic priceput şi un bun ochitor la mitralieră. Şi asemenea elemente sunt acum mai necesare aici decât oameni ca tine. De aceea n-o să-ţi meargă. Câţi ani ai, în fond?

— Ţine-ţi botul!

— Douăzeci, nu? Sau numai nouăsprezece? Şi totuşi, ai un trecut destul de frumos pentru vârsta ta. Cinci-şase ani ai hăituit ovrei şi trădători de neam. Straşnic! La douăzeci de ani eu vânam numai fete.

— Se şi vede.

— Da, ripostă Immermann. Se şi vede.

Mücke apăru în uşă:

— Ce se întâmplă iarăşi aici?

Nimeni nu răspunse. Toţi îl socoteau prea prost.

— Nimic, dom' plutonier, spuse Berning care se afla mai aproape de el. Stăteam la taifas.

Mücke se uită la Steinbrenner.

— S-a întâmplat ceva?

— Acum zece minute au fost transmise ultimele ştiri.

Steinbrenner se îndreptă din şale şi-şi roti ochii în jur. Nimeni nu era curios să afle ştirile. Numai Graeber era atent. Jucătorii de cărţi îşi urmară partida fără să se sinchisească. Sauer nu-şi ridică fruntea de pe scrisoare. Cei care dormeau sforăiau mai departe.

— Fiţi atenţi! strigă Mücke. N-aţi auzit? Ultimele ştiri! Ciuliţi-vă urechile! Ordin pentru toţi!

— Înţeles, să trăiţi! făcu Immermann.

Mücke îi aruncă o privire. Faţa lui Immermann era atentă şi anodină. Jucătorii puseră cărţile, cu dosul în sus, pe ladă. Nu le amestecară. Economiseau astfel timp, ca să poată continua apoi jocul. Sauer îşi înălţă capul pe jumătate de deasupra scrisorii.

Steinbrenner îşi bombă pieptul:

— Ştiri importante! Transmise la „Ora Naţiunii". Din America se anunţă greve de mare amploare. Industria oţelului e paralizată. Cele mai multe fabrici de muniţii şi-au încetat activitatea. Sabotaje în industria constructoare de avioane. Pretutindeni demonstraţii pentru încheierea imediată a păcii. Guvernul se clatină. Revoluţia e iminentă.

Făcu o pauză. Nimeni nu scoase o vorbă. Adormiţii făcuseră ochi şi se scărpinau. Prin gaura din tavan picurau, într-o găleată aşezată dedesubt, stropi de zăpadă topită. Mücke răsufla zgomotos.

— Submarinele noastre blochează întreaga coastă americană. Ieri au fost scufundate două vase mari care transportau trupe şi trei cargoboturi cu material de război; asta înseamnă treizeci şi patru de mii de tone numai săptămâna asta. Anglia moare de foame în mijlocul ruinelor ei. Orice circulaţie maritimă e întreruptă datorită submarinelor noastre. Noile arme secrete sunt gata. Printre ele se află şi bombardierele teleghidate, care zboară fără echipaj şi fără nici o escală până în America şi înapoi. Coasta Atlanticului a fost transformată într-o uriaşă fortăreaţă. Dacă inamicul va încerca o invazie, îl vom zvârli în ocean, la fel ca în 1940.

Jucătorii luară din nou cărţile în mână. Un bulgăre de zăpadă căzu în găleată, făcând pleosc!

— Bine ar fi să avem nişte adăposturi ca lumea, mârâi Schneider, un bărbat voinic, cu o bărbuţă roşcată.

— Măi, Steinbrenner, glăsui Immermann, ai cumva şi niscai ştiri din Rusia?

— De ce?

— Pentru că suntem aici. Pe unii dintre noi i-ar interesa foarte mult. Pe camaradul nostru Graeber, de pildă. Aşteaptă să plece în permisie.

Steinbrenner şovăi o clipă. Se ferea de Immermann. Dar până la urmă birui în el spiritul de partid.

— Scurtarea frontului e aproape terminată, declară el. Ruşii sunt extenuaţi de uriaşele pierderi suferfte. Au fost pregătite pentru contraofensivă poziţii noi, bine consolidate. Desfăşurarea dispozitivelor de rezervă e încheiată. Contraofensiva noastră cu noile arme va fi irezistibilă.

Schiţă gestul de a ridica mâna în sus, dar o lăsă să cadă. Era greu să spui despre Rusia ceva care să înflăcăreze; fiecare vedea cu ochii lui cum stau lucrurile. Şi Steinbrenner păru deodată un elev zelos care încearcă să salveze la repezeală un examen:

— Dar asta nu e fireşte nici pe departe totul. Ştirile cele mai importante sunt strict secrete. Nu pot fi difuzate nici chiar la „Ora Naţiunii". Un lucru e însă absolut sigur: pe duşman îl vom zdrobi încă în cursul acestui an.

Cam greoi făcu la stânga împrejur, pentru a se duce în alt cvartir. Mücke îl urmă.

— Io-te la lingăul ăsta! bodogăni unul dintre somnoroşi, după care se lungi din nou şi începu să sforăie.

Jucătorii de cărţi îşi reluară partida.

— Îi vom zdrobi, ai? bombăni Schneider. În fiecare an îi zdrobim de două ori!

Apoi, uitându-se la cărţile din mână:

— Am deschis.

— Ruşii sunt nişte trădători inveteraţi, glăsui Immermann. În războiul cu Finlanda s-au prefăcut mai slabi decât erau în realitate. Asta-i o şmecherie bolşevică de cea mai ordinară speţă.

Sauer ridică puţin capul:

— N-ai de gând să taci odată? Eşti pare-se grozav de bine informat.

— Sunt. Că doar acum câţiva ani erau încă aliaţii noştri. Iar cele ce-am spus despre Finlanda sunt cuvintele rostite de însuşi mareşalul nostru Göring. Ai ceva împotrivă?

— Măi, oameni buni, se amestecă unul dintre cei de la perete. Mai daţi-o dracului cu ciorovăielile astea. Ce v-a apucat azi?

Se făcu linişte. Se auzea numai zgomotul cărţilor aruncate pe ladă şi picurul apei în găleată. Graeber se ghemui la locul lui. Ştia ce-i apucase pe oameni. Aşa erau totdeauna după execuţii şi înmormântări.

Spre seară apărură răniţii. Unii fură imediat trimişi mai departe. Oamenii veneau, cu pansamentele însângerate, din câmpia alb-cenuşie şi se îndreptau spre zarea lividă din partea opusă. Era ca şi când ar fi fost sortiţi să nu găsească niciodată un spital şi să piară undeva în nemărginirea alb-cenuşie. Cei mai mulţi tăceau. Toţi erau flămânzi.

Pentru ceilalţi, care nu puteau umbla şi pentru care nu mai existau ambulanţe, se înjghebă în biserică un spital de prim ajutor. Găurile din tavanul ciuruit de gloanţe fură de bine de rău astupate, apoi sosi un medic mort de oboseală cu doi infirmieri şi începu imediat să opereze. Uşa rămase deschisă până când se întunecă; tărgile, unele după altele, erau purtate înăuntru şi apoi scoase afară. Lumina albă de deasupra mesei de operaţie părea un cort luminos în penumbra aurie a încăperii. În colţ se aflau rămăşiţele celor două statui de sfinţi. Fecioara Măria ţinea braţele întinse; mâinile dispăruseră. Lui Cristos îi lipseau picioarele; era ca şi cum ar fi fost răstignit un amputat. La operaţie oamenii nu ţipau aproape de loc: medicul mai avea anestezice. Apa fierbea în căldări şi în cutii nichelate. Membrele amputate umplură încet-încet cada de zinc din locuinţa comandantului companiei. De undeva apăru un câine. Poposi lângă uşă; încercară să-l alunge, dar se întorcea mereu acolo.

— De unde o fi venit? întrebă Graeber.

Stătea cu Fresenburg în preajma casei care fusese probabil a popii. Fresenburg se uită la animalul lăţos care tremura cu capul întins înainte, şi opină:

— Poate că din pădure.

— Ce să caute în pădure? Acolo nu-i nimic de mâncare pentru el.

— Ba da. De ajuns. Şi nu numai în pădure. Peste tot.

Se apropiară. Câinele întoarse capul cu atenţia încordată, gata s-o ia la fugă. Cei doi se opriră.

Câinele era înalt şi deşirat, cu blana roşie-cenuşie şi cu un cap lunguieţ, şi îngust.

— Ăsta nu-i dulău de sat, spuse Fresenburg. E câine de soi.

Plesni încetişor din limbă. Animalul ciuli urechile. Fresenburg plescăi din nou şi vorbi câinelui.

— Crezi că mâncare aşteaptă el aici? întrebă Graeber.

Fresenburg scutură din cap:

— Mâncare găseşte destulă pe câmp. Nu pentru asta a venit. Aici e lumină şi ceva ce seamănă a casă de om. Cred că mai degrabă caută tovărăşie.

O brancardă fu scoasă dinăuntru. Pe ea se afla un om care murise în timpul operaţiei. Câinele sări câţiva metri înapoi. Sări fără nici un efort, ca şi cum ar fi fost săltat uşor de un resort. Apoi se opri şi se uită la Fresenburg. Acesta îi vorbi iarăşi, făcând fără grabă un pas spre el. Cu aceeaşi prudenţă, câinele se trase imediat înapoi, dar se opri şi, aproape invizibil, dădu de câteva ori din coadă.

— Îi e frică, zise Graeber.

— Bineînţeles. Dar e un câine de soi.

— Şi un antropofag.

Fresenburg se întoarse spre Graeber:

— Asta suntem cu toţii.

— Cum adică?

— Iac-aşa. Şi ne închipuim, ca şi ăsta, că suntem cumsecade. Şi, la fel ca el, căutăm un pic de căldură, de lumină şi de prietenie.

Fresenburg zâmbi cu o jumătate de faţă. Cealaltă jumătate, imobilizată de o cicatrice mare, părea moartă; Graeber avea totdeauna o senzaţie ciudată

când vedea zâmbetul lui Fresenburg pierind în dreptul barierei de la jumătatea obrazului. Mai ales că nu părea nicidecum ceva întâmplător.

— Nu suntem altfel decât ceilalți oameni, glăsui Graeber. Numai că e război, atât.

Fresenburg clătină din cap, scuturându-şi cu bastonul zăpada de pe jambiere.

— Te înşeli, Ernst. Am pierdut simțul măsurii. De zece ani suntem siliți să ne izolăm — să ne izolăm într-o atmosferă de groaznică, revoltătoare, neomenoasă şi ridicolă trufie. Am fost proclamați „popor de stăpâni", pe care celelalte popoare au datoria să-l slujească aidoma unor robi! proferă Fresenburg cu un hohot de râs sarcastic. Popor de stăpâni!" — şi trebuie să ascultăm de orice imbecil, de orice şarlatan, de orice ordin... Cum se împacă asta cu „poporul de stăpâni"? Răspunsul este ceea ce vedem aici. Şi, ca totdeauna, loveşte în nevinovați mai mult decât în vinovați.

Graeber căscă ochii la el. Fresenburg era singurul om de pe front în care avea deplină încredere. Erau din acelaşi oraş şi se cunoşteau de mult.

— Din moment ce ştii toate astea, îl întrebă după o clipă, de ce eşti aici?

— De ce sunt aici? În loc să rnă usuc într-un lagăr de concentrare? Sau să fiu împuşcat pentru nesupunere la mobilizare?

— Nu asta am vrut să spun. Ştiu că în 1939 erai trecut de vârsta la care mai puteai fi chemat sub arme. De ce te-ai înrolat ca voluntar?

— Atunci eram prea bătrân. Între timp s-au schimbat lucrurile. Acum se mobilizează şi contingente mai vechi decât al meu. Dar nu asta contează. Nu e o scuză. Şi nici faptul de a fi aici nu soluționează nimic. În zilele acelea, însă, ne-am autosugestionat: să nu stăm deoparte când patria e în război, indiferent din ce pricină, din a cui vină şi de către cine a fost dezlănțuit. Era un simplu pretext. La fel ca înainte, când spuneam că punem umărul numai pentru a împiedica o nenorocire mai mare. Tot un pretext şi ăsta. Față de noi înşine. Atât, şi nimic mai mult!

Izbi violent cu bastonul în zăpadă. Câinele o zbughi fără zgomot şi pieri în dosul bisericii.

— L-am înfruntat pe Dumnezeu, Ernst. Înțelegi ce înseamnă asta?

— Nu, răspunse Graeber.

Nu voia să înțeleagă. Fresenburg tăcu o vreme.

— Nici nu poți să înțelegi, urmă el ceva mai liniştit. Eşti prea tânăr. Nu cunoşti prea multe în afară de război şi de tontoroiul isteriei. Dar eu am fost şi în celălalt război. Şi am trăit şi epoca dintre ele.

Zâmbi din nou: o jumătate a feței zâmbea, cealaltă rămânea împietrită. Zâmbetul unduia, ca un val obosit, înspre partea moartă, dar n-o putea depăşi.

— Cântăreț de operă aş vrea să fiu, zise Fresenburg. Un tenor cu capul sec şi cu vocea convingătoare. Sau foarte bătrân. Sau copil. Nu, nu copil. Nu — din pricina celor ce vor urma. Războiul e pierdut; cred că măcar asta ştii.

— Nu ştiu.

— Oricare general cu răspundere i-ar fi pus de mult capăt. Noi luptăm aici de florile mărului.

Şi repetă:

— De florile mărului. Nici măcar pentru condiții suportabile de pace.

Apoi, ridicând o mână spre zarea ce se întuneca tot mai mult:

— De altfel, cu noi nu mai tratează nimeni. Am pustiit totul în calea noastră, ca Atila şi Gingis-Han. Am călcat toate tratatele şi legile umane. Am...

— Toate astea au fost făcute de SS! exclamă Graeber cu deznădejde.

Îl căutase pe Fresenburg, pentru că voise să scape de Immermann, Sauer şi Steinbrenner; ar fi dorit să vorbească cu el despre bătrânul şi paşnicul oraş de lângă râu, despre aleile cu tei şi despre tinerețe. Dar acum se simțea mai rău ca înainte. Parcă toate mergeau anapoda în ultima vreme. De la ceilalți nu se aşteptase la nici un ajutor, dar Fresenburg, pe care, în haosul retragerii, nu-l mai văzuse o bună bucată de vreme, era cu totul altceva — şi tocmai din gura lui a trebuit să audă acum ceea ce n-a vrut să admită atâta timp, aceste lucruri la care ar fi dorit să se gândească abia acasă şi de care se temea atât de mult.

— Vorbeşti de SS? i-o întoarse Fresenburg cu dispreț. Chiar că numai pentru ei mai luptăm! Pentru SS, pentru Gestapo, pentru mincinoşi şi afacerişti, pentru fanatici, ucigaşi şi nebuni — ca toți aceştia să mai poată sta un an la cârmă. Pentru ei — pentru nimic altceva. Războiul e de mult pierdut.

Se înserase de-a binelea. Uşile bisericii fură închise, ca să nu răzbată lumina afară. În golurile ferestrelor apărură umbre omeneşti care le acoperiră cu pături. Tot aşa fură camuflate gurile beciurilor şi adăposturilor. Fresenburg se uită într-acolo:

— Am devenit cârtițe. Cârtițe şi în sufletele noastre blestemate. E cu adevărat de pomină halul în care am ajuns.

Graeber scoase din buzunarul vestonului o cutie de țigări începută şi i-o întinse lui Fresenburg. Dar acesta refuză:

— Fumează-le singur. Sau ia-le cu tine. Am destule.

Graeber clătină din cap:

— Ia, te rog!

Fresenburg schiță un zâmbet şi luă o țigară.

— Când pleci? întrebă apoi.

— Nu ştiu. Permisia n-a ieşit încă.

Graeber trase adânc în piept fumul ţigării şi-l expiră apoi. Ce bine e să ai ţigări! Uneori chiar mai bine decât prieteni. Ţigările nu-ţi tulbură sufletul. Sunt mute şi docile.

— Nu ştiu, repetă Graeber. De câtva timp nu mai ştiu absolut nimic. Înainte totul era limpede; acum totul e alandala. Aş vrea să adorm şi să mă trezesc într-o altă epocă. Dar nu ne e dat să scăpăm atât de uşor. Am început mult prea târziu să gândesc. Şi nu-s de loc mândru de asta.

Cu dosul mâinii, Fresenburg îşi frecă cicatricea din obraz.

— Nu te frământa pentru atâta lucru. În ultimii ani ni s-au împuiat în aşa hal urechile cu propaganda încât era greu să mai auzim şi altceva. În special ce n-are glas răsunător: îndoiala şi conştiinţa. L-ai mai căutat pe Pohlmann?

— L-am avut profesor de istorie şi religie.

— Când ajungi acasă, fă-i o vizită. Poate că mai trăieşte. Şi salută-l din partea mea.

— De ce să nu mai trăiască? Că doar nu-i soldat, nu?

— Nu, nu-i soldat.

— Atunci nu încape îndoială că e încă în viaţă, cred să aibă mai mult de şaizeci şi cinci de ani.

— Salută-l din partea mea.

— Cu plăcere.

— Acum trebuie să plec. Să auzim de bine! Precis că n-o să ne mai vedem.

— Până la întoarcerea mea, cred că nu. Dar o să treacă repede. Numai trei săptămâni.

— Aşa e, da. Ei, toate cele bune!

— Şi ţie la fel!

Fresenburg porni cu paşi mari prin zăpadă, spre compania sa care se afla cartiruită în satul distrus. Graeber îl urmări cu privirea până ce se mistui în amurg. Apoi se întoarse şi el.

În dreptul bisericii zări umbra neagră a câinelui. Uşa se deschise şi o clipă se zări o dungă foarte subţire de lumină. În faţa intrării erau agăţate foi de cort. Dâra de lumină îi produse o senzaţie de căldură — şi poate că ar fi sugerat — ... şi un cămin, dacă nu s-ar fi ştiut la ce anume servea.

Graeber făcu câţiva paşi spre câine. Animalul zvâcni în lături şi Graeber văzu cele două statui mutilate din biserică aruncate în zăpadă. Alături se afla şi bicicleta stricată. Fuseseră scoase, pentru că în biserică era nevoie de fiece locşor.

Păşi mai departe, spre beciul unde era instalat plutonul lui. Purpuriul stins al asfinţitului stăruia în spatele ruinelor. Ceva mai într-o parte, lângă biserică, zăceau câteva cadavre. În zăpada topită se găsiseră încă trei morţi, din octombrie. Erau fleşcăiţi şi, de pe acum, aproape deopotrivă cu pământul. Alături fuseseră întinşi cei care muriseră după-amiaza în biserică. Erau încă vineţi la faţă şi păreau duşmănoşi, şi înstrăinaţi, şi nicidecum împăcaţi cu soarta lor.

Capitolul 4

Într-o clipă se treziră cu toţii din somn. Beciul se cutremura. Urechile le ţiuiau. Peste tot se prăvăleau bulgări de pământ. Tunurile antiaeriene din spatele satului trăgeau ca turbate.

— Repede — afară! strigă unul dintre noii complectaşi.

— Linişte! Nu faceţi lumină!

— Afară din cursa asta de şoareci!

— Încotro, zăpăcitule? Cloanţa! Ce dracu, doar nu mai sunteţi recruţi!

O bubuitură surdă zgudui din nou beciul. Ceva se nărui în beznă. Un huiet de pietre, de pământ şi de lemnărie surpată. Fulgere vineţii scăpărau prin spărtura din tavan.

— S-a prăbuşit ceva peste oamenii de-alături!

— Linişte! A fost doar o bucată de zid.

— Să fugim până nu ne îngroapă şi pe noi!

Umbre omeneşti se profilară lângă uşa beciului.

— Dobitocilor! sudui careva. Rămâneţi în beci! Aici barem nu cad schije.

Ceilalţi nu-l luară în seamă. Nu se încredeau în beciul acesta neconsolidat. Şi aveau dreptate; la fel ca şi cei care voiau să rămână. Era o chestie de noroc: tot atât de bine puteai fi strivit sub dărâmături, cum puteai fi omorât de schije.

Rămaseră în aşteptare. Simţeau un gol în stomac şi răsuflarea abia li se mai auzea. Aşteptau căderea bombei următoare. Nu putea să întârzie prea mult. Dar nu veni. Auziră în schimb câteva explozii succedându-se rapid la o distanţă mult mai mare.

— Ei, drăcia dracului! se zborşi unul. Unde-s avioanele noastre de vânătoare?

— Deasupra Angliei.

— Gura! răcni Mueke.

— Deasupra Stalingradului! susură Immermann.

— Gura!

Într-o pauză a antiaerianei se auzi deodată duduit de motoare.

— Ăştia-s! strigă Steinbrenner. Au venit! Ai noştri!

Toţi traseră cu urechea. Prin vuietul asurzitor răzbea răpăit de mitraliere. După aceea urmară trei explozii în şir. Bombele căzuseră foarte aproape de sat. O lumină albăstrie săgeta întunericul din beci; în aceeaşi clipă Graeber simţi năpustindu-se peste el un amestec bezmetic de alb, roşu şi verde, pământul se umflă năprasnic şi se despică într-o vijelie de bubuituri, de trăsnete şi de beznă. În ultimele pâlpâiri ale tumultului de afară se auziră ţipete, iar în pivniţă pârâit de ziduri prăbuşite.

Graeber îşi scoase capul, orbecăind sub ploaia de moloz. „Biserica!" îi fulgeră prin cap, şi brusc se simţi atât de vlăguit, de parcă nu i-ar mai fi rămas decât învelişul de piele, iar tot restul i-ar fi fost stors din trup. Gura beciului exista încă; apăru cenuşie, la locul ei, când ochii orbiţi începură să vadă din nou. Graeber mişcă mâinile şi picioarele. Nu era rănit.

— Măi, să fie! făcu Sauer lângă el. De data asta era cât pe-aci! Cred că tot beciul e făcut praf.

Se târâră într-acolo. Afară, bubuitul se dezlănţui din nou. Din când în când se auzea câte o comandă dată Mücke. O piatră ricoşată de undeva îl lovise în frunte. În lumina tremurată, sângele îi curgea negru pe obraz.

— Repede! Puneţi mâna cu toţii! Dezgropaţi! Care lipseşte?

Nimeni nu răspunse, întrebarea fusese prea idioată. Graeber şi Sauer dădeau la o parte dărâmăturile şi pietrele. Mergea foarte încet. Druguri de fier şi bulgări mari îi ţineau în loc. Nu vedeau aproape nimic. Nălucea doar cerul palid şi pălălaia exploziei.

Graeber împinse molozul din cale şi se târî de-a lungul zidului prăbuşit. Faţa sa aproape că atingea dărâmăturile, iar mâinile îi bâjbâiau încoace şi încolo. Ciulea urechile cu încordare, pentru ca din hărmălaie să desprindă strigăte sau gemete; în acelaşi timp dibuia printre pietre, dacă nu dă cumva de mădulare omeneşti. Era mai bine aşa decât să sape la întâmplare. Timpul e un factor foarte important când sub dărâmături se află îngropaţi oameni.

Găsi deodată o mână ce se mişca.

— Am dat peste unul! strigă.

Pipăi mai departe cu degetele, căutând capul. Dar nu-l găsi şi trase de mână.

— Unde eşti? strigă. Spune ceva! Dă un semn de viaţă! Unde eşti?

— Aici, murmură cel îngropat, într-o clipă de linişte a bombardamentului, chiar lângă urechea lui. Nu trage. Sunt imobilizat.

Mâna se mişcă din nou. Graeber zvârli molozul în lături. Găsi faţa. Pipăi gura.

— Veniţi repede aici! strigă. Ajutaţi-mi!

Numai câţiva oameni aveau loc, în colţul acela, să ajute la dezgropare. Graeber auzi glasul lui Steinbrenner:

— Treci dincolo! Ţine-i capul sus! Noi săpăm dinspre partea asta.

Graeber se dădu la o parte. Ceilalţi săpau de zor în întuneric.

— Cine-i? întrebă Sauer.

— Habar n-am.

Graeber se aplecă peste omul de jos:

— Cine eşti?

Omul răspunse ceva. Graeber nu putu înţelege; îi explică el că ceilalţi lucrau, zvârlind şi înlăturând molozul.

— Mai trăieşte? întrebă Steinbrenner.

Graeber pipăi faţa omului, care rămase nemişcată.

— Nu ştiu, răspunse. Acum câteva minute era încă în viaţă.

Tumultul începu din nou. Graeber se aplecă foarte aproape de capul din dărâmături.

— Acum te scoatem! strigă el. Ai înţeles ce-am spus?

I se păru că simte pe obraz adierea uşoară a unei răsuflări, dar nu era sigur. Deasupra lui gâfâiau Steinbrenner, Sauer şi Schneider.

— Nu mai răspunde.

— Ne-am împotmolit, zise Sauer, izbind cu cazmaua în ceva ce scoase un clinchet dur. Aici sunt traverse de fier şi pietroaie prea mari. Ne trebuie lumină şi ceva scule.

— Nici vorbă de lumină! sări Mücke. Dacă face cineva lumină, îl împuşc!

Ştiau şi ceilalţi că a face lumină în timpul unui atac aerian era curată sinucidere.

— Idiotul! înjură Schneider. Mare învăţat mai e şi dumnealui!

— Nu mai putem continua. Trebuie să aşteptăm până ce-om reuşi să vedem ceva.

— Aşa-i.

Graeber se cinchi cu spatele le perete. Îşi îndreptă ochii spre înaltul cerului, de unde se năpustea în becii sălbaticul vacarm. Auzea numai nevăzuta, bezmetica moarte. Nu era nimic neobişnuit. Aşteptase de multe ori aşa, şi fuseseră împrejurări şi mai vitrege.

Trecu uşurel cu mâna peste obrazul necunoscutului. Era acum curăţat de pământ şi moloz. Pipăi buzele. Atinse dinţii. Simţi o uşoară muşcătură în degete. Apoi dinţii se înfipseră mai tare o clipă şi brusc se descleştară.

— Trăieşte încă, zise el.

— Spune-i că doi oameni s-au dus după unelte.

Graeber trecu din nou cu mâna peste buze. Nu se mai mişcară. Căută mâna din maldărul de moloz şi o ţinu strâns. Dar nici mâna nu mai răspunse. Graeber o ţinea într-a lui; era tot ce putea face. Şi rămase aşa în aşteptare, până încetă raidul.

Oamenii aduseră scule şi-l scoaseră de sub dărâmături pe camaradul îngropat. Era Lammers. Fusese un om uscăţiv, cu ochelari. Îi găsiră şi ochelarii. Se aflau pe jos, la un metru de el, şi nu se spărseseră. Dar Lammers era mort.

Graeber porni cu Schneider în patrulare. Era ceaţă şi aerul mirosea a explozive. Un zid al bisericii se dărâmase. La fel şi casa comandantului companiei. Graeber se întrebă dacă Rahe o mai fi în viaţă. Îl văzu apoi în semiîntuneric, lung şi deşirat, îndărătul casei; urmărea lucrările de deblocare din preajma bisericii. Unii dintre răniţi fuseseră prinşi sub dărâmături. Ceilalţi se aflau afară, pe jos, întinşi pe pături şi pe foi de cort. Nici unul nu se văita. Ochii tuturora erau aţintiţi spre cer. Dar nu pentru a implora ajutor. Se temeau de cer.

Graeber trecu pe lângă noile pâlnii de obuze. Duhneau — şi erau atât de negre pe covorul de zăpadă, încât păreau fără fund. Aburi suiau dinăuntru. O pâlnie mai mică apăruse lângă dâmbul unde se aflau mormintele.

— Pe asta o vom putea folosi ca mormânt aşa cum e, zise Schneider. Că morţi, slavă Domnului, avem destui.

Graeber clătină din cap:

— Şi de unde o să luăm pământ ca să astupăm groapa?

— Îl dăm jos de pe margini.

— Degeaba. Mormântul va rămâne totuşi mai coborât decât restul terenului dimprejur. E mult mai simplu să săpăm gropi noi.

Schneider se scarpină în barba-i roşcată:

— Adică cum: e neapărat necesar ca mormintele să fie totdeauna mai înalte decât terenul din jur?

— Cred că nu. Dar ne-am deprins aşa.

Merseră mai departe. Graeber văzu că de pe mormântul lui Reicke crucea dispăruse. Exploziile o zvârliseră undeva în noapte. Schneider rămase locului şi-şi ciuli urechile.

— S-a dus permisia ta! zise apoi.

Traseră amândoi cu urechea. Frontul se însufleţise subit. Rachete şi umbrele luminoase pluteau în zare. Focul de artilerie devenise mai pmernic şi mai regulat. Se auzeau şi plesnete de mine.

— Foc rulant, zise Schneider. Asta înseamnă că ne bagă şi pe noi. S-a zis cu permisiile!

— Mda.

Ascultară din nou. Schneider avea dreptate. Ceea ce se auzea nu părea a fi un atac limitat. Era o masivă pregătire de artilerie pe frontul ce se însufleţise. În dimineaţa următoare avea să se dezlănţuie probabil atacul general. Peste noapte se lăsase ceaţă şi văzduhul devenea tot mai neguros. Ruşii vor ataca dindărătul perdelei de ceaţă, întocmai ca acum două săptămâni, când compania a pierdut patruzeci şi doi de oameni.

Adio permisie! Graeber nu crezuse de altfel niciodată cu adevărat că va avea parte de ea. Nu scrisese nici măcar părinţilor că s-ar putea s-o obţină. De când era soldat, fusese numai de două ori acasă, iar de la ultima permisie trecuse atât de multă vreme, încât i se părea aproape ceva ireal. Doi ani. Douăzeci de ani. Totuna. Graeber nu se simţea nici măcar decepţionat. Doar vlăguit.

— Pe unde vrei s-o iei acum? îl întrebă Schneider.

— Mi-e perfect egal. La dreapta?

— Bun. Atunci eu o iau la stânga.

Ceaţa cobora şi se îngroşa repede. Era ca o supă de lapte, întunecată, în care bâjbâiai în neştire. Ajungea acum până la gât, se tălăzuia şi fierbea umed şi rece. Capul lui Schneider pluti câtva timp pe deasupra şi pieri apoi în beznă. Graeber o luă la dreapta, ocolind satul în cerc larg. Din când în când se scufunda cu totul în ceaţă. Apoi apărea din nou şi vedea la marginea lăptoasei unduiri luminile multicolore ale frontului. Bombardamentul se întetea.

N-ar fi putut spune cât timp umblase când auzi câteva împuşcături. „Schneider, îşi zise. A devenit probabil nervos". Auzi apoi alte împuşcături şi, de data asta, după ele, strigăte. Îşi încovoie spinarea, se cufundă în ceaţă ca într-un adăpost şi rămase în aşteptare, cu arma pregătită. Strigătele se apropiau. Cineva îi rosti numele. Graeber răspunse.

— Unde eşti?

— Aici!

Îşi înălţă o clipă capul din ceaţă şi, prevăzător, se dădu cu un pas la o parte. Nimeni nu trase. Glasul era acum foarte aproape — dar în ceaţă şi beznă e greu să apreciezi distanţele. Apoi îl văzu pe Steinbrenner.

— Scârnăviile! L-au împuşcat pe Schneider. Drept în cap!

Partizani, de bună seamă. Se strecuraseră tiptil prin ceaţă. Barba roşie a lui Schneider le servise ca o ţintă infailibilă. Se aşteptaseră să găsească întreaga companie dormind, însă lucrările de deblocare le-au răsturnat planul; pe Schneider au reuşit totuşi să-l curete.

— Spurcaţii! Şi nici nu-i putem măcar urmări în afurisita asta de ciorbă!

Faţa lui Steinbrenner era umedă de ceaţă. Ochii îi sticleau.

— Ordin de la Rahe să patrulăm în doi, zise el. Şi să nu ne depărtăm prea mult.

— Bine.

Rămaseră unul lângă altul, însă numai atât cât să se poată vedea. Steinbrenner scruta cu grijă negura, înaintând atent. Era un bun ostaş.

— Grozav aş vrea să înhăţăm unul, şopti deodată. Aş şti ce să fac cu el aici în ceaţă. O cârpă în bot, ca să nu audă nimeni nimic, apoi mâinile şi picioarele legate cobză, şi ţin-te, băiete! N-ai să crezi cât de mult poţi să tragi de un ochi din orbită, fără să plesnească.

Îşi încleştă degetele, de parcă ar fi strivit ceva încetul cu încetul.

— Ba te cred, răspunse Graeber.

„Schneider, îşi zise. Dacă ar fi luat-o la dreapta în loc s-o ia la stânga, partizanii m-ar fi ucis pe mine". Dar nu se frământă prea mult. Asemenea lucruri se mai petrecuseră şi în alte rânduri. Pentru un soldat, totul era chestie de noroc.

Cercetară locurile până ce le veni schimbul, dar nu găsiră nici o urmă. Focul de pe front se mută înapoi. Mijea de ziuă, când se dezlănţui atacul.

— A început! zise Steinbrenner. Mare lucru să fii acum în primele rânduri. La atacuri e totdeauna nevoie de multe rezerve. În câteva zile poţi ajunge subofiţer.

— Sau sub şenilele unui tanc, făcut pastramă.

— Măi omule, măi! La ce vă gândiţi voi ăştia, fosilele frontului! Aşa nu poţi ajunge niciodată la ceva. Nu toţi mor în luptă.

— Nu, fireşte. Altminteri n-ar mai fi războaie!

Se întoarseră în adăpost. Graeber se lungi şi încercă să adoarmă. Nu izbuti. Urmărea vuietul frontului.

Ziua începu cenuşie şi umedă. Frontul mugea. Intraseră şi tancurile în luptă. La sud, linia frontului fu împinsă înapoi. Avioanele vuiau pe sus. Camioane încărcate cu trupe goneau peste câmp. Soseau mereu alţi răniţi. Compania aştepta ordinul s-o pornească spre front.

La zece, Graeber fu chemat la Rahe. Comandantul companiei îşi schimbase locuinţa. Stătea acum într-altă parte a casei de piatră care mai rămăsese încă în picioare. Alături era cancelaria.

Camera se afla la parter. Un scaun cu trei picioare, o sobă mare, dărăpănată, pe care se aflau câteva pături, un pat de campanie şi o masă alcătuiau tot mobilierul. Prin fereastra spartă se vedea o pâlnie de obuz. Geamul era cârpit cu carton. În încăpere era frig. Pe masă se afla o maşină de spirt, pe care fierbea cafea.

— Ţi-a ieşit permisia, zise Rahe, turnând cafeaua într-o ceaşcă colorată, fără toartă. A fost aprobată. Te miri, nu-i aşa?

— Da, domnule locotenent.

— Şi eu mă mir. Ordinul de serviciu e la cancelarie. Du-te de-l ridică şi şterge-o cât poţi mai repede. Fă tot posibilul să te ia vreo maşină. Dintr-un moment într-altul poate să sosească suspendarea permisiilor.

— Am înţeles, domnule locotenent.

Rahe părea că vrea să mai spună ceva. Dar se răzgândi, ocoli masa şi-i dădu mâna.

— Noroc şi vezi să dispari repede. Permisia ţi se cuvine de multişor. Ai meritat-o.

Se întoarse şi trecu la fereastră. Era prea joasă pentru el. Trebuia să se aplece ca să privească afară.

Graeber făcu la stânga-mprejur şi trecu în spatele casei, unde se afla cancelaria. Când ajunse în dreptul ferestrei, zări decoraţiile lui Rahe — capul nu i se vedea.

Furierul îi înmână ordinul, ştampilat şi iscălit.

— Mare baftă ai! bodogăni el acru. Şi nici măcar căsătorit nu eşti!

— Nu; în schimb e întâia mea permisie după doi ani.

— Baftă! repetă furierul. Permisie într-un moment când atmosfera e atât de încărcată!

— N-am ales eu momentul.

Graeber coborî în adăpostul din beci. Nu mai nădăjduise să capete permisia, aşa că nu împachetase nimic. Prea multe nu avea de luat. Îşi strânse repede lucrurile. Printre ele avea şi o icoană rusească, emailată, pe care voia s-o dea mamei sale. O găsise undeva în drum.

Găsi loc pe o ambulanţă. Maşina, înţesată cu răniţi, alunecase într-o groapă acoperită de zăpadă, însoţitorul fusese zvârlit de pe banchetă şi-şi frânsese braţul, aşa că Graeber plecă în locul lui.

Maşina o luă pe şoseaua marcată cu pari şi şomoioage de paie, ocolind încă o dată satul. Graeber văzu compania aliniată în piaţa din faţa bisericii.

— Ăia de colo pleacă pe front, zise şoferul. Ordin să pornească imediat. Mare porcărie! De unde naiba or fi având ruşii atâta artilerie?

— De!

— Au şi tancuri cu duiumul. De unde?

— Din America. Sau din Siberia. Cică au acolo o sumedenie de fabrici.

Şoferul ocoli un camion împotmolit.

— Rusia e prea mare, zise el. Prea mare, crede-mă. Te pierzi în ea.

Graeber încuviinţă din cap şi-şi potrivi jambierele peste bocanci. Un moment se simţi stânjenit, de parcă ar fi fost dezertor. Colo, în piaţa satului,

se afla — pâlc negru — compania lui, iar el pleca spre patrie. Singur. Ceilalți rămâneau acolo, iar el pleca. Şi ei aveau s-o pornească spre front. „Totuşi, merit să plec, îşi zise. A spus-o şi Rahe. Dar de ce mă gândesc la asta? Pentru că mă tem să nu vină cineva după mine şi să mă cheme înapoi!"

După câțiva kilometri dădură peste un camion cu răniți care derapase şi se împotmolise în zăpadă. Opriră şi cercetară brancardele din ambulanța lor. Doi răniți muriseră. Îi dădură jos şi luară în locul lor alți trei din camion. Graeber dădu o mână de ajutor. Doi erau amputați; al treilea avea o rană de glonț în obraz şi putea sta în capul oaselor. Cei rămaşi se porniră pe strigăte şi înjurături. Erau răniți care trebuiau să rămână întinşi pe brancarde şi cărora deci nu li se mai putea face loc în ambulanță. Acum îi cuprinsese teama tuturor răniților: ca nu cumva, în ultima clipă, să-i ajungă din urmă războiul.

— Ce-ai pățit? întrebă conducătorul ambulanței pe şoferul maşinii împotmolite.

— Ax frânt.

— Ax frânt? În zăpadă?

— Ştiu pe cineva care şi-a rupt degetul scobindu-se în nas. N-ai mai auzit de aşa ceva, ageamiule?

— Ba da, se-nțelege. Ai totuşi noroc că greul iernii a trecut. Altminteri, oamenii pe care-i transporți ar fi înghețat pe capete.

Porniră din nou la drum. Şoferul ambulanței se rezemă de banchetă.

— Mi s-a întâmplat chiar mie acum două luni, zise el. Un bucluc cu angrenajul. Trebuia să merg foarte încet. Oamenii îmi degerau pe tărgi. N-aveam ce să fac. Numai şase mai erau în viață când am ajuns. Bineînțeles — cu mâinile, picioarele şi nasurile degerate. Să fii rănit iarna, în Rusia, nu-i o plăcere!

Scoase din buzunar un boț de tutun de mestecat şi muşcă din el.

— Ce să mai spun de răniții care pot să umble! O ceată din ăştia o pornise pe jos. Noaptea, pe ger. Nici una, nici două, să ne ia maşina cu asalt. Se agățau de uşi şi de scări ca un roi de albine. A trebuit să-i zvârlim cu forța.

Graeber dădu absent din cap şi-şi roti privirea împrejur. Satul nu se mai vedea. Pierise în dosul unui troian de zăpadă. Nu mai exista decât cerul — şi câmpul, peste care treceau în drumul spre apus. Era pe la amiază. Soarele licărea nedesluşit îndărătul perdelei cenuşii. Zăpada trimitea sclipiri slabe.

Şi, deodată, ceva se dezlănțui în el, fierbinte, precipitat, şi Graeber simți pentru întâia oară că a scăpat, că lăsa moartea în urma lui, departe, din ce în ce mai departe. Simțea acest lucru şi nu-şi putea desprinde privirile de la zăpada strivită de maşini, care dispărea sub cauciucurile ambulanței, metru după metru — şi erau metri după metri de siguranță, spre apus, spre patrie, spre o viață de neconceput, dincolo de orizontul salvator. Manipulând schimbătorul de viteză, şoferul îl atinse cu cotul. Graeber tresări. Se căută prin buzunare şi scoase un pachet de țigări.

— Ia, te rog, îi spuse şoferului.

— Mulțumesc, făcu acesta fără să se uite la țigări. Nu fumez. Prefer tutunul de mestecat.

Capitolul 5

Decovilul se opri. O gară minusculă pirotea în soare, camuflată. Din puținele case ce-o înconjurau, nu se mai vedeau decât ruine; în schimb se construiseră nişte barăci, cu acoperişurile vopsite, la fel ca şi pereții, în culori de camuflaj. Câteva vagoane de cale ferată aşteptau garate pe şine şi nişte prizonieri ruşi le descărcau. Decovilul avea aici legătură cu o linie mai mare. Răniții fură transportați într-o baracă. Cei care puteau umbla se ghemuiră pe lavițele rudimentare. Se dădură jos şi câțiva ostaşi în permisie, dar se străduiau să se arate cât mai puțin: se temeau să nu fie văzuți şi trimişi înapoi.

Era o zi molcomă. O lumină veştedă se juca cu ea însăşi pe zăpadă. În depărtare se auzea zumzetul unor motoare de avion. Dar zgomotul nu venea de sus; probabil că undeva se afla un aerodrom ascuns. Mai târziu zbură deasupra gării o escadrilă care luă treptat înălțime, până ce se profilă în zare ca un stol de ciocârlii.

Graeber moțăia. „Ciocârlii, visa el. Pace".

Doi jandarmi îl făcură să tresară speriat.

— Actele!

Jandarmii erau sănătoşi, voinici şi scăpărau de energie, ca toți oamenii care nu se simt în primejdie. Aveau uniforme impecabile, armele curățate lună, şi fiecare dintre ei cântărea cu cel puțin zece kilograme mai mult decât oricare dintre ostaşii în permisie.

Soldații prezentară tăcuți ordinele de serviciu. Jandarmii le cercetară amănunțit înainte de a le restitui. Cerură apoi şi legitimațiile militare.

— Mâncarea se distribuie în baraca numărul trei, glăsui în cele din urmă jandarmul cel mai în vârstă. Şi mai dați jos jegul de pe voi. Arătați ca nişte porci. În halul ăsta vreți să vă faceți intrarea în patrie?

Grupul se îndreptă spre baraca numărul trei.

— Copoi împuțiți! scrâşni un soldat negricios, cu fața numai tuleie. Gură mare, dar la căldurică, departe de front! Şi se dau la noi de parcă am fi tâlhari!

— La Stalingrad au împuşcat zeci de inşi, luând drept dezertori nişte oameni care doar se pierduseră de regimentele lor, zise altul.

— Ai fost la Stalingrad?

— Dacă aş fi fost, nu eram acum aici. Din încercuirea de acolo n-a scăpat nimeni.

— Ascultă, băieţaş, i-o tăie un subofiţer mai în vârstă. Pe front eşti liber să spui ce poftești. Aici e însă altceva. Aşa că, de acum încolo, ai face mai bine să-ţi struneşti melița, dacă ţii la pielea ta, înţeles?

Se încolonară cu gamelele în mână. Fură lăsaţi să aştepte mai bine de un ceas. Nici unul nu se clinti din loc. Tremurau de frig, dar aşteptau; erau deprinşi. Până la urmă primiră câte un polonic de ciorbă, în care pluteau două-trei zdrenţe de carne, zarzavat şi câţiva cartofi.

Omul care nu fusese la Stalingrad întoarse precaut capul şi zise apoi:

— Grozav aş vrea să ştiu dacă şi jandarmii mănâncă zeama asta!

— Măi, da' multe te mai frământă pe tine! îl înţepă subofiţerul, cu dispreţ.

Graeber înghiţi ciorba. „Noroc că-i măcar caldă", îşi zise. Acasă va mânca mai bine. Va găti maică-sa. Poate chiar cârnaţi de purcel cu ceapă prăjită şi cartofi, şi o cremă de zmeură cu sos de vanilie la desert.

Trebuiră să aştepte până noaptea. Jandarmii îi mai controlară de două ori. Mereu soseau alţi răniţi. Cu fiecare transport, ostaşii în permisie deveneau mai nervoşi. Se temeau că nu vor putea pleca mai departe.

În sfârşit, puţin după miezul nopţii, se formă un tren. Frigul se înteţise şi stelele sclipeau, imense, pe cer. Toţi le urau; pentru că sporeau vizibilitatea avioanelor. Natura în sine nu mai însemna de mult nimic pentru ei; era doar favorabilă ori nefavorabilă în raport cu războiul. Siguranţă sau primejdie.

Fură îmbarcaţi răniţii. Pe trei dintre ei îi aduseră însă imediat înapoi. Erau morţi. Brancardele rămaseră pe peron. Cele ale morţilor, fără pături. Nicăieri pic de lumină.

Veniră apoi, la rând, răniţii care puteau umbla. Fură controlaţi temeinic. „Pe noi nu ne mai iau, îşi zise Graeber. Sunt prea mulţi răniţi. Trenul e plin". Sfredeli cu privirea stinsă, în beznă. Inima îi bătea năvalnic. Avioane nevăzute huruiau undeva pe sus. Graeber ştia că sunt germane, şi totuşi se temea. Îi era mult mai frică aici decât pe front.

— Cei cu permisii! strigă în sfârşit cineva. Grupul se năpusti într-acolo. Jandarmii se aflau din nou de faţă. După-amiază, la ultimul control, fiecare primise câte o ţidulă pe care trebuia s-o predea acum. Se urcară într-un vagon. Înăuntru, câteva locuri erau ocupate de răniţi. Permisionarii se îmbulziră, înghiontindu-se. Apoi, cineva răcni o comandă şi trebuiră să coboare şi să se alinieze. Fură duşi spre alt vagon, în care se aflau de asemenea răniţi. Aici li se dădu voie să se urce. Graeber găsi un loc la mijlocul băncii. Nu voia să şadă la fereastră. Ştia ce se putea întâmpla din pricina schijelor.

Trenul nu pornea. În compartiment era întuneric. Toţi aşteptau. Afară se făcu linişte, dar trenul tot nu plecă. Văzură doi jandarmi ducând un soldat în mijlocul lor. Trecu un pâlc de ruşi care cărau lăzi cu muniţii. Apoi apărură câţiva SS-işti; discutau cu glas tare. Trenul nu se urnea. Răniţii fură cei dintâi care începură să înjure. Aveau dreptul s-o facă. Lor nu le mai putea căşuna nimeni nimic, deocamdată.

Graeber îşi rezemă capul de perete. Încercă să adoarmă — ca să se trezească atunci când trenul va fi în mers — dar nu izbuti. Urmărea fiecare zgomot. Vedea ochii celorlalţi sticlind în întuneric; lumina pală a zăpezii şi a stelelor de afară îi făcea să scapere. Nu era însă destul de multă lumină ca să li se poată deosebi feţele. Numai ochii se zăreau. Compartimentul era cufundat în beznă şi plin de ochi neliniştiţi, iar ici-colo licărea albul mort al unui pansament.

Brusc, trenul se opinti, dar rămase apoi iarăşi nemişcat. Se auziră strigăte. După câtva timp se trântiră nişte uşi. Două tărgi fură coborâte pe peron. Încă doi morţi. „Două locuri libere pentru cei vii, cugetă Graeber. Numai de n-ar veni în ultimul moment alţii, şi noi să fim debarcaţi!" Toţi gândeau acelaşi lucru.

Trenul zvâcni din nou. Rampa alunecă încet pe dinaintea ferestrei. Jandarmi, prizonieri, SS-işti, stive de lăzi — şi deodată apăru câmpul. Toţi se aplecau să vadă. Încă nu le venea să creadă. Desigur că trenul se va opri iarăşi. Dar aluneca înainte, aluneca mereu înainte, şi duruitul sacadat deveni încet-încet ritmic şi uniform. Se vedeau tancuri şi tunuri. Trupe care se uitau după tren. Graeber se simţi deodată foarte obosit. „Spre casă, gândi el. Spre casă! O, Doamne, nici nu îndrăznesc să mă bucur".

Dimineaţa începu să ningă. Trenul se opri într-o gară, unde li se distribui cafea. Gara se afla la marginea unui orăşel, din care nu rămăsese mai nimic. Din vagoane fură scoşi alţi morţi. Trenul manevra. Cu surogatul de cafea în gamelă, Graeber se întoarse în goană în compartiment. Nu cuteză să mai plece o dată, ca să ia şi pâine.

Deodată se auzi că o patrulă cutreieră trenul pentru a-i dibui pe cei cu răni uşoare, ca să rămână în spitalul oraşului. Vestea străbătu ca fulgerul tot trenul. Cei răniţi la braţe se năpustiră spre WC să se ascundă. Se dădură lupte pentru locul dinăuntru. Cu furie şi desperare se smulgeau unii pe alţii din mica încăpere, în clipa când unul voia să închidă uşa.

— Fugiţi că vin! strigă cineva de afară.

Ghemul de oameni se destrămă. Doi se înghesuiră în WC şi trântiră uşa, încuind-o. Un soldat care căzuse în îmbulzeală se uită lung la braţul său în atele. O pată lunguiaţă, roşie, creştea văzând cu ochii. Alt ostaş deschise uşa din partea opusă peronului şi coborî cu multă greutate în viscolul de afară. Apoi se lipi cu spatele de vagon. Ceilalţi rămaseră pe loc.

— Închideţi uşa, spuse unul. Altfel or să miroasă ăia ce s-a întâmplat.

Graeber trase uşa. În străfulgerarea unei clipe zări, prin vârtejurile ninsorii, faţa albă ca varul a omului ghemuit lângă vagon.

— Vreau să merg acasă! izbucni rănitul al cărui pansament se înroşea de sânge. De două ori am nimerit în câte un puchinos de spital de campanie şi de fiecare dată mi s-a dat drumul imediat, fără concediu medical pentru întremare. Vreau să ajung în patrie!

Şi privirile sale pline de ură străpunseră pe permisionarii teferi. Nimeni nu răspunse. Se scurse o bună bucată de vreme până ce apăru patrula. Doi dintre cei ce-o compuneau treceau din compartiment în compartiment, pe când ceilalţi îi păzeau afară pe răniţii care fuseseră aleşi. Unul din patrulă era un tânăr medic-locotenent. Îşi arunca ochii în fugă pe foile răniţilor.

— Dumneata cobori, spunea monoton, pe când privirea îi şi aluneca pe foaia următoare.

Unul dintre cei vizaţi nu se mişcă de la locul său. Era un bătrânel mărunt, cu părul sur.

— Haide, moşulică! îl zori jandarmul însoţitor. N-ai auzit ce ţi s-a spus?

Omul nu se clinti. Era bandajat la umăr.

— Afară! Coboară! se răsti jandarmul.

Omul rămase pe loc. Avea buzele încleştate şi privea în gol, ca un om care nu înţelege ce i se spune. Jandarmul se propti în faţa lui cu picioarele crăcănate:

— Ce-i cu tine, bă? Ai nevoie de invitaţie specială? Drepţi!

Bătrânul continuă să facă pe surdul.

— Drepţi! se zborşi din nou jandarmul. Nu vezi că ai un superior în faţa ta? Sau îţi arde de curte marţială?

— Cătinel! îl întrerupse medicul-locotenent. S-o luăm cu binişorul.

Avea o faţă trandafirie, fără gene.

— Pierzi sânge, explică el celui care se luptase să intre în WC. Trebuie să ţi se facă un pansament nou. Coboară.

— Dar eu... începu omul.

În aceeaşi clipă văzu că intrase încă un jandarm şi că acesta, împreună cu celălalt, îl apucau de subsuoara braţului sănătos pe ostaşul cu părul cărunt şi-l săltau de pe bancă. Bătrânul scoase un ţipăt ascuţit, dar faţa nu i se schimonosi. Al doilea jandarm îl înşfacă de şold şi-l împinse din compartiment ca pe un pachet nu prea greu. Gestul jandarmului era cu totul impersonal, lipsit de orice brutalitate. De altfel, bătrânul nu mai scoase alt ţipăt. Dispăru în mijlocul celor de-afară.

— Ei, ce se-aude? întrebă medicul-locotenent.

— Nu s-ar putea să-mi urmez drumul după ce voi fi pansat, domnule maior? întrebă omul care sângera.

— Vom vedea. Nu zic nu. Dar mai întâi trebuie să ţi se refacă pansamentul.

Omul coborî. Pe faţa lui se citea toată jalea lumii. Dăduse medicului-locotenent titlul de maior, dar nici asta nu-i fusese de folos.

Jandarmul încercă uşa closetului:

— Bineînţeles! făcu el cu dispreţ. Altceva nu le trece prin cap. Mereu acelaşi lucru! Deschide! porunci apoi. Imediat!

Uşa se deschise. Unul dintre soldaţi ieşi pe culoar.

— Şmecher mare, ai? mârâi jandarmul. De ce te-ai încuiat înăuntru? Ne jucăm de-a v-aţi-ascunselea?

— Am diaree. Şi cred că latrina pentru asta-i pusă.

— Nu zău! Tocmai acum? Şi ai vrea să te şi cred? Soldatul îşi desfăcu mantaua. Se vedea dedesubt Crucea de Fier clasa întâi. Apoi se uită la pieptul jandarmului, unde nu era nici o decoraţie.

— Mda, grăi foarte calm. Chiar asta aş vrea: să mă şi credeţi.

Jandarmul se făcu stacojiu. Medicul îi veni în ajutor.

— Coboară, te rog, zise soldatului, fără a se uita la el.

— Dar nici n-aţi cercetat ce am.

— Ştiu şi aşa. După bandaj. Te rog să cobori.

Soldatul schiţă un zâmbet:

— Prea bine!

— Suntem gata aici? întrebă medicul cu nervozitate pe jandarm.

— Da, domnule locotenent.

Jandarmul se uită la permisionari. Toţi aveau în mână ordinele de serviciu.

— Da, suntem gata, întregi el, coborând în urma medicului.

Uşa WC-ului se deschise fără zgomot. Fruntaşul, care fusese şi el înăuntru, ieşi tiptil pe culoar. Faţa îi era leoarcă de sudoare. Se lăsă să cadă pe bancă.

— S-au cărat? întrebă după un timp, în şoaptă.

— Se pare că da.

Fruntaşul rămase multă vreme nemişcat, fără să scoată o vorbă. Năduşeala îi picura de pe obraz.

— Am să mă rog pentru el, zise în cele din urmă.

— Cum? se miră unul, nevenindu-i să creadă. Vrei să te mai şi rogi pentru porcul ăla de jandarm?

— Nu, nu pentru porcul ăla. Pentru omul care a fost cu mine în WC. Mi-a zis să rămân înăuntru, că el o să se descurce. Unde e?

— Jos. Grozav s-a mai descurcat. L-a înfuriat atât de rău pe porcul ăla gras, că nici nu l-a mai examinat.

— Am să mă rog pentru el.

— Treaba ta. Dinspre mine, poţi să te rogi cât pofteşti.

— Negreşit. Numele meu e Lutjens. Neapărat o să mă rog pentru el.

— Bine. Dar acum ţine-ţi pliscul. Roagă-te mâine. Sau aşteaptă până pleacă trenul, îl sfătui cineva.

— Am să mă rog. Trebuie să ajung acasă. Nu capăt permisie pentru patrie dacă mă internează în vreun spital pe-aici. Trebuie să mă întorc în Germania. Nevastă-mea e bolnavă de cancer. Are treizeci şi şase de ani. A împlinit treizeci şi şase în octombrie. E de patru luni la pat.

Se uită de la unul la altul cu ochii înnebuniţi. Nimeni nu-i răspunse. Era ceva prea banal.

Trenul porni după o oră. Omul care coborâse pe partea opusă peronului nu se mai arătă. „Probabil că l-au înhăţat", îşi zise Graeber.

Pe la prânz intră un subofiţer în compartiment:

— Doreşte careva să se bărbierească?

— Ce spui?

— Vreţi să vă bărbieriţi? Sunt frizer. Am un săpun grozav. Adus din Franţa!

— Să ne bărbiereşti? În mersul trenului?

— Cum să nu! Am bărbierit chiar acum câţiva în vagonul ofiţerilor.

— Cât costă?

— Cincizeci de pfennigi. O jumătate de marcă germană. Ieftin, dacă te gândeşti că trebuie să vă tund mai întâi bărbile.

— Bine, zise unul scoţând banii din buzunar. Dar dacă mă tai, nu-ţi dau nici un sfanţ.

Frizerul puse jos castronaşul de bărbierit şi scoase din buzunar un foarfece şi un pieptene. Avea la el şi un cornet mare, în care punea părul tăiat. Apoi începu să-l săpunească. Stătea lângă una dintre ferestre. Clăbucul era atât de alb încât părea că săpuneşte cu zăpadă. Lucra cu îndemânare. Trei oameni se lăsară bărbieriţi. Răniţii refuzară. Graeber fu al patrulea. Se uită la cei trei care terminaseră. Aveau o înfăţişare tare ciudată. Obrajii, arşi de vânt, erau stacojii şi plini de pete; mai jos, bărbiile păreau albe. Numai o jumătate a feţei amintea că sunt ostaşi; cealaltă te ducea cu gândul la unii care clocesc toată ziua în casă.

Graeber urmărea hârşâitul briciului. Bărbieritul îl învioră. Era ca un iz din patrie; mai ales pentru că-l rădea un superior. Parcă s-ar fi şi aflat în civil.

După-amiază trenul opri din nou. Afară era o bucătărie de campanie. Se duseră cu toţii să-şi primească raţia. Numai Litjens rămase în vagon. Graeber îl văzu mişcând repede din buze, iar mâna teafără o ţinea de parcă o împreuna cu alta, nevăzută. Braţul stâng îi era bandajat şi spânzura în tunică.

Li se distribui ciorbă de varză. Nu era nici măcar caldă.

Însera când ajunseră la frontieră. Trenul fu evacuat. Permisionarii fură duşi în coloană la o baracă de deparazitare. Predară hainele de pe ei şi se aşezară goi în baracă, pentru ca să piară şi păduchii de corp. Încăperea era încălzită, apa era şi ea caldă, iar săpunul ce-l primiră mirosea tare a carbol.

Pentru prima oară, după atâtea luni, Graeber se afla într-o odaie cu adevărat caldă. Pe front, ce-i drept, avuseseră uneori sobe, dar nu izbutiseră niciodată să-şi încălzească decât partea corpului îndreptată spre foc; cealaltă rămânea îngheţată. Aici, toată încăperea era încălzită. Oasele se puteau dezmorţi în voie. Oasele şi capul. Capul era cel mai îngheţat.

Şedeau roată, vânau păduchi şi-i trosneau între unghii. Graeber n-avea păduchi de cap. Păduchii laţi şi cei de haine nu se suiau în cap; asta era lege. Păduchii îşi respectau unii altora teritoriile; în lumea lor nu existau războaie.

Toropit de căldură, Graeber alunecă între vis şi viaţă. Vedea trupurile albicioase ale camarazilor, degerăturile de la picioare şi urmele roşii ale cicatricelor. Şi deodată nu mai erau soldaţi. Uniformele le atârnau undeva la aburi, şi ei erau nişte oameni goi care trosneau păduchi, şi până şi convorbirile lor se învârteau în jurul altor subiecte. Nu mai vorbeau de război. Vorbeau despre mâncare şi despre femei.

— A născut un copil, glăsui unul căruia îi zicea Bernhard.

Şedea lângă Graeber, avea păduchi în sprâncene şi-i prindea cu ajutorul unei oglinjoare.

— Sunt doi ani de când n-am mai fost pe-acasă... şi copilul are patru luni. Ea o ţine morţiş că are paisprezece luni şi că l-a făcut cu mine. Dar maică-mea mi-a scris că-l are de la un rus. De altminteri, nici ea n-a început să-mi scrie despre copil decât de vreo zece luni. Mai înainte niciodată. Ei, ce spuneţi despre asta?

— Se întâmplă, răspunse un chelbos, cu indiferenţă. La ţară sunt mulţi copii făcuţi de prizonieri.

— Da? Dar eu cum naiba s-o sucesc?

— Eu i-aş face vânt, declară unul care-şi bandaja picioarele. E-o porcărie.

— Porcărie? De ce porcărie? i-o tăie chelbosul. În vreme de război, lucrurile astea au cu totul altă înfățișare decât în împrejurări obișnuite. Trebuie să fim mai înțelegători. Dar, ia spune: ce e? Băiat ori fată?

— Băiat. Nevastă-mea scrie că seamănă cu mine.

— Dacă-i băiat, poți să-l oprești. Un băiat e folositor. La țară e nevoie de multe brațe.

— Bine, dar e jumătate rus...

— Şi dacă? Ruşii sunt arieni. Şi patria are nevoie ostaşi.

Bernhard puse oglinda la o parte:

— Nu-i chiar atât de uşor. Tie-ți vine lesne să vorbeşti. N-ai pățit-o tu.

— Ai fi mai mulțumit dacă nevastă-ta ar fi făcut copilul cu mai ştiu eu care borțos rămas la vatră?

— Asta sigur că nu.

— Păi atunci?

— Ar fi trebuit să mă aştepte pe mine, spuse Bernhard aproape în şoaptă şi cu stinghereală.

Chelbosul ridică din umeri:

— Unele aşteaptă, altele nu. E greu să le pretinzi asta când lipseşti cu anii de acasă.

— Eşti şi tu însurat?

— M-a ferit Dumnezeu...

— Ruşii nu sunt arieni! sări deodată unul şobolănos, cu fața țuguiată şi cu gura mică, şi care până atunci tăcuse.

Toți se uitară la el.

— Ba te înşeli, ripostă chelbosul. Ruşii sunt arieni. La un moment dat au fost chiar aliați cu noi.

— Sunt ființe inferioare; bolşevicii sunt de rasă inferioară. Nicidecum arieni. Aşa sună dispozițiile.

— Greşeşti. Polonezii, cehii şi francezii sunt de rasă inferioară. Pe ruşi îi dezrobim de sub jugul comuniştilor. Sunt arieni puri. Cu excepția comuniştilor, bineînțeles. Poate că nu sunt arieni de rasă superioară, ca noi, dar nu-i stârpim.

„Şobolanul" rămase buimac.

— Ruşii au fost totdeauna oameni de rasă inferioară, articulă el. O ştiu bine. Oameni de cea mai categorică rasă inferioară.

— Asta s-a schimbat de mult. Ca şi cu japonezii. De când s-au aliat cu noi în război, sunt şi ei arieni. Arienii de culoare galbenă.

— Vă înşelați amândoi, se amestecă unul cu voce de bas şi cu corpul teribil de păros. Ruşii n-au fost de rasă inferioară câtă vreme erau aliații noştri, dar acum sunt. Aşa stau lucrurile.

— Ei, şi atunci ce să facă omul cu copilul?

-- Să-l predea, rosti „şobolanul", ridicându-şi glasul cu sporită autoritate. Moarte generoasă, fără dureri. Există altceva?

— Şi femeia?

— Asta-i treaba autorităților. Stigmatizarea, raderea capului, lagăr de concentrare, temniță sau spânzurătoare.

— Nu i-au făcut nimic până acum, zise Bernhard.

— Probabil că nu s-a aflat faptul.

— Ba s-a aflat. Maică-mea a denunțat-o.

— Atunci autoritățile de acolo s-au păcătoşit şi s-au delăsat. S-ar cuveni ca să fie trimişi şi ei în lagăre de concentrare. Sau pe eşafod.

— Ia mai slăbeşte-mă, domnule! pufni deodată Bernhard furios şi întoarse spatele.

— În fond, ar fi fost poate mai bine dacă era franțuz, urmă chelbosul. După ultimele cercetări, franțuzii sunt numai pe jumătate de rasă inferioară.

— Sunt oameni degenerați, dintr-o rasă mijlocie.

Basul se uită la Graeber. Şi Graeber descoperi pe fața lui uriaşă un zâmbet abia vizibil.

Unul cu osul pieptului proeminent, ca de găină, se opri din neliniştitul său du-te-vino prin încăpere şi se propti pe picioarele-i arcuite de cavalerist.

— Bine, bine! glăsui el. Noi suntem oameni de rasă superioară, iar ceilalți sunt oameni de rasă inferioară. E clar. Dar care sunt atunci oamenii obişnuiți?

Chelbosul rămase o clipă pe gânduri.

— Suedezii, rosti el. Sau elvețienii.

— Sălbaticii! decretă basul. Sălbaticii, nici vorbă.

— Dar sălbatici albi nu mai există, spuse „şobolanul".

— Nu? făcu basul, sfredelindu-l cu privirea.

Graeber picotea. Îi auzea pe ceilalți vorbind; începuseră să trăncănească din nou despre femei. Nu ştia prea multe în privința asta. Teoriile rasiale ale țării sale nu se potriveau cu imaginea ce şi-o formase el despre iubire. Nu-l amuza de fel să se gândească, în legătură cu dragostea, la „selecție naturală", la „arbore genealogic", la „capacitate de procreare". Iar ca soldat, nu cunoscuse mult mai mult decât două-trei prostituate, în țările unde luptase. Şi acestea fuseseră strict realiste, întocmai ca şi membrele Uniunii Fetelor Germane; numai că la prostituate, realismul făcea parte din profesia lor.

Li se dădură lucrurile înapoi. Se îmbrăcară. Şi iată-i deodată din nou soldați, fruntaşi, plutonieri şi subofițeri. Omul cu copilul făcut de un rus se

vădi a fi subofițer. Basul, la fel. „Șobolanul" era soldat — la aprovizionare. Se făcu mititel de tot când văzu că ceilalți aveau grad de subofițeri.

Graeber se uită la tunica sa. Era caldă încă şi mirosea a acizi. Sub cataramele bretelelor descoperi o întreagă colonie de păduchi. Erau morți. Gazați. Graeber îi scormoni cu unghia şi-i aruncă.

Fură duşi într-o baracă. Un ofițer politic nazist le ținu o cuvântare. Stătea pe o estradă, în spatele căreia se afla un portret al Fuhrerului; le aduse la cunoştință că din clipa când aveau să revină în patrie purtau o mare răspundere. Strict interzis de a spune ceva despre timpul petrecut pe front. Nimic despre poziții, localități, unități militare, mişcări de trupe, amplasamente. Pretutindeni mişună spioni. Mutenia era deci comportarea cea mai potrivită. Cei care vor pălăvrăgi se puteau aştepta la pedepse grele. Chiar şi critica neîntemeiată era considerată trădare de țară. Războiul e dus de Führer, şi el ştie ce face. Situația e strălucită, ruşii sunt aproape secătuiți; au avut pierderi nemaipomenite şi pregătirile pentru contraofensivă sunt aproape gata. Aprovizionarea trupelor e la înălțime, iar moralul soldaților excelent. Aşadar, încă o dată: indicarea oricăror nume de localități şi a pozițiilor armatei se consideră înaltă trădare. Defetismul, la fel.

Ofițerul făcu o pauză. Apoi declară pe alt ton că Führerul, în ciuda uriaşei sale activități, veghează asupra tuturor ostaşilor săi. Din ordinul lui, fiecare om venit în permisie va aduce în patrie un dar. În acest scop i se va înmâna un pachet cu alimente, care va fi dat rudelor ca dovadă că trupelor de pe front le merge bine şi că ai atât de mult, încât pot aduce şi cadouri. Aceia care voi desface pachetul pe drum şi se vor atinge de alimentele dinăuntru vor fi pedepsiți. Controlul din gara de destinație va descoperi infracțiunea. Heil Hitler!

Permisionarii stăteau smirna. Graeber se aştepta acum la imnul „Deutschland über alles" şi la marşul „Horst-Wessel": cel de-al treilea Reich era tare în asemenea cântece. Dar nu se cântă nici marşul, nici imnul, în schimb se auzi comanda:

— Cei care pleacă în Renania, trei paşi înainte! Câțiva oameni ieşiră din front.

— Permisiile pentru Renania au fost suspendate, declară ofițerul.

Apoi se întoarse către cel mai apropiat:

— În ce alt loc ai vrea să pleci?

— La Köln.

— Am mai spus: Renania a fost blocată pentru permisii, în ce alt loc vrei să pleci?

— La Köln, repetă omul, neputând să priceapă. Köln e oraşul meu natal.

— Dar, omule, nu poți pleca la Köln, nu înțelegi? În ce alt oraş vrei să te duci?

— În nici un alt oraş. La Köln o am pe nevastă-mea şi copiii. Am fost lăcătuş acolo. Foaia mea de drum indică destinația Köln.

— Am văzut. Dar nu poți pleca acolo, înțelege odată! Köln e în momentul acesta închis pentru cei care vin în permisie.

— Închis? întrebă fostul lăcătuş. De ce?

— Ai înnebunit, omul lui Dumnezeu? Cine are dreptul să pună aici întrebări? Dumneata sau autoritățile?

Un căpitan se apropie şi şopti ceva ofițerului. Acesta încuviință din cap.

— Să iasă înainte cei care au permisii pentru Hamburg şi Alsacia! comandă apoi.

Nimeni nu se prezentă.

— Cei din Renania să rămână aici. Ceilalți, la stânga împrejur, rupeți rândurile! Alinierea pentru primirea pachetelor cu alimente!

Se aflau din nou la gară. Peste puțin li se alăturară şi cei din Renania.

— Ce s-a întâmplat? întrebă basul.

— Doar ai fost de față. N-ai auzit?

— Şi chiar nu te poți duce la Köln? Unde pleci acum?

— La Rothenburg. Am o soră acolo. Dar ce să faci la Rothenburg? Casa mea e la Köln. Ce naiba o fi la Köln? De ce nu m-or fi lăsând să plec la Köln?

— Bagă de seamă! şopti cineva, arătând cu ochii spre doi inşi din SS care tocmai treceau, scârțâind din cizme.

— Dă-i dracului, că nu-mi pasă de ei! Ce treabă am eu la Rothenburg? Unde-o fi familia mea? A fost la Köln. Ce s-o fi întâmplat?

— Poate că şi familia ta e la Rothenburg.

— Nu-i la Rothenburg. N-au unde sta acolo. Şi afară de asta, nevastă-mea şi soră-mea nu se înghit. Ce-o fi la Köln?

Lăcătuşul se uită la ceilalți. Avea lacrimi în ochi. Buzele groase îi tremurau:

— De ce pe voi vă lasă să plecați acasă, şi pe mine nu? După atâta amar de vreme! Ce-o fi acolo? Ce s-o fi întâmplat cu nevastă-mea şi cu copiii? Georg îi zice celui mai mare. Are unsprezece ani. Ce părere aveți?

— Ascultă, zise basul. Nu poți să schimbi lucrurile. Telegrafiază-i nevestei. Spune-i să vină şi ea la Rothenburg. Altminteri n-ai să poți nici măcar s-o vezi.

— Bine, dar drumul? Cine-i plăteşte trenul? Şi unde să stea la Rothenburg?

— Eu cred că dacă nu te lasă pe tine să te duci la Köln, n-au să-i dea nici ei voie să plece de acolo, se amestecă din nou „şobolanul". Asta-i sigur. Aşa sună dispoziţiile.

Lăcătuşul deschise gura, dar nu spuse nimic. După un răstimp, îngăimă:

— De ce?

— Judecă şi tu puţin.

Lăcătuşul îşi roti ochii în jur. Se uită de la unul la altul:

— Nu se poate ca totul să fie făcut praf! Aşa ceva nu-i cu putinţă!

— Fii mulţumit că nu te-au trimis înapoi pe front, îl consolă basul. Putea să se întâmple şi asta.

Graeber asculta în tăcere. Simţea fiori trecându-i prin trup şi ştia că nu erau de frig. Din nou se lipise de acea nălucă fantomatică, impalpabilă, care-i dădea târcoale de atâta timp, care nu putea fi niciodată cercetată pe de-a-ntregul, care pierea subit ca să reapară iar, care-l străpungea cu privirea şi care avea sute de feţe nedefinite si uneori nici una. Se uită la şine. Duceau spre casă, spre tot ce era stabil şi plin de căldură — spre pace, singurul lucru care mai rămăsese. Şi iată că, deodată, de afară, se strecurase iar tiptil năluca aceea; îi simţea răsuflarea neliniştitoare si nu putea s-o alunge.

— Permisie! exclamă omul din Köln cu amărăciune. Grozavă permisie! Şi-acum ce să fac?

Ceilalţi se uitară la el, dar nu-i mai răspunse nimeni. Era ca şi cum ar fi avut o boală, pe care o ţinuse ascunsă până în clipa aceea, şi deodată ar fi ieşit la iveală pe trupul lui. Omul n-avea nici o vină, şi totuşi părea într-un chip straniu înfierat. Pe nesimţite, ceilalţi se depărtară de el. Erau bucuroşi că pacostea nu-i lovise pe ei, fără însă să se simtă pe deplin siguri — şi de aceea voiau să fie cât mai departe de el. Ghinionul e molipsitor.

Trenul intră încet în gară. Silueta lui masivă, întunecată, umbri ultimele licăriri de lumină.

Capitolul 6

Dimineaţa, peisajul părea altul. Se desprindea în toată limpezimea din aburul subţire al zorilor. Graeber şedea acum la fereastră, cu capul lipit de geam. Vedea ogoare şi ţarini, spuzite încă de zăpadă, dar dedesubt brazdele negre, regulate, trase de plug, şi licărirea clorotic-verzuie a noilor semănături. Nicăieri pâlnii de obuze. Nicăieri ruine. Şes neted. Nici o tranşee. Nici o cazemată. Câmp. Apoi apăru întâiul sat. O biserică, în vârful căreia scânteia o cruce. O şcoală, pe acoperiş cu o morişcă de vânt învârtindu-se încet. O cârciumă, cu un pâlc de oameni în faţă. Uşi deschise la case, slujnice cu mături, o căruţă, prima sclipire a soarelui în geamuri nesparte. Acoperişuri neciuruite, case nevătămate, copaci cu toate ramurile, uliţe cu adevărat uliţe şi copii mergând la şcoală. Copii nu mai văzuse Graeber de mult Răsuflă adânc. Asta era ce aşteptase. Exista. Aşadar, exista.

— Cu totul alte privelişti pe aici, nu? întrebă un subofiţer de la fereastra de alături.

— Cu totul altele.

Aburii se destrămau din ce în ce mai mult. În zare se profilau păduri. Privirea ajungea acum departe. Sârme de telegraf însoţeau trenul. Urcau şi coborau — portative ale unei nesfârşite melodii, de nimeni auzită. Păsările zburau de pe ele ca nişte cântece. Linişte peste tot. Uruitul frontului se stinsese. Nici un avion pe cer. Graeber avu subit impresia că e de săptămâni întregi pe drum. Pălise până şi amintirea camarazilor săi.

— Ce zi e azi? întrebă.

— Joi.

— Joi?

— Fireşte. Ieri fusese miercuri.

— Crezi că vom căpăta cafea în dimineaţa asta?

— Sigur. Aici totul e ca mai înainte.

Câţiva scoaseră pâine din raniţă şi începură să mestece. Graeber aştepta; voia să-şi mănânce pâinea la cafea. Îşi aminti de micul dejun de acasă, înainte de război. Maică-sa aşternea o faţă de masă cu pătrăţele albastre şi albe, şi la cafea aveau totdeauna chifle, miere şi lapte fierbinte. Canarul cânta, iar vara, soarele lumina muşcatele din fereastră. Graeber frecase adesea între degete frunzele lor verzi-închise şi mirosul lor puternic şi exotici îl dusese cu gândul la ţări străine. Ţări străine a văzut între timp destule, dar nu aşa cum visa pe atunci.

Îşi aruncă din nou ochii pe fereastră. Şi deodată se simţi plin de încredere. Pe câmp erau plugari care se uitau la tren. Printre ei, femei cu basmale. Subofiţerul coborî fereastra şi flutură mâna. Nimeni nu-i răspunse.

— Pagubă-n ciuperci, mocofanilor! murmură el, dezamăgit.

După câteva minute apăru un alt ogor cu oameni; subofiţerul îi salută şi pe aceştia cu mâna. De data asta se aplecă mult în afară. Dar nici acum nu-i răspunse nimeni la salut, cu toate că oamenii se îndreptaseră din şale şi se uitau la tren.

— Şi pentru ăştia ne batem noi! se înverşună subofiţerul.

— Poate că sunt prizonieri puşi să muncească ogoarele. Sau lucrători străini.

— Dar erau şi destule muieri printre ei. Măcar ele să fi răspuns la salut.

— Poate că erau rusoaice. Sau poloneze.

— Da' de unde! Nu semănau alea a aşa ceva.

— Suntem într-un tren sanitar, se amestecă chelbosul. De-aia nu salută.

— Dobitoci! explodă subofiţerul. Văcari şi rândăşoaice!

Cu un zvâcnet săltă fereastra în sus.

— La Koln sunt altfel de oameni, preciză lăcătuşul.

Trenul înainta mereu. O dată s-a oprit două ceasuri într-un tunel. În vagoane nu funcţiona lumina, iar tunelul zăcea în beznă adâncă. Ce-i drept, oamenii erau deprinşi să trăiască sub pământ; totuşi, după câtva timp, obscuritatea din tunel le strânse inima. Fumau. Capetele incandescente ale ţigărilor jucau în întuneric, ici suind, colo coborând, ca nişte licurici.

— S-o fi defectat ceva la locomotivă, îşi dădu cu părerea subofiţerul.

Traseră cu urechea. Nu deslușiră nici un zbârnâit de avion. Nu se auzeau nici explozii.

— A fost vreodată careva din voi la Rothenburg? întrebă omul din Köln.

— După câte ştiu, e un oraş foarte vechi, răspunse Graeber.

— Ai fost acolo?

— Nu. Nici tu?

— Nu, niciodată. Ce să caut acolo?

— Mai bine plecai la Berlin, glăsui „şobolanul". O dată are omul permisie. Şi la Berlin sunt mai multe atracţii.

— N-am bani pentru Berlin. Unde să stau acolo? La hotel? Eu vreau să-mi văd familia.

Trenul se opinti şi porni din nou.

— În sfârşit! exclamă basul. Mai-mai să cred că rămânem îngropaţi aici!

O dâră de lumină se strecură, cenuşie, prin întuneric. Deveni tot mai argintie şi, deodată, în faţa ochilor li se deschise din nou priveliştea de afară. Era parcă mai gingaşă ca oricând. Toţi se îmbulziră la ferestre. După-amiaza era îmbietoare ca un vin generos. Ochii le căutau, fără voie, pâlnii recente de bombe. Nu zăriră nici una.

Câteva staţii mai încolo, basul coborî. Apoi, subofiţerul şi alţi doi. După un ceas, Graeber începu să recunoască locurile. Se întuneca. Horbote albăstrii învăluiau arborii. Ceea ce recunoştea Graeber nu erau locuri concrete, case, sate sau dealuri, ci peisajul în sine, ţinutul care, deodată, prinsese grai. Îl năpădea din toate părţile, dulce, tulburător şi plin de amintiri ce ţâşneau parcă într-una. Nu era un sentiment desluşit, n-avea nimic precis, era numai presimţirea întoarcerii acasă — nu chiar întoarcerea însăşi, dar tocmai din pricina asta mai răscolitoare. Năluceau într-ânsul aleile umbrite ale visurilor, lungi, nesfârşite.

Numele gărilor îi deveneau tot mai familiare. Locuri cunoscute din excursii alunecau pe dinaintea trenului. Şi deodată, simţi parcă aievea miros de fragi, de răşină şi de poieni însorite. În câteva minute avea să apară şi oraşul. Graeber îşi încătărămă ranița. Stătea la fereastră şi aştepta primele străzi.

Trenul se opri. Afară, forfotă de oameni. Graeber se uită pe geam. Auzi numele oraşului.

— Noroc şi toate bune! îi spuse omul din Köln.

— N-am ajuns încă. Gara e în mijlocul oraşului.

— Poate că au mutat-o? întreabă.

Graeber deschise uşa. Văzu în semiîntuneric oameni care suiau în vagon.

— Aici e Werden? întrebă.

Câţiva îşi înălţară capul, dar nu răspunseră; erau prea grăbiţi. Graeber coborî. Apoi auzi un impiegat strigând:

— Werden! Aici se coboară!

Graeber înşfacă în pumni curelele raniței şi-şi făcu loc până la impiegatul care strigase.

— Trenul nu opreşte şi în gară? întrebă.

Omul îl cercetă cu o privire obosită:

— La Werden mergeţi?

— Da.

— La dreapta, în spatele rampei. E un autobuz care vă duce acolo.

Graeber porni în lungul rampei. N-o cunoştea. Era nouă; avea podea de lemn încă verde, de curând construită. Găsi autobuzul.

— Merge la Werden? întrebă pe şofer.

— Da.

— Trenul nu mai opreşte acolo?

— Nu.

— De ce?

— Pentru că merge numai până aici.

Graeber se uită la şofer. Ştia că-i de prisos să mai pună întrebări. Nu va primi nici un răspuns ca lumea. Se urcă greoi în autobuz. Într-un colţ găsi un loc. Afară totul se pierdea în întuneric. Putu să desluşească doar că, în beznă, licăreau şine ce păreau noi. Făceau unghi drept cu drumul spre oraş, îndepărtându-se de el.

Trenul începu să manevreze. Graeber se ghemui în colţul său. „Poate că din prevedere au făcut această schimbare", îşi zise fără prea multă convingere.

Autobuzul porni. Era o haraba veche, cu benzină proastă. Motorul tuşea. Câteva „Mercedes"-uri îl întrecură. Într-una din maşini erau ofiţeri din armată; în alte două, galonaţi din SS. Oamenii din autobuz îi văzură trecând

ca vântul, dar nu spuseră nimic. Aproape nimeni nu vorbi pe parcurs. Numai un copil râdea din când în cind, jucându-se pe interval. Era o fetiță de vreo doi ani, blondă, cu o fundă albastră în păr.

Graeber zări întâile străzi. Erau nevătămate. Răsuflă uşurat. Autobuzul mai durui câteva minute, apoi se opri.

— Toată lumea coboară!

— Unde suntem? întrebă Graeber pe un om de lângă el.

— Asta este Bramschestrasse.

— Autobuzul nu merge mai departe?

— Nu.

Omul coborî. Graeber îl urmă.

— Sunt în permisie, îi spuse. Pentru întâia oară după doi ani.

Trebuia să spună cuiva lucrul acesta. Omul se uită la el. Avea o cicatrice proaspătă pe frunte şi-i lipseau doi dinți din față.

— Pe ce stradă stai? îl întrebă.

— Hakenstrasse 18.

— Unde vine asta? În Oraşul-Vechi?

— Chiar la început. Colț cu Luisenstrasse. De la noi se vede biserica Sfânta Ecaterina.

— A, da... murmură omul, uitându-se la cerul întunecat. Cred că ştii drumul, nu?

— Sigur. Aşa ceva nu se uită.

— Fireşte că nu. Toate bune!

— Mulțumesc.

Graeber o luă pe Bramschestrasse. Privi casele. Erau întregi, nevătămate. Se uită la ferestre, întunecate. „Apărare pasivă", îşi zise. „Bineînțeles". Era poate o copilărie, totuşi se aşteptase la altceva; crezuse că va găsi oraşul luminat. Măcar că ar fi trebuit să-şi aducă aminte că şi data trecută fusese tot aşa.

Iuți paşii în lungul străzii. Văzu o brutărie, dar nu avea pâine. În vitrină se aflau nişte trandafiri de hârtie într-o vază de sticlă. Urma un magazin de coloniale. Vitrina era înțesată cu cutii, dar toate erau goale. Veni apoi prăvălia unui şelar. Graeber îşi aminti de prăvălia aceasta. Un cal murg, împăiat, fusese expus pe vremuri în vitrină. Graeber îşi aruncă ochii pe geam. Calul era tot acolo şi în fața lui, cu capul săltat ca pentru a lătra, acelaşi fox-terier alb-negru, împăiat, de odinioară. Graeber se opri o clipă în fața vitrinei care, în ciuda tuturor celor întâmplate în ultimii ani, nu se schimbase de fel; apoi porni mai departe. Se simți deodată acasă.

— Bună seara, spuse unui necunoscut care stătea în pragul uşii de alături.

— Bună, răspunse acesta după un răstimp, uitându-se uimit după el.

Caldarâmul răsuna sub bocancii lui Graeber. Peste puțin îi va scoate şi-şi va pune pantofi uşori de civil. Se va spăla cu apă limpede şi caldă şi va îmbrăca o cămaşă curată. Iuți şi mai mult paşii. Strada părea că se bolteşte sub picioarele lui, ca şi cum ar fi fost vie sau încărcată de electricitate. Şi, deodată, simți miros de fum.

Rămase locului. Nu era fum din coşul unei case, nici de la un foc de lemne; era miros de ars. Se uită în jur. Casele nu suferiseră nici o stricăciune. Acoperişurile erau întregi. Cerul, îndărătul lor, se vedea până hăt departe, adânc-albastru.

Graeber păşi mai departe. Strada dădea într-o piațetă cu pomi. Mirosul de ars se înteți. Părea agățat de coroanele golaşe ale arborilor. Graeber trase aer pe nări, dar nu se putu dumeri de unde vine mirosul. Stăruia acum peste tot, de parcă din cer s-ar fi revărsat o ploaie de cenuşă.

La primul colț zări întâia casă prăbuşită. Fu izbit ca de trăsnet. Nu văzuse în ultimii ani decât ruine şi se obişnuise să nu le mai dea nici o importanță. La mormanul acesta de dărâmături rămase însă cu ochii pironiți, de parcă ar fi văzut pentru întâia oară în viața lui o clădire avariată.

„E numai casa asta, îşi zise. O singură casă. Nu mai mult. Celelalte sunt neatinse, toate". Trecu grăbit pe lângă dărâmături şi trase din nou aer pe nări. Dar mirosul de ars nu venea de-acolo. Casa aceasta fusese distrusă mai demult. Poate că a fost o simplă întâmplare, o bombă uitată care, la înapoierea dintr-un raid, a fost aruncată din avion fără țintă precisă. Graeber citi numele străzii. Bremerstrasse. Mai avea destul până la Hakenstrasse. Cel puțin o jumătate de oră.

Iuți pasul. Nu întâlni aproape nici un om. Sub bolta unei porți întunecoase ardeau câteva becuri mici, albastre. Lumina nu răzbea în afară, dând impresia că bolta are tuberculoză.

Apoi apăru un întreg colț năruit. Aici erau mai multe case dărâmate. Din ele nu mai rămăseseră decât câteva ziduri de temelie, ce se înălțau negre şi colțuroase în văzduh. Traverse răsucite spânzurau printre ele, ca nişte şerpi mohorâți care se opinteau să iasă dintre pietre. O parte din moloz fusese dată la o parte.

Dar şi ruinele astea erau vechi. Graeber trecu chiar pe lângă ele. Se cățără peste mormanele de dărâmături de pe trotuar şi văzu în beznă câteva umbre întunecate mişcându-se ca nişte gângănii uriaşe.

— Hei, oameni buni! strigă el. E cineva acolo?

Zgomot de moloz fărâmițat şi pârâit de pietre. Umbrele se mistuiră. Graeber auzi răsuflet greu în preajmă. Ciuli urechile — şi-şi dădu seama că el era acela care gâfâia.

Acum nu mai mergea; alerga. Mirosul de ars era tot mai stăruitor. Distrugerile luau proporţii. Ajunse astfel în Oraşul-Vechi — şi brusc se opri, şi căscă ochii, şi încremeni. Pe vremuri se înşiruiau acolo rânduri întregi de case de lemn din evul mediu, case cu frontoane ieşite în afară, cu acoperişuri ţuguiate şi cu inscripţii în toate culorile. Nu mai existau, în locul lor, Graeber văzu talmeş-balmeşul unui loc pârjolit, grinzi carbonizate, temelii, mormane de cărămizi, resturi de străzi şi, deasupra, caiere groase de fum alburiu. Casele arseseră ca nişte surcele uscate.

Graeber fugi mai departe. O teamă nebună puse deodată stăpânire pe el. Îşi aduse aminte că nu departe de locuinţa părinţilor săi se afla o mică uzină pentru prelucrarea aramei: un obiectiv pentru bombardiere.

Fugea cât putea de repede, poticnindu-se dc-a lungul străzilor, peste ruinele umede şi fumegânde; se ciocni de oameni, nu stătu o clipă locului, se căţără pe mormane de dărâmături — şi deodată se opri. Nu mai ştia unde se află. Oraşul copilăriei lui era atât de schimbat, încât se rătăcise. Fusese deprins să se orienteze după faţadele clădirilor. Dar faţadele nu mai erau. Întrebă pe o femeie, care se strecura în grabă pe lângă el, cum poate să ajungă la Hakenstrasse.

— Ce? făcu ea speriată.

Era murdară şi-şi ţinea mâinile la piept.

— Hakenstrasse. Unde vine?

Femeia arătă cu mâna:

— Acolo... în partea cealaltă... după colţ...

Graeber porni în direcţia indicată. Pe o parte se înşiruiau copaci carbonizaţi. Crengile groase şi ramurile mai subţiri erau arse, şi doar cioturile şi câteva crăci mari se mai ţineau pe trunchi. Păreau nişte imense mâini negre, ieşite din pământ şi arătând spre cer.

Graeber încercă să recunoască locul. De-aici ar fi trebuit să vadă turnul bisericii Sfânta Ecaterina. Nu-l văzu. Poate că şi biserica se năruise. Nu mai întrebă pe nimeni. Undeva zări brancarde. Câţiva oameni săpau. Pompieri alergau de colo-colo. Se auzea undeva apa gâlgâind. O vâlvătaie se învârtejea deasupra arămăriei. Atunci Graeber ştiu că se află pe Hakenstrasse.

Capitolul 7

Un stâlp de felinar răsucit purta tăbliţa cu numele străzii. Atârna pieziş, spre o pâlnie de bombă în care se vedeau rămăşiţele unui zid şi bucăţi dintr-un pat de fier. Graeber ocoli pâlnia şi porni repede mai departe. La o mică depărtare zări o casă neavariată. „Optsprezece! murmură el. Dă, Doamne, să fie casa cu numărul optsprezece!"

Dar când se apropie, văzu că era numai faţada unei case. În întuneric păruse întreagă. În spate, toată clădirea era dărâmată. Un pian spânzura sus, înţepenit între traverse de oţel. Capacul îi fusese smuls şi clapele sclipeau ca o gură uriaşă plină de dinţi, ca şi când o mătăhăloasă dihanie preistorică ar fi vrut să se repeadă furioasă în stradă. Uşa de la faţadă era larg deschisă.

Graeber se repezi într-acolo.

— Hei, ăla de colo! răcni cineva. Fereşte! Încotro? Graeber nu răspunse. Dintr-o dată nu-şi mai putu aminti în ce loc se afla casa părinţilor săi. În toţi anii din urmă o văzuse aievea înaintea sa, fiecare fereastră, uşa de la intrare, scara — dar acum, în noaptea asta, totul se învălmăşise. Nu mai ştia nici măcar pe ce parte a străzii se găsea.

— N-auzi, omul lui Dumnezeu? răsună din nou glasul. Vrei să te pocnească zidul în cap?

Graeber privi prin deschizătura uşii de la intrare. Văzu o scară. Căută numărul casei. Un gardian de la apărarea pasivă se apropie de el:

— Ce cauţi aici?

— Asta-i casa cu numărul optsprezece? întrebă Graeber. Unde e numărul optsprezece?

— Optsprezece? făcu gardianul îndreptându-şi casca pe cap. Unde e optsprezece întrebi? Vrei să spui unde a fost, nu?

— Cum?

— Păi da. N-ai ochi în cap?

— Cum să nu! Asta nu e casa cu numărul optsprezece.

— Nu a fost casa cu numărul optsprezece! Nu a fost. „Este" nu mai există. „A fost" e cuvântul de ordine.

Graeber îl înhaţă pe gardian de reverele hainei.

— Ascultă, cetăţene! izbucni cu înverşunare. N-am venit să ascult glumele dumitale. Unde e numărul optsprezece?

Gardianul de la apărarea pasivă se holbă la el:

— Dă-mi numaidecât drumul, că altfel fluier să vină poliţia. N-ai ce căuta aici. E un sector pentru deblocare. O să fii arestat.

— N-o să mă aresteze nimeni. Vin de pe front.

— Mare lucru! Crezi că aici nu e front?

Graeber îi dădu drumul.

— Stau la numărul optsprezece, zise apoi. Hakenstrasse, optsprezece. Părinţii mei locuiesc aici.

— Pe strada asta nu mai locuieşte nimeni.

— Nimeni?

— Nimeni. Cine poate şti mai bine decât mine? Doar am locuit şi eu aici.

Omul îşi arătă subit dinţii, câineşte.

— „Am locuit".

— „Am locuit.'" icni cu furie. În decurs de paisprezece zile, au fost aici şase atacuri aeriene, domnule soldat care vii de pe front! Şi voi, păcătoşilor de acolo, aţi trândăvit în vremea asta. Sunteţi sănătoşi şi plini de vlagă, după cum se vede! Dar nevastă-mea? Colo — arătă el spre casa în faţa căreia se aflau. Pe ea cine o scoate de sub dărâmături? Nimeni! E moartă! „N-are nici un rost", spun detaşamentele de salvare. Sunt prea multe alte treburi urgente. Prea multe scârnăvii de documente, şi scârnăvii de birouri, şi scârnăvii de autorităţi" care trebuie salvate!

Îşi apropie faţa suptă de obrazul lui Graeber:

— Vrei să-ţi spun ceva, domnule soldat? Nu ştim niciodată nimic, până nu ne pocneşte pe noi. Şi când ştim, în sfârşit, e prea târziu. Aşa, domnule soldat care vii de pe front! încheie el scuipând. Viteazule soldat cu expoziţie de tinichele pe piept! Numărul optsprezece e ceva mai încolo. Acolo unde sapă oamenii.

Graeber se depărtă de gardian. „Acolo unde sapă oamenii, repetă în gând. Acolo unde sapă oamenii! Nu, nu-i adevărat! Îndată o să mă trezesc şi o să fiu în cazemată; o să mă trezesc în pivniţa din satul rusesc fără nume, şi Immermann o să fie lângă mine, şi-o să înjure, şi Mücke, şi Sauer, căci aici e Rusia, nu e Germania; Germania n-a suferit nici o stricăciune şi e bine apărată; Germania e..."

Auzi strigăte şi zgomot de lopeţi, apoi văzu oameni pe dărâmăturile ce încă mai mocneau. Un şuvoi de apă ţâşnea dintr-o conductă spartă de pe stradă, scânteind în lumina felinarelor camuflate.

Alergă la un om care părea să-i conducă pe ceilalţi. '

— Asta-i casa cu numărul optsprezece?

— Ce spui? Cară-te de-aici! Ce cauţi la optsprezece?

— Îi caut pe părinţii mei. La numărul optsprezece. Unde sunt?

— De unde vrei să ştiu? Crezi că sunt Dumnezeu?

— Au fost salvaţi?

— Întreabă în altă parte. Pe noi nu ne priveşte. Noi dezgropăm numai.

— Sunt oameni sub dărâmături?

— Bineînţeles. Crezi că dăm cu lopata numai aşa, de florile mărului?

Omul întoarse faţa spre coloana de săpători:

— Încetarea! Linişte! Willmann, ciocăneşte!

Lucrătorii se îndreptară din şale. Unii erau cu svetere, alţii cu gulere albe nespălate, unii în salopetă, alţii cu pantaloni cazoni şi vestoane civile. Erau murdari şi aveau feţele umede. Unul stătea în genunchi, pe dărâmături, cu un ciocan în mână, şi bătea într-o ţeavă ieşită în afară.

— Linişte! strigă conducătorul lucrărilor.

Se făcu linişte. Omul cu ciocanul îşi lipi urechea de conductă. Se auzeau numai răsuflările oamenilor şi hârşâit de moloz. În depărtare răsunau clopotele ambulanţelor şi maşinilor de pompieri. Omul cu ciocanul bătu din nou. Apoi înălţă capul.

— Răspund încă. Ciocănesc mai repede. Probabil că încep să ducă lipsă de aer.

Bătu de câteva ori foarte iute în conductă.

— La lucru! strigă omul ce conducea lucrările. Daţi-i înainte! Aici la dreapta! Trebuie să încercăm să băgăm ţeava, ca să le vină aer de afară.

Graeber se alia tot lângă el:

— Ce e aici? Un adăpost antiaerian?

— Fireşte. Dar ce să fie? Crezi că ar mai ciocăni cineva de sub dărâmături, dacă nu s-ar afla într-o pivniţă?

Graeber înghiţi în sec.

— Şi ce oameni sunt înăuntru? întrebă. Din casa asta? Gardianul de la apărarea pasivă mi-a spus că aici nu mai sade nimeni.

— Gardianul de la apărarea pasivă e ţicnit. Aici dedesubt sunt oameni care ciocănesc; asta-i de-ajuns pentru noi.

Graeber îşi scoase ranita.

— Sunt voinic. Pot să vă ajut la dezgropat, zise uitându-se la conducătorul echipei. Trebuie să pun si eu umărul. S-ar putea ca părinţii mei...

—N-ai decât! Willmann, uite încă unul pentru schimb. Aveţi pe-acolo vreun topor care nu vă e de trebuinţă?

Întâi apărură picioarele strivite. O grindă le zdrobise, înţepenindu-le. Omul mai trăia. Nu-si pierduse cunoştinţa. Graeber îl privi cu luare-aminte. Nu-l mai văzuse niciodată.

Săpătorii tăiară bârna cu ferăstrăul şi aduseră o targă. Omul scoase un ţipăt. Dădu doar ochii peste cap si, deodată, nu se mai văzu decât albul lor.

Apoi săpară mai departe si găsiră doi morţi. Amândoi erau tescuiţi. Aveau feţele strivite şi nu se mai vedea nimic: nasul pierise, dinţii erau două şiruri de sâmburi striviţi, împrăştiaţi si strâmbi, ca nişte migdale pe crusta unui cozonac.

Graeber se aplecă deasupra morţilor. Le văzu părul; era de culoare închisă. Cei din familia lui aveau părul blond.

Îi scoaseră de sub dărâmături. Turtiţi cum erau, întinşi pe stradă, aveau o înfăţişare bizară.

În jur se făcu ceva mai multă lumină: luna suia pe cer. Firmamentul căpătă o nuanță de un albastru vaporos, aproape incolor, foarte rece.

— Când a fost bombardamentul? întrebă Graeber oprindu-se din lucru.

— Noaptea trecută.

Se uită la mâinile sale. Erau negre în lumina imaterială a lunii. Sângele care picura din ele era şi el negru. Graeber nu-şi dădu seama că e sângele lui. Nu ştia nici măcar că scurmase cu mâinile goale printre cioburi de sticlă şi moloz.

Oamenii trudeau mai departe. Ochii le lăcrămau din cauza acizilor ce se degajau din aburii bombelor. Şi-i ştergeau cu mâneca, dar se umezeau iar.

— Hei, ostaşule! strigă cineva în spatele lui.

Graeber se întoarse.

— Aia de colo e ranița dumitale? întrebă un om.

Graeber se uită la el şi, din pricină că ochii-i lăcrămau, i se păru că omul se clatină.

— Unde?

— Acolo. Cineva tocmai se cărăbăneşte cu ea.

Graeber vru să-i întoarcă spatele.

— Ți-o fură! stărui necunoscutul, arătând cu mâna. Poți să-l mai prinzi. Repede!

Graeber nu mai era în stare să judece. Se supuse doar glasului şi mâinii întinse. Porni în goană de-a lungul străzii şi văzu un om care dădea să se cațere pe un morman de dărâmături. Îl ajunse din urmă. Era un bătrân care trăgea ranița după el. Graeber călcă pe o curea. Omul scăpă ranița, se întoarse, ridică brațele şi scoase un orăcăit subțire, țiuitor. Avea o gură mare şi neagră în lumina lunii, iar ochii îi sticleau.

Se apropie o patrulă. Erau doi oameni din SS.

— Ce s-a întâmplat? întrebă unul.

— Nimic, răspunse Graeber, punându-şi ranița în spinare.

Bătrânul care orăcăise tăcea acum chitic. Răsufla zgomotos şi sacadat.

— Ce-i cu dumneata aici? întrebă celălalt SS-ist, un oberscharführer mai vârstnic. Actele dumitale!

— Dau o mină de ajutor la deblocare. Acolo. Părinții mei au locuit în casa aceea. Trebuie să...

— Legitimația dumitale! rosti oberscharführer-ul cu glasul mai aspru.

Graeber îşi pironi ochii asupra celor doi SS-işti. N-avea nici un rost să discute cu ei problema dacă SS-ul are dreptul să controleze ostaşi ori nu. Erau doi şi amândoi înarmați. Se căută deci prin buzunare şi le arătă ordinul de serviciu. Oberschorführer-ul aprinse lanterna electrică şi citi. O clipă, hârtia fu atât de puternic iluminată încât păru incandescentă. Graeber îşi simți toți muşchii fremătând. În sfârşit lanterna se stinse şi oberscharführer-ul îi restitui hârtia.

— Stai în Hakenstrasse 18?

— Da, răspunse Graeber, clocotind de nerăbdare. Acolo. Scoatem oamenii de sub dărâmături. Eu îmi caut familia.

— Unde?

— Acolo. Unde sapă oamenii aceia. Nu vedeți?

— Acolo nu-i numărul optsprezece, zise oberscharführer-ul.

— Poftim?

— Acolo nu-i numărul optsprezece. E numărul douăzeci şi doi. Casa cu numărul optsprezece e asta de-aici.

Şi arătă o ruină, din care ieşeau traverse.

— Sunteți sigur? îngăimă Graeber.

— Absolut. E drept că acum toate sunt otova pe-aici. Dar casa cu numărul optsprezece e asta. Nici o îndoială.

Graeber se uită la mormanul de dărâmături. Nu fumegau.

— Partea asta a străzii n-a fost bombardată ieri, zise SS-istul. Cred că săptămâna trecută.

— Ştiți cumva... începu Graeber, şovăi un moment şi urmă apoi: Ştiți cumva dacă locatarii de-aici au fost salvați?

— N-aş putea să-ți spun. Dar totdeauna scapă câțiva. Se prea poate ca părinții dumitale să nici nu fi fost acasă în timpul bombardamentului. Când se dă alarma, cei mai mulți se duc în adăposturile cele mari.

— Unde aş putea afla sigur? Şi unde mi s-ar putea spune în ce loc se află acum părinții mei?

— În noaptea asta nicăieri. Primăria a suferit stricăciuni şi totu-i alandala acolo. Interesează-te mâine dimineață la prefectură. Ce-ai avut cu bătrânul ăsta?

— Nimic. Credeți că mai pot fi oameni sub dărâmături?

— Peste tot se mai găsesc. Morți. Dacă am vrea să-i dezgropăm pe toți, ne-ar trebui de o sută de ori mai multe brațe de muncă. Spurcații bombardează oraşul de la un capăt la altul, fără deosebire.

Oberscharführer-ul voi să-şi vadă de drum.

— Strada asta e zonă interzisă? îl mai întrebă Graeber.

— De ce?

— Aşa mi-a spus gardianul de la apărarea pasivă.

— Gardianul de la apărarea pasivă nu e în toate mințile. A şi fost scos din funcție. Poți să stai aici cât pofteşti. Un loc de dormit găseşti poate la punctul Crucii Roşii. Acolo unde a fost gara înainte. Dacă ai noroc.

Graeber căută uşa de la intrare a casei. Într-un loc, dărâmăturile erau date la o parte, dar nu se vedea nicăieri o deschizătură care să ducă în pivniță. Graeber se cățără pe mormanul de moloz. Zări la mijloc o rămăşiță din scara casei. Treptele şi balustrada erau intacte, însă duceau, fără noimă, în gol. În spate, dărâmăturile se ridicau mult mai sus. Un fotoliu de pluş stătea într-o firidă, cuminte, pe picioarele lui, de parcă ar fi fost aşezat cu grijă de cineva. Peretele din spate al casei se prăbuşise pieziş peste grădină, îngrămădindu-se deasupra celorlalte dărâmături.

O umbră se strecură repede de-acolo. Graeber crezu în primul moment că e bătrânul de adineauri, dar văzu apoi că era o pisică. Brusc, aproape fără să-şi dea seama, ridică o piatră şi o zvârli după ea. Îl fulgerase gândul absurd că pisica se înfruptase din cadavre.

Cât putu de repede, coborî de pe morman pe partea cealaltă. Şi acum observă că era într-adevăr casa părinților săi; un colț din grădină rămăsese neatins şi acolo văzu un chioşc de lemn, cu o laviță înăuntru şi cu ciotul teiului alături. Graeber pipăi cu mâna coaja copacului şi simți adânciturile literelor pe care el însuşi, cu mulți ani în urmă, le săpase în scoarță. Apoi se răsuci şi privi spre casă. Luna suise între timp peste peretele ruinei şi o lumina pe dinăuntru. Era un peisaj de crater, sălbatic şi halucinant, ceva ce se înfiripă uneori în vis, dar nu poate exista aievea. Graeber uitase că în ultimii ani întâlnise rareori alte privelişti.

Intrările din dos erau iremediabil blocate. Graeber trase cu urechea. Bătu într-o traversă şi rămase apoi nemişcat, ascultând din nou. Deodată i se păru că aude un scâncet. „Trebuie să fie vântul, îşi zise. Nu poate fi decât vântul". După o clipă auzi acelaşi scâncet. Se năpusti spre scară. Pisica sări de pe treptele pe care se suise. Graeber trase din nou cu urechea. Simți că tot corpul îi tremură. Şi apoi, deodată, avu certitudinea că părinții săi se află sub dărâmături, că trăiesc încă şi că în bezna din hruba astupată zgârie disperați cu mâinile zdrelite, scâncind după el...

Înnebunit, zvârli în lături pietre şi moloz; dar după o clipă se răzgândi şi se repezi înapoi. Căzu, îşi juli genunchii, alunecă peste grămezi de moloz şi cărămizi până ce ajunse în stradă, şi de-acolo goni mai departe, spre clădirea unde ajutase în noaptea aceea la dezgropat.

— Veniți! strigă el oamenilor. Asta nu-i casa cu numărul optsprezece. Optsprezece e dincolo! Ajutați-mă să dezgrop!

— Ce-ai spus? întrebă cel care conducea lucrările, îndreptându-şi spinarea.

— Aici nu-i numărul optsprezece! Părinții mei sunt dincolo...

— Unde?

— Colo! Repede!

Celălalt aruncă o privire în direcția arătată.

— Chestia de-acolo e mai veche, zise apoi molcom şi cu blândețe. Prea târziu, camarade. Trebuie să continuăm aici.

Graeber îşi aruncă ranița din spinare:

— Sunt părinții mei! Uite: am lucruri, alimente. Am bani...

Omul se uită la el cu ochii lui roşiți, înlăcrimați:

— $i pentru asta să-i lăsăm pe cei de aici să piară?

— Nu, dar...

— Păi, vezi? Ăştia de-aici mai trăiesc...

— Dar poate că după aceea ați putea să...

— După aceea? Nu vezi că oamenii cad din picioare de oboseală?

— Am muncit alături de voi toată noaptea. S-ar cuveni deci ca...

— Ei, comedie! se burzului deodată omul. Judecă şi dumneata. N-are nici o noimă să mai săpăm acolo. Cum de nu înțelegi? Nu ştii nici măcar dacă mai e cineva sub dărâmături. Probabil că nici nu mai e, căci dacă ar fi fost, am fi aflat. Şi acum, lasă-ne, te rog, în pace!

Şi puse mâna pe lopată. Graeber nu se urni. Se uită la spinările oamenilor care munceau. Se uită la tărgi. Se uită la cei doi brancardieri care veniseră între timp. Apa din conducta spartă gâlgâia umplând strada. Graeber simți că toată puterea i se scurge din trup. Se gândi o clipă să ajute oamenilor la dezgropat. Dar nu mai era în stare. Târându-şi picioarele, se întoarse la locul unde fusese cândva casa cu numărul optsprezece.

Se uită la dărâmături. Se apucă din nou să zvârle în lături pietre şi moloz; dar peste puțin se lăsă păgubaş. Era o imposibilitate. Când va termina cu dărâmăturile mărunte, avea să dea peste traverse, ciment, dale. Casa fusese bine construită, şi de aceea ruinele ei erau acum de neînvins. „Poate că totuşi au avut timp să fugă, gândi Graeber. Poate că au fost evacuați. Poate că se află într-un sat din Germania de sud. Poate că sunt la Rothenburg. Poate că dorm undeva în paturi. Mamă! Mi-e sufletul gol. Nu mai am cap, nu mai am măruntaie".

Se ghemui lângă scară. „Scara lui Iacob, îi trecu prin gând. Ce-a fost cu ea? Nu era oare o scară care ducea la cer? Ba da. Şi parcă îngeri urcau şi coborau pe ea..." Unde erau acum îngerii? Transformați în avioane. Unde erau toate celelalte? Unde era pământul? Nu mai era bun pământul decât pentru morminte? „Şi eu am săpat morminte, gândi Graeber; multe morminte. Şi ce fac aici? De ce nu mă ajută nimeni? Am văzut mii de ruine. Dar niciodată n-am văzut de-adevărat vreuna. Niciodată până azi. Până ce-am văzut-o pe asta. Asta e altfel decât toate celelalte. De ce nu zac sub ea? Eu ar trebui să zac dedesubt".

Se făcuse liniște în jur. Ultimele târgi fuseseră luate de brancardieri. Luna sui mai sus; secera sta înfiptă deasupra capului, nemiloasă. Pisica apăru din nou. Îl privi îndelung. Ochii îi sticleau verzi în lumina diafană. Apoi se apropie tiptil. Se învârti de câteva ori, cu paşi neauziți, în jurul lui. După aceea veni şi mai aproape, se gudură lângă picioarele lui, încovoie spinarea şi începu să toarcă. În cele din urmă se lipi chiar lângă el şi se întinse pe jos. Dar Graeber nu-şi mai dădu seama.

Capitolul 8

Dimineața răsărise în toată splendoarea. Lui Graeber îi trebui câtva timp până să se dumerească unde se află: atât de deprins era să doarmă printre ruine. Apoi însă, într-o clipită, îi reveni totul în minte.

Rezemându-se de scară, încercă să cugete. Pisica sta lungită, la câțiva paşi de el, sub o cadă de baie pe jumătate îngropată în dărâmături, şi se spăla cu dichis. Prăpădul din jur o lăsa rece.

Graeber se uită la ceas. Era încă prea devreme ca să meargă la prefectură. Se ridică încet, încheieturile îi erau înțepenite, mâinile murdare şi năclăite de sânge. În cadă găsi puțină apă curată — probabil rămasă de pe urma încercărilor de stingere sau după ploaie. Luciul apei îi răsfrânse chipul. I se păru străin. Scoase o bucată de săpun din raniță şi începu să se spele. Apa se înnegri şi mâinile începură să-i sângereze din nou. Le întinse la soare ca să se usuce. Apoi se cercetă de sus până jos. Pantalonii îi erau rupți, iar tunica murdară. Udă batista şi se apucă s-o frece pe ici, pe colo. Mai mult nu putea face.

În raniță avea pâine. În bidon mai era puțină cafea. Bău cafeaua, muşcând din pâine. I se făcuse deodată tare foame. Gâtlejul îi era uscat, de parcă toată noaptea ar fi răcnit.

Pisica se apropie. Graeber rupse o bucată de pâine şi i-o întinse. Pisica o luă cu băgare de seamă, o duse mai încolo şi se aşeză s-o mănânce. Şi tot timpul îşi ținea ochii ațintiți asupra lui. Avea blana neagră şi o labă albă. În cioburile de sticlă dintre dărâmături scăpără soarele. Graeber îşi luă ranița şi coborî în stradă.

Acolo se opri şi-şi roti privirea. Nu recunoştea oraşul. Peste tot se căscaseră goluri, ca într-o gură din care lipseau dinți. Cupola verde a Domului dispăruse. Biserica Sfânta Ecaterina se năruise. Acoperişurile din preajmă erau răpănoase şi hârbuite, de parcă nişte uriaşe insecte preistorice ar fi răscolit un muşuroi de furnici. Pe Hakenstrasse, numai puține case erau, ici-colo, în picioare. Oraşul nu-i mai dădea lui Graeber sentimentul de patrie, la care se aşteptase; îi părea că se află undeva în Rusia.

Uşa casei din care nu mai exista decât fațada se deschise. Gardianul de la apărarea pasivă, cel din seara precedentă, ieşi în stradă. Era o senzație stranie să vezi pe cineva ieşind dintr-o casă care nu mai era casă, ca şi cum un asemenea lucru ar fi fost cât se poate de normal. Omul îi făcu semn. Graeber se codi o clipă, îşi aduse aminte că oberscharführer-ul îi spusese că individul e țicnit. Se apropie totuşi de el.

Gardianul îşi descoperi gingiile.

— Ce cauți aici? întrebă cu un scrâşnet. Umbli după jaf? Nu ştii că-i strict interzis să...

— Ia, te rog! i-o reteză Graeber. Slăbeşte-mă cu tâmpeniile astea! Spune-mi mai bine dacă ştii ceva despre părinții mei. Paul şi Marie Graeber. Au locuit în casa de colo.

Gardianul îşi apropie obrazul supt şi țepos:

— A, dumneata erai! Ostaşul de pe front! Cel de aseară! Fă bine de nu mai țipa, domnule soldat! Crezi că eşti singurul care ai pierdut pe cineva drag? Ce-ți închipui că-i aia de colo?

Şi arătă spre casa din care ieşise.

— Care „aia"?

— Aia de colo. Aia de pe uşă. Nu vezi? Crezi cumva că-i o revistă umoristică?

Graeber nu răspunse. Văzu că uşa se clătina încet în bătaia vântului şi că pe tăblia ei, în partea dinafară, se aflau lipite tot felul de hârtii. Se repezi într-acolo.

Erau adrese şi apeluri către dispăruți. Unele, scrise cu creionul, cu cerneală sau cu cărbune, de-a dreptul pe tăblie, cele mai multe însă, pe foi de hârtie, fixate cu piuneze sau cu plasturi. „Heinrich şi Georg, veniți la unchiul Hermann. Irma a murit. Mama" scria pe o coală mare, liniată, ruptă dintr-un caiet de şcoală şi prinsă cu patru piuneze. Iar sub ea, pe capacul de carton al unei cutii de încălțăminte: „Pentru numele lui Dumnezeu, comunicați ce ştiți despre Brunhilda Schmidt, Thuringerstrasse 4". Alături, pe o carte poştală: „Otto! Suntem la şcoala primară din Haste". Şi jos de tot, sub diferite adrese scrise cu creionul sau cu cerneală, pe un şervețel de hârtie cu marginile dantelate, trei cuvinte cu creion colorat: „Marie, unde eşti?" fără nici o semnătură.

Graeber se îndreptă din şale.

— Ei? întrebă gardianul de la apărarea pasivă. Ai găsit ceva de la ai dumitale?

— Nu. Nu ştiau că vin.

Smintitul îşi încreţi faţa de parcă ar fi pufnit într-un hohot de râs neauzit:

— Nimeni nu ştie nimic despre ceilalţi, răcane! Nimeni! Şi numai cei care nu merită cad mereu în picioare. Lichelele nu păţesc niciodată nimic. N-ai învăţat încă treaba asta?

— Ba da.

— Atunci, înscrie-te şi dumneata. Înscrie-te pe lista nenorociţilor! Şi aşteaptă! Aşteaptă ca noi toţi! Aşteaptă până când o face plopul pere şi răchita micşunele!

Faţa gardianului se schimbă deodată. Apăru pe ea o expresie de sfâşiere, ca şi cum ar fi fost zguduit de o durere fără margini.

Graeber îi întoarse spatele. Se aplecă. Căută printre dărâmături ceva pe care să poată scrie. Găsi un portret în culori al lui Hitler, încadrat într-o ramă spartă. Pe dos, cartonul era alb şi n-avea nimic tipărit. Graeber rupse partea de sus, scoase un creion şi rămase pe gânduri. Dintr-o dată nu ştiu ce să comunice. „Rog daţi veşti despre Paul şi Marie Graeber", scrise în cele din urmă cu lilere de tipar. „Eram e aici în permisie."

— Înaltă trădare! şopti gardianul la spatele lui.

Graeber se suci spre el:

— Ce-ai spus?

— Înaltă trădare! Ai rupt un portret, al Führerului.

— A fost dinainte rupt şi zăcea în gunoi, răspunse Graeber oţărât. Şi acum, te rog să mă laşi în pace cu prostiile dumitale!

Nu găsi nimic cu ce să fixeze apelul pe uşă. În cele din urmă desprinse două piuneze din cele patru cu care ora ţintuit mesajul mamei şi-l fixă pe al lui cu ele. Nu era mulţumit de ceea ce făcuse, de parcă ar fi furat o coroană de flori de pe un sicriu străin. Dar nu avea încotro — şi cele două piuneze rămase ţineau chemarea mamei tot atât de bine ca şi cele patru dinainte.

Gardianul de la apărarea pasivă îi urmărise mişcările, privind peste umărul lui.

— Gata! făcu deodată, de parcă ar fi dat o comanda. Şi acum: Sieg-Heil, răcane! Bocitul strict interzis! Hainele cernite de asemenea! Ca să nu slăbească spiritul ele luptă! Fii mândru că poţi aduce jertfe! Dacă spurcaţii de voi v-aţi fi făcut datoria, nu s-ar fi întâmplat niciodată ceea ce vezi aici!

Se răsuci pe călcâie şi se urni din loc pe picioarele-i lungi şi subţiri.

Graeber îl uită numaidecât. Rupse încă o bucată din portretul lui Hitler şi notă pe ea o adresă găsită pe tăblia uşii. Era a casei unde locuia familia Loose. Îi cunoştea pe oamenii aceştia şi voia să se intereseze la ei despre părinţii săi. Smulse apoi din ramă restul portretului, scrise pe dos aceleaşi cuvinte ca şi pe jumătatea cealaltă şi se întoarse la casa cu numărul optsprezece. Puse cartonul între două pietre, în aşa fel ca să poată fi zărit da oricine. Avea astfel două posibilităţi ca apelul lui să fie văzut. Era tot ce putea face pentru moment.

O clipă mai zăbovi în faţa mormanului de moloz şi pietre, despre care nu ştia dacă e un mormânt ori nu. Fotoliul de pluş din firidă lucea ca un smaragd în soare. Un castan de lângă el, pe stradă, rămăsese cu desăvârşire neatins. Frunzele-i licăreau gingaş în soare şi doi piţigoi ciripeau printre crengi, meşterindu-şi cuibul.

Graeber îşi consultă ceasul. Era tocmai bine să se ducă la primărie.

Ghişeele biroului de înregistrare a dispăruţilor fuseseră amenajate de mântuială, din lemn verde. Nu erau vopsite şi miroseau a răşină şi a pădure. Într-o latură a încăperii căzuse tavanul. Nişte dulgheri ciocăneau de zor şi aşezau grinzi noi. Peste tot erau oameni care aşteptau tăcuţi, răbdători. Un funcţionar ciung şi două femei lucrau îndărătul ghişeelor.

— Numele? întrebă femeia din dreapta, cea mai depărtată de ghişeu.

Avea faţa turtită şi lătăreaţă şi purta o panglică roşie de mătase în părul lăţos.

— Graeber. Paul şi Marie Graeber. Secretar fiscal. Hakenstrasse 18.

— Poftim?

Femeia îşi duse mâna la ureche.

— Graeber! repetă Graeber ceva mai tare în larma ciocăniturilor. Paul şi Marie Graeber, secretar fiscal.

Funcţionara răsfoi un registru.

— Graeber, Graeber... mormăi ea, trecând cu degetul de-a lungul unei coloane, după care se opri. Graeber — da — şi mai cum?

— Paul şi Marie.

— Poftim?

— Paul şi Marie!

Graeber se înfurie acum de-a binelea. Era inadmisibil să fie nevoit să-şi mai şi strige jalea.

— A, nu. Pe ăsta îl cheamă Ernst.

— Ernst Graeber mă cheamă pe mine. Şi altul cu numele ăsta nu există în familia noastră.

— Bineînţeles că nu poţi fi dumneata. Şi alţi Graeber nu avem aici, întregi funcţionara, ridicând ochii din registru şi zâmbind. Dacă vrei, revino peste câteva zile. N-avem încă toate datele. Următorul, vă rog!

Graeber nu se mişcă.

— Unde aş mai putea cere informaţii?

Funcţionara îşi netezi panglica de mătase roşie din păr:

— La serviciul populației. Următorul!

Graeber simți pe cineva dându-i brânci din spate. Era o bătrânică măruntă, cu mâini ca niște gheare de pasăre; se afla îndărătul lui. Graeber se trase la o parte.

Câtva timp mai zăbovi, nehotărât, lângă ghișeu. Nu putea înțelege că asta fusese tot. Mersese prea repede. Pierderea lui era prea mare ca să se împace cu atât de puțin.

Funcționarul ciung îl zări și se aplecă spre el.

— Bucură-te că ai dumitale nu sunt trecuți aici, zise el.

— De ce?

— Aici avem numai listele de morți și de grav răniți. Câtă vreme nu sunt înregistrați la noi, fac parte din categoria dispăruților.

— Dar dispărutii? Unde sunt listele cu numele lor?

Funcționarul îl privi cu răbdarea unui om care, opt ore pe zi, are de-a face cu nenorocirile altora fără a putea da vreun ajutor.

— Fii om cu judecată, frate, îi zise. Dispărut e dispărut. Ce rost ar mai avea liste de dispăruți? Din ele tot n-ar reieși ce li s-a întâmplat. Dacă s-ar ști, n-ar mai fi considerați dispăruți. Este?

Graeber căscă ochii la el. Funcționarul părea mândru de logica raționamentului său. Dar rațiunea și logica se împacă greu cu pierderea unor ființe dragi și cu suferința. Și-apoi, ce să-i răspunzi unui om care a pierdut el însuși un braț?

— Așa o fi, spuse Graeber și se depărtă.

Întrebând din om în om, ajunse la serviciul populației. Acesta se afla într-o altă aripă a primăriei și mirosea a acizi și a incendiu. După o lungă așteptare, ajunse la o femeie nervoasă cu ochelari.

— Nu știu nimic! se dezlănțui ea de la bun început, cu glas strident. Aici nu se mai poate constata nimic. Cartoteca e alandala. O parte a ars, iar restul a fost prăpădit de dobitocii de pompieri cu apa lor.

— De ce n-ați pus evidența în siguranță? întrebă un subofițer de lângă Graeber.

— În siguranță? Dar unde mai e siguranță? Poți să ne spui dumneata? Eu nu sunt consiliul municipal. Reclamă acolo!

Femeia se uită deznădăjduită la un maldăr jalnic de hârtii rupte și îmbibate de apă.

— Iată! Totul s-a dus dracului. Toată evidența populației. Ce-o să se aleagă din toate astea? Acum fiecare va putea să-și dea ce nume vrea!

— Și ar fi ceva groaznic, nu?

Subofițerul scuipă și-l atinse pe Graeber cu cotul:

— Vino, camarade. Ăștia au căpiat cu toții.

Ieșiră din birou și se opriră în fața primăriei. Casele din jur erau toate arse. Din monumentul lui Bismarck nu mai rămăseseră decât cizmele. Un stol de porumbei albi zburătăceau împrejurul turnului năruit al bisericii Sfânta Maria.

— Mare porcărie! exclamă subofițerul. Pe cine cauți?

— Părinții.

— Eu îmi caut nevasta. Nu i-am scris că vin. M-am gândit să-i fac o surpriză. Dar tu?

— Cam tot așa ceva. N-am vrut să le dau părinților emoții inutile. Permisia mi-a fost amânată de câteva ori până acum. Și, deodată, m-am pomenit cu ea. N-arn mai avut când să le scriu.

— Groaznică halima! Și ce-ai de gând să faci acum?

Graeber își aruncă ochii peste piața distrusă din fața primăriei. Din 1933 îi zicea Hitlerplatz. Înainte, după primul război mondial pierdut de germani, i se spusese Ebertplatz; mai înainte, Kaiser-Wilhelm-Platz, iar la început de tot, Marktplatz.

— Nu știu încă, răspunse Graeber la întrebarea subofițerului. Nu înțeleg încă toate astea. Cum e cu putință să se piardă om de om, așa dintr-o dată, aici, în inima Germaniei?

— Cum e cu putință, zici? făcu subofițerul, uitându-se la Graeber cu un amestec de ironie și compătimire. Scumpul meu Inocențiu, o să ai încă multe surprize! Pe nevastă-mea o caut de cinci zile. Cinci zile, de dimineața până seara, și nu-i de găsit, a pierit ca prin farmec, parcă ar fi înghițit-o pământul!

— Dar cum se poate una ca asta? Undeva tot...

— A pierit, repetă subofițerul. Și în aceeași situație sunt mii de alți cetățeni. O parte din ei au fost evacuați. În cantonamente de sinistrați și în orășele mici. Poftim de descoperă acum unde sunt, când poșta funcționează atât de prost. O mare parte s-a refugiat la țară.

— La țară? exclamă Graeber ușurat. Natural! La asta nu mă gândisem. Satele sunt sigure. Acolo trebuie să fie ai mei!

— Acolo trebuie să fie — ai spus o vorbă mare! pufni subofițerul cu dispreț. Dar cu asta n-ai făcut nici un pas mai departe. Știi că afurisitul ăsta de oraș are în jurul lui aproape douăzeci de sate? Până ce ajungi să le cercetezi pe toate, ți s-a dus permisia, înțelegi?

Graeber înțelese, dar îi era absolut indiferent. Tot ce dorea era ca părinții lui să fie în viață. Unde — nu-l mai interesa.

— Ascultă aici, camarade, urmă subofițerul pe un ton mai liniștit. Trebuie să pornești sistematic la treabă. Dacă alergi desperat încoace și încolo, nu faci decât să pierzi vremea si te apucă nebunia. Trebuie să lucrezi organizat. Cu ce ai de gând să începi?

— Nu ştiu încă. Cred că voi încerca să mă informez de la cunoscuți. Am găsit adresa unei familii care stătea pe aceeaşi stradă, într-o casă distrusă şi ea de bombardament.

— N-o să afli mai nimic. Toți se tem să scoată o vorbă. Am încercat-o pe asta. Oricum, de încercat poți să încerci. Știi ceva? Am putea să ne ajutăm unul pe altul. În toate locurile unde te duci să te interesezi, întreabă şi de nevastă-mea, iar acolo unde mă informez eu, întreb şi de părinții tăi. De acord?

— De acord.

— Bun! Numele meu e Bottcher. Pe nevastă-mea o cheamă Alma. Notează-ți.

Graeber îşi notă. Apoi scrise pe o hârtie numele părinților săi şi-o dete lui Bottcher. Acesta citi bilețelul cu atenție şi-l vârî în buzunar.

— Unde locuieşti, Graeber? întrebă apoi.

— Habar n-am. Trebuie să găsesc ceva.

— La cazarmă sunt paturi de rezervă pentru cei veniți în permisie, care-şi găsesc locuințele distruse de bombardament. Prezintă-te la comenduire şi ți se va da un ordin de încartiruire. Ai fost pe-acolo?

— Încă nu.

— Vezi să te repartizeze la camera patruzeci şi opt. E în localul comisariatului. Mâncarea-i mai bună decât în celelalte cvartire. Eu tot acolo stau.

Bottcher scoase din buzunar un chiştoc de țigară, se uită la el şi-l băgă apoi la loc.

— Eu, zise, iau astăzi la rând spitalele. Deseară ne putem întâlni undeva. Poate că până atunci vreunul dintre noi a aflat ceva.

— Bine. Unde?

— Tot aici, vrei? La nouă?

— Perfect!

Bottcher dădu din cap şi se uită apoi la cerul albastru.

— Uită-te şi tu, zise cătrănit. Primăvară! Şi eu, de cinci nopți în şir, am dormit într-o odaie cu doisprezece rezervişti băşinoşi, în loc să mă culc cu nevastă-mea, care are un fund ca o iapă de camion.

Primele două case de pe Gartenstrasse erau avariate. Nimeni nu mai locuia acolo. A treia rămăsese aproape intactă. Numai acoperişul era distrus de incendiu; îi casa aceasta stătea familia Ziegler. Ziegler fusese unul dintre prietenii tatălui său. Şi Graeber urcă acum treptele spre locuința lui. Pe paliere se aflau găleți cu apă şi cu nisip. Pe pereți erau lipite ordonanțe.

Graeber apăsă pe butonul soneriei şi constată cu uimire că funcționează. După câtva timp o bătrână amărâtă crăpă uşa cu mare precauție.

— Doamnă Ziegler, zise Graeber, sunt eu, Ernst Graeber.

— Da, da... îngăimă femeia, căscând ochii la el. Zise din nou: Poftim înăuntru, domnule Graeber.

Deschise mai larg uşa şi o zăvorî imediat în urma lui.

— Tată! strigă apoi către cineva din fundul locuinței. Nu-i nimic. A venit Ernst Graeber. Fiul lui Paul Graeber.

Salonul mirosea a ceară de parchet. Linoleumul de pe podea lucea ca o oglindă. Pe pervazul ferestrei se înşiruiau ghivece cu plante, ale căror frunze mari, cu pete galbene, păreau stropite cu unt. Îndărătul sofalei atârna un macat de perete. „Doar la tine-acasă — Viața e frumoasă" era brodat pe el cu cruciulițe de arnici roşu.

Ziegler apăru din dormitor. Zâmbea. Graeber simți că e tulburat.

— Nu poți şti niciodată cine vine, zise bătrânul. La dumneata, însă, chiar că nu ne-am aşteptat. Vii de pe front?

— Da. îi caut pe părinții mei. Casa noastră e distrusă de bombardament.

— Scoate-ți rania, zise doamna Ziegler. Să bei o cafea. Mai avem puțină, din cea bună, de malț.

Graeber îşi duse rania în antreu.

— Sunt tare murdar, zise el când reveni. Şi aici totul e atât de curat. Ne-am dezobişnuit de lucrurile astea.

— Nu face nimic. Stai jos. Colo, pe sofa.

Doamna Ziegler dispăru în bucătărie. Ziegler îl scrută pe Graeber cu o privire nesigură.

— Mde! făcu într-un târziu.

— Ați auzit cumva ceva despre părinții mei? Nu ştiu unde-or fi. La serviciul populației nu mi s-a putut da nici o lămurire. Acolo e o adevărată harababură.

Ziegler clătină din cap. Soția sa apăru în prag.

— Nu mai ieşim de loc din casă, zise ea precipitat. De multă vreme. Aşa că nu aflăm mai nimic, Ernst.

— Şi nici nu i-ați văzut? Doar trebuie să vă fi văzut cu ei.

— E mult de-atunci. Cel puțin cinci, şase luni. Atunci când...

Amuți brusc.

— Când „atunci"? întrebă Graeber. Şi cum vi s-au părut atunci părinții mei?

— Sănătoşi! Da, părinții dumitale erau sănătoşi, răspunse doamna Ziegler. Numai că, între timp, fireşte...

— Aşa-i, încuviință Graeber. Am văzut şi eu. Pe front auzisem, ce-i drept, ca oraşele sunt bombardate, dar nu ştiam că au ajuns în halul ăsta.

Cei doi nu răspunseră. Nici nu se uitară la el.

— Cafeaua e îndată gata, zise doamna Ziegler. Bei o ceaşcă, nu-i aşa? O cafeluţă face totdeauna bine.

Puse pe masă ceşti cu flori albastre. Graeber se uită la ele. Avuseseră şi ei, acasă, un serviciu la fel. „Ornament cu bulbi" se chema, nu se ştie de ce, desenul.

— Mde! făcu Ziegler din nou.

— Credeţi că părinţii mei au fost evacuaţi în altă localitate? întrebă Graeber.

— S-ar putea. Ia vezi, mamă, n-au mai rămas biscuiţi din cei aduşi de Erwin? Serveşte-i domnului Graeber.

— Ce mai face Erwin?

— Erwin? tresări bătrânul. Erwin o duce bine. Bine.

Soţia sa aduse cafeaua. Puse pe masă şi o cutie mare de tablă cu o inscripţie olandeză. Nu mai erau mulţi biscuiţi înăuntru. „Din Olanda!" gândi Graeber. Tot aşa adusese şi el, la începutul războiului, tot felul de lucruri din Franţa. Doamna Ziegler stărui să servească. Graeber luă un biscuit cu glazură roz. Avea gust de prăjitură veche. Cei doi bătrâni nu luară nimic. Nu băură nici cafea. Ziegler ciocănea absent în tăblia rnesei.

— Mai ia unul, îl pofti bătrâna. N-avem altceva. Sunt biscuiţi buni.

— Da, foarte buni. Mulţumesc. Am luat adineauri.

Simţi că n-avea să scoată nimic altceva de la ei. Poate că nici nu ştiau mare lucru. Se ridică:

— Aveţi cumva idee unde aş putea afla alte veşti?

— Nu ştim nimic. Nu ieşim nicăieri. Nu ştim nimic...

— Îmi pare rău, Ernst. Ăsta-i adevărul.

— Vă cred. Mulţumesc pentru cafea.

Graeber se îndreptă spre uşă.

— Unde stai? întrebă Ziegler pe neaşteptate.

— O să găsesc undeva un adăpost. Dacă n-oi avea altă posibilitate, la cazarmă.

— La noi nu e loc, spuse repede doamna Ziegler, uitându-se la soţul ei. Comenduirea a luat, desigur, măsuri pentru adăpostirea permisionarilor care-şi găsesc casele dărâmate.

— Desigur, răspunse Graeber.

— N-ar putea să-şi lase ranița aici până o găsi ceva, mamă? zise Ziegler. Pare foarte grea.

Graeber zări privirea bătrânei.

— Nu-i cine ştie ce mare greutate, răspunse el. Şi suntem obişnuiţi.

Închise uşa şi coborî scara. Aerul era stătut. Cei doi Ziegler se temeau de ceva. Graeber nu-şi dădea seama ce anume putea fi. Dar erau atâtea şi atâtea lucruri de care se puteau teme oamenii — din 1933 încoace.

Familia Loose fusese adăpostită în sala mare a clubului „Armonia", încăperea era înţesată cu paturi de campanie şi cu saltele. Pe pereţi atârnau steaguri, ornamente cu svastici şi cu lozinci sforăitoare, precum şi un portret în ulei al Führerului, în ramă groasă aurită — rămăşiţe de la foste reuniuni patriotice. Sala era plină de femei şi copii. Între paturi erau îngrămădite cuiere, cratiţe, lămpi de gătit, alimente şi mobile răzleţe, dintre cele ce fuseseră salvate.

Doamna Loose şedea apatică pe un pat din mijlocul sălii. Era o femeie grasă, cu părul cărunt şi nepieptănat.

— Părinţii tăi? făcu ea, uitându-se la Graeber cu ochii stinşi, şi rămase o bună bucată de vreme pe gânduri. Morţi, Ernst, murmură apoi.

— Poftim?

— Morţi, repetă ea. Altfel cum?

Un băieţel în uniformă se năpusti valvârtej în genunchii lui Graeber.

— De unde ştiţi? întrebă Graeber, dântd copilul la o parte.

Simţi că-i piere graiul .şi înghiţi în sec.

— I-aţi văzut? Unde?

Doamna Loose dădu greoi din cap.

— Nu s-a putut vedea nimic atunci, murmură ea. Peste tot era foc, auzeam strigăte... şi pe urmă...

Cuvintele i se pierdură în şoaptă şi, peste puţin, se stinseră cu totul. Femeia tăcu şi privi în gol, sprijinindu-se în braţe, absentă şi nemişcată, de parcă ar fi fost singură în sală. Graeber o privea cu ochii căscaţi.

— Doamnă Loose, spuse apoi cu greutate, apăsând pe fiecare cuvânt. Încercaţi să vă amintiţi. Când i-aţi văzut pe părinţii mei? De unde ştiţi că sunt morţi?

Femeia se uită la el cu ochii tulburi.

— Lena a murit, mormăi ea. Şi August a recunoscut, nu?

Graeber îşi aminti vag de doi copii care mâncau într-una felii de pâine cu miere.

— Doamnă Loose, reluă el, stăpânindu-se din răsputeri să n-o înhaţe şi s-o zgâlţâie, vă rog să-mi spuneţi de unde ştiţi că părinţii mei sunt morţi! Căutaţi să vă amintiţi. I-aţi văzut?

Doamna Loose părea că nu-l mai aude.

— Lena, şopti ea. Nici pe ea n-am mai văzut-o. N-a vrut să mă lase, Ernst. Nu mai era întreagă. Şi atât de micuţă! De ce se întâmplă toate astea? Tu trebuie să ştii, că eşti soldat.

Graeber îşi roti deznădăjduit ochii în jur. Un bărbat se apropie, strecurându-se printre paturi. Era Loose. Albise şi îmbătrânise. Puse încetişor mâna pe umărul mamei sale care, pierdută din nou în mâhnirea ei, care şedea pe pat. Apoi Loose îi făcu lui Graeber un semn.

— Nu şi-a venit încă în fire, sărăcuţa de ea, zise el. Nu poate înţelege cele întâmplate, Ernst.

Femeia tresări sub mâna lui. Înălţă încet capul.

— Tu poţi să înţelegi?

— Lena...

— Pentru că dacă poţi să înţelegi, zise deodată răspicat, cu un glas limpede şi desluşit, ca la şcoală, înseamnă că nu eşti mai breaz decât aceia care au făcut ce-au făcut.

Ochii lui Loose alunecară repede şi cu teamă spre paturile din preajmă. Nimeni nu auzise nimic. Bărbaţi în uniformă se jucau zgomotos, cu câţiva copii, pe după cufere, de-a v-aţi ascunselea.

— Nu mult mai breaz, repetă doamna Loose.

Apoi capul îi căzu pe piept şi din toată femeia aceea nu mai rămase decât o grămăjoară de durere animalică. Loose îl luă pe Graeber la o parte.

— Ce s-a întâmplat cu părinţii mei? întrebă Graeber. Soţia dumitale spune că sunt morţi.

Loose tăgădui din cap:

— Nu, Ernst, nu ştie ce spune. Crede că toţi sunt morţi pentru că nouă ne-au murit copiii. Nu ne-am pierdut toate... Ai văzut.

Înghiţi în sec. Omuşorul juca în sus şi în jos pe gâtul lui slăbănog.

— Spune nişte lucruri... Am fost şi denunţaţi pe chestia asta. Oamenii de aici au...

O clipă, Graeber îl văzu pe Loose mic de tot şi foarte departe, într-o lumină murdară, cenuşie. Apoi reapăru în mărime naturală, şi încăperea rămase din nou nemişcată.

— Prin urmare nu sunt morţi? întrebă Graeber.

— N-aş putea să-ţi spun, Ernst. Nu ştii ce-a fost aici de anul trecut, când lucrurile au început să meargă din ce în ce mai prost. Nimeni nu mai are încredere. Se tem unii de alţii. Cred că părinţii tăi sunt undeva în siguranţă.

Graeber răsuflă uşurat.

— Dumneata i-ai văzut? întrebă apoi.

— O dată, pe stradă. Dar trebuie să fie cel puţin patru, cinci săptămâni de atunci. Nu se topise încă toată zăpada. Era înainte de bombardamente.

— Cum arătau? Erau sănătoşi?

— Da, cred că da, zise Loose, înghiţindu-şi din nou saliva.

Lui Graeber îi fu deodată foarte ruşine. Era de la sine înţeles că într-un loc ca acesta nu e potrivit să întrebi dacă cineva a fost cu patru săptămâni înainte sănătos ori nu. Aici lumea se informa numai de supravieţuitori şi de morţi — de nimic altceva.

— Iartă-mă, zise încurcat.

Loose dădu din mână:

— Nu face nimic, Ernst. În ziua de azi nu te mai poţi gândi decât la tine însuţi. E prea multă suferinţă pe lume...

Graeber ieşi în stradă. I se păruse mohorâtă şi moartă când se îndreptase spre clubul „Armonia"; acum o găsea luminoasă, iar viaţa palpita pe ea. Nu mai vedea doar casele distruse; zări acum şi copacii care înfrunzeau, doi câini care se hârjoneau şi cerul umed, albastru.

Părinţii lui nu erau morţi, erau numai dispăruţi. Cu o oră mai înainte, când lucrul acesta i-l spusese funcţionarul ciung, ştirea i se păruse năucitoare şi aproape de nesuportat; acum, într-un chip misterios, se transformase subit în speranţă. Graeber ştia că schimbarea se produsese numai pentru că, o clipă, crezuse că părinţii lui nu mai erau în viaţă — dar există oare pe lume ceva care să aibă mai puţină nevoie de hrană decât speranţa?

Capitolul 9

Se opri în faţa casei. Era întuneric şi nu putu desluşi numărul.

— Pe cine căutaţi? întrebă un om ce stătea rezemat de uşă.

— Aici e Marienstrasse douăzeci şi doi?

— Da. La cine vreţi să mergeţi?

— La consilierul sanitar Kruse.

— Kruse? Ce treabă aveţi cu el?

Graeber se uită la omul din întuneric. Purta cizme şi uniformă SA. „Un portar care face pe grozavul, îşi zise; asta mi-a lipsit!"

— Ce treabă am cu doctorul Kruse îi voi comunica lui personal, ripostă Graeber şi intră în casă.

Era foarte obosit. O oboseală mai adâncă decât aceea pe care o resimţi în ochi şi în oase. Toată ziua nu făcuse decât să întrebe şi să caute, dar aflase prea puţin. Părinţii săi nu aveau rude în oraş, iar dintre vecini găsise doar câţiva. Bottcher nu exagerase când spusese că sinistraţii dispar ca prin farmec. Lumea se temea de Gestapo şi nimeni nu sufla o vorbă — sau chiar

dacă unii ştiau ceva, atunci numai din zvonuri, şi te trimiteau la alţii, care nici ei nu ştiau nimic.

Graeber începu să suie scara. Coridorul era cufundat în întuneric. Consilierul locuia la etajul întâi. Graeber îl cunoştea prea puţin, dar ştia că mama lui urmase de mai multe ori tratamente prescrise de acesta. Poate că fusese de curând la el şi consilierul cunoştea noua ei adresă.

Îi deschise o femeie în vârstă, cu o faţă ştearsă.

— Kruse? întrebă ea. îl căutaţi pe doctorul Kruse?

— Da.

Femeia îl scrută în tăcere. Nu se dădu la o parte ca să-l lase să intre.

— E acasă? întrebă Graeber cu nerăbdare.

Femeia nu răspunse. Părea că trage cu urechea la zgomotele din stradă.

— Veniţi la consultaţie? întrebă

— Nu. Într-o chestiune familială.

— Familială?

— Da, familială. Sunteţi doamna Kruse?

— Să mă ferească Dumnezeu!

Graeber holbă ochii la femeia din faţa lui. În cursul zilei întâlnise toate formele de prudenţă şi de ură, toate pretextele cu putinţă, dar ceea ce i se înfăţişa acum era cu desăvârşire nou.

— Uite ce e, spuse el. Nu ştiu ce se întâmplă aici şi nici nu mă interesează. Vreau să stau de vorbă cu doctorul Kruse, atât şi nimic mai mult. E clar?

— Kruse nu mai stă aici, izbucni deodată femeia cu glas tare, răspicat şi duşmănos.

— Totuşi, văd numele lui aici, stărui Graeber, arătând o tăbliţă de alamă lângă uşă.

— Tăbliţa ar fi trebuit să dispară de mult.

— E totuşi aici. Mai stă cineva din familia doctorului în locuinţa asta?

Femeia tăcu. Răbdarea lui Graeber ajunsese la capăt. Dar în clipa când voi să-i spună să se ducă la dracu, auzi o uşă deschizându-se în fundul apartamentului. O dâră de lumină ţâşni oblic dintr-o cameră, străbătând până spre întunericul de pe palier.

— Mă caută cineva pe mine? întrebă un glas.

— Da, răspunse Graeber la noroc. Aş vrea să vorbesc cu cineva care-l cunoaşte pe consilierul sanitar Kruse. Şi se pare că nu e tocmai uşor.

— Eu sunt Elisabeth Kruse.

Graeber se uită la femeia cu faţa ştearsă. Binevoise în sfârşit să se dezlipească de uşă şi să intre în casă.

— Prea multă lumină! mai chelălăi ea către persoana din odaia deschisă. E interzis să se ardă atâta lumină!

Graeber rămase nemişcat. O fată de vreo douăzeci de ani trecu prin fâşia de lumină ca printr-un fluviu. O clipă, Graeber văzu nişte sprâncene arcuite, ochi negri şi păr acaju, revărsat ca un val neastâmpărat spre umeri. Apoi fata se cufundă din nou în semiîntunericul din coridor — si se opri în faţa lui.

— Tatăl meu nu mai dă consultaţii, zise ea.

— N-am venit pentru consultaţii. E vorba doar de o informaţie.

Chipul fetei căpătă brusc o altă expresie. Apoi ea se întoarse pe jumătate, vrând parcă să constate dacă femeia de-adineauri mai era acolo. În clipa următoare dădu repede uşa de perete.

— Poftim! spuse în şoaptă.

Graeber o urmă în camera de unde se revărsa lumina. Fata se suci pe călcâie şi-l scrută cu o privire atentă şi stăruitoare. Acum ochii nu-i mai erau negri, ci de un cenuşiu străveziu.

— Ei, dar eu te cunosc! zise ea. N-ai învăţat la gimnaziul de aici?

— Ba da. Numele meu e Ernst Graeber.

Şi deodată Graeber îşi aminti de ea. Fusese o fetişcană deşirată, cu ochii prea mari şi cu prea mult păr. Mama ei murise de timpuriu şi fata plecase după aceea la nişte rude, în alt oraş.

— Extraordinar, Elisabeth! exclamă el. Nu te recunoscusem.

— Cred că sunt vreo şapte, opt ani de când nu ne-am văzut. Te-ai schimbat mult.

— Şi tu la fel.

Stăteau faţă în faţă.

— Dar ce se întâmplă aici? întrebă Graeber. Eşti păzită ca un general!

Elisabeth Kruse hohoti scurt şi amar:

— Nu ca un general. Ca o prizonieră!

— Cum? Dar de ce? Tatăl tău...

Fata făcu o mişcare bruscă.

— Stai puţin! şopti şi, trecând pe lângă el, se duse spre masa pe care se afla un patefon.

Îi dădu drumul, în odaie răsună marşul Hohenfriedberg.

— Aşa, zise ea. Acum poţi să vorbeşti.

Graeber o privi nedumerit. Hotărât, Bottcher avusese dreptate: aproape toţi oamenii din oraşul acesta erau ţicniţi.

— Ce înseamnă asta? întrebă el. Opreşte, te rog, patefonul! Sunt sătul până-n gât de marşuri. Spune-mi mai bine ce se întâmplă aici. De ce eşti păzită ca o prizonieră?

Elisabeth se apropie din nou de el.

— Femeia de afară trage cu urechea. E o denunțătoare. De aceea am pus patefonul.

Stătea în fața lui și începu deodată să gâfâie:

— Ce e cu tatăl meu? Ce știi despre el?

— Eu? Nimic. Am vrut numai să-l întreb ceva. Ce e cu el?

— Nu știi chiar nimic?

— Nu. Am vrut numai să-l întreb dacă nu cunoaște adresa mamei mele. Părinții mei au dispărut.

— Asta-i tot?

Graeber o sfredeli cu privirea.

— Pentru mine e foarte mult, zise el.

Încordarea de pe fața fetei se frânse.

— Ai dreptate, rosti cu glasul obosit. Am crezut că mi-aduci o veste de la el.

— Dar ce s-a întâmplat cu tatăl tău?

— E într-un lagăr de concentrare. De patru luni. A fost denunțat. Când ai spus că vii pentru o informație, am crezut că aduci vești de la el.

— Dacă ar fi fost așa ceva, ți-aș fi spus numaidecât!

Elisabeth clătină din cap:

— N-ai fi făcut-o dacă vestea ar fi ieșit de-acolo în mod clandestin. Ai fi acționat cu mai multă prudență.

„Prudență! gândi Graeber. Toată ziua n-am auzit decât vorba asta!"

Marșul Hohenfriedberg răsuna țiuitor, insuportabil.

— N-am putea întrerupe acum patefonul? întrebă el.

— Ba da. Și pentru tine ar fi mai bine să pleci. Ți-am spus ce s-a întâmplat aici.

— Eu nu sunt denunțător, ripostă Graeber înciudat. Ce-i cu femeia de-afară? Ea l-a denunțat pe tatăl tău?

Elisabeth ridică brațul patefonului. Dar nu-l opri. Discul continua să se învârtească mut. În tăcerea ce se așternu, răsună deodată vaietul unei sirene.

— Alarmă! șopti ea. Iarăși!

Cineva bătu cu pumnul în ușă:

— Stinge lumina! Din asta ni se trage! Prea multă lumină!

Graeber deschise ușa:

— Din ce vi se trage, mă rog?

Dar femeia ajunsese între timp la celălalt capăt al vestibulului. Mai strigă ceva și dispăru. Elisabeth îi luă lui Graeber mâna de pe clanță și închise ușa.

— Ce-i cu zgripțuroaica asta? întrebă el. Cum a ajuns aici?

— Repartizare forțată. A fost plasată din oficiu. Sunt bucuroasă că mi s-a lăsat măcar odaia asta.

De afară se auzi iarăși zgomot, strigătele unei femei și plânsetul unui copil. Urletul sirenei se înteți. Elisabeth luă un impermeabil și și-l puse pe ea:

— Trebuie să mergem în adăpost.

— Avem timp berechet. De ce nu te muți de-aici? Trebuie să fie iad curat să stai într-o casă cu spioana asta.

— Stingeți lumina! țipă din nou femeia de afară.

Elisabeth se întoarse și suci întrerupătorul. Apoi alunecă prin odaia întunecată, până la fereastră.

— De ce nu mă mut? Pentru că nu vreau să fug!

Deschise fereastra. Cu un zvîcnet, larma sirenelor irupse de afară și umplu încăperea. Stând ca o umbră neagră în fața luminii difuze de pe stradă, Elisabeth fixă canaturile ferestrei: în felul acesta geamurile nu se spărgeau atât de ușor de pe urma suflului exploziilor. Apoi reveni în mijlocul odăii, de parcă vuietul de afară ar fi împins-o din spate, ca un torent.

— Nu vreau să fug! strigă ea peste urletul sirenei. Nu înțelegi atâta lucru?

Graeber îi văzu ochii. Erau din nou negri, ca adineauri la ușă, și plini de o pătimașă energie. Graeber avu senzația că trebuie să se apere de ceva, de ochii aceștia, de chipul fetei, de tumultul sirenelor și de haosul care năvălea pe fereastră împreună cu urletele.

— Nu, răspunse el. Nu înțeleg. Îți macină doar puterile. O poziție care nu poate fi menținută trebuie părăsită. Asta o știe orice soldat.

Elisabeth îl străpunse cu privirea.

— Atunci, părăsește-o! se aprinse ea. Părăsește-o, și lasă-mă în pace!

Încercă să treacă pe lângă el ca să ajungă la ușă. Graeber o prinse de braț. Elisabeth se smulse din mâna lui. Avea mai multă putere decât se așteptase.

— Stai! strigă el. Vin cu tine.

Vacarmul îi ducea ca o vijelie. Răbufnea peste tot, în odaie, în coridor, în vestibul, pe scară — se răsfrângea de pereți, îngroșând cu ecouri propria-i rumoare, ca și când ar fi venit din toate părțile și nimeni n-ar mai fi putut scăpa de el; nu se oprea în urechi și pe piele, ci năvălea mai departe, se revărsa spumegând în sânge, făcea să vibreze nervii, să se cutremure oasele, să piară orice gândire.

— Unde-i afurisita asta de sirenă? răcni Graeber pe scară. Te scoate din sărite!

Ușa de jos se trânti cu zgomot. O clipă, urletul se estompă puțin.

— E pe strada cealaltă, răspunse Elisabeth. Trebuie să mergem la adăpostul din Karlsplatz. Cel din casa asta nu face două parale.

Pe scară coborau în fugă umbre cu valize şi boccele. O lanternă electrică se aprinse o clipă şi lumină faţa Elisabethei.

— Vino cu noi dacă eşti singură! îi strigă cineva.

— Nu sunt singură.

Omul zori mai departe. Uşa de jos se deschise iarăşi. De peste tot, oameni se năpusteau din case, ca nişte soldaţi de plumb deşertaţi brusc dintr-o cutie. Gardienii de la apărarea pasivă zbierau comenzi. O femeie într-un capot de mătase ruginie, cu părul galben în vânt, trecu ca o vijelie pe lângă ei. Câţiva bătrâni bâjbâiau de-a lungul pereţilor; spuneau ceva, dar în vacarmul din jur nu se auzea nimic — ca şi cum nişte guri veştede ar fi molfăit fără zgomot cuvinte moarte.

Ajunseră în Karlsplatz. La intrarea adăpostului se îmbulzeau o mulţime de oameni agitaţi. Gardienii de la apărarea pasivă alergau în jur ca nişte câini ciobăneşti, căutând să facă ordine. Elisabeth se opri.

— Putem încerca să pătrundem dinspre margine, zise Graeber.

Fata scutură din cap:

— Mai bine aşteptăm puţin.

Mulţimea se scurse întunecoasă în bezna de pe scară şi pieri sub pământ. Graeber se uită la Elisabeth. Stătea acum atât de liniştită, de parcă n-ar fi avut nimic a face cu toate cele ce se întâmplau.

— Ai curaj! îi spuse el.

Elisabeth îşi înălţă privirea:

— Nu, e altceva. Mi-e teamă de pivniţă.

— Intraţi! Intraţi! răcni un gardian. Coborâţi! Sau vă trebuie o invitaţie specială?

Adăpostul era scund, dar încăpător, bine construit, cu galerii, culoare laterale şi lumină. Se vedeau şi câţiva paznici. Avea bănci, iar unii dintre cei ce coborau aduceau cu ei saltele, pături, cufere, pachete şi scaune pliante: viaţa sub pământ era bine organizată.

Graeber se uită în jur. Pentru întâia oară se afla cu nişte civili într-un adăpost antiaerian. Pentru întâia oară, cu femei şi copii. Şi pentru întâia oară, într-un asemenea loc, în Germania.

Lumina firavă, albăstrie, decolora feţele, dându-le tuturor un aer de înecaţi. Zări, nu departe de el, femeia cu capot ruginiu. În lumina din adăpost, capotul devenise violet şi părul avea reflexe verzi. Graeber se uită la Elisabeth: faţa îi părea cenuşie şi scofîlcită, ochii adânciţi în umbrele orbitelor, iar părul, ca de mort, n-avea nici o strălucire. „Înecaţi, îşi zise el. înecaţi în minciună şi teamă, alungaţi sub pământ şi învrăjbiţi cu lumina, cu limpezimea şi cu adevărul!"

În faţa lui şedea ghemuită o femeie cu doi copii. Copiii se îndesau în genunchii ei. Feţele le erau plate şi lipsite de orice expresie, parcă îngheţate. Numai ochii trăiau. Scânteiau în reflexele luminii, mari şi larg deschişi; căutau spre uşă când huietul şi bubuiturile antiaerianei se îngroşau şi deveneau mai înverşunate; alunecau după aceea la tavanul scund şi la pereţi, apoi din nou spre uşă.

Nu zvâcneau grăbit şi sacadat, ci urmăreau zgomotul ca ochii unor animale paralizate; greoi şi totuşi imponderabil, febril şi în acelaşi timp ca în transă; cercetau şi se roteau în jur, şi palida lumină se oglindea în ei. Copiii aceştia nu-l vedeau pe Graeber; nici pe mama lor n-o vedeau; înţelegerea şi comunicativitatea pieriseră din ei; cu o anonimă vigilenţă urmăreau ceva ce nu se vedea: vuietul care putea fi dătător de moarte. Nu mai erau atât de mici încât să nu simtă primejdia, dar nici destul de mari ca să se împăuneze cu un curaj inutil. Erau treji, şi nevolnici, şi la cheremul soartei.

Graeber observă deodată că nu numai copiii se comportau aşa; privirea celorlalţi descria acelaşi drum. Chipurile şi trupurile erau în nemişcare, dar oamenii ascultau, şi nu numai cu urechile, ci şi cu umerii aduşi, cu coapsele, cu genunchii, cu braţele şi cu mâinile sprijinite. Ascultau fără să se clintească, şi doar ochii urmăreau bubuiturile, ca şi când s-ar fi supus unei comenzi neauzite.

Apoi Graeber simţi mirosul fricii.

Pe nesimţite, în aerul îmbâcsit se schimbă ceva. Vuietul de afară continua, dar de undeva venea parcă o adiere de vânt proaspăt. Încordarea slăbi. Subit, în galerie nu se mai aflară doar trupuri cocârjate; erau din nou oameni, şi nu mai stăteau mocniţi şi resemnaţi; îşi înălţară capetele şi începură să se mişte şi se priviră unii pe alţii. Aveau iarăşi chipuri şi nu măşti.

— S-au dus! zise un bătrân de lângă Elisabeth.

— Pot să mai revină, răspunse altul. Fac câteodată şi aşa. După un ocol, se întorc când toată lumea a ieşit din adăposturi.

Cei doi copii începură să freamăte. Un bărbat căscă. De undeva apăru un baset, adulmecând peste tot. Un sugaci ţipă. Câţiva desfăcură pachete şi se apucară să mănânce. O femeie monumentală scoase un strigăt ascuţit:

— Arnold! Am uitat gazul aprins! S-a ars toată mâncarea! De ce nu l-ai stins?

— Liniştiţi-vă, zise bătrânul. Când se dă alarma, gazul se opreşte automat peste tot.

— Cum să mă liniştesc? Când vor da drumul la gaz, toată casa o să fie plină. Va fi şi mai rău.

— Gazul nu se opreşte când se dă alarma, decretă o voce pedantă, profesorală. Numai în caz de atac aerian.

Elisabeth scoase din poşetă un pieptene şi o oglindă si începu să se pieptene. În lumina moartă din adăpost, pieptenele părea cioplit din cerneală uscată, dar sub el părul prinse să se înfoieze şi să pârâie.

— De-am ieşi odată de-aici! şopti ea. Mă sufoc.

Trebuiră să mai aştepte o jumătate de oră; abia după aceea se deschiseră, în sfârşit, uşile. Se îndreptară spre ieşire. Deasupra uşii adăpostului ardeau becuri mici, camuflate. Lumina lunii cădea din plin pe treptele scării. Cu fiecare pas, Elisabeth se transforma. Era ca şi cum s-ar fi trezit dintr-o letargie. Umbrele din jurul ochilor pieriră, culoarea plumburie se topi, în păr apărură reflexe de aramă, pielea deveni din nou caldă şi luminoasă, viaţa se trezi în tot trupul: vie, sănătoasă, mai puternică decât înainte, redobândită, preţioasă şi vibrând de culoare, mult mai mult decât înainte.

Se aflau acum afară, în faţa adăpostului. Elisabeth răsuflă adânc, îşi mişcă umerii si capul, ca un animal scăpat din cuşcă.

— Uf, gropile astea comune de sub pământ! exclamă ea. Cât le urăsc! Te înăbuşi în ele!

Cu un zvâcnet al capului îşi dădu părul pe spate.

— În comparaţie cu adăposturile, ruinele sunt o consolare, urmă ea. Deasupra lor măcar se bolteşte cerul.

Graeber o privi. Era ceva sălbatic şi năvalnic în ea, aşa cum stătea în faţa blocului masiv şi golaş de beton, ale cărui trepte păreau să ducă într-un infern de unde ea tocmai izbutise să evadeze.

— Te duci acum acasă? întrebă el.

— Sigur. Altminteri unde? Să cutreier străzile pe întuneric? Arn făcut-o de destule ori până acum.

O luară prin Karlsplatz. Vântul palpita în jurul lor ca răsuflarea unui câine mare.

— N-ai putea totuşi să te muţi? îşi aminti Graeber. În ciuda celor ce mi-ai spus?

— Unde să mă mut? Ştii vreo cameră?

— Nu.

— Nici eu. Sunt mii de oameni fără adăpost. Unde ai vrea să mă mut?

— Ai dreptate. Acum e prea târziu.

Elisabeth se opri:

— N-aş pleca din casă chiar dacă aş putea. Mi s-ar părea că-l las pe tata în voia soartei. Nu poţi să înţelegi asta?

— Ba da.

Porniră mai departe. Lui Graeber îi fu deodată lehamite de ea. „Să facă ce pofteşte", îşi zise. Era istovit şi nerăbdător, şi avu brusc senzaţia că părinţii săi, chiar atunci, chiar în clipa aceea, îl căutau în Hakenstrasse.

— Trebuie să plec, zise el. Am întâlnire cu cineva şi sunt în mare întârziere. Noapte bună, Elisabeth.

— Noapte bună, Ernst.

Graeber se uită o clipă după ea. Îndată după aceea o înghiţi întunericul. „Ar fi trebuit s-o conduc până acasă", îşi zise. Dar nu-şi făcu o problemă dintr-asta. Îşi aduse aminte că nici când erau mici nu ţinuse la ea.

Întoarse repede spatele şi porni glonţ spre Hakenstrasse. Dar nu găsi nimic. Nu-l aştepta nimeni. Numai luna — şi tăcerea ciudată, paralizantă, a ruinelor proaspete, plutind în văzduh ca ecoul unui strigăt mut. În jurul ruinelor mai vechi, liniştea era altfel.

Pe treptele primăriei îl aştepta Bottcher. Sculptura fântânii ţâşnitoare din piaţă albea în bătaia lunii.

— Ai aflat ceva? întrebă el de departe.

— Nu. Dar tu?

— Nici eu. În spitale nu sunt; asta-i aproape sigur. N-a rămas, cred, nici unul necercetat. Domnule, ce se poate vedea prin spitalele astea! Dă-o dracului, dar femei şi copii sunt parcă totuşi altceva decât noi, soldaţii. Vino să bem o bere!

Trecură prin Hitlerplatz. Cizmele lor bocăneau.

— Încă o zi pierdută! oftă Bottcher. Ce-i de făcut? Nu mai e mult şi se duce toată permisia.

Deschise uşa unei berării. Se aşezară la o masă lângă fereastră. Perdelele erau bine trase. Robinetele nichelate de la tejghea sclipeau în penumbră. Bottcher părea a fi un obişnuit al localului. Fără să întrebe, patroana aduse două halbe. Bottcher o urmări cu privirea. Era grăsună şi se legăna în şolduri.

— Şi iac-aşa, suspină el, stă omul de unul singur. Şi nevastă-mea stă şi ea undeva. Tot singură. Adică — să sperăm că singură! Cum naiba să nu te apuce pandaliile?

— De, dragul meu! Eu unul aş fi bucuros să ştiu măcar că părinţii mei există. Indiferent unde.

— Păi, te cred! Părinţii sunt cu totul altceva decât o nevastă. N-ai nevoie de ei. Şi dacă sunt bine sănătoşi, s-a dus o grijă, salutare! Dar o nevastă...

Comandară încă două halbe şi despachetară ce-aveau pentru masa de seară. Cârciumăriţa le dădea târcoale. Se uita la salam şi la slănină.

— Ehei, da' bine-o mai duceți! exclamă ea.

— Da, o ducem, o ducem, răspunse Bottcher. Avem şi un pachet întreg cu conservă de carne şi zahăr — pachet de permisionari! Şi nu ştim ce să facem cu el.

Sorbi o înghițitură.

— Ce-ți pasă ție! îi spuse apoi lui Graeber cu amărăciune. Acum îți umpli pipota, pe urmă îi tragi o plimbărică, agăți o curvuliță şi uiți toate necazurile.

— Asta poți s-o faci şi tu.

Bottcher clătină din cap. Graeber îl privi cu uimire. Nu s-ar fi aşteptat la atâta fidelitate din partea unui vechi soldat.

— Sunt prea slabe, frățioare, explică Bottcher. Şi nenorocirea e că eu mor după femeile trupeşe. Celelalte îmi fac pur şi simplu scârbă. Imposibil să mă culc cu ele. E ca şi cum m-aş băga în pat cu un cuier! Numai femei trupeşe! Cu altele o dau în bară.

— Păi, uite una chiar aici, zise Graeber, arătând-o pe cârciumăriță.

— N-ai nimerit-o! se înflăcăra Bottcher. Nu-i nici pe departe acelaşi lucru, frățioare. Aşa cum o vezi, e fleşcăită, osânză moale, te afunzi în ea ca într-un terci. E trupeşă, durdulie, de acord, nimic de zis — dar saltea de puf, măi, nu somieră cu două rânduri de arcuri, ca nevastă-mea. La nevastă-mea toate sunt de oțel. Ca o fierărie se cutremura odaia noastră când îşi dădea drumul: cădea tencuiala de pe pereți! Nu, frățioare, aşa ceva nu se găseşte la orice colț de stradă.

Rămase cu ochii în gol, retrăindu-şi amintirile. Graeber simți deodată o mireasmă de violete. Se uită împrejur. Era într-adevăr un ghiveci de violete pe prichiciul ferestrei; miroseau nespus de dulce, şi aroma lor, într-o singură suflare, înmănunchnd totul: siguranță, cămin, aşteptare şi visurile uitate ale tinereții. Fusese foarte puternică mireasma violetelor, şi năvălise pe neaşteptate, ca să piară numaidecât, dar îl lăsă atât de tulburat, atât de istovit, de parcă ar fi alergat cu tot echipamentul în spinare prin zăpadă.

Graeber se ridică.

— Încotro? îl întrebă Bottcher

— Nu ştiu. Unde-oi nimeri.

— Ai fost la comenduire?

— Da. Am ordin de cartiruire la cazarmă.

— Perfect. Vezi să te repartizeze la camera patruzeci şi opt.

— Bun.

Ochii lui Bottcher urmăreau alene mişcările cârciumăriței.

— Eu mai rămân puțin, îi spuse lui Graeber. Mai beau o halbă.

Graeber porni agale pe stradă, spre cazarmă. Noaptea se făcuse mai rece. La o răspântie, pe deasupra craterului lăsat de o bombă, sclipeau nişte şine de tramvai, săltate în sus de explozie, în golurile uşilor de la case luna scânteia cu reflexe de metal. Graeber îşi auzea sunetul paşilor, ca şi cum sub caldarâm ar mai fi păşit cineva, o dată cu el. Totul era pustiu, şi transparent, şi rece.

Cazarma se afla pe un deal, la marginea oraşului. Nu fusese atinsă de bombe. Terenul de instrucție era învăluit într-o lumină albă, de parcă ar fi fost acoperit cu zăpadă. Graeber intră pe poartă. Avu senzația că nu mai e în permisie. Trecutul se năruise în urma lui întocmai ca locuința părinților — şi el se ducea din nou pe front — pe altul de data aceasta, fără tunuri, fără puşti, dar tot atât de primejdios.

Capitolul 10

Au trecut trei zile. La masa din camera patruzeci şi opt, patru oameni jucau cărți. Jucau de două zile, întrerupându-se numai ca să doarmă şi să mănânce. Trei dintre jucători se schimbau din când în când cu alții; al patrulea juca încontinuu, neînlocuit. Îl chema Rummel şi venise de trei zile în permisie — tocmai bine ca să-şi îngroape nevasta şi fiica. Nevasta o recunoscuse după o aluniță de pe şold; cap nu mai avea. După înmormântare s-a dus la cazarmă şi a început să joace scat. Nu vorbea cu nimeni. Şedea nemişcat şi juca.

Graeber sta la fereastră. Lângă el, fruntaşul Reuter, cu o sticlă de bere în mână. Avea piciorul bandajat şi şi-l ținea pe pervazul ferestrei. Era cel mai vârstnic din cameră şi suferea de gută. Camera patruzeci şi opt nu era numai un azil pentru permisionarii sinistrați, ci şi un fel de staționar pentru soldații cu boli mai uşoare.

Îndărătul lor sta culcat genistul Feldmann. Ambiția lui era să recupereze în trei săptămâni somnul din trei ani de război. Nu se dădea jos din pat decât la ora mesei.

— Unde-i Bottcher? întrebă Graeber. Încă nu s-a întors?

— A plecat la Haste şi Iburg. Cineva i-a împrumutat la prânz o bicicletă. Cu ea poate face acum două sate pe zi. Totuşi, îi mai rămân încă vreo zece de cercetat. Mai sunt, pe urmă, campamentele unde au fost trimise transporturi întregi de oameni. Şi alea sunt la sute de kilometri. Cum o să ajungă până acolo?

— Cu patru campamente din astea, m-am pus în legătură prin scrisori, zise Graeber. Şi pentru el, şi pentru mine.

— Şi crezi c-o să primiţi răspuns?

— Nu. Dar n-are importanţă. Scrie omul şi la întâmplare.

— Cui i-ai scris?

— Conducerii. Şi pe lângă asta, pe adresa fiecărui campament, am trimis câte o scrisoare separată, una nevestei lui Bottcher şi alta părinţilor mei.

Graeber scoase din buzunar un teanc de scrisori şi le arătă:

— Chiar acum le duc la poştă.

Reuter dădu din cap.

— Pe unde ai umblat azi?

— Am fost la şcoala comunală şi la sala de gimnastică a şcolii de la catedrală. După aceea la un cantonament provizoriu şi, încă o dată, la serviciul populaţiei. Nimic!

Unul dintre jucătorii de cărţi cedă locul altuia şi se aşeză lângă el.

— Nu pot înţelege, îi zise el lui Graeber, de ce voi ăştia, în permisie, staţi la cazarmă. Cât mai departe de militărie — asta ar fi lozinca mea! Aş închiria o cameră, mi-aş trânti un costum civil şi paisprezece zile aş fi om ca toţi oamenii.

— Crezi că te faci om când te îmbraci civil? întrebă Reuter.

— Se-nţelege! Altminteri cum?

— Ai auzit? se întoarse Reuter către Graeber. Viaţa e simplă dacă nu ţi-o complici. Ai vreun costum civil?

— Nu. A rămas totul sub dărâmături, în Hakenstrasse.

— Dacă vrei, pot să-ţi împrumut eu tot ce-ţi trebuie.

Graeber se uită pe fereastră în curtea cazărmii. Câteva grupe făceau instrucţie: manipularea încărcătorului şi a piedicii, aruncarea grenadelor de mână şi salutul.

— Ce aiureală! exclamă el. Când eram pe front, mi-am închipuit că primul lucru pe care-l voi face acasă va fi să arunc într-un colţ sărăcia asta de uniformă şi să pun pe mine un costum ca lumea — şi acum totul mi-e perfect egal.

— Asta-i pentru că în fond nu eşti decât un cazarmagiu ordinar, ripostă jucătorul de cărţi, muşcând dintr-o bucată de cârnat. Un răcan care nu ştie să-şi facă viaţa frumoasă! Ce păcat că permisiile se dau totdeauna unora care nu ştiu să profite de ele!

Şi se întoarse la masa celor patru, ca să joace mai departe. Pierduse patru mărci la cărţi şi, în aceeaşi dimineaţă, medicul îl găsise apt pentru front; din pricina asta era tare cătrănit.

Graeber se ridică.

— Încotro? îl întrebă Reuter.

— În oraş. La poştă, şi după aceea mai departe, în căutare.

Reuter lăsă din mână sticla goală de bere:

— Nu uita că eşti în permisie. Şi nu uita că o permisie — ca mâine a şi trecut!

— Nici o grijă, nu uit, răspunse Graeber cu amărăciune.

Reuter ridică încet şi cu grijă piciorul bandajat de pe pervazul ferestrei şi-l puse jos, lângă celălalt.

— Nu asta am vrut să spun, se corectă el. Fă tot ce poţi ca să-ţi găseşti părinţii. Dar în acelaşi timp, nu uita că eşti în permisie. Gândeşte-te că poate e ultima.

— Ştiu. Şi că între timp voi avea sute de ocazii să mă curăţ. Ştiu şi asta.

— Bine, răspunse Reuter. Dacă ştii, e-n regulă.

Graeber se îndreptă spre uşă. La masa jucătorilor, Rummel avea în clipa aceea o carte formidabilă. Era o combinaţie cum rar se vede la jocul de scat. Cu mutra lui impasibilă, îi făcea harcea-parcea pe parteneri. Nici unul nu reuşi să ia vreo levată.

— Măi, să fie al dracului! strigă desperat omul care-l făcuse pe Graeber cazarmagiu. Ia uite, domnule, ce mână! Şi nici măcar nu se bucură!

— Ernst!

Graeber se suci pe călcâie. Un tip mărunt, îndesat, în uniformă de kreisleiter, se afla în faţa lui. O clipă trebui să-şi răscolească memoria; apoi recunoscu capul rotund cu obrajii rumeni şi ochii căprui.

— Binding! strigă el. Alfons Binding!

— În carne şi oase!

Binding îl învălui într-o privire radioasă.

— Măi Ernst, băiatule! E o veşnicie de când nu ne-am văzut. De unde vii?

— Din Rusia.

— A, în permisie! Păi, trebuie s-o sărbătorim. Vino la mine. Nu stau departe de-aici. Am un coniac fenomenal! Măi, ce întâmplare! Să dau peste un fost coleg de şcoală, tocmai acum întors de pe front! Asta trebuie s-o stropim!

Graeber se uită la el. Fuseseră câţiva ani colegi de clasă, dar între timp îl uitase aproape cu desăvârşire. Întâmplător auzise că Binding intrase în partidul nazist, unde făcuse carieră. Acum se afla în faţa lui, vesel şi senin.

— Hai, Ernst! stărui el. Nu face mofturi.

Graeber clătină din cap:

— N-am timp.

— Dă-o încolo, Ernst! Pentru un păhăruţ bărbaţii au totdeauna timp — mai ales când e vorba de doi vechi colegi!

„Vechi colegi!" Graeber se uită la uniforma lui Binding. Se vedea că ajunsese departe. Dar poate că tocmai de aceea putea să-l ajute să-şi găsească părinții -— îşi zise deodată Graeber. Tocmai pentru că era cineva în partid.

— Bine, Alfons, zise. Beau un păhăruț.

— Bravo, Ernst, hai. E la doi paşi.

Locuința se afla mai departe decât spusese Binding. Era la marginea oraşului, într-o vilă mică, albă, care odihnea tăcută şi intactă în mijlocul unei grădini cu mesteceni înalți. De copaci erau agățate colivii de păsări, şi de undeva se auzea clipocit de apă.

Binding intră în casă; Graeber îl urmă. În vestiar îl întâmpinară coarne de cerb, un cap de mistreț şi țeasta împăiată a unui urs. Graeber le privi cu mirare:

— Aşa vânător pasionat eşti, Alfons?

Binding rânji:

— Da de unde! N-am pus în viața mea mână pe o armă de vânătoare. Totul e decor. Dar face impresie, nu? Ceva cu adevărat teutonic!

Îl conduse pe Graeber într-o odaie aşternută toată cu covoare. Pe pereți atârnau tablouri în rame somptuoase. Fotolii largi de piele erau aşezate împrejur.

— Ce spui de odăița mea? întrebă el cu mândrie. Confortabilă, nu?

Graeber dădu din cap. Partidul nazist avea grijă de oamenii lui. Alfons era feciorul unui lăptar sărac. Multă osteneală îl costase pe taică-su ca să-l țină la gimnaziu.

— Ia loc, Ernst. Cum îți place Rubensul meu?

— Poftim?

— Tabloul de Rubens, frate! Jambonul de colo, lângă pian!

Era portretul unei femei goale, foarte corpolente, care şedea la marginea unui eleşteu. Avea părul auriu şi un şezut colosal, pe care cădeau razele soarelui. „Asta ar fi tocmai bună pentru Bottcher!" îşi zise Graeber.

— Frumos, rosti cu glas tare.

— Frumos? făcu Binding pe un ton oarecum dezamăgit. Dar e o minunăție, mă! Îl am de la magazinul de tablouri, unde cumpără şi domnul reichsmarschall! E o capodoperă! Am obținut-o ieftin, din mâna a doua. Nu-ți place?

— Ba da. Dar nu sunt cunoscător. Ştiu însă pe cineva care ar înnebuni dacă ar vedea tabloul ăsta.

— Serios? Mare colecționar?

— Asta nu, dar specialist în Rubens.

Binding radia de plăcere:

— Mă bucură, Ernst. Mă bucură enorm. Nici eu n-aş fi crezut că o să ajung cândva colecționar de obiecte de artă. Ei, dar acum, spune-mi cum îți merge şi ce faci. Şi mai ales dacă te pot ajuta cu ceva. Că de, avem şi noi relațiile noastre!

Zâmbi hoțeşte.

Fără să vrea, Graeber se simți oarecum mişcat. Era întâia oară că un om îi oferea, fără nici o rezervă, ajutorul său.

— Da, ai putea face ceva pentru mine, zise el. Părinții mei au dispărut. Poate că au fost evacuați undeva, sau se află în vreun sat. Cum să dau de ei? În tot cazul, se pare că în oraş nu mai sunt.

Binding se aşeză într-un fotoliu lângă măsuța de fumat din aramă forjată. Cizmele lustruite stăteau ca nişte burlane în fața lui.

— Nu-i tocmai uşor, dacă nu mai sunt în oraş, declară el. Am să văd totuşi ce se poate afla. O să dureze câteva zile. Poate şi mai mult. Depinde unde se află. În momentul de față e puțină harababură peste tot, după cum ştii.

— Da, am observat.

Binding se ridică şi se duse la un dulăpior. Scoase o sticlă şi două pahare.

— Mai întâi să-i tragem un păhărel, Ernst. E Armagnac veritabil. Îmi place chiar mai mult decât coniacul. Noroc!

— Noroc, Alfons.

Binding umplu din nou paharele.

— Unde stai acum? întrebă. La rubedenii?

— N-avem rude în oraş. Dorm la cazarmă.

Binding puse paharul jos:

— Dar bine, Ernst, asta-i curată aberație! Să-ți faci permisia la cazarmă! E ca şi cum nici n-ai avea-o! Poți să stai la mine. Am loc berechet. Dormitor cu odaie de baie, nici o oprelişte în materie de femei, tot ce pofteşti!

— Eşti singur în toată casa?

— Bineînțeles! Dar ce-ți închipui? Că sunt însurat? Nu fac asemenea prostii. La un bărbat în situația mea, femeile dau buzna. Ce să-ți spun, Ernst, în genunchi m-au implorat unele din ele!

— Nu zău!

— În genunchi! Nu mai departe decât ieri. O femeie din cele mai înalte cercuri, păr acaju, sâni superbi, voal, haină de blană — aici pe covor: vărsa şuvoaie de lacrimi ca un havuz şi era gata la orice. Numai să-i scot bărbatul din lagăr!

Graeber înălță capul:

— Poți şi aşa ceva?

Binding izbucni în râs:

— Pot să bag în lagăr. Dar să scot, nu-i atât de simplu. Fireşte că nu i-am spus. Ei, atunci cum rămâne? Te-ai hotărât? Te instalezi la mine? După cum vezi, aici nu se moare de urât!

— Da, văd. Dar acum nu pot să mă mut. Am indicat tuturora cazarma drept adresă pentru eventuale ştiri despre părinţii mei. Trebuie să aştept mai întâi să-mi sosească răspunsurile.

— Ai dreptate, Ernst. Fă cum crezi că-i mai bine. Dar ţine minte că la Alfons îţi stă oricând o locuinţă la dispoziţie. Şi că haleala e de prim rang. Sunt aprovizionat din belşug.

— Mulţumesc, Alfons.

— Lasă prostiile! Suntem doar colegi de şcoală. E firesc să ne ajutăm. De câte ori nu m-ai lăsat să copiez lecţiile de la tine! Şi fiindcă veni vorba: îţi mai aduci aminte de Burmeister?

— Profesorul nostru de matematică?

— Da, el. Măgarul ăla, din pricina căruia am fost eliminat în clasa a şasea din gimnaziu. Chestia cu Lucie Edler. Nu mai ţii minte?

— Cum să nu, răspunse Graeber.

Dar nu-şi amintea.

— Măi, cât l-am implorat atunci să nu mă raporteze! Dar nimic — afurisitul era de neînduplecat: „îndatorire morală" şi nu mai ştiu câte altele mai trâmbiţa. Tata era să mă omoare în bătăi din cauza asta. Auzi, Burmeister!

Alfons degustă pe limbă numele.

— Dar i-am plătit-o cu vârf şi îndesat, Ernst! I-am aranjat şase luni de lagăr. Trebuia să-l vezi când a ieşit de-acolo! Stătea smirnă în faţa mea şi numai că nu făcea în pantaloni când mă vedea. Domnul ăsta m-a educat: ei bine, l-am reeducat şi eu pe el. Straşnică glumă, nu?

— Da.

Alfons râse:

— Vezi tu, aşa ceva te unge la inimă. De altfel, asta e şi frumuseţea mişcării noastre: că ne procură asemenea ocazii.

Îl văzu pe Graeber ridicându-se:

— Cum, vrei să şi pleci?

— Trebuie. N-am linişte.

Binding dădu din cap. Faţa îi deveni gravă.

— Te înţeleg, Ernst. Şi-mi pare foarte rău. Cred că eşti convins de asta.

— Da, Alfons.

Graeber nu ştia ce trebuie să mai spună înainte de plecare şi voia acum să scape cât mai repede.

— Peste câteva zile, zise, am să mai trec pe-aici.

— Vino mâine după-amiază. Sau mai spre seară. Pe la cinci şi jumătate.

— Bine, mâine. Pe la cinci şi jumătate. Crezi că până atunci o să ştii ceva?

— Poate. Vom vedea. În tot cazul, putem bea un păhărel. Dar ia spune, Ernst: pe la spitale ai fost?

— Am fost.

Binding încuviinţă din cap:

— Şi, pentru buna regulă, fireşte, la cimitire?

— Acolo nu.

— Treci şi pe-acolo. Pentru orice eventualitate, fireşte. Mai sunt mulţi în cimitire care n-au fost încă înregistraţi.

— O să mă duc mâine.

— Aşa, Ernst, făcu Binding, vădit uşurat. Şi vino mâine să stai mai mult. Noi ăştia, foştii colegi de şcoală, trebuie să păstrăm legătura unii cu alţii. Nu-ţi închipui ce singur e omul într-un post ca al meu. Fiecare nu ştie decât să-ţi ceară ceva.

— Şi eu ţi-am cerut.

— Asta-i altceva. Mă refeream la avantaje.

Binding luă sticla de Armagnac, îi îndesă dopul cu o pocnitură şi i-o întinse lui Graeber.

— Ţine, Ernst. Ia-o cu tine. E o licoare excelentă. Sunt sigur c-o să-ţi prindă bine. Stai, nu pleca.

Deschise uşa:

— Madam Kleinert! O bucată de hârtie! Sau o pungă!

Graeber avea sticla în mână.

— Dar nu-i nevoie, Alfons...

Binding se făcu foc:

— Îa-o! Am pivniţa plină cu sticle de-astea!

Luă punga adusă de menajeră şi împachetă sticla.

— Numai bine, Ernst! Şi mereu fruntea sus! Pe mâine!

Graeber porni spre Hakenstrasse. Era oarecum copleşit de întâlnirea cu Alfons. „Kreisleiter, îşi zise. Primul om care e gata să mă ajute fără condiţii şi-mi oferă casă şi masă — trebuie să fie grangur mare în partid!" Vârî sticla în buzunarul mantalei.

Era pe înserat. Cerul avea nuanţe de sidef şi copacii se conturau limpede pe nemărginirea alburie. Amurgul plutea albastru printre ruine.

Graeber se opri dinaintea uşii cu mica publicitate a ruinelor. Bucata de hârtie cu însemnarea lui lipsea. Crezu mai întâi că fusese smulsă de vânt; dar în cazul acesta, piunezele ar fi trebuit să fie la locul lor. Lipseau însă. Pro-

babil că hârtia fusese luată de cineva. Graeber simți deodată tot sângele năvălindu-i în inimă. Fulgerător cercetă uşa, de sus şi până jos, în căutarea unei veşti. Dar nu găsi nimic. Apoi dădu fuga la casa unde locuiseră părinții săi. A doua hârtiuță scrisă de el era încă acolo, între pietre.

Graeber o trase vijelios afară şi-o privi cu ochii căscați. Nimeni n-o atinsese. Nici o veste nu fusese adăugată.

Nedumerit, îşi îndreptă spinarea şi-şi roti ochii în jur. Zări deodată, la o mare depărtare, pe stradă, ceva care se zbătea în vânt ca o aripă albă. Alergă într-acolo. Era hârtiuța lui. O ridică şi o privi. Cineva o rupsese de la locul ei. La margine, cu o caligrafie pretențioasă, cineva scrisese: „Să nu furi!" în primul moment. Graeber nu pricepu nimic. Apoi îşi aminti că dispăruseră şi cele două piuneze şi că apelul mamei, de la care le scosese, era fixat din nou cu toate patru. Femeia îşi luase înapoi cele două piuneze şi-i dădea o lecție. Graeber căută două pietre teşite, puse biletul pe jos, lângă uşă, şi-l îngreună cu pietrele. Apoi se întoarse la casa părinților săi.

Se opri în fața dărâmăturilor şi privi în sus. Fotoliul verde dispăruse. De bună seamă că îl luase cineva. Pe locul unde se aflase, se zăreau acum câteva ziare răsărind din moloz. Graeber se cățără până la ele şi le scoase de sub pietre. Erau gazete vechi, pline de nume simandicoase şi de veşti despre victorii, foi îngălbenite, rupte şi murdare. Le zvârli şi începu din nou să caute.

După câtva timp găsi o cărțulie ce stătea deschisă, galbenă şi ofilită, între două grinzi, ca şi cum cineva ar fi răsfoit-o chiar atunci. Graeber o trase afară şi o recunoscu. Era o carte de şcoală, care fusese cândva a lui. O deschise la prima pagină şi-şi găsi acolo numele într-un scris pălit. Se iscălise pe carte cam pe la vârsta de doisprezece sau treisprezece ani.

Era un catehism de la ora de religie. O carte cu sute de întrebări şi tot atâtea răspunsuri. Paginile erau pătate şi pe unele se aflau notițe scrise chiar de mâna lui.

Graeber le privi absent. O clipă, totul păru să se clatine — şi Graeber nu ştia ce anume se clatină: oraşul mutilat, cu cerul calm şi sidefiu, boltit asupră-i, sau cărțulia mică, galbenă, din mâinile lui, care avea răspunsuri la toate întrebările omenirii.

O puse deoparte si continuă să caute. Dar nu mai găsi nimic — nici o altă carte şi nici vreun alt obiect cunoscut. Era şi explicabil: locuința lor fusese la etajul al doilea, aşa că lucrurile lor se găseau, desigur, mult mai jos sub dărâmături. Printr-o întâmplare însă, probabil că în momentul exploziei catehismul fusese aruncat în văzduh, pentru ca apoi, fiind uşor, să pice încet, fluturând, peste dărâmături. „Ca un porumbel, îşi zise Graeber; ca un porumbel alb, singuratic, porumbelul siguranței şi al păcii, cu toate întrebările şi toate răspunsurile sale clare, în noaptea răscolită de flăcări, şi fum, şi sufocări, şi urlete, şi moarte".

Zăbovi încă o bucată de vreme pe dărâmături. Vântul serii se furişă de undeva şi răsfoi paginile cărții, ca şi când cineva, nevăzut, le-ar fi citit. „Dumnezeu e milostiv — scria acolo — e atotputernic, atotştiutor, atotînțelegător, nemărginit de bun şi de drept".

Graeber duse mâna la sticla de Armagnac pe care i-o dăruise Binding. O destupă şi dădu pe gât o înghițitură. Apoi coborî în stradă. Catehismul rămase acolo.

Se întunecase. Nicăieri nu se vedea nici o geană de lumină. Graeber trecu prin Karlsplatz. La un colț al adăpostului antiaerian, fu cât pe ce să se izbească de cineva. Era un tânăr ofițer care venea în goana mare.

— Uită-te unde umbli! se răsti la el locotenentul, cu arțag.

Graeber îl privi.

— Bine, Ludwig, zise apoi. Data viitoare o să fiu mai atent.

Locotenentul îşi boldi ochii, uluit. După aceea fața i se lăți într-un rânjet de bucurie.

— Tu, Ernst?

Era Ludwig Wellmann.

— Ce faci aici? urmă el. În permisie?

— Exact. Şi tu?

— Am terminat-o. Chiar acum plec înapoi. De aceea sunt atât de grăbit.

— Şi cum a fost?

— Aşa şi-aşa. Parcă nu ştii? Data viitoare procedez însă altfel. Nu suflu o vorbă nimănui şi plec indiferent unde, numai acasă nu.

— De ce?

Wellmann făcu o grimasă:

— Familia, Ernst! Părinții! Nu se poate şi nu se poate! Îți amărăsc permisia. Tu de când eşti aici?

— De patru zile.

— Mai e vreme. O să te convingi şi tu.

Wellmann încercă să-şi aprindă o țigară. Vântul stinse chibritul. Graeber îi dădu bricheta lui. Flăcăruia lumină o clipă fața prelungă şi energică a lui Wellmann.

— Pentru părinți eşti tot copil, zise el, suflând fumul. Dacă într-o seară vrei s-o ştergi şi tu, ca omul, de acasă, numaidecât te întâmpină priviri pline de reproş. Ar vrea să-ți petreci vremea numai cu ei. Pentru mama, sunt tot băiețelul de treisprezece ani. În prima jumătate a permisiei a stat veşnic înlăcrămată pentru că venisem — în a doua jumătate, pentru că trebuia să plec. Poți să faci ceva?

— Dar tatăl tău? După câte ştiu, a făcut primul război mondial.

— A uitat. Cel puţin amănuntul la care mă refer acum. Pentru bătrânul, sunt un erou. E mândru de tinichelele de pe pieptul meu. A ţinut să se arate peste tot cu mine. Emoţionant bătrânel din vremuri imemoriale. Nu ne mai înţelegem, Ernst. Bagă de seamă ca nu cumva părinţii tăi să pună tot aşa stăpânire pe tine!

— O să bag de seamă, răspunse Graeber.

— În fond, au intenţii bune. Te înconjoară numai cu grijă şi dragoste, dar tocmai asta-i pacostea. Nu poţi să li te pui de-a curmezişul. De îndată ce-o faci, te simţi ca un criminal fără pic de inimă.

Wellmann se uită după o fată, ai cărei ciorapi răsăreau ca o pată deschisă din întunericul biciuit de vânt.

— Şi aşa, urmă el, permisia ţi se duce pe apa sâmbetei! Singurul lucru pe care l-am putut obţine e să nu mă conducă la gară. Şi totuşi, nu sunt sigur că nu-i voi găsi acolo, adăugă râzând. Tu, Ernst, apucă de la început taurul de coarne. Şterge-o măcar serile de acasă. Născoceşte ceva. Vreo prelucrare obligatorie. Sau gărzi la cazarmă. Altminteri, păţeşti ca mine, şi permisia ţi se transformă într-un fel de vacanţă şcolară!

— Cred că la mine va fi altfel.

Weillnann îi strânse mâna:

— Să sperăm! În cazul ăsta, înseamnă că ai mai mult noroc decât mine. Pe la şcoală ai trecut?

— Nu.

— Nici să nu te duci. Eu am fost. Mare greşeală! E o scârboşenie! Pe singurul profesor de treabă l-au dat afară. Îl ştii: Pohlmann, pe care l-am avut la religie. Sau nu-ţi mai aminteşti de el?

— Cum să nu! Chiar m-a rugat cineva să-i fac o vizită.

— Fii prevăzător: e pe lista neagră. Mai bine lasă-te păgubaş. Nu-i recomandabil să te întorci în trecut. Ei, şi acum noroc bun, Ernst — în scurta şi glorioasa noastră viaţă. Este?

— Da, Ludvvig. Cu hrană gratuită, şedere în străinătate şi funeralii naţionale.

— Mare scârnăvie! Cine ştie când o să ne mai vedem!

Wellmann râse din nou şi pieri în beznă.

Graeber îşi urmă drumul. Nu ştia ce să facă. Oraşul era sumbru ca un mormânt. De căutat nu mai avea unde să caute la ora asta şi înţelegea că trebuie să aibă răbdare. Îi era groază de lunga seară care-l aştepta. La cazarmă nu voia să se ducă încă; nici la cei câţiva cunoscuţi pe care-i avea în oraş. Nu putea suporta compătimirea lor stânjenită şi ştia că erau bucuroşi când îl vedeau plecând.

Privirea îi rătăcea peste acoperişurile zdrenţuite ale caselor, În definitiv, ce crezuse că va găsi? O insulă îndărătul fronturilor? Patrie, siguranţă, liman, consolare? Poate, însă ideile speranţei se scufundaseră de mult, neştiute, în monotonia morţii inutile; fronturile erau sparte si războiul bântuia peste tot. Peste tot, chiar şi în minţi şi în inimi.

Trecu pe lângă un cinematograf şi intră. Sala era mai puţin întunecoasă decât strada. Oricum, socoti că-i mai bine să-şi treacă vremea aici, decât să cutreiere oraşul cufundat în beznă sau să se înfunde într-o circiumă şi să se îmbete.

Capitolul 11

Cimitirul picotea în soarele arzător. Graeber văzu că o bombă căzuse la intrare. Câteva cruci şi lespezi de granit zăceau împrăştiate pe alei şi peste celelalte morminte. Sălcii pletoase fuseseră smulse din pământ şi răsturnate; din pricina asta, rădăcinile păreau nişte crengi, iar crengile — rădăcini lungi, verzi, târâtoare. Făceau impresia unor plante ciudate zvârlite dintr-un ocean subpământean şi năpădite de alge. Oasele morţilor scoşi de bombe din morminte fuseseră în mare parte adunate şi stivuite într-un morman curăţel: numai câteva aşchii mărunte şi rămăşiţe de vechi coşciuge putrezite rămăseseră agăţate în sălcii. Nici un craniu.

Lângă capelă se afla o baracă. Un gardian şi doi îngrijitori se agitau înăuntru. Gardianul era leoarcă de sudoare. Dădu nervos din mână când auzi rugămintea lui Graeber:

— N-avem timp de-aşa ceva, omul lui Dumnezeu! Douăsprezece înmormântări până la prânz! De unde, sfinte Doamne, să ştim dacă părinţii dumitale sunt îngropaţi aici? Avem zeci de morminte fără pietre funerare şi fără nume. La noi merge acum cu toptanul! Cum să mai fim la curent?

— Nu ţineţi registre?

— Registre? îl îngână gardianul în derâdere, întorcându-se către cei doi îngrijitori. Registre vrea dumnealui, aţi auzit? Registre! Dar ştii dumneata câte cadavre stau încă neîngropate? Două sute! Şi ştii câţi morţi ne-au fost aduşi după ultimul raid aerian? Cinci sute! Şi câţi după bombardamentul dinainte? Trei sute. Între cele două atacuri s-au scurs numai patru zile. Cum să ţinem pasul cu avalanşa asta? Nu suntem organizaţi pentru aşa ceva. Ne-ar trebui excavatoare în loc de gropari, ca să terminăm măcar cu ceea ce se găseşte afară. Şi poţi să ştii când o să pice următorul atac aerian? Deseară? Mâine? Şi dumnealui vrea registre!

Graeber nu ripostă. Scoase din buzunar un pachet de ţigări şi-l puse pe masă. Gardianul şi îngrijitorii schimbară priviri. Graeber aşteptă o clipă. Apoi puse încă trei ţigări lângă pachet. Le adusese din Rusia pentru tatăl său.

— Bine, e-n regulă, zise gardianul. Vom face tot ce se poate. Daţi-ne numele care vă interesează. Unul din noi o să ceară informaţii la direcţia cimitirelor. Între timp, puteţi să vă uitaţi la morţii care n-au fost încă înregistraţi. Sunt în rândul de lângă zidul cimitirului.

Graeber se duse acolo. Unii dintre morţi aveau nume, sicrie, năsălii, pături, flori; alţii erau doar acoperiţi cu cearceafuri albe. Graeber citi nume, ridică linţolii de pe trupuri fără nume, şi trecu apoi la rândul necunoscuţilor ce se înşiruiau unii lângă alţii, de-a lungul zidurilor, sub o îngustă streaşină improvizată.

Câţiva zăceau cu ochii închişi, alţii aveau mâinile împreunate: cei mai mulţi, însă, rămăseseră aşa cum fuseseră găsiţi, şi numai braţele le aveau lungite pe lângă trup, iar picioarele le fuseseră întinse, ca să se câştige loc.

O procesiune de oameni tăcuţi trecea pe dinaintea lor. Cu spinările încovoiate, cercetau chipurile palide, încremenite, căutându-şi rudele dispărute.

Graeber se alătură coloanei. La câţiva paşi în faţa lui, o femeie se prăbuşi grămadă lângă un mort şi izbucni în plâns. Ceilalţi îşi urmară drumul, ocolind-o în tăcere, aduşi de spate şi cu feţele atât de concentrate, încât păreau aproape şterse, fără nici o expresie, în afară de aceea a unei aşteptări înfricoşate. Abia mai târziu, când ajungeau aproape de sfârşitul rândului, le apărea pe chip, încet, încet, o slabă pâlpâire de speranţă mijită, încă plină de nelinişte, iar după ce se isprăvea rândul, îi vedeai cum respiră din adânc.

Graeber se întoarse la baracă.

— Aţi fost şi în capelă? îl întrebă gardianul.

— Nu.

— Acolo-săia ciopârţiţi, adăugă acesta, uitându-se la Graeber. E nevoie de nervi zdraveni pentru ce se vede acolo. Dar dumneata eşti soldat.

Graeber intră în capelă. Când ieşi de acolo, gardianul era afară.

— Înspăimântător, nu-i aşa? întrebă el, scrutându-l pe Graeber. Pe câţi nu i-am văzut căzând mototol la priveliştea de-acolo!

Graeber nu răspunse. Văzuse în viaţa lui atât de mulţi morţi, încât cei din capelă nu mai însemnau nimic neobişnuit pentru el. Nici măcar faptul că acum era vorba de civili, de multe femei şi de copii. Văzuse şi de astea în atâtea şi atâtea rânduri, iar rănile de pe cadavrele ruşilor, olandezilor sau francezilor nu fuseseră nicidecum mai plăcute la vedere decât acelea pe care le zărise în capelă.

— La direcţia cimitirelor nu figurează nimic, îi spuse gardianul. Dar mai sunt două morgi în oraş, amândouă foarte mari. Acolo aţi fost?

— Am fost.

— Ei au încă gheaţă. O duc mai bine ca noi.

— Amândouă sunt ticsite.

— Da, dar au instalaţii de răcire. Aici n-avem. Şi vremea se încălzeşte. Dacă ne mai pocnesc câteva bombardamente şi zilele cu soare s-or ţine şi ele lanţ, ne paşte o catastrofă. Va trebui să trecem la înmormântări în gropi comune.

Graeber dădu din cap. Nu înţelegea de ce lucrul acesta putea fi o catastrofă. Catastrofă era doar cauza de la care pornea necesitatea gropilor comune.

— Muncim cât putem, urmă să se justifice gardianul. Am angajat numărul complet de gropari la care avem dreptul, şi totuşi sunt prea puţini. Tehnica e învechită faţă de cerinţele zilei. Şi în plus, mai sunt şi restricţiile religioase.

O clipă îşi aruncă ochii, gânditor, pe deasupra zidului. Apoi îi făcu lui Graeber un semn scurt de bun rămas şi se întoarse grabnic în baracă — un neobosit şi conştiincios funcţionar al morţii.

Graeber fu nevoit să mai zăbovească puţin: două cortegii mortuare blocau poarta. Privi încă o dată înapoi. Preoţi se închinau lângă morminte, rude şi prieteni stăteau lângă movilite proaspete, mirosea a flori veştede şi a pământ proaspăt săpat. Păsările ciripeau, procesiunea celor ce-şi căutau rudele urma încet de-a lungul zidurilor, groparii îşi înfundau lopeţile în morminte noi, pietrarii si agenţii pompelor funebre forfoteau de colo până colo — lăcaşul morţii devenise locul cel mai animat al oraşului.

Căsuţa albă şi grădina lui Binding erau învăluite în primele văluri ale înserării. Pe gazon se afla un mic bazin, în care apa clipocea. Narcise şi lalele înfloreau lângă nişte tufe de liliac, iar sub mesteceni albea silueta de marmură a unei adolescente.

Menajera deschise uşa. Era o femeie cu părul cărunt şi purta un şorţ mare, alb.

— Sunteţi domnul Graeber, nu-i aşa?

— Da.

— Domnul kreisleiter nu-i acasă. A trebuit să se ducă la o şedinţă de partid importantă. Dar v-a lăsat o scrisoare.

Graeber o urmă în casa cu coarne de cerb şi cu tablouri. Rubensul iradia chiar şi în ceasul acesta al înserării. Pe măsuţa de fumat de aramă forjată se afla o sticlă învelită în hârtie. Lângă ea, o scrisoare. Alfons îi aducea la

cunoştinţă că nu putuse afla prea multe, dar că părinţii lui nu figurau nicăieri pe listele de morţi şi răniţi. Fuseseră deci probabil evacuaţi ori se mutaseră. Şi Alfons îl ruga pe Graeber să revină a doua zi. „Sticla de votcă — adăuga în bilețel — e pentru astă-seară, ca să sărbătoreşti, cu ajutorul ei, că eşti departe de Rusia".

Graeber puse scrisoarea şi sticla în buzunar. Menajera rămăsese în prag.

— Domnul kreisleiter vă transmite cele mai călduroase salutări!

— Salută-l te rog şi dumneata din partea mea. Şi spune-i c-am să revin mâine. Multe mulţumiri pentru sticlă. A venit la tanc!

Menajera avu un zâmbet matern:

— Domnul kreisleiter o să se bucure. E un om atât de bun!

Graeber se întoarse prin grădină. „Un om atât de bun", repetă el în gând. Dar fusese oare Alfons bun şi cu profesorul de matematică Burmeister, pe care-l trimisese în lagăr? Fiecare om era probabil bun cu cineva — şi cu alţii nu.

Pipăi scrisoarea şi sticla din buzunar. „Să sărbătoresc?" se întrebă. Ce să sărbătorească? Speranţa că părinţii săi nu erau morţi? Şi cu cine să sărbătorească? Cu camera patruzeci şi opt din cazarmă? Îşi înfipse privirea în amurgul ce devenea tot mai vânăt şi mai adânc. Se putea duce cu sticla la Elisabeth Kruse. I-ar fi prins şi ei bine. Iar pentru sufletul lui mai avea sticla de Armagnac.

Îi deschise femeia cu faţa ştearsă.

— Vreau să intru la domnişoara Kruse, spuse Graeber pe un ton energic, încercând să treacă pe lângă ea. Dar femeia nu se dădu la o parte.

— Domnişoara Kruse nu-i acasă, răspunse ea. Trebuia să ştiţi.

— De unde să ştiu?

— Nu v-a spus?

— Mi-o fi spus, dar am uitat. Când se întoarce?

— La şapte.

Graeber nu se aşteptase să n-o găsească pe Elisabeth acasă. Se gândi să-i lase sticla de votcă şi să plece; dar cine ştie ce-avea să scoată de aici denunţătoarea! Poate chiar ar fi băut-o singură.

— Bine, zise Graeber. Am să revin.

Pe stradă se opri nehotărât. Se uită la ceas. Era şase fără câteva minute. O seară lungă şi întunecată se aşternea din nou înaintea lui. „Nu uita că eşti în permisie", spusese Reuter. Graeber nu uita, dar cu asta nu rezolva nimic.

Se duse în Karlsplatz şi se aşeză pe o bancă din scuar. Adăpostul antiaerian, mătăhălos, sta înfipt în pământ ca o enormă broască ţestoasă. Oameni după oameni, mai prevăzători din fire, se strecurau fantomatic sub pământ. Din boschete, întunericul se prelinse peste tot şi înghiţi ultima lumină.

Graeber rămase nemişcat pe bancă. Cu un ceas mai înainte, gândul la Elisabeth îi trecuse doar întâmplător prin cap. Dacă ar fi găsit-o, probabil că i-ar fi dat sticla de votcă şi ar fi plecat. Dar acum, pentru că n-o găsise, aştepta nerăbdător să se facă ora şapte.

Îi deschise chiar Elisabeth.

— Nu eram pregătit să te văd pe tine, zise el mirat. Mă aşteptam la scorpia care păzeşte uşa.

— Doamna Lieser nu-i acasă. S-a dus la o adunare a organizaţiei femeilor naziste.

— Adică a brigăzii de picioare plate. Bineînţeles! Acolo îi e şi locul!

Graeber îşi roti ochii în jur:

— Parcă-i cu totul altă atmosferă când lipseşte ea!

— E cu totul altă atmosferă fiindcă arde lumina în vestibul. O aprind totdeauna când pleacă.

— Şi când e acasă?

— Când e acasă, se face economie. Din patriotism! E patriotic să stai în întuneric.

— Exact! întări Graeber. Aşa ne vor!

Scoase sticla din buzunar:

— Ţi-am adus o sticlă de votcă. Mi-a dăruit-o un reisleiter din pivniţa lui. Un fost coleg de scoală.

Elisabeth îl privi scrutător:

— Ai asemenea colegi de şcoală?

— Da. Aşa cum ai si iu chiriaşi din oficiu.

Elisabeth surâse şi luă sticla:

— Să vedem dacă găsesc un tirbuşon.

Păşi în faţa lui spre bucătărie. Graeber văzu că poartă un pulover negru şi o fustă tot de culoare închisă, strânsă pe corp. Părul îi era legat la ceafă, cu un fir gros de lână roşie ca focul. Avea umerii drepţi, puternici, şi şoldurile mici.

— Nu găsesc tirbuşon, zise Elisabeth închizând sertarele. Se pare că doamna Lieser nu obişnuieşte să bea.

— După mutră, s-ar zice că, dimpotrivă, asta-i e îndeletnicirea de căpetenie. Dar ne putem lipsi de tirbuşon.

Graeber luă sticla, îndepărtă stratul de ceară de la gâtul ei si-o izbi apoi de două ori, cu putere, de coapsă. Dopul sări afară.

— Aşa se face în armată, explică el. Pahare ai? Sau bem din sticlă?

— Am pahare în odaia mea. Hai!

Graeber o urmă. Se simți deodată foarte bucuros că venise. Bine ca nu va trebui să se frământe încă o seară singur-cuc.

Elisabeth luă două pahare subțiri de vin de pe o etajeră cu cărți de lângă perete. Graeber privi în jur. Parcă nu mai recunoştea odaia. Văzu un pat, cărți multe, câteva fotolii îmbrăcate în verde şi o măsuță Biedermeier — totul degaja o atmosferă paşnică şi bătrânească. Prima dată i se păruse mai dezordonată şi mai tumultuoasă. ,,Probabil clin pricina sirenelor, îşi zise. Alarma dă totul peste cap". De altfel şi Elisabeth avea acum altă înfățişare. Altă înfățişare, însă nicidecum una paşnică şi bătrânească.

Se întoarse spre el:

— Cât e de când nu ne-am văzut?

— O sută de ani. Eram copii şi nu era război.

— Şi acum?

— Acum suntem bătrâni, dar fără experiența bătrâneții.

— Bătrâni, şi cinici, şi lipsiți de credință, şi uneori trişti. Uneori, nu prea des.

Elisabeth îl privi:

— Aşa o fi cu-adevărat?

— Nu. Dar ce-i adevărat? Ştii cumva tu?

Elisabeth clătină din cap.

— Spune, crezi că trebuie totdeauna să fie ceva adevărat? întrebă ea.

— Cred că nu. De ce?

— Nu ştiu. Dar poate că am avea mai puține războaie, dacă nu s-ar găsi mereu cineva care să convingă pe altcineva de adevărul său.

Graeber zâmbi. Sunase ciudat felul cum spusese Elisabeth aceste cuvinte.

— Toleranța — asta lipseşte, zise el. Nu-i aşa?

Elisabeth încuviință.

Graeber luă paharele şi le umplu:

— Să bem deci pentru toleranță! Kreisleiter-ul care mi-a dat sticla n-a avut desigur o asemenea intenție. Dar tocmai de aceea s-o facem!

Şi-şi goli paharul.

— Mai vrei unul? întrebă apoi.

Elisabeth se scutură scurt.

— Da, zise după aceea.

Graeber umplu paharele şi puse sticla pe masă. Votca era tare, limpede şi curată. Elisabeth lăsă paharul din mână.

— Vino să-ți arăt un model de toleranță, îi spuse lui Graeber.

Îl conduse prin vestibul şi deschise o uşă.

— În grabă, doamna Lieser a uitat să încuie. Uită-te la camera asta. Nu e un abuz de încredere. Ea cotrobăieşte prin a mea, ori de câte ori lipsesc de acasă.

O parte a odăii era mobilată banal. Dar pe peretele din fața ferestrei atârna, într-o ramă masivă, un imens portret în culori al lui Hitler, împodobit cu crengi de brad şi cu frunze de stejar. Pe masa de sub tablou, pe un drapel cu svastică, trona, legat în piele neagră, pe care era gravată o svastică de aur, un exemplar de lux din „Mein Kampf". De o parte şi de alta a volumului stăteau două sfeşnice de argint cu lumânări şi, lângă ele, fotografii ale Führerului — una cu un câine ciobănesc la Berchtesgaden şi alta, cu un copil îmbrăcat în alb, care-i oferea flori. Pumnale omagiale şi insigne de partid întregeau decorul.

Graeber nu fu peste măsură de surprins. Văzuse şi în alte părți lucruri asemănătoare. Cultul pentru dictatori se transformă lesne în religie.

— Aici îşi scrie ea denunțurile? întrebă Graeber.

— Nu. Denunțurile le scrie dincolo, la masa de lucru a tatălui meu.

Graeber se uită la masa bătrânului Kruse. Era o mobilă de modă veche, cu policioară şi oblon rulant.

— E totdeauna încuiată, zise Elisabeth. Nu se poate vedea ce-i înăuntru.

— Ea l-a denunțat pe tatăl tău?

— Nu ştiu sigur. Tata a fost ridicat şi de atunci n-am mai auzit nimic despre el. Ea locuia şi pe vremea aceea aici cu copilul. Avea o singură cameră. După ce-a fost ridicat tata, i-au fost repartizate amândouă camerele lui.

Graeber întoarse capul spre Elisabeth:

— Şi crezi că pentru asta a făcut-o?

— De ce nu? Uneori ajung şi motive mai puțin plauzibile.

— Ai dreptate. Dar judecând după altarul de aici, am impresia că femeia asta e o fanatică din brigada de picioare plate.

— Ernst! rosti Elisabeth cu amărăciune. Crezi într-adevăr că fanatismul nu poate merge niciodată mână în mână cu avantajele personale?

— Dimpotrivă. Chiar foarte des. Ciudat e doar că uităm mereu lucrul acesta. De vină sunt toate banalitățile pe care le-am învățat cândva şi pe care le repetăm de atunci în neştire, de zeci de ori. Lumea nu e clasată în sertare etichetate. Iar oamenii, cu atât mai puțin. Probabil că scorpia asta îşi iubeşte copilul, soțul, îi plac florile şi tot ce-i frumos în viață. A cunoscut cumva vreun fapt precis despre tatăl tău când l-a denunțat — sau a inventat totul?

— Tata a fost un om blajin, dar imprudent şi, desigur, de multă vreme suspect. Nu oricine ştie să tacă atunci când e silit să asculte toată ziua, în propria lui casă, discursuri naziste.

— Ai idee cam ce-a putut să spună?

Elisabeth ridică din umeri.

— N-a mai crezut că Germania va câştiga războiul.

— Sunt mulţi care nu mai cred asta.

— Nici tu?

— Nici eu. Şi acum să plecăm de aici. Altminteri, te pomeneşti că dă zgripţuroaica peste tine, şi cine ştie ce-i în stare să facă!

Un zâmbet flutură fugar peste buzele Elisabethei:

— Nu dă peste noi. Am zăvorât uşa din coridor. Nu poate să intre.

Se duse afară şi trase zăvorul. „Slavă Domnului! îşi zise Graeber. Dacă i-a fost scris să fie martiră, e măcar o martiră prudentă şi lipsită de scrupule".

— Aici miroase ca într-un cimitir! zise el. Trebuie să fie din pricina păcătoaselor astea de frunze veştede de stejar. Vino. Să bem ceva.

Umplu paharele.

— Ştiu acum de ce ne simţim bătrâni, urmă Graeber. Pentru că am văzut prea multe scârboşenii. Scârboşenii făcute de oameni mai vârstnici decât noi şi care ar trebui să aibă mai multă judecată.

— Eu nu mă simt bătrână, ripostă Elisabeth.

Graeber se uită la ea. Într-adevăr, nu arăta de loc bătrână.

— Ar trebui să-ţi pară bine, îi răspunse.

— Mă simt mai degrabă prizonieră, spuse ea. Asta-i mai rău decât bătrână.

Graeber se aşeză într-unul din fotoliile Biedermeier.

— Cine ştie dacă vipera asta n-o să te denunţe şi pe tine, zise el. Poate că vrea să pună mâna pe toată locuinţa. De ce să rişti? Mută-te de aici! Dreptate pentru tine nu există, cred că ştii.

— Da, ştiu.

Elisabeth îi păru deodată o biată fetiţă nevolnică, dar îndârjită.

— E poate numai un soi de superstiţie, spuse ea apoi cu glasul înfrigurat şi chinuit, ca cineva care şi-a dat sie însuşi, de sute de ori, acelaşi răspuns. Totuşi, câtă vreme sunt aici, am credinţa că tata se va întoarce. Plecând, mi s-ar părea că-l părăsesc. Poţi să înţelegi asta?

— Nu-i nevoie să înţelegem asemenea lucruri. Le facem, şi gata! Chiar dacă sunt absurde.

— Bravo!

Îşi luă paharul şi-l goli. De afară se auzi scrâşnetul unei chei în broască.

— Ea e! zise Graeber. Ai tras zăvorul la ţanc! Se pare că şedinţa n-a durat mult.

Urmăriră cu urechea paşii din antreu. Graeber se uită la patefon.

— Ai numai marşuri? întrebă el.

— Nu. Dar marşurile sunt mai gălăgioase. Şi uneori, când liniştea urlă, trebuie s-o acoperim cu tot ce-avem mai zgomotos.

Graeber o învălui într-o privire:

— Interesante discuţii! La şcoală ni se spunea că tinereţea e perioada cea mai romantică din viaţă.

Elisabeth râse. Din vestibul se auzi ceva căzând. Doamna Lieser trase o înjurătură. Apoi uşa fu trântită cu zgomot.

— Asta-i pentru că am lăsat lumina aprinsă, şopti Elisabeth. Hai să plecăm. Câteodată mi se face şi mie lehamite. Şi să vorbim despre altceva.

— Încotro? întrebă Graeber când ajunseră în stradă.

— Nu ştiu. Oriunde.

— E prin apropiere vreo cafenea, o circiumă sau un bar?

— N-aş vrea să intru din nou într-o casă. Mai bine să ne plimbăm.

— Hai.

Străzile erau pustii şi oraşul întunecat şi mut. O luară pe Marienstrasse, trecură prin Karlsplatz şi apoi peste râu, până în Oraşul-Vechi. După un răstimp, atmosfera deveni ireală, de parcă întreaga viaţă s-ar fi stins, iar ei ar fi fost ultimii oameni de pe pământ. Păşeau printre clădiri şi locuinţe, dar când, în treacăt, îşi aruncau privirile pe ferestre pentru a vedea odăi, scaune, mese, vreo mărturie a vieţii, nu zăreau decât oglindirea lunii în geamuri şi, în spatele lor, perdelele negre sau pervazurile încadrate în hârtie de camuflaj. Era ca şi cum tot oraşul ar fi fost cernit — o morgă nesfârşită, învăluită în zăbranic de doliu, cu locuinţele în coşciuge — un imens priveghi.

— Ce-i asta? exclamă Graeber. Unde sunt oamenii? Parcă azi oraşul e mai tăcut ca oricând.

— Stau probabil în case. De câteva zile n-au mai fost bombardamente. De aceea nu îndrăznesc să iasă. Aşteaptă viitorul atac. Aşa e totdeauna. Numai imediat după un bombardament vezi mai mulţi oameni pe-afară.

— S-au statornicit şi în privinţa asta obiceiuri?

— Da. La voi, pe front, nu?

— Ba da.

Mergeau pe o stradă, toată numai dărâmături. Nori scămoşaţi vâsleau pe cer, făcând să pâlpâie lumina. Printre ruine, umbre zvâcneau încoace şi încolo, ca nişte caracatiţe speriate de lumina lunii. Apoi auziră clămpănit de porţelan.

— Slavă Domnului! exclamă Graeber. Aici sunt oameni care mănâncă. Sau care beau cafea. Oricum, sunt nişte oameni vii.

— Probabil că beau cafea. S-a distribuit azi. Şi chiar de bună calitate. Cafea de bombardament.

— De bombardament?

— De bombardament sau de dărâmături. Aşa i se spune. E suplimentul care se dă după bombardamentele grele. Uneori, se distribuie şi zahăr sau ciocolată, şi chiar câte un pachet de ţigări.

— Exact ca pe front. Acolo se dă rachiu sau tutun, dar înaintea ofensivelor. Cam caraghios de fapt, nu? Două sute de grame de cafea pentru un ceas de groază!

— Nouă ni se dă o sută de grame.

Merseră mai departe. După câtva timp, Graeber se opri:

— Dacă vrei să ştii, Elisabeth, ceea ce facem noi acum e şi mai exasperant decât dacă rămâneam acasă. Ar fi trebuit să luăm sticla de votcă cu noi. Am nevoie de o înghiţitură de rachiu. Şi tu la fel. E vreun local pe-aici?

— Nu vreau să intru nicăieri. În localuri mă simt tot atât de claustrată ca într-o pivniţă. Totul e întunecat şi toate ferestrele sunt camuflate.

— Atunci, hai cu mine până la cazarmă. Mai am acolo o sticlă. O aduc şi o bem în aer liber.

— Bine.

În tăcerea din jur auziră hurducăind o trăsură. O clipă după acea apăru un cal. Era neliniştit, se ridica în două picioare din pricina umbrelor şi se profila fantomatic, cu ochii înspăimântaţi şi cu nările fremătânde, în lumina halucinantă. Vizitiul trase de hăţuri. Calul zvâcni. Scame de spumă îi zburau din bot. Cei doi trebuiră să se tragă la o parte, printre ruine, ca să-l lase să treacă. Elisabeih sări repede pe un morman de dărâmături, tocmai la timp ca să nu fie atinsă de cal; un moment făcu impresia că vrea să se salte pe animalul dezlănţuit şi să plece cu el în galop; dar în clipa următoare era tot lângă el, în faţa nemărginirii goale a cerului destrămat.

— Am avut iluzia că o să te avânţi pe spinarea calului şi o să dispari, spuse Graeber.

— Ehei, dacă s-ar putea! Dar unde să mă duc? Pretutindeni e război.

— Aşa e. Pretutindeni. Până şi în ţările păcii eterne — în Oceanul Pacific şi în India. N-am putea fugi nicăieri.

Ajunseră la cazarmă.

— Aşteaptă aici, Elisabeth. Mă duc să aduc rachiul. Nu durează mult.

Graeber străbătu curtea cazărmii şi sui treptele, ce răsunau sub paşii lui, până la camera patruzeci şi opt. Încăperea se cutremura de sforăiturile oamenilor: jumătate din efectiv dormea pe rupte. Deasupra mesei ardea o lampă cu lumina ferită. Jucătorii de cărţi erau încă treji. Reuter şedea puţin la o parte şi citea.

— Unde e Bottcher? întrebă Graeber.

Reuter închise cartea.

— Ţi-a lăsat vorbă că n-a aflat încă nimic. A dat cu bicicleta într-un zid şi a sfărâmat-o. Vechea poveste — unde-i aţa mai subţire, acolo se rupe. De mâine trebuie s-o ia din nou cu piciorul, apostoleşte. Din pricina asta s-a dus asta-seară la cârciumă, să se consoleze. Dar tu ce-ai păţit? Ai o mutră cam plouată!

— N-am nimic. Şi plec numaidecât. Am venit doar să iau ceva.

Graeber cotrobăi prin raniţă. Adusese din Rusia o sticlă de gin şi una de votcă, la care se adăuga Armaggnac-ul dăruit de Binding.

— Ia sticla de gin sau pe cea de Armagnac, zise Reuter. Votcă nu mai e.

— Cum nu mai e?

— Am băut-o noi. Puteai să ne-o oferi şi singur. Cine vine din Rusia să nu se poarte ca un capitalist, ci să dea si camarazilor olecuţă din ce are. Oricum, votca ta a fost grozavă.

Graeber scoase din raniţă cele două sticle care-i rămăseseră. Vârî Armagnac-ul în buzunar şi-i dădu lui Reuter sticla de gin.

— Ai dreptate, îi spuse. Ia asta, ca doctorie pentru gută. Şi nu fi nici tu capitalist. Dă-le şi celorlalţi câte o duşcă.

— Mersi! făcu Reuter şi, şontâcăind până la dulapul său, scoase un tirbuşon. Presupun că pui la cale cea mai primitivă formă de seducere. Seducerea prin pileală. De cele mai multe ori, în asemena împrejurări uiţi să destupi sticla înainte. Iar dacă îi spargi gâtul, rişti, în surescitarea clipei, să te tai la buze. Fii prevăzător şi ia tirbuşonul ăsta!

— Du-te dracului! Sticla e desfundată.

Reuter destupă ginul:

— Cum naiba ai dat de licoarea asta olandeză tocmai în Rusia?

— Am cumpărat-o. Mai ai şi alte întrebări?

Reuter rânji:

— Nu, atât. Ia-o din loc cu Armagnac-ul tău, Casanova primitiv ce eşti, şi nu te jena. Ai circumstanţe atenuante. Lipsa de timp. Permisia-i scurtă, iar războiul lung.

Feldmann se ridică în capul oaselor şi întrebă din pat:

— Ai cumva nevoie şi de un prezervativ, Graeber? Am câteva în portvizit. Mie nu-mi trebuie. Cine doarme, nu se umple de sifilis.

— Asta nu-i chiar atât de sigur, ripostă Reuter. Se pare că şi în treaba asta există un soi de imaculată concepţie. Dar Graeber e un vlăjgan care ţipă

de sănătate. Arian de rasă, cu strămoşi pur-sânge până în a douăsprezecea spiță. La un asemenea exemplar, prezervativele ar fi un atentat împotriva patriei!

Graeber scoase dopul de la sticla de Armagnac, trase o gură şi o vârî din nou în buzunar.

— Măi, da' romantici mai sunteți! explodă după aceea. De ce naiba nu vă țineți numai de treburile voastre?

Reuter făcu un gest de potolire:

— Du-te în pace, fătul meu! Uită regulamentul cazon şi încearcă să fii om. E mai uşor să mori decât să trăieşti — mai ales pentru voi ăştia, tineretul eroic şi floarea națiunii!

Graeber mai băgă în buzunar un pachet de țigări şi un pahar. Trecând pe lângă masa jucătorilor de cărți, văzu că Rummel câştiga. O grămadă de bani se afla înaintea lui. Fața îi era tot împietrită; dar broboane mari de sudoare picurau acum de pe ea.

Scările cazărmii erau pustii: sunase stingerea. În spatele lui Graeber stăruia ecoul paşilor lui. Străbătu curtea imensă. Elisabeth nu mai era la poartă. „O fi plecat", îşi zise. Aproape că se aşteptase la acest deznodământ. În definitiv, de ce să-l fi aşteptat?

— Domnişoara e acolo, îi spuse santinela. Dar cum de-ai reuşit să agăți o fată ca asta? Aşa ceva e pentru ofițeri, nu-i de nasul unui pârlit.

Graeber o văzu acum pe Elisabeth: stătea rezemată de zid. Bătu santinela pe umăr şi-i răspunse:

— E o dispoziție nouă, băiețaş. Se capătă în loc de decorație, dacă ai fost patru ani pe front. Numai fete de generali. Şi ieşi imediat la raport, găgăuță. Nu ştii că-i oprit să vorbeşti în post?

Apoi se duse la Elisabeth.

— Găgăuță eşti tu! îi strigă santinela din urmă, dar fără curaj.

Găsiră o bancă pe o stradă în pantă, îndărătul cazărmii. Era aşezată sub un castan, şi aveau la picioare priveliştea întregului oraş. Nicăieri nu se zărea nici o lumină. Numai râul sclipea în bătaia lunii.

Graeber destupă sticla şi turnă în pahar cam până la jumătate. Armagnac-ul avea licăriri de chihlimbar lichid. Graeber îl oferi Elisabethei.

— Bea-l tot, îi spuse.

Ea sorbi o înghițitură şi-i dădu paharul înapoi.

— Goleşte-l tot, repetă el. E seara cea mai potrivită pentru aşa ceva. Goleşte-l pentru indiferent ce, pentru ticăloşia vieții noastre, sau pentru faptul că mai suntem în viață — dar bea tot. Trebuie să bem după ce-am trecut prin oraşul ăsta mort. Cred că în general trebuie să bem, în ziua de azi.

— Bine. Pentru toate laolaltă!

Graeber turnă din nou din sticlă şi goli de astă dată el paharul. Simți pe dată un val de căldură. Simți în acelaşi timp şi cât de gol era pe dinăuntru. Nu ştiuse până atunci. Era un gol fără durere.

Turnă iar în pahar până la jumătate şi bău o înghițitură. Apoi îl puse pe bancă, între ei. Elisabeth se ghemuise, cu brațele încolăcite în jurul genunchilor. Frunzişul fraged al castanilor de deasupra lor lucea aproape alburiu sub lună, ca şi cum un roi de fluturi timpurii s-ar fi rătăcit printre crengi.

— Ce negru e totul, zise ea, arătând spre oraş. Ca o mină de cărbuni după un incendiu.

— Nu te uita acolo, întoarce spatele. Ai să vezi cu totul altă privelişte.

Banca se afla chiar pe culmea dealului şi, în partea cealaltă, costişa se înclina lin — spre câmpii, drumuri argintate de lună, alei de plopi, turnul unei biserici săteşti şi apoi, spre păduri şi spre munții sinilii din zare.

— Aici e toată pacea lumii, rosti Graeber. Simplu, nu?

— Simplu, dacă eşti în stare să întorci spatele şi să nu te mai gândeşti la ce e dincolo.

— Asta se învață lesne.

— Tu ai învățat?

— Bineînțeles, răspunse Graeber. Altfel nu mai eram în viață.

— Aş vrea să pot şi eu.

— Poți de mult. De asta are grijă viața, îşi trage rezervele de unde poate. Iar în primejdie, nu cunoaşte nici slăbiciuni, nici sentimentalisme.

Împinse paharul spre ea.

— Şi asta-i tot pentru acelaşi scop? întrebă Elisabeth.

— Da, răspunse el. În seara asta, negreşit.

Ea bău şi el o privi.

— Hai să facem un efort, zise, şi câtva timp să nu mai vorbim de război.

Elisabeth se rezemă de spătarul băncii:

— Ştii ce? Să nu mai vorbim de loc.

— Bine.

Şedeau pe bancă şi tăceau. Era o linişte adâncă, şi încetul cu încetul liniştea aceasta se însufleți de susurul paşnic al nopții care n-o tulbura, ci o făcea parcă şi mai adâncă: uşoara adiere a vântului, ca o răsuflare a pădurilor, țipătul unei bufnițe, foşnetul ierbii şi nesfârşitul joc al norilor şi luminii. Liniştea ieşi biruitoare, se înălță, îi împresură, pătrunse în ei, tot mai adânc, cu fiecare răsuflare mai adânc, până când însăşi respirația deveni linişte, stingându-se treptat, devenind din ce în ce mai lină, din ce în ce mai prelungă, până când nu mai fu vrăjmaşă, ci un somn îndepărtat, binefăcător.

Elisabeth făcu o mişcare. Graeber tresări şi privi în jur:

— Ce spui de asta? Am dormit!

— Şi eu.

Elisabeth deschise ochii. Lumina difuză se prinse în ei, făcându-i străvezii.

— E mult de când n-am mai dormit aşa, spuse ea cu uimire. Totdeauna pe lumină, şi cu teama de întuneric, şi cu trezirea zvîcnită, şi cu veşnica spaimă... Nu ca acum.

Graeber şedea nemişcat. N-o întrebă nimic. Curiozitatea moare în vremuri când se petrec atâtea. Se mira doar, vag, că sta atât de liniştit, învăluit într-o somnolenţă trează, ca o stâncă sub apă, acoperită de alge fluturătoare. Pentru prima oară de când plecase din Rusia, se simţea destins. O dulce toropeală pătrunsese în el, ca o maree ce s-a ridicat peste noapte şi s-a revărsat deodată, într-un tot scăpărător, peste ţinuturi pârjolite şi sterpe.

Coborâră în oraş. Strada îi primi iarăşi între zidurile ei; duhoarea rece a vechilor incendii îi învălui din nou, iar ferestrele camuflate, negre, îi însoţeau ca o procesiune de catafalcuri. Elisabeth simţi fiori reci trecându-i prin trup.

— Pe vremuri, casele şi străzile erau scăldate în lumină şi ni se părea firesc. Eram deprinşi. Abia azi ne dăm seama ce însemna asta...

Graeber se uită în sus. Cerul era senin, fără nori. O noapte tocmai bună pentru aviaţie. Se gândi fără voie că e prea luminoasă.

— Aşa e acum aproape peste tot în Europa, replică el. Se pare că numai Elveţia e luminată noaptea. Şi acolo e lumină tocmai pentru ca aviaţia să ştie că-i neutră. Am aflat de la cineva care a fost cu o escadrilă în Franţa şi Italia. Spunea că era ca o insulă de lumină — de lumină şi pace, căci una implică pe cealaltă. Mai încolo, şi de jur împrejur, se întind întunecate, ca sub nişte nesfârşite linţolii, Germania, Franţa, Italia, Balcanii, Austria şi toate celelalte ţări angajate în război.

— Ni s-a dăruit lumina şi ea a făcut oameni din noi. Noi însă am ucis-o şi am devenit iarăşi troglodiţi! exclamă Elisabeth cu violenţă.

„A făcut oameni din noi", repetă Graeber în gând. Găsi că expresia era exagerată. Dar Elisabeth părea înclinată spre exagerări. Şi, totuşi, poate că avea dreptate. Animalele n-au lumină. Nici lumină şi nici foc. Dar nici bombe.

Ajunseră în Marienstrasse. Graeber observă deodată că Elisabeth plânge.

— Nu te uita la mine, îi spuse ea. N-ar fi trebuit să beau. Nu sunt obişnuită., Dar să nu crezi că sunt tristă. Numai că toate din mine par deodată nespus de slobode.

— Lasă-le slobode cum sunt şi nu te sinchisi. Eu mă simt la fel. E în cea mai perfectă concordanţă.

— În concordanţă cu ce?

— Cu cele ce-am vorbit. Cu întoarcerea spre partea cealaltă. Mâine seară n-o să mai batem străzile. O să mergem împreună undeva, unde va fi atât de multă lumină cât poate să dea oraşul ăsta. O să mă interesez între timp.

— La ce bun? Poţi găsi pe cineva mai vesel decât mine.

— Nu-mi trebuie cineva mai vesel.

— Dar ce?

— În nici un caz oameni veseli. N-aş putea să-i suport. Iar pe ceilalţi şi mai puţin — pe aceia care compătimesc. Compătimire întâmpin în cursul zilei până la saturaţie. Şi sinceră şi făţarnică. Cred că ai avut şi tu parte de ea.

Elisabeth nu mai plângea.

— Da, răspunse. Am avut şi eu parte de ea.

— Între noi doi e cu totul altceva. Noi nu trebuie să ne amăgim unul pe altul. Şi asta nu-i puţin lucru. Aşa că mâine seară o să mergem la cel mai luminos local din oraş şi acolo o să mâncăm şi o să bem vin bun şi, o seară întreagă, o să uităm ticăloşia vieţii.

— Şi asta e... tot în concordanţă?

— Da, tot în concordanţă. Şi să îmbraci rochia cea mai luminoasă pe care o ai.

— Bine. Vino la opt.

Graeber simţi deodată părul ei atingându-i obrazul. Apoi îi simţi şi buzele. Ca o adiere fugitivă — şi Elisabeth dispăru după uşă mai înainte ca el să-şi dea seama de cele întâmplate. Scoase sticla din buzunar. Era goală. O lăsă în faţa primei case din drum. „Încă o zi care s-a dus! se gândi el. Noroc că Reuter şi Feldmann nu mă văd acum! Ce-ar mai bârfi pe socoteala mea!"

Capitolul 12

— Bine, băieţi, treacă de la mine, recunosc! glăsui Bottcher. Da, m-am culcat cu cârciumăriţa. Dar, spuneţi şi voi: aveam încotro? Trebuia să fac ceva. De ce sunt în permisie? Nu vreau să mă întorc pe front ca un viţel neînţărcat.

Şedea lângă patul lui Feldmann, cu o gamelă plină de cafea în mână şi cu picioarele într-o găleată cu apă rece. Făcuse băşici la tălpi de când stricase bicicleta.

— Dar tu? îl întrebă pe Graeber. Ce-ai făcut azi? Ai fost pe vreundeva?

— Nu.

— Nu?

— A tras aghioase, îl lămuri Feldmann. Până la prânz. Nici cea mai groaznică hărmălaie n-a fost în stare să-l trezească. A dovedit pentru prima oară că-i băiat deştept.

Bottcher scoase picioarele din apă şi se uită la tălpi. Erau acoperite cu băşici mari, albe.

— Spuneţi şi voi, se oţărî el. Vedeţi doar că-s coşcogeamite huiduma în toată puterea — dar picioarele le am plăpânde, ca un copil de ţâţă. Şi aşa am fost toată viaţa. Nu se întăresc neam. Câte n-am încercat! Şi cu băşicile astea trebuie s-o întind acum din nou la drum!

— De ce? întrebă Feldmann. Acum poţi s-o iei mai domol. Că doar o ai pe cârciumăriţă, nu?

— Ei, şi tu cu cârciumăriţă! N-are nici o legătură una cu alta. Şi afară de asta, a fost o mare decepţie.

— Aşa-i când vii de pe front. Prima dată se lasă totdeauna cu decepţie, ştie oricine.

— Nu asta am vrut să spun, frăţioare. A mers foarte bine — dar n-a fost ce-am aşteptat.

— Nici aşa, să ceri totul dintr-o dată! făcu Feldmann. Femeia trebuie să se obişnuiască şi ea.

— Tot nu m-ai înţeles. Ca femeie a fost foarte bine — numai dinspre partea sufletească am sfeclit-o. Să-ţi explic. Cum spuneam, eram amândoi în pat, treaba mergea strună, când, deodată, în fierbinţeala bătăliei, îmi pierd capul şi-i spun Alma. Pe ea o cheamă Luise. Alma e numele neveste-mi, înţelegi...

— Înţeleg.

— A fost prăpăd, nenişorule!

— Aşa îţi trebuie! îi strigă subit lui Bottcher unul dintre jucătorii de cărţi, de la masa unde juca. E pedeapsa meritată pentru adulterul tău, porcule! Nădăjduiesc că te-a dat afară cu surle şi trompete.

— Adulter? se miră Bottcher, scăpând piciorul din mână. Cine vorbeşte de adulter?

— Tu! Toată vremea! Sau te-ai şi tâmpit?

Jucătorul de cărţi era un omuleţ mărunt, cu un cap ţuguiat ca oul de găină. Îl sfredelea pe Bottcher cu o privire duşmănoasă.

Bottcher se făcu foc.

— I-auzi ce idioţenie e în stare să scornească ăsta! exclamă el uitându-se la cei din jur. Singurul de-aici care vorbeşte de adulter eşti tu! Mare gogomănie, mă! Păi adulter ar fi, pârlitule, dacă nevastă-mea s-ar fi aflat aici şi m-aş fi culcat cu alta. Dar nevastă-mea nu-i aici; tocmai ăsta-i clenciul! Cum poate fi vorba de adulter? Dacă s-ar afla aici, nu m-aş culca nici mort cu cârciumăriţa!

— Dă-l încolo, lasă-l să vorbească! i-o tăie Feldmann. E pizmaş, asta-i toată socoteala. Ei, şi ce s-a întâmplat după ce i-ai zis Luise?

— Luise? Nu Luise, bă! Luise o cheamă pe ea. I-am spus Alma.

— Bine, fie şi Alma. Şi ce-a fost după aia?

— După aia? Să nu-ţi vină sa crezi, nenişorule! În loc să pufnească în râs sau să mă ia la zor, ştii ce-a făcut? A început să plângă. Dar nu aşa — ci cu lacrimi cât pumnul, închipuie-ţi! Femeile trupeşe n-ar trebui să plângă, fraţilor.

Reuter tuşi, închise cartea şi se uită la Bottcher cu o privire plină de interes.

— De ce să nu plângă?

— Nu le stă bine. Nu li se potriveşte la înfăţişare. Femeile grase ar trebui să râdă mereu.

— Da' ce, Alma ta ar fi râs dacă i-ai fi spus Luise? întrebă veninos jucătorul de cărţi cu capul ca oul de găină.

— Dacă ar fi fost Alma în locul ei, declară Bottcher calm şi cu o mare superioritate în glas, e sigur că în primul moment m-aş fi pomenit cu o sticlă de bere în scăfîrlie. Iar după aceea, cu toate obiectele neînşurubate din casă. Iar la sfârşit, după ce mi-aş fi revenit în fire, m-ar fi tocat în aşa hal, că n-ar mai fi rămas din mine decât ghetele. Asta s-ar fi întâmplat, nepricopsitule!

„Oul de găină" tăcu câteva secunde. Tabloul desfăşurat de Bottcher îl copleşise.

— Şi pe o asemenea femeie o înşeli tu? întrebă apoi cu glasul răguşit.

— Dar bine, omule, n-o înşel, ce dracu! Dacă ar fi aici, n-aş putea nici măcar să mă uit la cârciumăriţă. Aşa ceva nu-i adulter, mă. E legitimă apărare — atât!

Reuter se întoarse spre Graeber:

— Dar tu? Ce-ai obţinut cu sticla ta de Armagnac?

— Nimic.

— Nimic? sări Feldmann. Şi pentru asta ai dormit până la prânz ca un mort?

— Da. Dracu ştie de ce sunt deodată atât de somnoros. Dacă aş pune capul pe pernă, aş putea să adorm şi acum. E ca şi când n-aş fi închis ochii o săptămână întreagă.

— Atunci culcă-te şi dormi în continuare.

— Înţeleaptă povaţă! exclamă Reuter. Povaţa meşterului-în-aghioase Feldmann!

— Feldmann e un dobitoc, se amestecă în vorbă „oul de găină", care în clipa aceea nu juca. Îşi iroseşte toată permisia dormind. Şi după aceea o să i se pară că nici n-a avut-o. Tot atât de bine putea să doarmă şi pe front, iar permisia s-o viseze doar.

— Ai vrea tu să fie aşa, frăţioare, dar nu-i, răspunse Feldmann. E tocmai de-a-ndoaselea. Eu dorm aici, şi când visez, visez că sunt pe front.

— Şi unde eşti în realitate? întrebă Reuter.

— Unde? Aici! Altminteri unde?

— Eşti sigur?

„Oul de găină" behăi:

— Păi tocmai asta spun şi eu, exclamă el. E totuna unde se află dacă doarme mereu. Numai că măgarul nu ştie asta.

— Nu-i totuna unde mă trezesc, deştepţilor! se aprinse Feldmann, brusc supărat, şi se întinse din nou în pat.

Reuter se întoarse acum spre Graeber:

— Dar tu? Ce-ai de gând să faci azi pentru sufletul tău?

— Spune-mi unde se poate merge seara când vrei să iei o masă bună.

— Singur?

— Nu.

— Atunci du-te la „Germania". Nu-i altul mai bun. Poate doar să nu te lase să intri. Din pricina uniformei tale de front. E un hotel pentru ofiţeri. Restaurantul aşijderea. Dar s-ar putea ca, întâmplător, chelnerul să aibă respect pentru tinichelele de pe pieptul tău.

Graeber se examină de sus până jos. Uniforma îi era peticită şi răpănoasă:

— N-ai putea să-mi împrumuţi tunica ta? îl întrebă pe Reuter.

— Ba cum să nu; cu plăcere. Numai că tu ai vreo cincisprezece kilograme mai puţin decât mine. Dacă ai apărea cu ea, te-ar da afară de la intrare. Dar aş putea să-ţi fac rost de o uniformă particulară de subofiţer, care să ţi se potrivească. Şi de pantaloni. Punând mantaua pe deasupra, n-o să bage de seamă nimeni aici la cazarmă. Dar ia spune: cum se face că până la ora asta ai rămas tot soldat? Trebuia să fii de mult locotenent.

— Într-o vreme am şi fost subofiţer. Dar am cotonogit un locotenent şi m-au degradat. Noroc că nu m-au trimis într-un batalion disciplinar. Numai că s-a zis de-atunci cu avansările.

— Perfect. Ai deci şi dreptul moral să porţi uniformă de subofiţer. Dacă te duci cu tipa la „Germania", comandă ca vin un Kochsberg de Johannisberg, recolta 37, din pivniţele G.S. von Mumm. Ăsta trezeşte şi morţii din morminte.

— Bine. Chiar de aşa ceva şi am nevoie.

Se lăsase ceaţă. Graeber se opri pe podul care ducea peste râu. Apa era împestriţată de sfărîmături şi se rostogolea neagră şi leneşă printr-un talmeş-balmeş de grinzi şi obiecte casnice. Dincolo se înălţa mohorâtă, din pâcla alburie, silueta şcolii. Graeber se uită câtva timp într-a-colo, coborî apoi de pe pod şi o luă pe o străduţă care ducea de-a dreptul în curtea şcolii. Poarta mare, de fier, era jilavă de ceaţă şi stătea larg deschisă. Graeber intră. Curtea era pustie. Nu se vedea ţipenie: nici nu se aştepta la altceva la ora asta târzie. Străbătu curtea până la malul gârlei. Trunchiurile castanilor suiau întunecate în negură, de parcă ar fi fost de cărbune. Sub ei se aflau bănci umede. Graeber îşi aminti că şezuse de multe ori acolo. Nimic din ce visase atunci nu s-a înfăptuit. Din şcoală plecase de-a dreptul la război.

Câtva timp îşi aţinti privirea asupra gârlei. Un pat rupt, adus de apă, fusese aruncat la mal. Ca nişte bureţi mătăhăloşi se buluceau într-însul perne grele, ude. Pe Graeber îl răzbi frigul. Se răsuci şi, făcând cale întoarsă, se opri în faţa clădirii şcolii. Aici încercă uşa de la intrare. Nu era încuiată. O deschise şi intră cu paşi şovăitori. În sala din faţă se opri şi privi în jur. Îl izbi mirosul apăsător de şcoală şi zări scara pe jumătate întunecată şi uşile vopsite în culori închise, care duceau spre aulă şi spre cancelarie. Nu simţea nimic. Nici măcar dispreţ sau ironie. Se gândi la Wellmann. „Nu-i recomandabil să te întorci în trecut", îi spusese. Avusese dreptate. Graeber nu simţea decât un mare gol. Experienţa dobândită după plecarea din şcoală răsturnase tot ce învăţase pe băncile ei. Nimic nu mai rămăsese. Faliment total.

Întoarse spatele şi ieşi. În dreapta şi în stânga uşii de la intrare zări câte o placă comemorativă în cinstea celor căzuţi. Pe cea din dreapta o cunoştea: era închinată morţilor din întâiul război mondial. În zilele când se ţineau congresele partidului, placa era împodobită cu crengi de brad şi cu frunze de stejar, iar Schimmel, directorul şcolii, rostea în faţa ei discursuri înflăcărate despre revanşă, Germania Mare şi ispăşirea care va veni. Schimmel avusese o burtă mare, moale, şi fusese totdeauna lac de sudoare.

Placa din stânga era nouă. Graeber n-o cunoştea. Amintea de morţii din războiul actual. Graeber citi numele. Erau multe; dar placa era mare, iar alături se mai lăsase loc pentru încă una.

Afară, în curte, dădu peste portar.

— Doriţi ceva? întrebă bătrânul.

— Nu, nu doresc nimic.

Şi Graeber îşi urmă drumul. Dar deodată îl fulgeră un gând. Se întoarse.

— Ştii cumva unde stă Pohlmann? îl întrebă pe portar. Domnul Pohlmann, care a fost profesor la şcoala asta.

— Domnul Pohlmann nu mai e profesor.

— Ştiu. Dar unde stă?

Portarul se uită grijuliu în jur.

— Nu-i nimeni să te audă, îl linişti Graeber. Unde stă?

— Pe vremuri stătea în piaţa Jahn, la numărul 6. Dacă mai stă şi azi acolo, n-aş putea să vă spun. Aţi fost elev la şcoala asta?

— Da. Dar Schimmel — directorul — mai e aici?

— Bineînţeles, răspunse portarul cu mirare. Fireşte că e încă aici. De ce să nu fie?

— Aşa-i, încuviinţă Graeber. De ce să nu fie?

Şi-şi văzu de drum. După un sfert de oră îşi dădu seama că nu mai ştie unde se află. Ceaţa se îngroşase, şi el se rătăcise printre ruine. Dărâmăturile arătau toate la fel, iar străzile nu se deosebeau una de alta. Era o senzaţie ciudată — parcă s-ar fi rătăcit în sine însuşi.

I-a trebuit o bună bucată de vreme până să găsească drumul spre Hakenstrasse. Apoi s-a ridicat deodată o pală de vânt şi negura a început să tălăzuiască şi să se retragă, ca o mare tăcută, fantomatică.

Ajunse la casa părinţilor săi. Nu găsi nici o veste, şi tocmai se pregătea să plece când auzi un sunet de o stranie vibraţie. Era ca un acord de harpă. Graeber se uită în urma lui. Strada era pustie până unde putea fi cuprinsă cu ochii. Sunetul se auzi din nou, mai ascuţit de data asta, titiguitor şi pierdut, aidoma unei nevăzute geamandure ce-şi înalţă glasul vestitor într-un ocean de ceaţă. Sunetul se repetă, mai grav, apoi mai acut, neregulat şi totuşi în răstimpuri aproape egale, părând a veni din cer, ca şi cum cineva ar fi cântat la harpă pe acoperişuri.

Graeber ascultă cu atenţie. Apoi încercă să se călăuzească după sunet, dar nu putu sesiza nici o direcţie. Sunetele păreau să plutească pretutindeni, să vină de pretutindeni, puternice şi stăruitoare, uneori stinghere şi alteori ca un arpegiu sau ca un acord nedescompus, cu nesfârşită jale.

„Gardianul de la apărarea pasivă! îşi zise deodată Graeber. Nebunul — altfel cine?" Se îndreptă spre casa din care nu mai rămăsese decât faţada, si deschise brusc uşa. O făptură dindărătul ei sări de pe un fotoliu. Graeber observă că era fotoliul verde, pe care-l zărise mai întâi pe dărâmăturile casei părinteşti.

— Ce s-a întâmplat? se răsti speriat gardianul de la apărarea pasivă.

Graeber văzu că n-are nimic în mână. Sunetele continuau.

— Ce-i asta? întrebă el. De unde vin sunetele astea?

Gardianul îşi apropie faţa jilavă de a lui Graeber.

— A! făcu el. Ostaşul! Apărătorul patriei! Vrei să ştii ce-i asta? Păi n-auzi? E recviemul pentru cei îngropaţi. Dezgropaţi-i! Dezgropaţi-i! Încetaţi cu asasinatele!

— Prostii!

Prin negura ce se înălţa, Graeber privi în sus. Văzu ceva ca un cablu întunecat care se hâţâna în bătaia vântului, si auzi, de fiecare dată când aluneca în jos, misteriosul sunet de gong. Subit îşi aminti de pianul pe care-l zărise agăţat deasupra ruinelor, cu capacul smuls. Cablul izbea coardele neacoperite.

— E pianul! zise Graeber.

— E pianul! E pianul! îl maimuţări gardianul. Ce ştii dumneata, ucigaş sinistru ce eşti! E clopotul morţilor, şi vântul îl face să sune! Prin glasul lui, cerul imploră îndurare, puşcaş automat ce eşti — îndurarea care nu se mai află pe pământ! Dar cum ai putea să ştii? Cei care pricinuiesc moartea nu ştiu niciodată nimic despre ea.

Şi aplecându-şi spinarea către Graeber:

— Morţii sunt peste tot, şopti el. Zac sub dărâmături, cu feţele strivite şi cu braţele întinse în lături — zac acum, dar se vor ridica într-o zi şi vă vor alunga...

Graeber se întoarse şi ieşi.

— Vă vor izgoni, şuieră gardianul în urma lui. Vă vor acuza, şi se va ţine judecată pentru fiecare dintre voi...

Graeber nu-l mai vedea. Auzea doar glasul răguşit printre scamele învârtejite ale negurii destrămate.

— Căci ce aţi făcut unuia dintre aceşti fraţi ai mei prea mici, mie mi-aţi făcut, grăit-a Domnul...

Graeber îşi urmă drumul.

— Du-te dracului! murmură el. Du-te dracului şi îngroapă-te şi pe tine sub ruinele peste care hălăduieşti ca o pasăre a morţii!

Trecu mai departe. „Morţi! îşi zise cu amărăciune. Morţi — morţi! M-am săturat de morţi! De ce m-am întors? Oare nu şi pentru a simţi că undeva, în pustiul ăsta, mai pulsează viaţa?"

Sună. Uşa se deschise imediat, ca şi când cineva ar fi aşteptat în spatele ei.

— A, dumneata... făcu doamna Lieser cu surprindere.

— Da, eu, răspunse Graeber.

Crezuse că îi va deschide Elisabeth. În aceeaşi clipă, însă, ea ieşi din cameră şi doamna Lieser se eclipsă fără să scoată o vorbă.

— Intră, Ernst, zise Elisabeth. Sunt numaidecât gata.

Graeber o urmă.

— Asta-i rochia ta cea mai luminoasă? întrebă el uitându-se la puloverul negru şi la fusta de culoare închisă pe care le purta. Ai uitat că astă-seară ieşim?

— Cum, a fost serios ce mi-ai spus?

— Fireşte! Uită-te la mine. Asta-i uniforma particulară a unui subofiţer. Mi-a făcut rost de ea un camarad. E o escrocherie, ca să pot merge cu tine la hotelul „Germania" — şi încă se mai pune întrebarea dacă accesul nu-i cumva permis doar de la locotenent în sus. Dar asta va depinde probabil numai de tine. N-ai altă rochie?

— Ba da, dar...

Graeber zări pe masă sticla de votcă de la Binding.

— Ştiu la ce te gândeşti, zise el. Dar uită totul. Uit-o şi pe doamna Lieser, uită-i şi pe vecini. Nu faci nimănui nici un rău; şi ăsta e singurul lucru care contează. Trebuie să ieşi odată din bîrlog, altfel înnebuneşti. Uite, bea o înghiţitură de votcă.

Turnă în pahar şi i-l întinse. Elisabeth îl goli.

— Bine, zise ea. Voi fi gata îndată. Eram oarecum pregătită, numai că nu ştiam dacă nu cumva ai uitat. O să te rog doar să ieşi din odaie până când mă îmbrac. N-aş vrea ca doamna Lieser să mă denunţe pentru prostituţie.

— Un asemenea denunţ nu face doi bani în cazul de faţă. Când e vorba de ostaşi, aşa ceva se consideră act de patriotism. Totuşi, am să te aştept afară. Pe stradă, nu în vestibul.

Bătu trotuarul în sus şi în jos. Ceaţa se mai subţiase, dar aburii pluteau încă între zidurile caselor, ca într-o spălătorie. Deodată se auzi deschizându-se o fereastră, într-un cadru de lumină. Elisabeth se aplecă în afară, cu umerii goi, ţinând în mână, suspendate, două rochii. Una era aurie cu nuanţe castanii, iar cealaltă de o culoare închisă, nedefinită. Rochiile fluturau în vânt ca nişte drapele.

— Care din ele? întrebă ea.

Graeber o arătă pe cea aurie. Elisabeth dădu din cap şi închise fereastra. Graeber se uită în toate părţile. Nimeni nu văzuse această încălcare a dispoziţiilor apărării pasive.

O porni din nou în sus şi în jos, numai că acum noaptea părea mai largă şi mai plină. Oboseala din cursul zilei, bizara stare de spirit de la începutul serii şi hotărârea de a nu se mai gândi la trecut — toate se prefăcuseră într-o uşoară tulburare şi o aşteptare neliniştită.

Elisabeth ieşi din casă. Păşea repede, zveltă şi mlădioasă, şi părea mai înaltă în rochia lungă, aurie, în care se răsfrângea sclipind palida lumină a nopţii. Schimbată îi era şi faţa. Părea mai prelungă, iar capul mai mic, şi numai după un răstimp Graeber îşi dădu seama că toate acestea se datorau faptului că purta o rochie ce-i lăsa gâtul gol.

— Doamna Lieser te-a văzut? întrebă el.

— Da. I-am luat piuitul. După părerea ei ar trebui să trăiesc în veşnică pocăinţă, cu cenuşă în cap şi îmbrăcată în pânză de sac. Şi, o clipă, am şi avut mustrări de conştiinţă.

— Mustrări de conştiinţă au totdeauna oamenii care n-ar trebui să le aibă.

— N-au fost numai mustrări de conştiinţă. A fost şi teamă. Crezi că...

— Nu, răspunse Graeber. Nu cred nimic. Şi aş vrea ca în seara asta să nu ne mai gândim la nimic asemănător. Am avut destul timp să ne gândim până acum şi să ne înfricoşăm din pricina tuturor acestor gânduri. Aş vrea să vedem dacă nu suntem în stare să ne mai şi bucurăm un pic...

Hotelul „Germania" se afla între două case năruite, întocmai ca o rudă bogată între două nevoiaşe. Dărâmăturile fuseseră strânse cu grijă, în grămezi, de-o parte şi de alta a hotelului, astfel că cele două ruine nu mai făceau o impresie de prăpăd şi nici nu păreau bântuite de suflul morţii; se integraseră în buna rânduială a oraşului şi deveniseră aproape prezentabile.

Portarul examină uniforma lui Graeber cu o privire scrutătoare.

— Care e salonul unde se servesc numai vinuri? întrebă Graeber tăios, mai înainte ca portarul să poată spune ceva.

— În fund, domnule; din hol la dreapta, întrebaţi, vă rog, de chelnerul-şef Fritz.

Străbătură holul. Un maior şi doi căpitani trecură pe lângă ei. Graeber salută.

— Am auzit că aici e un adevărat furnicar de generali, zise el. La etajul întâi sunt instalate birourile unei comisii militare.

Elisabeth se opri.

— În cazul ăsta, nu crezi că eşti niţeluş cam imprudent? Dacă bagă cineva de seamă chestia cu uniforma ta?

— Ce să bage de seamă? Nu-i mare lucru să te porţi ca un subofiţer. Am fost şi eu un timp subofiţer.

Un locotenent-colonel apăru, zornăind din pinteni, cu o femeie micuţă, slabă. Nu-l onoră pe Graeber nici măcar cu o privire.

— Ce-ai păţi dacă ar băga de seamă? întrebă Elisabeth.

— Nu cine ştie ce.

— S-ar putea să te împuşte?

Graeber pufni în râs:

— Cred că n-au să facă una ca asta, Elisabeth. Prea au mare nevoie de noi pe front.

— Dar atunci ce-ai putea să păţeşti?

— Mare lucru, nu. Poate câteva săptămâni de arest. Asta ar însemna însă câteva săptămâni de odihnă. Aproape ca o permisie. Când un ostaş trebuie să se întoarcă peste aproximativ paisprezece zile pe front, nu i se poate întâmpla nimic grav.

Chelnerul-şef Fritz apăru din culoarul de la dreapta. Graeber îi strecură o bancnotă în mână. Fritz o ascunse fulgerător şi nu făcu nici o dificultate.

— Salonul în care se servesc numai vinuri — ca să luaţi masa, desigur, pronunţă el, pornind solemn înainte.

Îi aşeză la o masă ascunsă îndărătul unei coloane şi se îndepărtă ceremonios. Graeber aruncă ochii în jur.

— Exact ceea ce mi-am dorit, îmi trebuie doar câtva timp ca să mă deprind. Ţie nu?

Se uită la Elisabeth.

— La tine nici vorbă de aşa ceva, exclamă apoi uimit. S-ar zice că vii aici în fiecare zi.

Un chelner mărunţel, în vârstă, semănând cu un marabu, îşi făcu apariţia. Aduse lista de bucate. Graeber o luă, puse o bancnotă înăuntru şi o restitui chelnerului-marabu.

— Am dori ceva ce nu-i pe listă. Ce-ai putea să ne recomanzi?

Chelnerul-marabu îl privi cu o faţă lipsită de orice expresie:

— Nu avem nimic în afară de ceea ce e trecut pe listă.

— Bine. Atunci adu-ne până una-alta o sticlă de Kochsberg de Johannisberg, recolta 37, din pivniţele G.S. von Mumm. Dar nu prea rece.

Ochii bătrânului marabu se însufleţiră.

— Prea bine, domnule, glăsui el cu un respect subit, după care se aplecă spre Graeber: Avem întâmplător o langustă de Ostende. Foarte proaspătă. La ea, dacă doriţi, o salată belgiană şi câţiva cartofiori cu pătrunjel.

— E bine. Şi ce ne dai înainte? Icre nu, bineînţeles — nu se potriveşte cu vinul.

Chelnerul-marabu se însufleţi şi mai mult.

— Fireşte că nu. Am mai avea însă puţintel ficat de gîscă à la Strassburg, cu trufe...

Graeber încuviinţă din cap.

— Iar după aceea aş recomanda o felioară de Olandă. E o brânză care scoate minunat în relief buchetul vinului ce l-aţi ales.

— Perfect.

Mărunţelul dispăru în pas vioi. Se poate ca la început să-l fi considerat pe Graeber drept un ostaş care s-a rătăcit întâmplător în restaurantul acela; acum însă vedea în el un cunoscător care întâmplător era ostaş.

Elisabeth ascultase plină de uimire.

— Dar bine, Ernst, exclamă ea, de unde ştii toate astea?

— De la camaradul meu Reuter. Azi dimineaţă habar n-aveam. Dar el e un cunoscător atât de mare, încât s-a ales cu o gută de pe urma rafinamentului. Însă guta îl scapă acum de front. Aşa se răsplătesc şi în cazul acesta, ca totdeauna, marile păcate.

— Dar trucul cu bacşişurile şi cu lista de bucate...

— Tot de la Reuter. Cunoaşte toate chichiţele localului. De altfel, tot de la el am învăţat şi prestanţa omului de lume.

Elisabeth izbucni deodată în râs. Era un râs cald, degajat, tandru.

— Hotărât, zise ea, sub aspectul ăsta nu te ţineam minte.

— Nici eu pe tine — cum eşti acum.

Se uită la ea. N-o mai văzuse niciodată aşa. Elisabeth; era cu totul alta când râdea. Era ca şi cum s-ar fi deschis deodată toate ferestrele unei case întunecate.

— E foarte frumoasă rochia ta, zise el puţin stingherit.

— E a mamei. Am stat aseară şi am modificat-o puţin, răspunse Elisabeth, după care adăugă râzând: Nu eram chiar atât de nepregătită cum ai fi putut crede când ai venit.

— Ştii să coşi? N-aş fi crezut.

— Mai înainte nu ştiam, dar am învăţat. Acum cos zi de zi, câte opt ceasuri, mantale militare.

— Serios? Ai fost încadrată în muncă?

— Da. Am cerut să fiu. Mă gândesc că s-ar putea ca în felul acesta să-i fiu de folos tatei.

Graeber clătină din cap şi o învălui într-o privire lungă.

— Nu te văd de loc muncind. La fel cum nici numele nu ţi se potriveşte. Cui i-a venit ideea să ţi-l dea?

— Mama l-a ales. Era austriacă, din Austria de sud; avea însă trăsături de italiancă. Sperase că voi fi blondă, cu ochii albaştri, şi de aceea hotărâse să mă boteze Elisabeth. După ce m-am născut, deşi i-am înşelat aşteptările, mi-a dat totuşi acest nume.

Chelnerul-marabu apăru cu vinul. Ţinea sticla în mână ca pe un giuvaer şi turnă cu băgare de seamă.

— V-am adus pahare simple, foarte subţiri, de cristal, zise el. Aşa se poate vedea mai bine culoarea. Sau preferaţi cupe verzi?

— Nu, nu. Pahare subţiri, străvezii.

Bătrânul marabu dădu din cap şi ridică apoi capacul de pe un platou de argint. Feliile trandafirii de ficat de gâscă erau aşezate, cu trufe negre pe deasupra, într-o ghirlandă de aspic tremurător.

— Chiar azi a sosit din Alsacia, declară el cu mândrie.

Elisabeth râse:

— Ce lux!

— Lux? Da! răspunse Graeber ridicând paharul. Lux într-adevăr! repetă. Asta este! Şi pentru asta să bem, Elisabeth. Doi ani la rând am mâncat dintr-o gamelă de tablă, fără să fiu niciodată sigur că voi termina ce-aveam în ea. De aceea, toate astea de-aici nu sunt numai lux. Ele înseamnă mult mai mult. Întruchipează pace şi siguranţă, şi bucurie, şi sărbătoare — adică tot ce nu există pe front.

Bău şi savură vinul şi se uită la Elisabeth — şi-şi dădu seama că ea se găsea cuprinsă în toate acestea. Era neprevăzutul — simţi deodată Graeber — care aducea destindere şi elan; era surpriza care ignora inevitabilul, inutilul şi ceea ce părea zadarnic — şi aşa se şi cădea să fie, pentru că ele făceau parte din cealaltă faţă a vieţii, din cea strălucitoare, a abundenţei, a uşurinţei jucăuşe şi a visurilor. După anii cu moartea în cârcă, vinul nu mai era numai vin, argintul nu mai era numai argint, muzica ce se strecura nu se ştie de unde nu mai era numai muzică, iar Elisabeth nu mai era numai Elisabeth — toate erau simboluri ale celeilalte vieţi, ale vieţii fără vărsări de sânge şi pustiiri, ale vieţii trăite numai de dragul vieţii şi care devenise aproape mit şi vis fără speranţă.

— Uităm uneori cu totul că trăim, zise el.

Elisabeth râse din nou:

— Eu nu uit niciodată. Dar nu m-am ales cu nimic dintr-asta.

Chelnerul-marabu se apropie discret:

— Cum găsiţi vinul, domnule?

— Cred că e foarte bun. Altminteri nu mi-ar trece subit prin minte lucruri la care nu m-am mai gândit de mult.

— Este efectul soarelui, domnule. Al soarelui care l-a pârguit toamna. Acum îi reflectă razele. În Renania un vin ca acesta e numit artofor.

— Artofor?

— Da. E ca aurul şi împrăştie străluciri în toate părţile.

— Chiar aşa. Îl simţi după primul pahar. Pritocit de soare.

— Chiar de la întâia înghiţitură. Nu se duce în stomac. Alunecă de-a dreptul în ochi şi transformă lumea.

— Sunteţi un cunoscător de vinuri, domnule! exclamă bătrânul marabu.

Apoi se aplecă uşor spre Graeber şi-i şopti confidenţial:

— Cei de la masa din dreapta servesc acelaşi vin. Dar îl toarnă pe gât de parc-ar fi apă. Pentru dumnealor e bun şi un vin dulceag de cucoane!

Şi aruncând o privire dezgustată spre masa de-alături, se îndepărtă.

— Azi este, pare-se, o zi norocoasă pentru escroci, Elisabeth, zise Graeber. Ţie cum ţi se pare vinul? Tot artofor?

Elisabeth se rezemă de spătar şi-şi destinse umerii:

— Mă simt ca un om care a scăpat din puşcărie — şi care va fi din nou închis pentru escrocherie.

Graeber râse:

— Aşa suntem noi! înfricoşaţi de propriile noastre sentimente. Şi când ne dăm seama, ne credem escroci.

Chelnerul-marabu aduse langusta şi salata. Graeber îi urmărea mişcările în timp ce servea. Se simţea cu totul relaxat şi avea senzaţia că după ce s-a aventurat din întâmplare pe o pojghiţă subţire de gheaţă, constată cu surprindere că nu crapă sub picioarele lui. Ştia că pojghiţa e subţire şi că n-o să-l ţină multă vreme, dar acum îl ţinea, şi asta era de ajuns.

— Pe de o parte, zise el, e bine să te tăvăleşti multă vreme în noroaie. După aceea totul ţi se pare atât de nou şi de tulburător, ca şi când ţi s-ar întâmpla pentru întâia oară. Totul — până şi un pahar străveziu sau o faţă de masă albă.

Bătrânul chelner ridică sticla. Era acum ca o mamă.

— De obicei, zise el, la peşte se bea vin de Mosel. Dar langusta e cu totul altceva. Are carnea ca nuca. La langustă un vin de Rin e cu adevărat un dar de la Dumnezeu. Nu-i aşa?

— Fără discuţie.

Chelnerul dădu din cap şi dispăru.

— Ernst, zise Elisabeth, crezi că vom putea plăti toate astea? Trebuie să fie grozav de scump.

— Vom putea plăti. Am la mine toată solda din doi ani de război. Şi nu trebuie să ne ajungă pentru prea mult timp.

Graeber râse:

— Numai pentru o viaţă foarte scurtă. Două săptămâni.

Se opriră în faţa casei. Vântul se potolise; în schimb se lăsase din nou ceaţă.

— Când trebuie să te întorci pe front? întrebă Elisabeth. Peste două săptămâni?

— Cam aşa ceva.

— Foarte puţin.

— Foarte puţin, şi totuşi nespus de mult. E ceva foarte relativ. În război timpul are alte valori decât în timp de pace. Asta o ştii desigur şi tu, căci şi aici e acum un fel de front, ca în primele linii.

— Nu-i acelaşi lucru.

— Ba e. Şi abia în seara asta pot spune că a început permisia. Dumnezeu să-l blagoslovească pe marabu, şi pe Reuter, şi rochia ta de aur, şi vinul!

— Şi pe noi, întregi Elisabeth. Nu ne-ar strica de loc.

Stătea în faţa lui. Negura i se împletise în şuviţele de păr şi lumina firavă sclipea în ele. Sclipea şi pe rochie, iar ceaţa îi umezea chipul, asemenea unui fruct. Lui Graeber îi fu deodată greu să plece, să sfâşie păienjenişul de duioşie, de calm, de destindere şi de tulburare, care se aşternuse atât de neaşteptat peste ceasurile acestei seri, şi să se întoarcă la duhoarea şi glumele din cazarmă, la neurastenia aşteptării şi la speculaţiile apăsătoare asupra viitorului.

Un glas tăios spintecă tăcerea:

— N-ai ochi în cap, subofiţer?

Un maior scund, îndesat, cu o mustaţă albă, ţepoasă ca o perie, răsărise în faţa lor. Venise pasămite pe tălpi de cauciuc. Graeber îşi dădu numaidecât seama că bătrânul era o mârţoagă din rezervă, scos de curând de la naftalină, care voia să se grozăvească cu uniforma sa cazonă. Îl gâdilau palmele să-l salte de guler şi să-l zgâlţâie olecuţă prin aer, dar nu putea risca. Făcu deci ceea ce face orice ostaş cu experienţă: tăcu chitic şi luă poziţie de drepţi. Bătrânul plimbă peste el fascicolul de lumină al unei lanterne de buzunar, gest care lui Graeber i se păru deosebit de jignitor.

— Uniformă particulară! se răţoi bătrânul. Te-ai învârtit pesemne de vreun post gras, dacă-ţi poţi permite aşa ceva! Ambuscat — şi în uniformă particulară! De necrezut! De ce nu eşti pe front?

Graeber nu scoase nici un cuvânt. Uitase să agaţe de uniforma împrumutată decoraţiile de război de pe tunica lui.

— Să te pupi cu fetele, asta ştii, da? behăi maiorul. Elisabeth făcu o mişcare bruscă. În aceeaşi clipă, cercul de lumină al lanternei îi căzu pe faţă. Ea îl săgetă pe maior cu o privire şi, făcând un pas către el, ieşi din lumină. Bătrânul tuşi scurt, îi aruncă o căutătură piezişă şi se cărăbăni.

— Mă săturasem până-n gât de individul ăsta, zise ea.

Graeber înălţă din umeri:

— Nu poţi face nimic împotriva acestor fosile cazone. Bat ulicele şi aşteaptă să fie salutaţi. Asta-i viaţa lor. Şi când te gândeşti că după ce s-a opintit câteva milioane de ani, natura mai dă la iveală asemenea exemplare!

Elisabeth râse:

— „De ce nu eşti pe front?"

Graeber rânji:

— Asta-i numai din pricina coţcăriei cu uniforma particulară. De mâine mă îmbrac civil. Ştiu un loc de unde pot închiria tot ce-mi trebuie. Mi s-a făcut lehamite să tot salut în dreapta şi în stânga. Şi atunci o să putem sta mai liniştiţi şi la „Germania".

— Vrei să mai mergem acolo?

— Da, Elisabeth. Căci astea sunt lucrurile care-ţi revin mai târziu în minte, pe front. Nu banalităţile vieţii cotidiene. La opt sunt la tine, să te iau. Şi acum o şterg. Altfel te pomeneşti că secătura aia bătrână mai trece o dată pe-aici şi-mi cere actele. Noapte bună!

O trase spre el şi ea nu se împotrivi. O simţi în braţe — şi deodată totul se topi; o dorea, şi nu dorea nimic altceva decât pe ea, şi o strângea tare la piept, şi o săruta, şi nu mai voia s-o lase — şi o lăsă.

Se duse încă o dată în Hakenstrasse. În faţa casei părinteşti se opri. Luna răzbise dintre nori. Graeber se aplecă — şi în clipa următoare smulse vijelios bucata de hârtie dintre pietre. Într-un colţ era scris ceva cu un creion bont. Scoase repede lanterna. „Vă veţi prezenta la poşta centrală, ghişeul 15", citi Graeber.

Se uită la ceas. Era mult prea târziu; poşta nu funcţiona noaptea. Nu va putea deci să afle nimic înainte de ora opt, însă în dimineaţa următoare va şti, în sfârşit, ceva. Împături hârtia şi o băgă în buzunar, ca s-o arate la poştă. Apoi o luă spre cazarmă prin oraşul tăcut ca un mormânt, şi i se păru că devenise imponderabil şi că umbla printr-un vid pe care nu îndrăznea să-l străpungă.

Capitolul 13

O aripă a poştei era încă în picioare. Restul se năruise şi fusese mistuit de flăcări. Peste tot se îmbulzeau oameni. Graeber trebui să aştepte o bucată de vreme. Apoi ajunse la ghişeul 15 şi prezentă hârtia cu avizul scris cu creionul.

Impiegatul i-o restitui:

— Aveţi vreun act de identitate?

Graeber trecu pe sub grilă legitimaţia de militar şi ordinul de serviciu pentru permisie. Funcţionarul le cercetă amănunţit.

— Ce am de primit? întrebă Graeber. O ştire?

Omul de la ghişeu nu răspunse. Se ridică şi dispăru în fund. Graeber aşteptă, cu ochii aţintiţi asupra actelor sale rămase desfăcute pe masă.

Impiegatul se întoarse, ţinând în mână un pachetel boţit. Confruntă adresa cu datele din ordinul de serviciu al lui Graeber. Apoi împinse pachetelul prin deschizătura ghişeului.

— Semnaţi aici.

Graeber văzu scrisul mamei sale pe pachet. I-l trimisese pe front; de acolo fusese returnat. Graeber căută adresa expeditorului. Era tot cea din Hakenstrasse. Luă pachetul şi iscăli recipisa.

— Asta-i tot ce-aţi avut pentru mine? întrebă el.

Funcţionarul îşi înălţă privirea:

— Credeţi c-am reţinut ceva?

— Asta nu. M-am gândit doar că aţi primit poate între timp noua adresă a părinţilor mei.

— Nu-i de competenţa noastră. Interesaţi-vă cu un etaj mai sus, la serviciul de cartare.

Graeber sui scara. Etajul întâi nu mai avea decât jumătate din acoperiş. Prin cealaltă jumătate se vedea cerul cu nori şi soarele.

— N-avem altă adresă, răspunse femeia dindărătul ghişeului. Altfel nu trimiteam pachetul în Hakenstrasse. Dar puteţi să-l întrebaţi şi pe factorul din sectorul dumneavoastră.

— Unde-l pot găsi?

Femeia se uită la ceas.

— Acum e în cursă. Dacă reveniţi după masă pe la patru, îl găsiţi aici. La ora aceea se distribuie corespondenţa.

— S-ar putea ca el să ştie adresa, deşi dumneavoastră n-o cunoaşteţi?

— Bineînţeles că nu. Adresele le află prin noi. Dar cum unii ţin să-l întrebe şi pe el... Pentru a nu avea ce să-şi reproşeze. Aşa e omul. Ori nu?

— Ba da. Probabil.

Graeber luă pachetul şi coborî scara. Se uită la dată. Pachetul fusese expediat cu trei săptămâni în urma. Durase mult până să ajungă pe front, dar înapoi călătorise foarte repede. Graeber se opri într-un colţ şi desfăcu ambalajul cafeniu, în pachet se aflau: un cozonac uscat, o pereche de ciorapi de lână, o cutie de ţigări şi o scrisoare de la maică-sa. Graeber citi scrisoarea; nu spunea nimic despre vreo schimbare de locuinţă sau despre bombardamente. O vârî în buzunar şi rămase câtva timp în acelaşi loc, încercând să-şi regăsească liniştea. Apoi ieşi în stradă, îşi spuse că peste puţin avea să sosească şi o scrisoare cu noua adresă.

Hotărî să se ducă la Binding. Poate că ştia el ceva nou.

— Intră, Ernst! strigă Alfons. Suntem tocmai pe cale de a goli o sticlă grozavă. Poţi să ne ajuţi.

Binding nu era singur. Un SS-ist stătea pe jumătate răsturnat pe sofa, sub Rubens, într-o poziţie de parcă s-ar fi prăbuşit dintr-o dată, şi n-ar mai fi fost în stare să se ridice. Era un tip sfrijit, cu faţa de culoarea varului şi cu părul de un blond albicios: părea să nu aibă nici gene, nici sprâncene.

— Acesta este Heini, zise Alfons cu oarecare respect, Heini, îmblânzitorul de şerpi! Iar dînsul e prietenul meu Ernst, în permisie din Rusia.

Heini era cherchelit. Avea ochii grozav de spălăciţi şi o gură mică.

— Rusia! mormăi el. Am fost şi eu — acolo. Tunci — tare frum-mos! Mai bine ca — aici!

Graeber se uită întrebător la Binding.

— Heini a golit singur o sticlă până acum, explică Alfons. E amărât. Casa părinţilor lui a fost bombardată. Familia n-a păţit nimic, toţi erau în beci. Dar locuinţa e făcută zob.

— Pat'u camere! mârâi Heini. Numai — mobilă nouă. Cu pian cu tot. St'aşnic pian! Ce sonor'tate! Porcii!

— Nici o grijă: nu lasă Heini pianul nerăzbunat, zise Alfons. Spune, Ernst: ce vrei să bei? Heini preferă coniac. Am aici şi votcă, şi rachiu de chimion, şi orice-ţi place.

— Nu iau nimic. Am trecut doar în pripă, ca să te întreb dacă ai aflat ceva.

— Încă nimic deosebit, Ernst. Ce-i sigur e că părinţii tăi nu mai sunt în oraş. În tot cazul, în registre nu figurează nicăieri. Nici în satele din împrejurimi. Aşa că, ori au plecat undeva şi nu s-au înscris încă, ori au fost evacuaţi cu vreun transport. Ştii doar cum stau lucrurile acum. Javrele dracului bombardează întreaga Germanie; o să dureze câtva timp până se restabilesc legăturile. Hai, bea ceva. Un păhărel n-are să-ţi strice.

— Bine. Dă-mi puţină votcă.

— Votcă! mormăi Heini. Votcă am înghiţit acolo valuri. Şi-apoi, am tu'nat-o pe gâtul scârnăviilor. Şi i-am dat foc. Aruncătoare de f-flăcări am făcut din ei. Domnule, ce tontoroi jucau! Să mori de râs, nu alta!

— Ce anume? întrebă Graeber.

Heini nu răspunse. Privea drept înainte, cu ochii sticloşi.

— Aruncătoare de f-flăcări, mormăi el. G'ozavă idee!

— Ce tot spune? îl întrebă Graeber pe Binding.

Alfons ridică din umeri:

— Heini a trecut prin multe. A lucrat la Siguranţă.

— La Siguranţă, în Rusia?

— Da. Mai bea un pahar, Ernst.

Graeber luă sticla de votcă de pe măsuţa de aramă şi se uită la ea. Rachiul era limpede ca lacrima.

— Câte grade are votca asta?

Alfons râse:

— Cam multe. Cred că vreo şaizeci. Ruşilor le place numai când e tare de tot.

„Le place numai când e tare de tot, repetă Graeber în gând. Şi când e tare de tot, arde dacă o torni cuiva pe gât şi-i dai foc". Se uită la Heini. Cunoştea destule isprăvi de-ale serviciului de Siguranţă al SS, ca să-şi dea seama că cele spuse de Heini la beţie nu erau plăsmuiri. Serviciul Siguranţei lichida în spatele frontului pe capete, cu miile, sub pretextul „spaţiului vital" care trebuia creat poporului german. Lichida tot ce era considerat indezirabil, de regulă prin împuşcare; dar pentru ca asasinatele în masă să nu devină monotone, SS-ul născocea uneori variante mai deosebite. Graeber cunoştea câteva din ele; altele îi fuseseră povestite de Steinbrenner. Însă aruncătoarele de flăcări, din oameni vii, erau ceva nou.

— Ce te tot zgâieşti la sticlă? se miră Alfons. Nu muşcă. Toarnă-ţi în pahar.

Graeber puse sticla pe masă. Voi să se ridice şi să plece, dar nu se mişcă. Se sili să rămână. Închisese de destule ori ochii, nevoind să ştie nimic. El, ca şi alţi sute de mii, care crezuseră că în felul acesta pot înăbuşi glasul conştiinţei. Graeber nu mai voia să procedeze aşa. N-avea nici un rost să se mai ascundă după degete. Nu pentru asta venise în permisie.

— Şi chiar aşa? Nu vrei totuşi un păhărel? întrebă Alfons.

Graeber se uită la Heini, care era pe jumătate adormit.

— E şi acum în serviciul Siguranţei?

— Nu. Acum e aici.

— Unde?

— E oberscharführer la lagărul de concentrare.

— La lagărul de concentrare?

— Da. Mai ia o înghiţitură, Ernst. Tineri ca acum n-o să ne mai revedem niciodată. Şi mai stai un pic. N-o tuli mereu de cum ai intrat.

— Nu, răspunse Graeber cu ochii pironiţi asupra lui Heini. N-o mai tulesc.

— În sfârşit, o vorbă înţeleaptă! Ce vrei să bei? Încă o votcă?

— Nu. Dă-mi chimion sau coniac. Votcă nu.

Heini avu o tresărire.

— Sigur, votcă nu, bolborosi el. Păcat... să sfici pe ei. Votcă am băut -— noi. Benzină cu'ată! Şi arde mai bine...

Heini vomita în camera de baie. Alfons stătea cu Graeber în faţa casei. Cerul era presărat cu caiere de norişori sclipitor de albi. În mesteceni fluiera o mierlă — un ghemuleţ micuţ şi negru, cu cioc galben şi cu un glas în care triumfa întreaga primăvară.

— Fantastic tip Heini, nu? zise Alfons.

Rostise cuvintele ca un băieţandru când vorbeşte de o sângeroasă căpetenie a Pieilor Roşii — cu un amestec de groază şi de admiraţie.

— Fantastic faţă de oameni lipsiţi de apărare, ripostă Graeber.

— Are un braţ anchilozat, Ernst. Din pricina asta nu poate fi soldat. De pe urma unei încăierări cu comuniştii, în 1932. De aseea e atât de fioros. Ia gândeşte-te numai la ce ne-a povestit!

Alfons pâcâia dintr-un trabuc pe jumătate stins, pe care-l aprinsese tocmai în momentul când Heini începuse să debiteze diferite întâmplări din cariera lui. De emoţie uitase să mai tragă.

— Teribil, nu?

— Da, teribil. Ţi-ar fi plăcut să fii de faţă la isprăvile lui?

Binding se gândi un moment. Apoi scutură din cap:

— Nu cred. Cel mult o dată, ca să văd spectacolul. Altminteri, însă, nu sunt făcut pentru aşa ceva. Sunt mult prea romantic, Ernst.

Heini apăru în prag. Era foarte palid.

— Se'viciu'! mârâi el. Ce-am în'tî'ziat! N-am timp de pie'dut! Ce-am să-i mai f-frec pe porcii ăia!

Porni, împleticindu-se pe aleea din grădină. La poartă îşi potrivi chipiul, îşi îndreptă spinarea şi păşi mai departe, ţanţoş ca un bărzoi.

— N-aş vrea să fiu în pielea ălora din lagăr, când or pica acum în mâinile lui Heini, zise Binding.

Graeber se uită la el. Se gândise la acelaşi lucru.

— Şi găseşti că e-n regulă, Alfons? întrebă el.

Binding dădu din umeri:

— Ce vrei: acolo sunt trădători de neam, Ernst. Nu degeaba se află în lagăr.

— Era şi Burmeister trădător de neam?

Alfons râse:

— Asta a fost o chestie personală. De altfel, nici nu i s-a întâmplat mare lucru în lagăr.

— Dar dacă i se întâmpla?

— Ar fi avut ghinion. Mulţi au ghinion în ziua de azi, Ernst. Uite, gândeşte-te la bombardamente, de pildă. Cinci mii numai în oraşul ăsta. Oameni mai cumsecade decât cei din lagăr. Ce-mi pasă de ce se întâmpla acolo? Nu pot fi tras la răspundere. Şi nici tu.

Câteva vrăbii zburară ca o vijelie spre bazinul din mijlocul gazonului. Una îşi înmuie picioruşele, fluturând din aripi; în clipa următoare se bălăceau toate în bazin. Alfons le urmărea încordat. Pe Heini părea să-l fi uitat.

Graeber privi fața candidă, mulțumită a fostului său coleg de școală, și deodată își dădu seama de înfrângerea la care erau osândite pe veci dreptatea și compasiunea, sortite să fie pururea înghițite de egoism, indiferență și tearnă; își dădu seama de acest adevăr și știu totodată că nici el nu făcea excepție, că era prins în acest angrenaj printr-o rețea de fire necunoscute, îndepărtate și amenințătoare. I se părea că, într-un fel, era înhăitat cu Binding, oricât s-ar fi opintit să se elibereze.

— Chestia cu răspunderea nu-i chiar atât de simplă, Alfons, spuse el mohorât.

— Ei, asta-i! Lasă-te de bancuri, Ernst! Răspunzător nu poți fi decât pentru ceea ce ai săvârșit tu însuți. Ba și atunci, numai dacă n-ai făcut-o din ordin.

— Când împușcăm ostatici, spunem tocmai invers — că ei sunt răspunzători de faptele săvârșite de alții.

— Ai împușcat vreodată ostatici? întrebă Binding, întorcându-se interesat spre el.

Graeber nu răspunse.

— Ostaticii sunt excepții, Ernst. Cazuri de forță majoră.

— Totul e caz de forță majoră, pronunță Graeber cu amărăciune. Adică tot ce facem noi, vreau să spun. Nu ceea ce fac ceilalți, bineînțeles. Când bombardăm noi un oraș, e o necesitate strategică; când o fac ceilalți, e o crimă ordinară.

— Asta e! În sfârșit, gândești și tu sănătos! exclamă Alfons, privindu-l pe Graeber dintr-o parte cu un zâmbet mucalit. Asta se numește politică modernă. Drept este ceea ce folosește poporului german, a spus ministrul de justiție al Reichului. Și el știe ce spune. Noi ne facem numai datoria. Nu avem nici o răspundere.

Se aplecă:

— Uite! A venit și mierla! E întâia oară că se scaldă! Cum o mai tulesc vrăbiile!

Deodată, Graeber îl zări pe Heini înaintea lui. Strada era pustie, între gardurile vii ale grădinilor se tolănea lumina leneșă a soarelui, un fluture galben zburătăcea deasupra bordurii de nisip care tivea trotuarul pavat și, cam la o sută de metri mai departe, Heini cotea după colț.

Graeber mergea pe bordura de nisip. Era liniște adâncă și pașii nu i se auzeau. „Dacă ar vrea cineva să-i facă lui Heini de petrecanie, acum ar fi cea mai bună ocazie", își zise el. Nu se vedea nici țipenie. Strada părea că doarme. Pe fâșia de nisip te puteai apropia de el fără zgomot. Heini n-ar băga de seamă. Nimic mai ușor decât să-l trântești la pământ și să-l sugrumi sau să-l înjunghii. O împușcătură ar face prea mult zgomot și ar atrage prea repede oamenii. Heini nu era voinic; putea fi sugrumat.

Graeber observă că-și iuțește pașii. „Nici măcar Alfons n-ar bănui nimic, își zise. își va închipui că a fost un act de răzbunare împotriva lui Heini". Motive nu lipseau pentru a justifica un asemenea act. Și era o ocazie unică pentru cineva care ar fi vrut să se răzbune. O ocazie cum nu se întâlnesc multe. Era în același timp și cel mai bun prilej de a face să dispară, chiar fără gând de răzbunare, un criminal care peste un ceas avea să tortureze desigur câțiva oameni înspăimântați, lipsiți de apărare.

Graeber își simți mâinile umezindu-i-se de sudoare. Îi fu deodată foarte cald. Ajunse la colț și constată că scurtase cu treizeci de metri distanța dintre el și Heini.

Pe stradă nu se zărea nici acum nimeni. Dacă mai făcea câțiva pași repezi pe bordura de nisip, într-un minut totul putea fi terminat.

Își simți inima batându-i ca un ciocan. O clipă se temu chiar că Heini putea să-i audă bătăile. „Ce-i. cu mine? se întrebă. Ce mă privesc pe mine toate astea? Și cum am putut să ajung până aici?" O idee, care cu mult înainte fusese doar un gând fugar, părea să se fi preschimbat deodată într-o obsesie; și Graeber avu impresia că totul depindea numai de asta, că i se oferea, în sfârșit, o justificare pentru atâtea lucruri din trecut, pentru însăși viața lui, pentru ceea ce ar fi dorit să uite, pentru cele ce făptuise sau omisese să făptuiască.

„Răzbunare?" își spuse buimăcit. Dar aici era vorba de cineva pe care aproape că nici nu-l cunoștea, de cineva care nu i-a făcut nici un rău, de cineva pe care n-avea pentru ce să se răzbune. „Încă nu", își zise. Dar dacă tatăl Elisabethei era printre victimele lui Heini? Sau va fi mâine? Și-apoi, ce rău făcuseră ostaticii sau ceilalți nenumărați nevinovați, și unde trebuia căutată vina, și unde ispășirea?

Graeber sfredelea cu privirea spinarea lui Heini. Gura i se făcuse iască. Un câine lătră în poarta unei grădini. Graeber avu o tresărire de spaimă și privi îndărăt. „Am băut prea mult, își zise; trebuie să mă opresc; toate astea n-au nici o legătură cu mine; e o nebunie". Dar își urmă drumul, repede și fără zgomot, împins de ceva ce i se părea de o stringentă și îndreptățită necesitate, o compensație și o justificare pentru hecatomba de morți rămasă în urma lui.

Era acum la vreo douăzeci de metri de Heini, și încă nu știa dacă va face ceva sau nu. Apoi văzu la capătul străzii o femeie ieșind din deschizătura unui gard viu. Purta o bluză portocalie, ținea un coș în mână și venea spre el. Graeber se opri. În el, totul se destrămă deodată. Apoi porni, încet, mai departe. Hâțânând coșul, femeia trecu agale pe lângă Heini și se îndreptă

spre Graeber. Mergea tacticos, avea sânii mari, fața lătăreață, arsă de soare, şi părul de culoare închisă, pieptănat lins şi cu cărare. Cerul se boltea în dosul capului ei, palid, confuz şi şters; totul se estompa, numai femeia se profila în linii precise, numai ea era reală, numai ea întruchipa viața: o purta pe umerii ei largi, o aducea cu ea, şi era imensă şi bună, şi numai dincolo, în spatele femeii, se afla pustiul şi omorul.

Trecând pe lângă el, îl privi.

— Bună ziua, spuse prietenos.

Graeber dădu din cap. Nu era în stare să scoată o vorbă. Îi auzi paşii în urma lui, şi pustiul apăru din nou, nălucitor, şi în jocul de sclipiri Graeber zări silueta sumbră a lui Heini cotind după colţ, şi strada era din nou liberă.

Se uită îndărăt. Femeia păşea mai departe, cu paşi regulați, şi nu se sinchisea de nimic. „De ce nu mă reped? se întrebă el. Am încă tot timpul s-o fac". Ştia însă că n-avea să mai facă nimic. „M-a văzut femeia, îşi zise; şi m-ar recunoaşte; nu se mai poate". Dar ar fi făcut-o dacă nu apărea femeia? N-ar fi găsit alt pretext? Graeber nu ştiu să răspundă.

Ajunse la răspântia unde Heini o luase după colţ. Dar Heini nu mai era acolo. Abia la colțul următor îl zări. Stătea în mijlocul străzii. Un SS-ist vorbea cu el şi porniră apoi împreună. Dintr-o poartă ieşi un poştaş. Ceva mai încolo stăteau doi biciclişti cu bicicletele lângă ei.

Gata, se isprăvise. Graeber avu brusc senzația că se deşteaptă dintr-un vis. Privi în jur. „Ce-a fost asta? se întrebă. Ei, drăcia dracului! Era cât pe-aci s-o fac! Ce m-o fi apucat? Ce-i cu mine? Ce răbufneşte deodată dinlăuntrul meu?" Păşi mai departe. „Trebuie să mă controlez, îşi zise. Am crezut că sunt liniştit. Dar nu sunt. Mi-e sufletul mai răvăşit decât îmi dau seama. Trebuie să mă țin de scurt, căci altfel aş fi în stare să fac cine ştie ce trăsnaie!"

La un chioşc îşi cumpără un ziar şi se opri să citească repede comunicatul oficial. N-o mai făcuse până atunci. Nu voise, în timpul permisiei, să ştie nimic despre front. Acum văzu că retragerea continua. Găsi pe mica porțiune de hartă din ziar locul unde socotea că se află regimentul său. Dar nu-l putea determina cu precizie, deoarece comunicatul Wehrmachtului nu indica decât grupe de armate; putu aprecia totuşi că unitatea lui dăduse înapoi cu aproximativ o sută de kilometri.

O clipă, Graeber rămase locului ca o stană. De când era în permisie nu se gândise aproape de loc la camarazii lui. Amintirea lor se dusese la fund ca o piatră. Acum revenea.

I se părea că o singurătate cenuşie suie din pământ. Suia fără zgomot. Comunicatul anunța lupte grele în sectorul lui; singurătatea cenuşie era însă mută şi fără culoare, ca şi cum lumina şi însuşi protestul luptei ar fi pierit de mult din ea. Se înălțau umbre, fără vlagă, sleite; se agitau şi-l priveau, priveau prin el, şi când cădeau erau asemenea țarinei cenuşii şi răscolite, iar țărâna era ca ele, mişcându-se parcă şi crescând în ele. Cerul înalt şi strălucitor de deasupra părea că-şi pierde culoarea din pricina fumului cenuşiu al acestei morți fără sfârşit, ce suia parcă din pământ şi adumbrea soarele. „Trădați!" îşi spuse el exasperat. Trădați erau cu toții, trădați şi terfeliți, iar lupta şi moartea lor fuseseră împletite cu crima, cu nedreptatea, cu minciuna, cu silnicia; înşelați au fost, înşelați în legătură cu toate, până şi cu jalnica, curajoasa, zadarnica, sărmana lor moarte.

O femeie cu un sac în brațe îl izbi cu cotul.

— Eşti orb? Nu vezi? se stropşi ea furioasă.

— Ba văd, răspunse Graeber fără a se clinti.

— Atunci, de ce stai în calea oamenilor?

Graeber nu răspunse. Se dumerise în clipa aceea de ce se ținuse după Heini. Fusese acea fantasmă pe care o simțise de-atâtea ori pe front, întrebarea la care nu cutezase să răspundă, subita şi acuta deznădejde de care se ferise mereu — toate îl ajunseseră acum din urmă şi-l încolțiseră, iar el ştiu, în sfârşit, despre ce era vorba. Nu mai avea de gând să se dea în lături. Voia să se lămurească. Era pregătit. „Pohlmann! îşi zise. Fresenburg m-a rugat să mă duc la el. Uitasem. Am să vorbesc cu dânsul. Trebuie să vorbesc cu un om în care să am încredere".

— Buturugă! se zborşi femeia cu sacul şi porni mai departe, cărându-şi greaua ei povară.

O jumătate din piața Jahn era distrusă, cealaltă rămăsese întreagă. Numai câteva ferestre fuseseră sparte.

Viața de toate zilele îşi urma cursul; femei găteau şi dereticau, în vreme ce peste drum tot rândul de case se năruise, arătând doar resturi de odăi, în care spânzurau tapete sfâşiate, ca nişte drapele în zdrențe după o bătălie pierdută.

Casa în care locuise pe vremuri Pohlmann se afla în partea distrusă a pieței. Etajele superioare se prăbuşiseră şi astupaseră intrarea. S-ar fi zis că nu mai stă nimeni acolo. Graeber se hotărâse să renunțe, când, deodată, zări o cărăruie îngustă, bătătorită, peste dărâmături. Porni de-a lungul ei, peste un drum de unde molozul fusese îndepărtat, spre o uşă dosnică, rămasă intactă.

Bătu. Nu răspunse nimeni. Bătu încă o dată. După câtva timp auzi zgomot. Un lanț zăngăni şi uşa se întredeschise cu teamă.

— Domnul Pohlmann, zise Graeber.

Un bătrân îl iscodi cu privirea:

— Da. Ce doriți?

— Numele meu e Ernst Graeber. Sunt un fost elev al dumneavoastră.

— Da, bine. Şi cu ce te pot servi?

— Aş vrea să vă fac o vizită. Sunt în permisie.

— Nu mai dau lecţii, răspunse Pohlmann laconic.

— Ştiu.

— Bine. Atunci ştii desigur şi că am fost dat afară de la şcoală. Nu mai primesc elevi şi nici nu mai am dreptul să profesez.

— Nu mai sunt elev; sunt ostaş şi vin din Rusia. Vă aduc salutări din partea lui Fresenburg. El m-a rugat să trec pe la dumneavoastră.

Bătrânul îl scrută pe Graeber cu mai multă atenţie.

— Fresenburg? E încă în viaţă?

— Acum zece zile mai era.

Pohlmann îl mai cercetă puţin pe Graeber cu privirea.

— Bine. Intră, zise apoi, făcându-i loc.

Graeber îl urmă. Merseră de-a lungul unui culoar care ducea la un fel de bucătărie, iar de-acolo prin alt coridor mai scurt. Pohlmann iuţi subit paşii, deschise o uşă şi spuse cu glas mult mai tare decât până atunci:

— Intră. Crezusem că eşti de la poliţie.

Graeber îl privi mirat. După aceea înţelese. Nu se uită în jur. Probabil că Pohlmann ridicase glasul ca să dea de veste cuiva.

În odaie ardea o lampă mică de gaz, cu abajur verde. Ferestrele erau sparte, şi în faţa lor dărâmăturile se ridicau la o asemenea înălţime, încât astupau vederea. Pohlmann se opri în mijlocul încăperii.

— Acum te recunosc, zise. Lumina de afară era prea tare. Ies foarte rar şi nu mai sunt deprins. Aici n-am lumina zilei, numai gaz. Şi gaz se dă foarte puţin, aşa că adeseori stau mai mult pe întuneric. Instalaţia electrică e stricată.

Graeber îl privi. Nu l-ar fi recunoscut; atât de mult îmbătrânise. Apoi îşi roti ochii şi i se păru că pătrunsese într-altă lume. Dar nu numai din pricina liniştii şi a neobişnuitei încăperi luminate cu gaz, care părea o catacombă pentru unul ce venea din soarele orbitor al nămiezii; mai era şi altceva. Erau rândurile de cărţi cafenii şi aurii de pe pereţi, era pupitrul pentru lectură, erau gravurile, şi era bătrânul însuşi, cu păru-i colilie şi cu faţa brăzdată, ca de ceară, de parcă ar fi stat în puşcărie ani de zile.

Pohlmann observă privirea lui Graeber.

— Am avut noroc, zise el. Mi-au rămas aproape toate cărţile.

Graeber se întoarse:

— N-am mai văzut de mult cărţi. Iar în ultimii ani n-am citit decât foarte puţine.

— Nici nu se putea. Cărţile sunt prea grele ca să le duci în raniţă.

— Erau şi prea grele ca să le duc în cap. Nu se potriveau cu faptele pe care le trăiam. Iar cărţile care s-ar fi potrivit nu ne prea plăcea să le citim.

Pohlmann îşi îndreptă privirea spre molcoma lumină verde a lămpii:

— Şi de ce-ai venit la mine, Graeber?

— Fresenburg mi-a spus să trec pe la dumneavoastră.

— Îl cunoşti bine?

— A fost singurul om de pe front în care am avut deplină încredere. M-a sfătuit să vin aici şi să vorbesc cu dumneavoastră. Ca să-mi spuneţi adevărul.

— Adevărul? Despre ce?

Graeber se uită la bătrânul profesor. Fusese elev în clasa lui, dar parcă trecuse o veşnicie de atunci; şi totuşi, în răstimpul unei bătăi de inimă, avu senzaţia că e din nou şcolar şi că trebuie să răspundă la întrebări despre viaţa lui — şi că întreaga-i soartă avea să se decidă acum, în încăperea aceasta mică, înconjurată de dărâmături, cu noianul ei de cărţi şi cu profesorul destituit, reapărut din zilele tinereţii sale. Toate întruchipau ceea ce fusese cândva aievea — bunătate, toleranţă şi ştiinţă — iar mormanul de moloz din faţa ferestrei arăta ce făcuse prezentul din ele.

— Aş vrea să ştiu în ce măsură am contribuit şi eu la crimele din ultimii zece ani, zise Graeber. Şi aş vrea să ştiu ce trebuie să fac.

Pohlmann holbă ochii la el. Apoi se ridică şi străbătu odaia. Luă o carte dintr-un raft, o deschise şi o vârî la loc fără să-şi arunce privirea în ea. După aceea se întoarse spre Greaber:

— Îţi dai seama ce mă întrebi?

— Da.

— În ziua de azi se taie capul pentru mai puţin decât atât.

— Pe front se omoară oameni pentru absolut nimic, ripostă Graeber.

Pohlmann reveni şi se aşeză lângă el:

— Vorbind adineauri de crime, te-ai referit la război?

— M-am referit la tot ce-a dus la el: minciuna, asuprirea, nedreptatea, violenţa. Şi m-am referit şi la război. La război, şi la felul cum îl purtăm — cu lagăre de sclavi, lagăre de concentrare şi masacre de civili.

Pohlmann tăcea.

— Am avut prilejul să văd câte ceva din toate astea, urmă Graeber. Şi am auzit multe. Mai ştiu şi că războiul e pierdut. Şi ştiu de asemenea că dacă luptăm mai departe este pentru ca guvernul, pentru ca naziştii şi toţi cei ce au provocat toate acestea să mai stea câtva timp la putere, ca să poată pricinui şi mai mult rău.

Pohlmann îşi pironi din nou ochii asupra lui Graeber.

— Ştii toate astea? îl întrebă.

— Ştiu acum. N-am ştiut totdeauna.

— Şi trebuie să te întorci pe front?

— Da.

— Asta-i îngrozitor.

— E şi mai îngrozitor să te întorci pe front ştiind toate astea şi să devii astfel complice. Voi deveni oare şi eu?

Pohlmann tăcu.

— Ce vrei să spui? întrebă după o pauză, în şoaptă.

— Ştiţi foarte bine ce vreau să spun. Aţi fost profesorul nostru de religie. În ce măsură devin complice dacă ştiu nu numai că războiul e pierdut, dar şi că trebuie să-l pierdem, pentru ca sclavia şi măcelul, lagărele de concentrare, SS-ul şi Siguranţa, exterminarea în masă şi barbaria să înceteze — aşadar dacă ştiu ceea ce ştiu, iar peste două săptămâni trebuie să plec din nou pe front, ca să lupt tocmai pentru asta?

Faţa lui Pohlmann deveni deodată cenuşie şi ştearsă. Numai ochii mai aveau culoare — un albastru ciudat, limpede. Îi aminteau lui Graeber de nişte ochi văzuţi cândva în altă parte, dar nu mai ţinea minte unde.

— Trebuie să te întorci pe front? întrebă Pohlmann după un răstimp.

— Aş putea să mă sustrag. Dar atunci voi fi spânzurat sau împuşcat.

Graeber aşteptă.

— Martirii creştinătăţii nu s-au supus constrângerii, rosti Pohlmann moale şi tărăgănat.

— Noi nu suntem martiri. Iar eu vreau să ştiu: unde începe complicitatea? replică Graeber. Vreau să ştiu: când devine crimă ceea ce se cheamă altfel eroism? Atunci când nu mai credem în substratul eroismului — sau în finalitatea lui? Unde e hotarul?

Pohlmann îl aţinti cu o căutătură chinuită:

— Cum aş putea să-ţi spun? E prea mare răspunderea. Nu pot decide pentru dumneata.

— Trebuie să decidă fiecare pentru sine?

— Cred că da. Altfel nu se poate.

Graeber tăcu. „Ce rost are să mai întreb? îşi zise. M-am apucat deodată să fac pe judecătorul, în loc să mă comport ca un acuzat. De ce-l torturez pe bătrânul acesta şi-l trag la răspundere pentru ceea ce m-a învăţat pe vremuri, ca şi pentru ceea ce am învăţat mai târziu fără el? Mai am oare nevoie de vreun răspuns? Nu mi l-am dat oare adineauri singur?"

Se uită la Pohlmann. Şi îl vedea în imaginaţie mocnind zi după zi în încăperea aceasta, pe întuneric sau la lumina lămpii de gaz, ca într-o catacombă din vechea Romă, dat afară de la şcoală, aşteptând ceas de ceas să fie arestat şi căutând cu deznădejde alinare în cărţile sale.

— Aveţi dreptate, zise Graeber. Dacă întrebi pe altcineva, înseamnă că încerci, şi în felul acesta, să eviţi o hotărâre. La drept vorbind, nici nu m-am aşteptat să-mi daţi un răspuns precis, întrebarea mi-am pus-o de fapt mie. Dar uneori şi pentru asta e nevoie să întrebi pe altcineva.

Pohlmann clătină din cap:

— Ai tot dreptul să întrebi. Complicitate! izbucni deodată. Ce ştii dumneata despre asta? Erai tânăr şi ai fost otrăvit cu minciuni înainte de a putea să judeci. Noi însă — am văzut şi am tolerat! Ce-a fost? Comoditate sufletească? Indiferenţă? Prostie? Egoism? Desperare? Dar cum de-a putut degenera într-o asemenea pecingine? Crezi că nu mă gândesc în fiecare zi la lucrul ăsta?

Graeber îşi dădu seama, în clipa aceea, de cine îi amintiseră ochii lui Pohlmann. Erau ochii rusului în care trăsese. Se ridică.

— Trebuie să plec, spuse. Mulţumesc că m-aţi lăsat să intru şi că aţi stat de vorbă cu mine.

Îşi luă boneta. Pohlmann se trezi.

— Pleci, Graeber? Ce-ai de gând să faci?

— Nu ştiu încă. Mai am două săptămâni ca să mă gândesc. Şi asta-i foarte mult când eşti deprins să trăieşti de la un minut la altul.

— Mai vino pe-aici. Vino înainte de a pleca pe front. Promiţi?

— Promit.

— Nu vin mulţi la mine, murmură Pohlmann.

Graeber zări, între cărţile din apropierea ferestrei astupate de dărâmături, o mică fotografie. Înfăţişa pe un tânăr de vârsta lui, în uniformă. Îşi aminti că Pohlmann avusese un fiu. „Dar în vremuri ca acestea, îşi zise, e mai bine să nu întrebi de asemenea lucruri".

— Dacă-i scrii lui Fresenburg, transmite-i salutări din partea mea, spuse Pohlmann.

— Negreşit. Cu el aţi vorbit aşa cum aţi vorbit acum cu mine, nu?

— Da.

— Bine ar fi fost dacă pe vremuri aţi fi vorbit şi cu mine la fel.

— Crezi că datorită acestui lucru, viaţa lui Fresenburg a devenit mai uşoară?

— Nu, răspunse Graeber. Mai grea.

Pohlmann dădu din cap:

— Nu ţi-am putut spune nimic. Dar nici n-am vrut să-ţi dau unul din numeroasele răspunsuri care nu sunt decât subterfugii. Există destule. Şi toate sunt categorice şi convingătqare, şi toate sunt ocolişuri.

— Chiar şi cele date de biserică?

Pohlmann se codi un moment.

— Chiar şi cele date de biserică, spuse apoi. Dar biserica are noroc. Acolo poruncilor „Iubeşte pe aproapele tău" şi „Să nu ucizi" li se opune adagiul: „Daţi Cezarului cele ce sunt ale Cezarului şi lui Dumnezeu cele ce sunt ale lui Dumnezeu". Din astea se pot înfiripa multe.

Graeber zâmbi. Recunoscuse ceva din sarcasmul de odinioară al lui Pohlmann. Bătrânul profesor observă surâsul.

— Zâmbeşti? zise el. Şi eşti atât de liniştit? De ce nu ţipi?

— Ţip, răspunse Graeber. Numai că dumneavoastră nu auziţi.

Uşa se închise în urma lui. Lumina de afară îi împunse ochii cu sulițe orbitoare. Molozul alb scăpără. Graeber străbătu piaţa la pas. Era într-o stare sufletească aidoma aceleia a unuia care, după un proces lung şi nesigur, a aflat sentinţa, dar acum aproape că nu-i mai pasă dacă e achitat ori nu. Totul se sfârşise. Dorise mult, ţinuse să se gândească la asta în timpul permisiei, şi iată că aflase: era deznădejdea — şi Graeber n-o mai ocoli.

Câtva timp zăbovi pe o bancă, rămasă întreagă lângă craterul unei bombe. Era cu desăvârşire vlăguit şi cu sufletul gol şi n-ar fi putut spune dacă e îndurerat ori nu. Dorea doar să nu se mai gândească la nimic. Nu mai avea la ce. Îşi răsturnă capul pe spate, închise ochii şi simţi soarele arzându-i faţa. Asta era tot ce simţea. Şedea nemişcat, răsufla liniştit şi simţea doar impersonala, mângîietoarea căldură, care nu cunoaşte nici dreptate, nici nedreptate.

După un răstimp deschise ochii. Concretă şi foarte pregnantă, piaţa se aşternea în faţa lui. Văzu un tei mare în dreptul unei case prăbuşite. Era neatins şi-şi înălţa din pământ trunchiul şi coroana de crengi, ca o mână uriaşă, larg deschisă, care, acoperită de un pospai verde, se întinde spre lumină şi spre norii strălucitori. Cerul dindărătul norilor era foarte albastru. Toate luceau şi scânteiau ca după ploaie, aveau relief şi vigoare, erau pline de viaţă, erau viaţa însăşi, întreagă şi puternică, firească, fără probleme, fără tristeţe şi fără deznădejde. Graeber simţi acest lucru ca un om care se trezeşte dintr-un coşmar. Certitudinea îl izbi din plin, făcând să se topească totul; era ca un răspuns fără cuvinte, dincolo de orice întrebare, dincolo de orice gândire, un răspuns pe care-l cunoştea din toate nopţile şi zilele când moartea trecuse pe lângă el gata-gata să-l atingă, şi când din crispare, amorţeală şi pieire viaţa năvălise din nou brusc în el, fierbinte, numai instinct, salvatoare, stingând orice gândire cu puhoiul ei.

Graeber se ridică de pe bancă. Trecu pe lângă tei, păşind printre ruine şi peste case. Simţi deodată că aşteaptă ceva. Totul din el aştepta. Aştepta să vină seara, ca şi când ar fi fost vorba de un armistiţiu.

Capitolul 14

— Avem azi un excelent şnițel vienez, zise chelnerul cu cap de marabu.

— Bine, răspunse Graeber. îl luăm. Şi tot ce ne mai recomanzi pe lângă el. Ne lăsăm pe de-a-ntregul în seama dumitale.

— Acelaşi vin?

— Acelaşi sau altul, cum vrei. Lăsăm şi asta la alegerea dumitale.

Chelnerul se îndepărtă măgulit, călcând apăsat. Graeber se rezemă de spătarul scaunului şi se uită la Elisabeth. Avea sentimentul că plecase dintr-un sector al frontului, pustiit de bombardamente, şi ajunsese la un liman al păcii reînviate. După-amiaza era departe. Nu mai rămăsese din ea decât reflexul clipei când viaţa se aflase deodată foarte aproape de el, părând a irupe din ruine şi din pietrele caldarîmului, cu copaci ce întindeau braţe verzi, vrând parcă să se agate de lumină. „Două săptămâni, îşi spuse, încă două săptămâni de viaţă. Ar trebui să mă agăţ de ea, la fel ca teiul de lumină".

Chelnerul se întoarse.

— Ce-aţi spune de un Kahlenberg de Johannisberg? întrebă el. Mai avem câteva sticle — şampania e sifon în comparaţie cu vinul acesta . Sau...

— Nu, Kahlenbergul, zise Graeber.

— Prea bine, domnule, sunteţi cunoscător. E un vin care se potriveşte de minune cu şnițelul. Vă aduc şi o salată verde, proaspătă de tot. Îi va scoate şi mai bine în evidenţă buchetul. E un vin ca apa de izvor.

„Ospăţul morţii, îşi spuse Graeber. Încă două săptămâni de ospeţe înaintea execuţiei!" Şi şi-o spunea fără amărăciune. Până atunci nu se gândise la ce va fi după ce permisia se va termina. I se păruse nesfârşit de lungă; prea multe se întâmplaseră şi prea multe mai erau înaintea lui. Acum însă, după ce citise comunicatul de pe front şi vorbise cu Pohlmann, începu să simtă cât de scurtă era permisia.

Elisabeth urmări cu privirea pe chelnerul-marabu.

— Lăudat fie prietenul tău Reuter! glăsui ea. Am devenit, graţie lui, cunoscători!

— Nu, Elisabeth, nu suntem cunoscători. Suntem ceva mai mult. Suntem aventurieri. Aventurieri ai păcii. Războiul răstoarnă totul. Ceea ce odinioară era simbol de siguranţă îndestulată şi de burghezism stătut, a devenit azi o mare aventură.

Elisabeth râse:

— Noi îi dăm această înfăţişare.

— Aşa sunt vremurile. Şi, fără îndoială, că de un singur lucru n-avem să ne plângem — de plictiseală şi de monotonie.

Graeber o învălui într-o privire lungă. Elisabeth şedea în faţa lui, pe canapea, într-o rochie lipită de corp. Părul îi era ascuns sub o beretă minusculă; părea aproape un băieţandru.

— Monotonie, repetă ea. N-a fost vorba că vii azi îmbrăcat civil?

— N-am putut. N-am avut unde să mă schimb.

Graeber ar fi vrut s-o facă la Alfons, dar după convorbirea din după-amiaza aceea nu s-a mai putut duce la el.

— Poţi să te îmbraci la mine, zise Elisabeth.

— La tine? Şi ce faci cu doamna Lieser?

— La dracu cu doamna Lieser! Am stat şi m-am gândit.

— La dracu cu o mulţime de lucruri, întări Graeber. Am stat şi eu şi m-am gândit.

Chelnerul aduse vinul şi destupă sticla, dar nu turnă în pahare. Rămase cu capul puţin aplecat într-o parte, ascultând ceva.

— Iar! zise el. Îmi pare foarte rău, domnule.

N-a trebuit să le mai explice ce voise să spună. Chiar în clipa următoare, urletul sirenelor acoperi convorbirile din salon.

Paharul Elisabethei zăngăni uşor.

— Unde e adăpostul cel mai apropiat? îl întrebă Graeber pe marabu.

— Avem unul chiar dedesubt.

— Nu e numai pentru clienţii hotelului?

— Şi dumneavoastră sunteţi client, domnule. Adăpostul e foarte bun. Mai bun decât multe din oraş. Avem ofiţeri superiori în clădire.

— Bine. Şi ce se întâmplă cu şniţelele?

— Nu sunt încă pe foc. Le voi pune deoparte. Jos nu vi le pot servi, înţelegeţi de ce.

— Evident.

Graeber luă sticla din mâna chelnerului şi umplu două pahare. Pe unul îl întinse Elisabethei:

— Bea asta. Totul, până la fund.

Elisabeth clătină din cap:

— Nu trebuie să coborâm?

— Mai avem încă foarte mult timp. E abia întâia alarmă. Poate să nu se întâmple nimic, ca ultima dată. Goleşte paharul, Elisabeth. Te va ajuta să treci peste primele clipe de spaimă.

— Cred că domnul are dreptate, zise chelnerul-marabu. E păcat să dai pe gât un vin atât de ales — dar acum e caz de forţă majoră.

Era palid şi se vedea că face un efort ca să zâmbească.

— De, domnule, îi spuse lui Graeber. Pe vremuri înălţam ochii la cer ca să ne închinăm. Acum ni-i înălţăm ca să blestemăm. Aici am ajuns.

Graeber se uită la Elisabeth:

— Poţi să bei. Avem destul timp. Putem goli sticla întreagă.

Elisabeth ridică paharul şi-l bău, sorbitură cu sorbitură. În gestul ei era ceva din expresia unei hotărâri şi totodată a unei delectări nestăvilite. Apoi puse paharul pe masă şi zâmbi.

— La dracu şi cu panica! zise ea. Trebuie să mă dezobişnuiesc de ea. Uite cum tremur.

— Nu tremuri tu. Tremură viaţa din tine. Asta n-are nimic de-a face cu curajul. Curaj poţi avea numai atunci când ai putinţa să te împotriveşti. Tot restul e deşertăciune. Viaţa noastră e mai rezonabilă decât noi.

— Bine. Mai dă-mi să beau.

— Soţia mea, şopti deodată chelnerul-marabu. Băiatul nostru e bolnav. Tuberculoză. Are unsprezece ani. Beciul nu e bun. Soţiei mele îi e greu să care băiatul jos. E plăpândă: cincizeci şi trei de kilograme. Südstrasse, numărul 29. Nu pot s-o ajut. Trebuie să stau aici.

Graeber luă un pahar de pe masa de alături, îl umplu şi-l întinse chelnerului:

— Ia, te rog. Bea şi dumneata un pahar. În armată avem o veche zicală: „Dacă nu poţi face nimic, caută măcar să nu-ţi pierzi firea". Îţi foloseşte?

— E uşor de zis!

— Ai dreptate. Nici unul din noi nu s-a născut statuie. Bea.

— N-am voie în timpul serviciului...

— E caz de forţă majoră. Chiar dumneata ai spus-o.

— Prea bine.

Chelnerul se uită în jur şi luă paharul.

— Pot să-mi permit să beau pentru avansarea dumneavoastră?

— Pentru... ce?

— Pentru avansarea dumneavoastră la gradul de subofiţer.

— Mulţumesc. Ai ochi foarte pătrunzători.

Chelnerul puse paharul jos:

— Nu pot să beau dintr-o singură înghiţitură, domnule. Mai cu seamă un vin atât de ales. Nici chiar în caz de forţă majoră.

— Asta te onorează. Ia paharul cu dumneata.

— Mulţumesc, domnule.

Graeber umplu din nou paharul Elisabethei şi pe al său:

— Nu fac asta pentru a demonstra că avem sânge rece, zise el. O fac, pentru că la un atac aerian, e bine să bei tot ce ai. Nu poţi să ştii dacă după aceea o să mai găseşti sticla.

Elisabeth se uită la uniforma lui.

— Nu rişti să te prindă, dacă jos sunt numai ofiţeri?

— Nu, Elisabeth.

— De ce nu?

— Pentru că mi-e totuna.

— Şi nu te prinde când ţi-e totuna?

— Mai greu. Frica e aceea care atrage atenţia. Şi acum vino: peste primul şoc am trecut.

O parte din pivniţa de vinuri era betonată, întărită cu grinzi de oţel şi amenajată ca adăpost antiaerian. De jur împrejur se aflau scaune, fotolii, mese şi canapele, pe jos erau aşternute nişte covoare uzate, iar pereţii fuseseră proaspăt spoiţi. Într-un loc se găsea un aparat de radio, iar pe o servantă se înşiruiau pahare şi sticle. Era un adăpost de lux.

Elisabeth şi Graeber găsiră loc lângă zid, unde o uşă de şipci despărţea încăperea de pivniţa propriu-zisă de vinuri. O mulţime de consumatori îi urmară. O femeie foarte frumoasă, într-o toaletă albă de seară, se afla printre ei. Avea spatele gol, iar braţul stâng îi scânteia de brăţări. O blondă gălăgioasă, cu gura ca un bot de crap, venea după ea, apoi câţiva bărbaţi, două-trei femei mai în vârstă şi un grup de ofiţeri. În urma lor apăru un chelner însoţit de un picolo. Începură să destupe sticle.

— Puteam să aducem vinul cu noi, zise Graeber.

Elisabeth clătină din cap.

— Ai dreptate, încuviinţă Graeber. E o jalnică farsă de eroism.

— Nu trebuie să faci aşa ceva, zise ea. Poartă ghinion.

„Are dreptate, îşi zise Graeber, uitându-se cu arţag la chelnerul care circula cu tava. Aşa ceva nu e o dovadă de curaj, ci frivolitate. Primejdia e un lucru prea serios pentru a îngădui asemenea uşurinţe. Cât de serios şi cât de adânc — asta nu se ştie decât după foarte mulţi morţi".

— A doua alarmă! pronunţă cineva de lângă el. Vin.

Graeber îşi lipi scaunul de al Elisabethei.

— Mi-e frică, zise ea. În ciuda vinului bun şi a tuturor hotărârilor luate.

— Şi mie.

Graeber îşi petrecu un braţ pe după umerii ei şi simţi cât era de încordată. Un val de duioşie îl năpădi deodată. Elisabeth era ca un animal ce adulmecă primejdia şi se chirceşte; n-avea nimic forţat în atitudinea ei şi nici nu voia să aibă; curajul era arma ei de apărare; viaţa se încorda în ea la urletul sirenelor, care acum însemna moarte, şi ea nu încerca să ascundă nimic din ce simţea.

Graeber observă că însoţitorul blondei îl privea ţintă. Era un locotenent-major subţirel, cu o bărbie foarte mică. Blonda râse, stârnind admiraţia celor de la masa vecină.

Un tremur uşor înfiora adăpostul. Apoi se auzi bufnitura înăbuşită a unei explozii. Convorbirile amuţiră brusc; reîncepură însă imediat, mai gălăgios şi mai ostentativ. Alte trei explozii se succedară repede una după alta, tot mai aproape.

O strânse la piept pe Elisabeth cu mai multă putere.

— Lovituri! strigă speriat un picolo scăpând tava din mână şi agăţându-se de coloanele de lemn, în spirală, ale bufetului.

— Nu vă alarmaţi! strigă un glas tăios. E foarte departe de aici.

Deodată se auziră trosnete şi şiroit de moloz în ziduri. Lumina începu să pâlpâie ca la un film prost proiectat. Un tunet trăsni încăperea. Întunericul şi lumina se fugăreau într-un joc bezmetic, iar grupurile de la mese, în zvîcnetele scăpărărilor, păreau desprinse dintr-o secvenţă cinematografică, descompusă de un încetinitor nemaipomenit de lent. În primele clipe, femeia cu spatele gol rămăsese pe scaun; la a doua bubuitură sări în picioare, la a treia se repezi în umbra cea mai apropiată; aici se aflau oameni care o prinseră, şi ea ţipă, şi lumina se stinse definitiv, şi într-un huiet cu o sută de ecouri gravitaţia pământului pieri, şi adăpostul păru suspendat.

— E numai o pană de lumină, Elisabeth! strigă Graeber. S-a stins. Atât. Din pricina suflului. S-a defectat probabil instalaţia electrică. Hotelul n-a fost lovit.

Elisabeth se lipi mai tare de el.

— Lumânări! Chibrituri! răcni cineva. Trebuie să fie pe undeva lumânări! Ei, drăcie, unde sunt lumânările? Sau lanterne!

Câteva chibrituri scăpărară. Păreau nişte licurici minusculi în vuietul imensei încăperi şi luminau chipuri şi mâini, ca şi cum trupurile ar fi fost spulberate de violenţa bubuiturilor şi numai mâinile şi feţele ar mai fi plutit stinghere prin aer.

— Ce naiba, ăştia n-au nici un mijloc de iluminat pentru astfel de cazuri? Unde e chelnerul?

Rotocoalele de lumină alergau în sus şi în jos şi alunecau pe pereţi încoace şi încolo. O clipă răsări spatele decoltat al femeii în toaletă de seară, o scânteiere de bijuterii şi o gură deschisă, întunecată — toate păreau să fâlfâie într-o pală de vânt negru, iar glasurile erau ca chiţăitul unor şoareci de câmp peste huruitul adânc din genuni căscate — după care se auzi un urlet amplificându-se năprasnic şi exasperant, ca şi când o uriaşă planetă de oţel s-ar fi năruit drept peste adăpost. Totul se clătină. Rotocoalele de lumină se rostogoliră şi se stinseră.

Adăpostul nu mai era suspendat; în groaznica bubuitură, totul păru că se face ţăndări şi zboară în sus.

Graeber avu senzația că e repezit cu capul de tavan, O cuprinse pe Elisabeth cu amândouă brațele. I se părea că i-o smulge cineva. Se aruncă asupră-i, peste ea, o trânti la pământ, trase un fotoliu deasupra capului ei şi aşteptă să se surpe tavanul, În jur, totul se năruia, scârțâia, se sfâşia, vâjâia, trosnea, de parcă o labă apocaliptică ar fi izbit pivnița şi ar fi zvârlit-o într-un vid care smucea plămânii şi stomacurile din trupuri şi sleia sângele în vine. S-ar fi zis că n-ar mai fi putut să urmeze decât trăsnetul ultimei întunecări si sufocarea. Dar nu urmă. În schimb se făcu deodată lumină, o vâlvoare iute, învârtejită, ca şi când o trâmbă de foc ar fi țâşnit din pământ, o torță albă, o femeie care țipa:

— Ard! Ard! Ajutor! Ajutor!

Sărea în sus şi lovea cu brațele în jur, şi brațele-i împroşcau scântei, bijuterii scăpărau, fața înnebunită de groază era violent iluminată — apoi se năpustiră asupră-i glasuri şi tunici. Cineva o doborî la pământ. Ea se zvârcolea şi răcnea — răcnea acoperind sirenele, şi antiaeriana, şi prăpădul, țiuitor, neomenește, apoi cavernos, sacadat, sub vestoane şi fețe de masă şi perne, în pivnița din nou întunecată, ca dintr-un mormânt.

Graeber ținea capul Elisabethei în palme, sub el, lipit de trupul său, astupându-i urechile cu brațul, până când flăcările şi țipetele se stinseră, preschimbându-se în scâncete, în beznă şi în miros de carne, de păr şi de veşminte arse.

— Un doctor! Aduceți un doctor! Unde e un doctor?

— Ce?

— Trebuie dusă la spital! La dracu, nu se vede nimic! Trebuie s-o scoatem de-aici!

— Acum? făcu cineva. Unde?

Toți amuțiră. Trăgeau cu urechea. Afară mugeau tunurile. Dar exploziile încetaseră. Numai tunurile mai bubuiau.

— Au plecat! S-a terminat!

— Rămâi aşa, îi şopti Graeber la ureche Elisabethei. Nu te mişca. S-a sfârşit. Dar rămâi pe jos. Aici n-ai să păteşti nimic... Nu te mişca.

— Trebuie să mai aşteptăm. S-ar putea să vină încă un val, rosti tărăgănat un glas profesoral. Afară nu-i încă sigur. Schijele!

Un cerc de lumină căzu pe uşă. Era de la o lanternă electrică. Femeia de pe podea începu iarăşi să țipe:

— Nu! Nu! Stingeți-o! Stingeți flacăra!

— Nu e flacără. E o lampă de buzunar.

Cercul pirpiriu de lumină tremura în întuneric. Era o lanternă foarte mică.

— Aici, aici! Veniți aici! Cine e? Cine-i cu lanterna?

Cercul se roti iute, alunecă pe tavan şi înapoi, şi lumină un plastron scrobit, un rever de frac, un papion negru şi o față tulburată.

— Eu sunt. Chelnerul-şef Fritz. Restaurantul a fost distrus. Nu mai putem servi. V-aş ruga... Notele de plată...

— Ce, cum?

Fritz ținea mai departe lumina lanternei îndreptată asupra sa.

— Raidul s-a sfârşit. Am adus lanterna şi notele de plată...

— Ce face? Nemaipomenit!

— Domnule, ripostă Fritz, neputincios, către cineva din beznă, chelnerul-şef răspunde din buzunarul lui față de direcția restaurantului.

— Nemaipomenit! se răsti iarăşi omul din întuneric. Ne crezi cumva escroci? Şi fă bine de nu mai lumina mutra dumitale tâmpită când spui asemenea lucruri! Ia poftește aici! Trap! E cineva rănit.

Fritz pieri din nou în întuneric. Cercul de lumină alunecă pe pereți, peste o şuviță din părul Elisabethei, de-a lungul pardoselii, până la un maldăr de uniforme, şi se opri.

— Doamne sfinte! exclamă omul de adineauri, răsărind din beznă, fără tunică, în lumina firavă.

Se trase îndărăt. Numai mâinile îi mai erau luminate. Rotocolul de lumină pâlpâi peste ele. Chelnerul-şef tremura probabil şi el. Tunicile fură date la o parte.

— Doamne sfinte! exclamă omul din nou.

— Nu te uita acolo! spuse Graeber. Lucruri de astea se întâmplă. Se pot întâmpla oriunde. N-are nici o legătură cu bombardamentul. Dar n-ar trebui să mai rămâi în oraş. Am să te duc într-un sat unde nu sunt bombardamente. Ştiu unul. Haste. Cunosc pe cineva acolo. Sunt sigur c-are să te primească. Şi o să stăm acolo. O să fii în siguranță.

— O brancardă! strigă omul îngenuncheat. N-aveți brancarde la hotel?

— Ba cred că da, domnule... domnule...

Chelnerul Fritz nu-i ştia gradul. Tunica se afla în grămadă, împreună cu celelalte, pe pardoseală, lângă femeie. Iar „domnul" era acum doar un bărbat cu bretele, cu sabia încinsă pe dedesubt şi cu un glas poruncitor.

— Vă cer iertare pentru notele de consumație, vorbi Fritz. N-am ştiut că-i cineva rănit.

— Şterge-o! Adu o brancardă! Sau — stai puțin. Vin cu dumneata. Cum e afară? Se poate trece?

— Da.

Omul se ridică, îmbrăcă tunica şi deveni deodată maior. Raza de lumină dispăru — şi era ca şi cum, o dată cu ea, ar fi dispărut şi o rază de speranță. Se auzeau scâncetele femeii.

— Wanda! rosti glasul tulburat al unui bărbat. Wanda, ce facem? Wanda!

— Putem ieşi, spuse cineva.

— Nu s-a dat încă semnalul de încetare, ripostă glasul profesoral.

— Ia mai dă-l dracului de semnal! Unde-i lumina? Lumina!

— E nevoie de un medic... Morfină...

— Wanda, îngăimă glasul tulburat. Ce-o să-i spunem lui Eberhard? Ce-o să...

— Nu, nu — nu faceţi lumină! strigă femeia. Nu vreau lumină!

Încăperea se lumină. De data asta era o lampă de gaz. O ţinea maiorul. În urma lui, doi chelneri în frac aduceau brancarda.

— Telefonul e deranjat, scandă maiorul. Firele rupte. Aici cu brancarda!

Puse lampa pe jos.

— Wanda! gemu din nou bărbatul. Wanda!

— La o parte! strigă maiorul. După aceea.

Îngenunche lângă femeie şi apoi se ridică imediat.

— Aşa. S-a făcut. O să adormiţi numaidecât, doamnă. Aveam o fiolă, pentru orice eventualitate. Binişor! Ridicaţi-o încet pe targă. O să stăm afară, până ce-o trece o ambulanţă. De cum vedem una...

— Prea bine, domnule maior! glăsui servil chelnerul-şef Fritz.

Brancarda ieşi clătinându-se. Capul fără păr, înnegrit de foc, se bălăbănea încoace şi încolo. Corpul era acoperit cu o faţă de masă.

— A murit? întrebă Elisabeth.

— Nu, răspunse Graeber. O să scape. Părul o să-i crească la loc.

— Dar faţa?

— Poate să vadă. Ochii nu-i sunt atinşi. Totul se va vindeca. Am văzut mulţi oameni arşi. Cazul de azi nu e prea grav.

— Cum s-a întâmplat?

— I-a luat foc rochia. S-a apropiat prea mult de chibrituri. Asta a fost tot. Adăpostul e bun: a rezistat la o lovitură în plin.

Graeber ridică fotoliul, pe care-l pusese peste Elisabeth. Călcă pe cioburi de sticle şi văzu că uşa de scânduri, care ducea în pivniţa de vinuri, fusese smulsă. Câteva rafturi spânzurau strâmb; mai multe sticle se spărseseră şi zăceau împrăştiate, iar vinul curgea pe jos ca o gârlă neagră de ulei.

— Un moment, spuse Graeber către Elisabeth, luându-şi mantaua. Mă întorc îndată.

Intră în pivniţa de vinuri şi reveni după câteva clipe.

— Aşa, zise. Acum putem pleca.

Afară se afla brancarda cu femeia. Doi chelneri fluierau printre degete, ca să oprească o maşină.

— Ce-o să spună Eberhard? repetă însoţitorul cu glasul tulburat. Doamne sfinte, ce ghinion afurisit! Cum naiba să-i explicăm?

„Eberhard e probabil soţul", îşi zise Graeber şi, adresându-se unuia dintre chelnerii care fluierau, întrebă:

— Unde-i chelnerul din salonul în care se servesc numai vinuri?

— Care dintre ei? Otto sau Karl?

— Unul mărunţel, bătrâior, care seamănă cu un bărzoi.

— Otto, răspunse chelnerul, îndreptându-şi privirea asupra lui Graeber. E mort. Salonul de vinuri s-a prăbuşit. Lui Otto i-a picat candelabrul în cap. E mort, domnule.

Graeber tăcu un moment.

— Aveam să-i dau nişte bani, zise apoi. Pentru o sticlă de vin.

Chelnerul îşi trecu mâna peste frunte:

— Puteţi să mi-i daţi mie. Ce vin aţi avut?

O sticlă de Kahlenberg de Johannisberg.

— Superior?

— Nu.

Chelnerul scoase o listă din buzunar, îşi aprinse lanterna şi i-o arătă lui Graeber.

Graeber achită. Chelnerul vârî banii în buzunar. Graeber era convins că nu-i va da nimănui.

— Vino, spuse Elisabethei.

Se strecurară printre dărâmături. Oraşul ardea în partea dinspre miazăzi. Cerul era sur şi purpuriu, iar vântul mâna caiere de fum.

— Trebuie să vedem întâi dacă locuinţa ta mai există, Elisabeth.

Elisabeth clătină din cap:

— Pentru asta mai e timp. Să stăm deocamdată undeva la aer.

Ajunseră în piaţa unde se afla adăpostul antiaerian în care fuseseră în prima seară. Intrarea era învăluită în aburi leşietici, ca o poartă de infern. Se aşezară pe o bancă în scuar.

— Ţi-e foame? întrebă Graeber. N-ai mâncat nimic.

— Nu-i nimic. Tot n-aş putea să mănânc acum.

Graeber îşi descheie mantaua. Se auzi un clinchet, şi din buzunare apărură două sticle.

— Nu ştiu ce-am dibuit. Dar sticla asta pare a fi de coniac.

Elisabeth căscă ochii la el:

— De unde le ai?

— Din pivnița de vinuri. Uşa era deschisă. Zeci de sticle s-au spart. Să zicem că s-ar fi spart şi astea.

— Şi aşa, la repezeală, ai pus mâna pe ele?

— Bineînțeles. Un soldat care vede o pivniță de vinuri cu uşile deschise şi trece mai departe, nu poate fi decât grav bolnav. Eu, unul, am fost educat să gândesc şi să acționez practic. Cele zece porunci nu sunt făcute pentru militari.

— Asta, nici vorbă! întări Elisabeth uitându-se la el. Şi multe altele, fără doar şi poate, la fel. Ce ştim noi despre voi, ostaşii!

— Ştii de pe acum prea multe.

— Ce se ştie, în general, despre voi? repetă ea. Aici nu sunteți cei adevărați. Sunteți ceea ce face din voi locul de unde veniți. Dar cine ştie ceva despre ce e acolo?

Graeber scoase din celălalt buzunar al mantalei alte două sticle.

— Asta-i una care poate fi destupată fără tirbuşon. E şampanie, zise el, răsucind sârma. Sper că n-ai scrupule morale s-o bei.

— Nu. Nu mai am.

— N-o bem ca să sărbătorim ceva. Aşa că n-o să ne aducă ghinion. O bem pentru că ne e sete şi pentru că nu avem altceva. Şi, dacă vrei, şi pentru că mai suntem în viață.

Elisabeth zâmbi:

— Nu mai e nevoie să-mi explici. Sunt lămurită. Explică-mi însă altceva. De ce-ai plătit sticla de vin de la restaurant, dacă pe astea patru le-ai luat cu japca?

— E o mare deosebire. N-aş putea niciodată să plec de la un restaurant fără să achit consumația.

Graeber răsuci cu grijă dopul din sticla de şampanie. Dar nu-l lăsă să pocnească.

— Va trebui să bem din sticlă, Elisabeth. O să te învăț şi asta.

Se făcu linişte. Amurgul stacojiu se întindea din ce în ce mai departe, în această lumină ciudată totul părea ireal.

— Ia te uită la pomul de colo, zise deodată Elisabeth. A înflorit.

Graeber privi într-acolo. O bombă smulsese copacul aproape cu desăvârşire din pământ. O parte din rădăcină atârna slobodă în văzduh, trunchiul era sfârticat, şi câteva crăci se frânseseră, dar pomul era într-adevăr îmbrăcat în flori albe cu reflexe trandafirii.

— Casa de alături a fost mistuită de incendiu, zise Graeber. Poate că datorită căldurii au dat mugurii. Pomul ăsta era cel mai departe de casă şi totuşi a fost cel mai lovit.

Elisabeth se ridică şi porni într-acolo. Banca pe care stătuseră se afla în umbră, şi Elisabeth ieşi în răsfrângerea fluturătoare a incendiilor, întocmai ca o dansatoare în lumina de reflector a unei scene. Şi reverberația o împresură ca un vânt purpuriu, si străluci în urma ei ca o uriaşă cometă vestind sfârşitul lumii sau naşterea unui mântuitor.

— A înflorit! repetă Elisabeth. Ce vrei: pentru copaci e primăvară — şi altceva nimic. Tot restul nu-i interesează.

— Aşa e, replică Graeber. Ne dau lecții. Ne dau mereu lecții. Azi după-amiază un tei, acum arborele ăsta. Copacii cresc, şi dau frunze, şi flori, şi chiar când sunt ciopârțiți, înmugureşte o parte din ei, dacă o frântură de rădăcină mai stă înfiptă în pământ. Ne dau mereu lecții şi nu se vaietă, şi nu se compătimesc singuri.

Elisabeth reveni încet. Pielea îi scânteia în ciudata răsfrângere a luminii fără umbre, iar fața ei, pentru o clipă, păru vrăjită, asemenea misterului mugurilor ce stau să se deschidă, al distrugerii şi al calmului, al măreției creației. Apoi ieşi din lumină ca din cercul unui reflector, şi era din nou caldă, şi vie, şi răsufla adânc în umbra de lângă el.

Graeber o trase spre el pe bancă, si copacul deveni deodată foarte înalt — copacul care voia parcă să se agațe de cerul în flăcări — iar florile se aflau foarte aproape; se vedea numai copacul şi apoi pământul, şi pământul se bolti, şi deveni ogor, şi cer, şi Elisabeth — şi Graeber se simți dus ca de un vârtej, şi ea nu i se împotrivi.

Capitolul 15

Camera patruzeci şi opt se afla în mare fierbere. „Oul de găină" şi alți doi jucători de cărți, cu tot echipamentul de campanie pe ei, erau gata de plecare. Fuseseră găsiți apți pentru serviciul activ şi urmau să plece cu primul transport pe front.

„Oul de găină" era foarte palid, îl străpungea cu privirea pe Reuter.

— Tu ăsta, cu sărăcia ta de picior! Chiulangiule! Rămâi aici şi eu, tată de familie, sunt trimis în foc!

Reuter nu-i răspunse. Feldmann, ca totdeauna în pat, se ridică în capul oaselor, şi-l repezi:

— Ia mai tacă-ți pliscul, mă, „ou de găină"! Nu pentru că rămâne el aici pleci tu pe front. Pleci, fiindcă eşti bun de front. Dacă ar fi şi el bun de front şi ar trebui să plece, asta nu te-ar scuti pe tine, ai înțeles? Aşa că fă bine şi nu mai vorbi prostii!

— Vorbesc ce vreau! strigă „oul de găină" înfuriat. Sunt trimis în foc şi spun ce vreau. Voi rămâneţi aici. Mâncaţi, şi dormiţi, şi tăiaţi frunză la câini, şi noi trebuie să plecăm pe front. Şi eu sunt tată de familie! Iar chiulangiul ăsta ghiftuit bea rachiu, ca sărăcia lui de picior să nu se vindece niciodată!

— N-ai face şi tu la fel dacă ai putea? întrebă Reuter.

— Eu? Ferească sfântul! N-am căutat niciodată să mă învârtesc.

— Atunci totul e în regulă. Pentru ce mai ţipi?

— Poftim? făcu „oul de găină", uluit.

— Văd că eşti tare mândru că nu te-ai învârtit niciodată. Foarte bine: mândreşte-te mai departe, şi nu mai ţipa!

— I-auzi, domnule, cum ştie s-o sucească! De altceva nici nu eşti bun, gămanule! Mare meşter la răstălmăcit vorbele omului! Da' las' că te-o agăţa şi pe tine! Mă jur că am să te denunţ chiar eu!

— Nu vorbi cu păcat! îl întrerupse unul dintre ceilalţi doi jucători de cărţi, care pleca împreună cu el. Hai mai bine să coborâm. Trebuie să ne încolonăm.

— Nu vorbesc cu păcat! Ăştia păcătuiesc! Mai mare ruşinea că eu, tată de familie, trebuie să intru în foc, în locul beţivului şi mâncăului ăsta! Nu vreau decât dreptate...

— Of, măi omule — dreptate! Unde există aşa ceva în militărie? Hai să mergem! N-o să denunţe pe nimeni. Numai gura-i de el. Cu bine, băieţi! Noroc şi voie bună! Şi nu părăsiţi poziţia!

Cei doi jucători de cărţi făcură vânt „oului de găină", care-şi ieşise cu totul din fire, şi-l luară între ei. Din prag, leoarcă de năduşeală şi alb ca varul, nefericitul aruncă încă o privire în odaie şi vru să mai strige ceva, dar ceilalţi doi îl împinseră afară.

— Măi, ce zevzec! exclamă Feldmann. Face teatru ca un actor! Ţineţi minte cât a mai meliţat că-mi irosesc permisia dormind?

— Era în pierdere, intră deodată în vorbă Rummel, care până atunci şezuse la masă fără să se amestece. A pierdut mult. Douăzeci şi trei de mărci! Ăsta nu-i fleac. Ar fi trebuit să i-i dau înapoi.

— Poţi s-o faci şi acum. Transportul n-a plecat încă.

— Ce spui?

— Oamenii sunt încă afară. Du-te jos şi dă-i banii înapoi, dacă te mustră conştiinţa.

Rummel se ridică şi ieşi.

— Alt smintit! zise Feldmann. Ce să facă „oul de găină" cu bîştarii pe front?

— Poate să-i mai piardă o dată la joc.

Graeber se duse la fereastră şi se uită afară. Jos, oamenii se aliniau.

— Copii şi bătrâni, glăsui Reuter. De când cu Stalingradul, se mobilizează orice.

— Exact.

Transportul se încolona.

— Ce-o fi păţit Rummel? întrebă deodată Feldmann intrigat. Nitam-nisam, a început să vorbească.

— A început mai demult. Când dormeai.

Feldmann se duse în cămaşă la fereastră.

— Uite-l pe „oul de găină"! zise el. Acum o să afle singur dacă-i totuna să dormi aici şi să visezi despre front, sau să fii pe front şi să visezi despre patrie.

— Asta o s-o aflăm în curând cu toţii, întâmpină Reuter. Medicul-maior care mă tratează are de gând să mă treacă şi pe mine, rândul viitor, apt pentru front. E un om curajos şi mi-a spus că un german care se respectă n-are nevoie de picioare ca s-o ia la sănătoasa. Poate lupta şi de pe scaun.

De afară se auziră comenzi. Transportul se puse în mişcare. Graeber vedea totul ca printr-o lentilă care micşorează. Soldaţii care se îndepărtau erau ca nişte păpuşi vii, cu puşti de jucărie.

— Săracul „ou de găină"! făcu Reuter. Nu era furios pe mine. Era furios pe nevastă-sa. Crede c-o să-l înşele în lipsa lui. Şi e furios pe ea, pentru c-o să primească ajutor în bani, ca soţie de combatant. Şi zice c-o să folosească banii ca să se distreze cu amantul ei.

— Ajutor în bani ca soţie de combatant? Există şi aşa ceva? întrebă Graeber.

— Dar bine, măi ăsta: pe ce lume trăieşti? clătină Feldmann din cap. Două sutare primeşte pe lună o soţie de combatant. Bani buni, nenişorule! Pe chestia asta s-au găsit destui să se însoare. De ce să dăruieşti statului atâta bănet?

Reuter se întoarse de la fereastră.

— Prietenul tău Binding a fost pe-aici şi a întrebat de tine, îi spuse lui Graeber.

— Ce-a vrut? A lăsat vreo vorbă?

— A spus că are o mică petrecere la el acasă. Şi că ar fi vrut să vii şi tu.

— Altceva nimic?

— Nimic.

Rummel intră în odaie.

— L-ai mai găsit pe „oul de găină"? întrebă Feldmann.

Rummel dădu din cap. Faţa îi era zbuciumată.

— El are încaltea o nevastă, izbucni deodată. Dar să trebuiască să pleci din nou pe front şi să nu ai pe nimeni pe lume...

Se răsuci brusc şi se trânti pe patul lui. Toţi se prefăcură că n-au auzit nimic.

— Ce n-ar da „oul de găină" să vadă asta! şopti Feldmann. Pusese rămăşag că Rummel o să-şi iasă azi din fire.

— Lasă-l în pace, i-o tăie Reuter cu îngrijorare. Ca mâine poţi să-ţi ieşi şi tu din fire! Nimeni nu-i sigur. Nici măcar somnambulii.

Apoi se întoarse către Graeber:

— Tu cât mai ai?

— Unsprezece zile.

— Unsprezece? Păi asta-i încă multişor!

— Până ieri a fost multişor, ripostă Graeber. Azi e afurisit de puţin.

— Nu-i nimeni acasă, zise Elisabeth. Nici doamna Lieser, nici copilul. Toată locuinţa e la dispoziţia noastră.

— Slavă Domnului! Cred că i-aş fi făcut de petrecanie dacă ar fi spus o vorbă astă-seară. Ieri ai avut vreo ciocnire cu ea?

— Zice că sunt o târfă.

— De ce? Aseară am stat aici numai un ceas.

— E vorba de alaltăieri. Alaltăieri ai stat toată seara.

— Dar am astupat gaura cheii şi gramofonul a cântat tot timpul. Din ce-a putut să i se năzărească deci asemenea idee?

— Din ce? Mai întrebi? făcu Elisabeth, cătând scurt către el cu coada ochiului.

Graeber o privi cu luare-aminte. Un val de căldură i se sui în cap. „Unde rni-au fost ochii în prima seară?" se întrebă.

— Şi încotro s-a dus împielițata? urmă cu glas tare.

— A pornit prin sa'te să strângă oboluri pentru nu ştiu ce ajutor de iarnă sau de vară. Se întoarce abia mâine noapte; aşa că seara de azi şi toată ziua de mâine ne aparţin în întregime.

— Cum toată ziua de mâine? Nu trebuie să te duci la fabrică?

— Mâine nu. Mâine e duminică. Deocamdată mai suntem liberi duminica.

— Duminică! exclamă Graeber. Ce noroc! Habar n-am avut! în sfârşit, voi putea să te văd şi ziua. Până acum te-am văzut numai seara şi noaptea.

— Adevărat?

— Da. Luni am ieşit prima dată. Cu o sticlă de Armagnac.

— Ai dreptate, zise Elisabeth, surprinsă. Nici eu nu te-am văzut încă la lumina zilei.

Tăcu un moment şi se uită la el, dar numaidecât întoarse privirea:

— Nu găseşti că viaţa pe care o ducem e curată oftică?

— N-avem încotro.

— Şi asta-i adevărat. Dar ce va fi mâine, când ne vom găsi faţă în faţă în lumina necruţătoare a soarelui de amiază?

— Treaba divinei providenţe! Mai degrabă să hotărâm ce facem deseară. Mergem la acelaşi restaurant ca ieri? A fost tare prost. Ne lipseşte „Germania". Păcat că-i închis.

— Putem sta şi acasă. De băut avem berechet. Şi aş putea să încerc să gătesc ceva.

— Îţi convine să stai acasă? Nu ţi-ar plăcea mai mult să ieşim?

— Când doamna Lieser nu-i acasă, mă simt ca în vacanţă.

— Perfect, atunci rămânem. O să fie grozav. O seară fără muzică. Şi nu va trebui să mă duc la cazarmă. Dar cum facem cu mâncarea? E adevărat că ştii să găteşti? Nu prea îmi vine să cred.

— O să încerc. De altfel, prea multe nici nu am în casă. Numai ce se capătă pe cartelă.

Intrară în bucătărie. Graeber se uită la proviziile Elisabethei. Nu era mai nimic — un colţ de pâine, puţină miere artificială, margarină, două ouă şi câteva mere zbârcite.

— Mai am câteva bonuri de alimente, zise ea. Putem merge să cumpărăm ceva. Ştiu o băcănie care vinde şi seara.

Graeber închise sertarul.

— Păstrează bonurile. O să ai nevoie de ele mai târziu. Astăzi o să facem rost de ce ne trebuie, cu totul în alt fel. Chestie de organizare.

— Bagă de seamă, Ernst. De-aici nu putem şterpeli nimic, zise Elisabeth neliniştită. Doamna Lieser ştie fiecare gram ce-i aparţine.

— Îmi închipui. Dar azi nu mă gândesc să fur. O să procedez ca un soldat în ţară inamică; să rechiziţionez! Un oarecare Alfons Binding m-a invitat la o mică petrecere. O să iau de la el ceea ce aş fi consumat dacă m-aş fi dus la chiolhan, şi o să aduc totul aici. E o casă cu provizii enorme. Într-o jumătate de oră sunt înapoi.

Alfons îl primi pe Graeber cu faţa congestionată şi cu braţele deschise.

— Mă bucur că ai venit, Ernst! Intră! E ziua mea de naştere. Am câţiva camarazi la mine.

Camera cu trofee de vânătoare era plină de fum şi de oameni.

— Uite ce-i, Alfons, îi spuse Graeber pe nerăsuflate în coridor. Nu pot să rămân. Am trecut numai pentru o clipă şi trebuie să plec iar.

— Să pleci? Ce vorbă-i asta, Ernst? Să nici nu te gândeşti la aşa ceva!

— N-am încotro. Intâlnirea fusese fixată înainte de a afla că ai fost pe la mine.

— N-are nici o importanță. Spune cetățenilor cu pricina că a trebuit să te duci la o ședință oficială, care a picat pe neașteptate. Sau, și mai bine: la un interogatoriu! exclamă Alfons râzând zgomotos. Înăuntru sunt doi ofițeri de la Gestapo. Vreau să ți-i prezint. Spune cunoscuților tăi că a trebuit să te duci la Gestapo. În felul ăsta, nici nu-i minți. Sau, dacă sunt simpatici, vino cu ei aici.

— Nu se poate.

— De ce? De ce nu se poate? La noi se poate orice!

Graeber își dădu seama că lucrul cel mai simplu era să spună adevărul.

— Mă mir că n-ai înțeles numaidecât, Alfons, zise el. N-am știut că-i ziua ta. Am venit să iau de la tine ceva de mâncare și de băut. Am întâlnire cu cineva, dar nu sunt atât de prost să aduc aici persoana respectivă. Acum ai priceput?

Binding rânji.

— Priceput! făcu el. Femeia, ah, femeia! În sfârșit! Nu mai știam ce să cred despre tine. Desperasem! Acum am înțeles, Ernst. Te-am iertat. Deși avem și noi aici câteva fufe nostime. N-ai vrea să te uiți la ele înainte de a pleca? Irma e dată dracului, iar cu Gudrun îți garantez că poți să te culci încă în seara asta: e totdeauna disponibilă pentru ăi de vin de pe front. O excită mirosul de tranșee.

— Pe rnine nu.

Alfons râse:

— Nici mirosul de lagăr al Irmei? Steegemann e mort după așa ceva. Burtosul ăla de pe canapea. Nu-i genul meu. Eu sunt normal și-mi plac molaticele. O vezi pe mititica din colț? Cum o găsești?

— Prima-ntâia!

— O vrei? Ți-o cedez dacă rămâi, Ernst.

Graeber clătină din cap:

— Imposibil.

— Am înțeles. Ai agățat probabil ceva di granda. Nu trebuie să te simți jenat. Alfons e și el cavaler. Vino în bucătărie să alegem ceva, și după aceea ciocnim un pahar pentru ziua mea. În regulă?

— În regulă.

Madam Kleinert era în bucătărie, cu un șorț alb în față.

— Avem bufet rece, Ernst, zise Binding. Norocul tău! Alege-ți ce poftești. Sau, și mai bine: madam Kleinert, fă dumneata un pachet frumos. Până atunci, noi doi să coborâm în pivniță.

Beciul era bine asortat.

— Acum, lasă-l pe Alfons să aleagă, zise Binding zâmbind pe sub mustață. N-o să regreți. Aici, de pildă, avem o supă veritabilă de broască țestoasă, la cutie. Doar o încălzești și gata! O am din Franța. Ia două cutii.

Graeber le luă. Alfons căută mai încolo.

— Sparanghel olandez, două cutii. Se poate consuma rece sau cald. Nici un efort culinar. Totul gata preparat. Și aici, ca garnitură la sparanghel, șuncă de Praga, tot la cutie. Contribuția Cehoslovaciei.

Binding se sui pe o scăricică.

— Brânză daneză și o cutie cu unt. Țin la infinit; ăsta-i avantajul conservelor. A, uite și niște gem de piersici. Sau doamna preferă gem de căpșuni?

Graeber se uită la picioarele scurte din fața lui, la cizmele lustruite lună. Îndărătul lor sclipeau rândurile de borcane și de cutii de conserve. Apoi se gândi la anemicele provizii ale Elisabethei.

— Prevederea e mama înțelepciunii! zise apoi.

Alfons râse:

— Perfect adevărat! În sfârșit, ești iar ca înainte. N-are nici o noimă să fii trist, Ernst! Vorba ceea: ce-am avut și ce-am pierdut! Ia ce poți să iei și lasă-i pe popi să-și bată capul cu restul. Asta-i lozinca mea.

Coborî de pe scăriță și trecu într-altă despărțitură, unde se aflau sticle.

— Am aici un sortiment bogat de bunuri capturate, zise el. Dușmanii noștri sunt ași în materie de băutură. Ce vrei să-ți dau? Votcă? Armagnac? Am și șliboviță, din Polonia.

De fapt, Graeber nu avusese de gând să ia și băutură. Stocul de la „Germania" era încă îndestulător. Dar Binding avea dreptate: bunuri capturate sunt bunuri capturate și trebuie să pui mâna pe ele oriunde sunt de găsit.

— Am și șampanie, zise Alfons. Nu mă dau în vânt după ea, dar se spune că în dragoste face minuni. Ia o sticlă. Și să-ți fie cu noroc astă-seară! Strună să-ți meargă!

Râse zgomotos.

— Știi care-i rachiul meu preferat? adăugă apoi. Cel de chimion — poți să mă crezi ori nu! Bătrânul și cinstitul rachiu de chimion! Ia și tu o sticlă și gândește-te la Alfons când îl dai pe gât.

Luă sticlele sub braț și se înapoie cu Graeber în bucătărie.

— Fă două pachete, madam Kleinert. Unul cu alimente și celălalt cu sticlele astea. Nu uita să pui hârtie între sticle, ca să nu se spargă. Și împachetează și un sfert de cafea veritabilă. Crezi c-o să-ți ajungă, Ernst?

— Numai să pot căra totul!

Binding era radios:

— Alfons nu se caliceşte, aşa-i? Mai ales de ziua lui! Şi în nici un caz, când e vorba de un fost coleg de şcoală.

Sta proţăpit în faţa lui Graeber. Ochii îi scânteiau şi obrazul stacojiu îi dogorea. Părea un băieţaş fericit că a descoperit un cuib de păsări.

Graeber era mişcat de omenia lui, dar pe dată îşi aduse aminte că faţa lui Alfons avusese aceeaşi expresie blajină şi în clipa când Heini îşi debitase poveştile.

Binding îi făcu cu ochiul:

— Cafeaua e pentru mâine dimineaţă. Sper că o să profiţi de duminică şi n-o să soileşti la cazarmă. Şi acum, vino. Vreau să-ţi prezint câţiva prieteni de-ai mei. Schmidt şi Hoffmann de la Gestapo. Aşa ceva poate fi oricând folos. Stai numai câteva minute. Bei un pahar în sănătea mea şi pentru ca totul să rămână cum e acum: şi cu casa, şi cu toate celelalte!

Ochii lui Binding se umeziră:

— Ce vrei? Noi germanii suntem nişte romantici iremediabili.

— Imposibil să lăsăm toate astea în bucătărie! zise Elisabeth, copleşită. Trebuie să încercăm să le ascundem. Dacă le vede doamna Lieser, mă denunţă imediat ca traficantă la bursa neagră.

— Ei, drăcia dracului! La asta nu m-am gândit! Nu poate fi mituită? Bunăoară cu ceva din toate astea — ceva care nu ne place?

— Vezi ceva aici care să nu ne placă?

Graeber zise:

— Cel mult, mierea ta artificială. Sau margarina. Cu toate că şi astea vor fi bune pentru câteva zile.

— Şi-apoi, e incoruptibilă, sublinie Elisabeth. E foarte mândră că se întreţine numai din ceea ce obţine pe cartelă.

Graeber chibzui un moment.

— O parte din ce-i aici, zise apoi, o să consumăm până mâine seară. Totul nu, fireşte. Ce facem deci cu restul?

— Îl ascundem în odaia mea.

— Şi dacă-şi bagă nasul şi acolo?

— Dimineaţa, când plec, încui totdeauna uşa.

— Şi dacă are şi ea o cheie?

Elisabeth înălţă capul:

— La asta nu m-am gândit până acum. N-ar fi exclus.

Graeber destupă o sticlă.

— O să rumegăm problema mâine dupa-amiază. Deocamdată să mâncăm cât ne ţin curelele. Să despachetăm totul! Punem pe masă tot ce-avem, ca la o onomastică. Toate laolaltă şi toate deodată.

— Şi conservele?

— Şi conservele! Ca decor! Bineînţeles, n-o să le deschidem încă. Mâncăm întâi ce poate să se strice. Punem şi sticlele pe masă. Toată bogăţia pe care am dobândit-o prin furt şi corupţie.

— Şi sticlele de la ,,Germania"?

— Şi pe ele. Le-am plătit cinstit cu groapa morţii.

Împinseră masa în mijlocul camerei. Apoi desfăcură toate pachetele şi scoaseră şi şliboviţa, şi coniacul, şi rachiul de chimion. Sticla de şampanie n-o destupară. Şampania, odată destupată, trebuia băută: rachiurile puteau fi astupate la loc.

— Ce minunăţie! exclamă Elisabeth. Dar ce aniversăm?

Graeber îi întinse un pahar:

— Sărbătorim toate aniversările laolaltă. Nu mai avem timp pentru fiecare în parte. Şi nici pentru diferenţieri. Sărbătorim pur şi simplu toate odată, indiferent pe care dintre ele, dar mai ales faptul să suntem aici şi că avem două zile la dispoziţia noastră.

Ocoli masa şi o cuprinse pe Elisabeth în braţe. Îi simţea fiinţa, şi i-o simţea ca pe un al doilea eu al său, care se deschidea în el însuşi, mai cald, mai bogat, mai uşor si mai viu colorat decât propria lui fiinţă, fără margini şi fără trecut, totul numai prezent şi viaţă, departe de orice umbră de păcat.

Elisabeth se rezemă de el. Masa, cu toate cele de pe ea, crea o atmosferă de sărbătoare.

— N-a fost cam prea mult pentru un singur toast? întrebă ea.

Graeber clătină din cap:

— Numai formularea a fost puţin cam prolixă, în fond, e totdeauna acelaşi lucru: bucuria că mai suntem în viaţă.

Elisabeth goli paharul:

— Uneori mi se pare că am şti cum să ne trăim viaţa, dacă am fi lăsaţi s-o facem.

— Pentru moment, cred că n-avem de ce să ne plângem, răspunse Graeber.

Ferestrele erau deschise. Ceva mai încolo, o clădire de pe celălalt trotuar fusese lovită cu o seară înainte de o bombă şi geamurile din camera Elisabethei se spărseseră. Tocurile ferestrelor erau căptuşite acum cu hârtie neagră de camuflaj, dar în faţă se aflau perdeluţe albe, vaporoase, care fluturau în bătaia vântului. De aceea încăperea nu avea întru totul aspect de cavou.

În cameră nu era lumină. Puteau să lase deci ferestrele deschise. Când şi când, auzeau din stradă paşii unui trecător. Undeva cânta un radio. O uşă se trânti cu zgomot. Cineva tuşi. Obloanele se închideau.

— Oraşul se duce la culcare, zise Elisabeth. Iar eu sunt niţeluş cherchelită.

Erau întinşi în pat, unul lângă altul. Pe masă se aflau resturile cinei şi sticlele, afară de votcă, de coniac şi de sticla de şampanie. Nu strânseseră masa; aşteptau să li se facă iarăşi foame. Votca o băuseră. Coniacul se afla pe jos, lângă pat, iar îndărătul patului curgea apă în chiuvetă şi răcea şampania.

Graeber puse paharul pe noptiera de lângă pat. Stătea lungit în întuneric şi i se părea că-i înainte de război, într-un orăşel de provincie. O fântână şuşotea, într-un tei zumzăiau albine, ferestre se închideau şi, în depărtare, cineva cânta la vioară înainte de culcare.

— Acum o să răsară luna, zise Elisabeth.

„Acum o să răsară luna, repetă Graeber în gând. Luna, duioşia şi fericirea simplă a oricărei creaturi". Şi le avea pe toate. Le avea în alunecarea somnoroasă a sângelui, în apatia calmă a creierului, în răsuflarea lentă care adia în el ca o briză obosită. Îşi aminti de convorbirea cu Pohlmann. Era parcă negrăit de departe. „Ciudat — îşi zise Graeber — că dindărătul celei mai crunte deznădejdi ţâşnesc sentimente atât de puternice". Dar poate că nici nu era ciudat; poate că nu putea fi altfel. Câtă vreme e hărţuit de probleme, omul nu mai e bun de altceva. Numai când nu mai aşteaptă nimic, devine receptiv la orice şi eliberat de temeri.

O rază de lumină se furişă pe fereastră în cameră. Dispăru, pâlpâi şi rămase apoi nemişcată.

— Să fie luna? întrebă Graeber.

— Nu cred. Lumina lunii nu-i atât de albă.

Auziră voci. Elisabeth se dădu jos din pat şi-şi vârî picioarele în papuci. Se duse la fereastră. Nu puse pe ea nici şal, nici capot. Era frumoasă, conştientă de frumuseţea ei şi de aceea lipsită de pudoare.

— E o echipă de deblocare de la apărarea pasivă, zise ea. Au un reflector, lopeţi şi târnăcoape, şi s-au oprit la casa de peste drum. Crezi c-or mai fi oameni îngropaţi în pivniţă?

— Au lucrat şi ziua?

— Nu ştiu. N-am fost acasă.

— Poate că vor să repare conducta.

— Da, poate.

Elisabeth se întoarse în odaie.

— Uneori, după câte un bombardament, aş fi vrut ca întorcându-mă acasă să găsesc totul ars. Locuinţa, mobilele, rochiile şi amintirile. Totul. Poţi să înţelegi asta?

— Da.

— Nu-i vorba de amintiri despre tatăl meu. Nu. Mă refer la toate celelalte: frica, desperarea, ura. Dacă ar arde casa, ar pieri şi astea, îmi spuneam, şi aş putea s-o iau de la capăt.

Graeber o privi. Lumina albicioasă de afară îi învăluia umerii. Se auzeau izbiturile înăbuşite ale târnăcoapelor şi hârşâitul lopeţilor.

— Dă-mi sticla din chiuvetă, zise el.

— Pe cea de la „Germania"?

— Da. S-o golim până nu explodează. Şi pune în locul ei sticla de la Binding. Cine ştie când va veni următorul atac! Sticlele astea pline de acid carbonic explodează chiar numai din pricina suflului. Sunt periculoase în casă, ca grenadele de mână. Pahare avem?

— De apă.

— Paharele de apă sunt cele mai bune pentru şampanie. La Paris numai aşa am băut şampanie.

— Ai fost la Paris?

— Da. La începutul războiului.

Elisabeth aduse paharele şi se ghemui lângă el. Graeber destupă sticla cu grijă. Şampania bulbuci în pahare, spumegând.

— Cât ai stat la Paris?

— Câteva săptămâni.

— Eraţi tare duşmăniţi acolo?

— Nu ştiu. Poate. N-am băgat de seamă. Nici nu voiam să ştim. Credeam pe atunci aproape tot ce ţii se băga în cap. Şi voiam să terminăm repede războiul şi să stăm pe terasele cafenelelor, la soare, şi să bem vinuri pe care nu le cunoşteam. Eram cu toţii foarte tineri.

— Tineri!... Spui asta de parcă s-ar fi întâmplat demult de tot.

— Aşa mi se şi pare.

— Azi nu mai eşti tânăr?

— Ba da. Dar în alt fel.

Elisabeth ridică paharul în dreptul luminii de carbid de afară, care tremura pe pervazul ferestrei, îl mişcă uşor şi se uită cum spumegă.

Graeber îi vedea umerii, şi unda părului, şi spatele, şi linia coloanei vertebrale cu umbrele-i lungi şi line. „Nu, ei nici prin gând nu-i trece s-o ia de la capăt", îşi zise. Elisabeth, când era dezbrăcată, n-avea nimic comun cu camera în care locuia, sau cu ocupaţia ei, sau cu doamna Lieser. Era atunci una cu tremurul luminii de la fereastră, cu noaptea plină de mister, cu clocotul orb al sângelui şi cu ciudata înstrăinare de după aceea, cu strigătele şi glasurile răguşite de afară, cu viaţa şi — la urma urmei — chiar cu morţii pe care-i dezgropau; dar nu avea nici un amestec cu hazardul, cu neantul şi cu absurda înnegurare. Acum nu! Era ca şi cum ar fi aruncat de pe ea ceva

ce-o travestise până atunci şi, deodată, s-ar supune fără şovăială unor legi pe care până ieri nici nu le ştiuse.

— Îmi pare rău că n-am fost cu tine la Paris, zise ea.

— Îmi pare rău că nu putem pleca acum acolo şi că e război, zise el.

— Crezi că ne-ar primi?

— Cred că da. La Paris n-am distrus nimic.

— Dar în Franţa?

— Nu atât de mult ca în alte ţări. A mers repede.

— Poate că aţi distrus totuşi de-ajuns, ca să ne urască, încă mulţi ani.

— Da, poate. Uităm multe când războiul e lung. Poate că ne urăsc.

— Aş vrea să putem pleca într-o ţară unde nu există distrugeri.

— Nu mai sunt multe fără distrugeri, replică Graeber... A mai rămas ceva de băut?

— Da, destul... Dar tu pe unde-ai mai fost?

— În Africa.

— Şi în Africa? Ai văzut multe!

— Da. Dar nu aşa cum visasem.

Elisabeth luă sticla de pe parchet şi umplu paharele. Graeber îi urmărea mişcările. Totul părea oarecum ireal, dar nu numai din pricină că băuseră. Vorbele fluturau încoace şi încolo, în lumina difuză, şi toate erau lipsite de importanţă, iar ceea ce avea importanţă nu putea fi exprimat, pentru că nu existau cuvinte. Era ca tălăzuirea unui râu fără nume, şi vorbele alunecau ca nişte iole cu pânze şi apoi piereau.

— Ai mai fost şi în alte ţări? întrebă Elisabeth.

„Iole cu pânze", repetă Graeber în gând. Unde văzuse iole cu pânze pe râuri?

— În Olanda, răspunse la întrebarea Elisabethei. La început de tot. Şi erau acolo vase care pluteau pe canaluri, şi canalurile erau atât de joase şi atât de puţin adânci, încât ai fi zis că vasele nu merg pe apă, ci pe pământ. înaintau fără zgomot, şi aveau pânze mari, şi făceau o impresie ciudată când lunecau în amurg pe câmpii, ca nişte uriaşi fluturi albi, şi albaştri, şi roşii.

— Olanda, îngână Elisabeth. Poate că am putea pleca acolo după război. Am bea cacao şi am mânca pâine albă şi nenumărate calupuri de brânză de Olanda, iar seara am admira bărcile cu pânze.

Graeber o cuprinse într-o privire. „Am mânca!" repetă el, în gând. În război ideea de fericire era totdeauna legată de mâncare.

— Sau crezi că nici acolo n-o să mai putem merge? întrebă ea.

— Cred că nu. Olanda am cotropit-o prin surprindere, iar Rotterdamul a fost distrus fără avertisment. Am văzut ruinele. Aproape nici o casă nu mai era în picioare. Treizeci de mii de morţi. Mă tem că nici acolo nu vom putea merge, Elisabeth.

Elisabeth tăcu o bucată de vreme. Apoi, subit, ridică paharul şi-l zvârli la pământ. Un clinchet — şi paharul se făcu ţăndări.

— Nu mai putem pleca nicăieri! strigă ea. La ce bun să mai visăm? Nicăieri! Suntem întemniţaţi, excomunicaţi, blestemaţi!

Graeber se ridică în capul oaselor. Ochii Elisabethei fulgerau ca sticla, cenuşii, transparenţi în lumina lăptoasă şi tremurată de afară. Graeber se aplecă peste ea şi se uită pe parchet. Cioburile paharului scânteiau întunecate, cu marginile albe.

— Trebuie să facem lumină şi să le strângem, zise. Altminteri călcăm pe ele şi ne tăiem la picioare. Stai să închid întâi ferestrele.

Sări peste marginea patului. Elisabeth întoarse comutatorul şi-şi puse capotul. Lumina o făcea ruşinoasă.

— Nu te uita aşa la mine, zise. Nu ştiu de ce-am avut această ieşire. De obicei nu sunt aşa.

— Ba eşti aşa. Şi ai toată dreptatea. Locul tău nu-i aici. Foarte bine dacă-ţi vine câteodată să spargi ceva.

— Aş vrea să ştiu unde e locul meu.

Graeber râse.

— Nu ştiu nici eu. Poate într-un circ, sau într-o casă barocă, sau între mobile de oţel, sau într-un cort. În nici un caz în camera asta albă de domnişoară. Şi eu care am crezut în prima seară că ai nevoie de ocrotire şi ajutor!

— Sigur că am! Toţi avem nevoie. Răzbim însă şi fără ajutor, şi fără ocrotire.

Graeber luă un ziar, îl desfăcu pe parchet şi împinse, cu ajutorul altui ziar, cioburile de sticlă pe foaia aşternută jos. Fără voie citi titlurile: „Alte scurtări ale frontului"; „Lupte grele la Orel". Împături ziarul cu cioburile şi-l vârî în coşul de hârtii. Lumina caldă din odaie păru deodată şi mai caldă. De afară se auzeau ciocăniturile şi zgomotul sculelor de sfredelit ale echipei de deblocare. Pe masă se aflau darurile lui Binding „Omul poate uneori să se gândească la multe lucruri în acelaşi timp", cugetă Graeber.

— Am să strâng repede masa, zise Elisabeth. Nu ştii ce am, dar nu pot s-o mai văd.

— Şi unde vrei să duci toate astea?

— În bucătărie. Până mâine seară avem tot timpul să ascundem ce va rămâne.

— Mâine seară nu vor mai fi multe de ascuns. Dar ce se întâmplă dacă doamna Lieser se întoarce în curând?

— Ei şi? Să poftească!

Graeber se uită surprins la ea.

— Mă minunez eu însămi, zise Elisabeth, cum mă schimb pe zi ce trece.

— Nu pe zi ce trece. Din ceas în ceas.

— Tu nu?

— Ba şi eu.

— Şi e bine?

— Este. Şi dacă nu-i, nu face nimic.

— Nimic e ceva, nu?

— Da.

Elisabeth stinse lumina.

— Putem deschide acum iar cavoul, zise ea.

Graeber deschise ferestrele. Vântul năvăli în odaie.

Perdelele fâlfâiau.

— Iată şi luna, zise Elisabeth.

Tipsia lunii se înălţa purpurie, cu pâlpâiri de jăratic, deasupra acoperişului spârcuit de peste drum. Era ca un monstru cu ţeasta învăpăiată, care mușca din stradă.

Graeber luă două pahare de apă şi le umplu pe jumătate cu coniac. Întinse unul Elisabethei.

— E mai potrivit coniacul acum, zise el. Vinul nu face două parale pe întuneric.

Luna sui mai sus şi deveni mai solemnă şi mai aurie. Ei stăteau lungiţi în pat şi tăceau. După un răstimp, Elisabeth întoarse capul.

— Şi în fond, cum suntem: fericiţi sau nefericiţi? întrebă.

Graeber meditä o clipă:

— Suntem şi una şi alta. Şi cred că aşa şi trebuie să fie. Fericiţi sunt azi numai boii. Sau poate că nici ei nu mai sunt. Poate că fericiţi sunt numai bolovanii.

Elisabeth se uită la el:

— Şi nici asta n-are importanţă, nu-i aşa?

— Nici asta.

— Dar există oare ceva care are importanţă?

— Da.

Graeber îşi adânci privirea în lumina rece, aurie, care umplea încet încăperea.

— Faptul că nu suntem morţi, zise el. Faptul că nu suntem încă rnorţi.

Capitolul 16

Duminică dimineaţa. Graeber se află în Hakenstrasse. A băgat de seamă că ceva s-a schimbat în înfăţişarea ruinei. Cada de baie a dispărut; la fel şi rămăşiţa de scară; o potecă îngustă a fost săpată în jurul zidului, ducând până în curte, iar de acolo, pieziş în interiorul ruinei. Era ca şi cum o echipă de deblocare ar fi început să lucreze.

Graeber se strecură prin uşa eliberată de moloz şi pătrunse într-o încăpere pe jumătate astupată de dărâmături, pe care o recunoscu drept fosta spălătorie a imobilului. De acolo pornea un coridor scund, întunecos. Graeber aprinse un chibrit ca să vadă mai bine.

— Ce faci aici? strigă deodată cineva îndărătul lui.

— Ieşi de-acolo!

Graeber se răsuci. Nu vedea nimic din pricina întunericului şi dădu să iasă. Un om în cârje îl aştepta în uşă. Purta haine civile şi, peste ele, o manta militară.

— Ce cauţi aici? se răsti el la Graeber.

— E locuinţa mea. Dar dumneata?

— Eu locuiesc aici, şi în afară de mine nimeni, ai înţeles? Dumneata în nici un caz! Ce cotrobăieşti? Umbli după furtişag?

— Tine-ţi firea, cetăţene! ripostă Graeber uitându-se la cârje şi la mantaua cazonă. Asta-i casa părinţilor mei şi am stat aici cu ei până m-au luat în armată. Acum ai priceput?

— Trebuie să te şi cred!

Graeber îl apucă pe olog de cârje, îl împinse binişor la o parte şi ieşi din coridor pe lângă el.

Afară văzu apropiindu-se o femeie cu un copil. După ea păşea un om cu un târnăcop. Femeia ieşise dintr-un fel de baracă, înjghebată în spatele casei; bărbatul, din partea cealaltă, îl înconjurară pe Graeber.

— Ce s-a întâmplat, Otto? întrebă omul cu târnăcopul pe schilod.

— Am dat de ăsta aici. Nu ştiu ce iscodea. Cică părinţii lui ar fi stat în casa asta.

Omul cu târnăcopul râse duşmănos:

— Aşa?

— Da, aşa! răspunse Graeber. Chiar aşa!

— O minciună mai deşteaptă nu ţi-a trăsnit prin cap? se răţoi omul, cumpănindu-şi târnăcopul şi săltându-l în sus. Întinde-o! Număr până la trei. Dacă până atunci n-ai luat-o din loc, s-ar putea să-ţi fac căpăţâna zob. Unu...

Graeber se repezi dintr-o parte la el şi-l pocni. Omul se prăbuşi şi Graeber îi smulse târnăcopul din nună.

— Aşa, şefule. Aşa-i mai bine, zise liniştit. Şi acum, chemaţi poliţia dacă poftiţi. Dar cred că n-o să poftiţi. Este?

Omul care ameninţase cu târnăcopul se ridică încet de jos. Îi curgea sânge din nas.

— Nu te osteni să mai încerci o dată, zise Graeber. Am fost instruit în armată pentru lupta corp la corp. Şi acum, spuneţi-mi voi ce căutaţi aici?

Femeia făcu un pas înainte:

— Ne-am adăpostit în casa asta. E o crimă?

— Nu. Iar eu sunt aici pentru că asta a fost casa părinţilor mei. E o crimă?

— E adevărat ce spui? întrebă ologul.

— Cum să nu fie? Ce naiba s-ar putea şterpeli de-aici?

— Destule pentru cineva care n-are nimic, răspunse femeia.

— Nu umblu eu după aşa ceva. Sunt în permisie şi mă întorc pe front. N-aţi văzut biletul din faţa uşii de la intrare? Biletul prin care cineva îşi caută părinţii? Eu sunt ăla.

— Tu? făcu schilodul.

— Da, eu.

— Atunci se schimbă chestia. Cred că înţelegi, camarade: în zilele astea, tot omul e bănuitor. O bombă ne-a distrus casa şi ne-am adăpostit aici. Undeva trebuia să ne adăpostim, nu?

— Voi aţi curăţat molozul dimprejur?

— În parte. Ne-au ajutat şi alţii.

— Cine?

— Cunoscuţi de-ai noştri care au unelte.

— Aţi găsit cumva şi morţi?

— Morţi nu.

— Sigur?

— Sigur. Noi nu. Poate mai înainte să fi fost. Noi n-am găsit.

— Asta-i ce-am vrut să ştiu, zise Graeber.

— Pentru atâta lucru nu era nevoie să te repezi cu pumnii în omul ăsta! îl dojeni femeia.

— E bărbatul dumitale?

— Ce te priveşte? Nu-i bărbatul meu. E fratele meu. Uite cum îi curge sânge.

— Numai din nas.

— Şi din gură.

Graeber ridică târnăcopul.

— Dar asta ce-i? Ce-a vrut să facă cu el?

— N-ar fi dat în dumneata.

— Draga mea, zise Graeber, am învăţat în militărie să nu aştept până ce dă altul în mine.

Aruncă târnăcopul cât putu de departe, pe un morman de dărâmături. Ceilalţi se uitară după el unde cade, iar copilul se pregăti să se cţere să-l ia. Femeia îl opri. Graeber îşi roti ochii în jur. Zări acum şi cada de baie. Era lângă baracă. Scara fusese probabil arsă în sobă. Pe un morman se aflau cutii goale de conserve, umeraşe de haine, vase de bucătărie hârbuite, trenţe, lăzi şi mobile disparate. Oamenii se instalaseră într-adevăr: îşi meşteriseră baraca şi considerau acum mană cerească tot ce reuşeau să scormonească printre dărâmături. Nu se putea obiecta nimic. Viaţa îşi urma cursul. Copilul părea sănătos. Moartea fusese înfrântă şi ruinele deveniseră din nou sălaşuri. Nu se putea obiecta nimic.

— Aţi lucrat grozav de repede, vorbi Graeber.

— Nici nu se putea altfel, ripostă ologul. Trebuie să te grăbeşti când n-ai unde pune capul.

Graeber se pregăti să plece.

— N-aţi găsit cumva şi o pisică? întrebă. O pisicuţă neagră, cu o labă albă?

— Roza noastră! exclamă copilul.

— Nu, răspunse femeia, îmbufnată. N-am găsit nici o pisică.

Graeber plecă. Probabil că în baracă mai stăteau şi alţii; numai ăştia trei n-ar fi putut să facă atât de multe doar în câteva zile. Dar poate că fuseseră ajutaţi de un detaşament. Noaptea, se scoteau acum adesea deţinuţi din lagărul de concentrare, pentru lucrările de deblocare din oraş.

Graeber îşi urmă drumul. Se simţea deodată parcă mai sărac şi nu ştia de ce.

Ajunse într-o stradă care rămăsese cu desăvârşire intactă. Nici măcar geamurile mari ale vitrinelor nu erau sparte. Graeber umbla maşinal. Deodată tresări. Văzu pe cineva apropiindu-se de el, şi numai după câteva clipe îşi dădu seama că el era acela care-şi venea în întâmpinare, în oglinda laterală, oblică, a unui magazin de confecţii. Ciudat! Era ca şi cum şi-ar fi văzut sosia şi, deodată, n-ar mai fi fost el, ci doar o amintire ce putea fi ştearsă dacă ar mai fi făcut un pas.

Se opri şi căscă ochii la imaginea pală din oglinda gălbuie, fără luciu. Îşi văzu orbitele şi, dedesubt, cearcănele care umbreau ochii, de parcă nici nu i-ar fi avut. O senzaţie stranie, de teamă, îl înfioră subit. Nu era panică, nici zbucium, nici ţipătul spontan, grăbit, al vieţii ahtiate să se apere, să-şi întreţească vigilenţa — era un fel de teamă abia perceptibilă, insistentă, rece, aproape impersonală, o teamă căreia nu-i puteai veni de hac, pentru că era invizibilă si inatacabilă şi părea că izvorăşte dintr-un vid unde se aflau

instalate nişte pompe uriaşe care sugeau neauzit sângele din vine şi viaţa din trup. Graeber îşi vedea încă imaginea în oglindă, dar i se părea că peste puţin avea să devină tulbure, unduind ca valul, iar marginile se vor estompa şi vor dispărea, absorbite de tăcutele pompe, desprinzându-se din limitele realului şi din accidentala materializare care, scurt timp, s-a numit Ernst Graeber — şi se va întoarce în nemărginire, în nesfârşitul care nu e numai moarte, ci ceva mult mai îngrozitor: dizolvare, descompunere, pieirea eului, vârtej de atomi fără sens — neant.

Zăbovi încă un răstimp. „Ce rămâne? se întrebă cu adâncă spaimă. Ce va rămâne din el când n-avea să mai fie? Nimic altceva decât o pieritoare amintire în inima câtorva oameni, a părinţilor săi, dacă mai trăiau, a câtorva camarazi, a Elisabethei poate — şi pentru cât timp? Se uită în oglindă. Îi făcea impresia că era de pe acum uşor ca o foaie de hârtie, subţire, spectral, încât o adiere de vini l-ar putea mătura din loc, vlăguit de pompe, nimic mai mult decât o păstaie deşertată. Ce va rămâne din el? Şi unde putea să se cramponeze, unde să arunce ancora, unde să găsească reazem, cui să lase ceva care să-l păstreze, ca să nu fie cu desăvârşire spulberat în nefiinţă?

— Ernst! strigă cineva îndărătul lui.

Graeber se răsuci fulgerător. Un om în cârje, schilod de un picior, se afla în faţa lui. O clipă, Graeber crezu că e ologul din Hakenstrasse, dar numaidecât îşi dădu seama că e Mulzig, un fost coleg de clasă.

— Karl! exclamă. Tu? N-am ştiut că eşti aici.

— Sunt de mult. De aproape şase luni.

Se uitară unul la altul.

— La asta nu ne-am fi aşteptat, aşa-i? glăsui Mutzig.

— La ce?

Mutzig săltă puţin cârjele şi se propti apoi din nou în ele:

— La asta!

— Tu barem ai scăpat de porcărie. Eu trebuie să mă întorc acolo.

— Depinde cum priveşti lucrurile. Dacă războiul mai ţine câţiva ani, e un noroc; dar dacă se termină peste şase săptămâni, e cel mai afurisit ghinion.

— Ce te face să crezi că ar putea să se termine peste şase săptămâni?

— Nu ştiu. Am spus numai — dacă!

— Aşa da.

— De ce nu treci într-o zi pe la noi? zise Mutzig. E şi Bermann aici. Amândouă braţele de la cot...

— Unde sunteţi?

— La spitalul comunal. Secţia amputări. Ocupăm toată aripa stângă. Treci o dată, zău!

— Bine, am să trec.

— Sigur? Toţi promit, dar nu vine nici unul.

— Vin sigur.

— Bravo. O să te simţi bine. Suntem numai băieţi veseli. Cel puţin în salonul meu.

Se priviră din nou. Trei ani nu se văzuseră, dar în clipa asta îşi spuseseră tot ce puteau să-şi spună.

— Atunci, noroc bun, Ernst!

— Noroc, Karl!

— Îşi strânseră mâinile.

— Ştii că Sieber a murit? întrebă Mutzig.

— N-am ştiut.

— Acum şase săptămâni. Dar de Leiner ştiai?

— Leiner? Nu, nici de el n-am ştiut.

— Leiner şi Lingen. Au căzut în aceeaşi dimineaţă. Brünning a înnebunit. Ai auzit că şi pe Hollmann l-a pocnit?

— Nu.

— Le ştiu pe toate de la Bergmann. Şi acum, încă o clată, noroc, Ernst! Şi nu uita să ne vizitezi.

Mutzig plecă, şontâcâind. „Parcă i-ar face plăcere să vorbească despre cei morţi, îşi spuse Graeber. Poate că-l face să simtă mai puţin propria lui nenorocire". Se uită după el. Piciorul îi era amputat până sus, la coapsă. Mutzig fusese pe vremuri cel mai bun alergător din clasă. Graeber nu ştia dacă era cazul să-l compătimească sau să-l invidieze. Mutzig avusese dreptate: totul depindea de ceea ce avea să mai vină.

Înfăşurată într-un halat alb de baie, Elisabeth sta ghemuită în pat când Graeber intră în odaie. Pe cap îşi legase un tulpan în formă de turban şi sta nemişcată, frumoasă şi pierdută în ea însăşi, ca o pasăre mare albă, care a intrat pe fereastră şi se odihneşte o clipă înainte de a-şi lua din nou zborul.

— Am consumat apa caldă pentru o săptămână întreagă, zise ea. A fost un mare lux. Ce-o să turbeze madam Lieser!

— Las-o să turbeze. N-o să ducă ea lipsă de apa pe care-ai consumat-o tu. Un nazist adevărat se îmbăiază rar. Curăţenia e o perversitate ovreiască.

Graeber se duse la fereastră şi privi afară. Cerul era cenuşiu şi din stradă nu venea nici un zgomot. Peste drum, la o fereastră, stătea un bărbat în bretele şi cămaşă. De la altă fereastră se auzeau acorduri de pian şi o voce stridentă de femeie care făcea vocalize. Graeber îşi aţinti ochii asupra săpăturii de la gura beciului din faţă şi-şi aminti de strania înfiorare care-l străbătuse pe strada, când se privise în oglinda magazinului de confecţii. Se

înfiora şi acum. Ce va rămâne din el? Ceva trebuie să rămână, îşi zise; o ancoră care să-l ţină, ca să nu se piardă şi să poată reveni. Dar ce? Elisabeth? Făcea ea oare parte dintr-însul? O cunoştea de atât de puţin timp — şi în curând va pleca de lângă ea pentru ani de zile. Nu-l va uita? În ce fel putea s-o lege de el — şi pe el însuşi de ea?

Se întoarse.

— Elisabeth, zise deodată. Ar trebui să ne căsătorim.

— Să ne căsătorim? Pentru ce?

— Pentru că-i absurd. Pentru că ne cunoaşteam de numai câteva zile şi pentru că peste puţin mă voi întoarce din nou pe front; pentru că nu ştim dacă ne-ar face plăcere să fim mereu împreună şi nici n-am putea să ştim după un timp atât de scurt. De aceea.

Elisabeth se uită la el:

— Vrei să spui: pentru că suntem singuri şi deznădăjduiţi şi pentru că nu avem altceva?

— Nu.

Elisabeth tăcu.

— Nu numai pentru asta, zise Graeber.

— Dar pentru ce?

Graeber îşi aţinti privirea asupra ei. O văzu respirând. I se păru deodată foarte străină. Sânii ei suiau şi coborau, braţele-i erau altfel formate decât ale lui, mâinile erau de asemenea altfel; gândurile ei, viaţa ei — nu, hotărî, Elisabeth nu-l putea înţelege; dar cum să-l înţeleagă, când nici el nu înţelegea bine de ce-i venise gândul acesta.

— Dacă ne căsătorim, zise deodată, nu va mai trebui să te temi de doamna Lieser. Ca soţie de ostaş eşti la adăpost.

— Crezi?

— Da, răspunse Graeber, fâstâcindu-se sub privirea ei. În tot cazul, căsătoria te va ajuta întrucâtva.

— Asta nu-i un argument. Cu doamna Lieser mă pot descurca şi aşa. Şi cum să ne căsătorim? N-avem nici măcar timpul necesar.

— De ce nu?

— Pentru căsătorie e nevoie de tot felul de hârtii: aprobări, acte pentru dovedirea originii ariene, certificate de sănătate şi mai ştiu eu câte altele. Asta durează săptămâni.

„Săptămâni! o îngână Graeber în gând. Ce uşor a spus vorba asta! Unde voi fi eu atunci?"

— Pentru soldaţi e altfel, rosti el cu glas tare. Căsătoriile de război se fac mai repede, în numai câteva zile. Ştiu asta de la cazarmă.

— Acolo ţi-a venit ideea?

— Nu. Abia azi dimineaţă mi-a venit. Dar la cazarmă se vorbeşte adesea despre astfel de lucruri. Mulţi soldaţi se căsătoresc în timpul permisiei. Şi de ce n-ar face-o? Când se însoară un soldat de pe front, soţia lui are drept la un ajutor lunar de — mi se pare — două sute de mărci. De ce să dăruieşti statului o asemenea sumă? Dacă tot trebuie să ne riscăm viaţa, de ce să nu luăm măcar ceea se ni se cuvine? Ţie aceşti bani ţi-ar fi de folos; altfel, s-ar alege statul cu ei. N-am dreptate?

— Dacă priveşti lucrurile aşa, poate că e just ceea ce spui.

— Vezi? exclamă Graeber uşurat. Ba se mai acordă şi un împrumut celor care se căsătoresc — o mie de mărci. Şi poate că nu va mai trebui să mergi nici la fabrica de mantale, dacă vei fi căsătorită.

— Ba da. Nu e nici o legătură între una şi alta. Altfel, ce m-aş face toată ziua? Singură...

— Aşa-i.

Un moment, Graeber se simţi foarte încurcat. „Iată ce fac ăştia din noi! îşi zise. Suntem tineri şi ar trebui să fim fericiţi şi să rămânem împreună. Ce ne privesc pe noi războaiele părinţilor noştri?"

— Foarte curând o să fim singuri, zise el. Dar dacă ne căsătorim, o să fim mai puţin singuri.

Elisabeth clătină din cap.

— Nu vrei? întrebă el.

— N-o să fim mai puţin, singuri, preciză ea. O să fim şi mai singuri.

Graeber auzi deodată din nou vocea cântăreţei de peste drum. Încetase cu vocalizele şi intona acum octave. Se auzeau ca nişte ţipete, cărora numai ecoul le răspundea.

— Să ştii că nu e ceva iremediabil, dacă asta vrei să spui, zise el. Putem oricând să divorţăm, dacă n-o să ne mai placă.

— Atunci, pentru ce să ne mai căsătorim?

— Pentru ce să dăruim statului ceva ce ni se cuvine?

Elisabeth se ridică.

— Ieri ai fost altfel, zise ea.

— Cum altfel?

Elisabeth schiţă un zâmbet fugitiv:

— Să nu mai vorbim de asta. Suntem împreună, şi e de ajuns.

— Aşadar nu vrei?

— Nu.

Graeber o privi. Ceva în ea se zăvorâse şi se retrăsese de lângă dânsul.

— Ei, comedie! făcu el. Şi eu care am vrut numai binele!

Elisabeth zâmbi din nou:

— Vezi ce se poate întâmpla? Uneori e preferabil să nu vrei binele! Mai avem ceva de băut?

— Avem. Şliboviță.

— Cea din Polonia?

— Da.

— N-avem şi ceva care să nu fie pradă de război?

— Cred că da: o sticlă de rachiu de chimion. Asta-i din Germania.

— Atunci dă-mi rachiu de chimion.

Graeber se duse în bucătărie să aducă sticla. Îi era ciudă pe el însuşi. Un moment se opri în fața farfuriilor şi darurilor lui Binding şi, în încăperea pe jumătate întunecoasă, care mirosea a mâncare stătută, simți un gol înăuntru, ca un om sleit de puteri. Apoi se întoarse în odaie.

Elisabeth sta rezemată de fereastră.

— Ce vreme mohorâtă, zise. O să plouă. Păcat!

— De ce păcat?

— E prima noastră duminică. Am fi putut pleca undeva. Afară din oraş e primăvară.

— Ai vrea să ieşi?

— Nu. Mie mi-ajunge când doamna Lieser nu-i acasă. Dar pentru tine ar fi fost altceva.

— Nici mie nu-mi trebuie. Am stat destul în mijlocul naturii, aşa că o bună bucată de vreme nu mai am nevoie de ea. Visul meu despre natură e o odaie caldă, nebombardată, cu mobile întregi. Şi aici avem aşa ceva. E cea mai formidabilă aventură pe care mi-o puteam imagina, si nu mă voi sătura niciodată de ea. Dar poate că ție ți-e lehamite. Dacă vrei, putem merge la un cinema. Elisabeth scutură din cap.

— Atunci, urmă Graeber, să rămânem aici şi să nu mai plecăm nicăieri. Dacă plecăm, fărâmițăm ziua şi o facem să treacă mai repede decât dacă stăm aici. Iar noi avem interesul s-o lungim.

Graeber se apropie de Elisabeth şi o cuprinse în brațe. Simți în mâini asprimea halatului ei de baie. Apoi văzu că are ochii plini de lacrimi.

— Am spus vreo prostie? întrebă el. Adineauri?

— Nu.

— Totuşi, am făcut probabil ceva. Altminteri, de ce-ai plânge?

O strângea tare la piept. Pe deasupra umerilor ei văzu strada. Bărbatul păros, cu bretele, dispăruse. Câțiva copii se jucau de-a tranşeea în gaura săpată spre pivnița casei năruite.

— Să nu mai fim trişti! zise el.

Cântăreața de peste drum îşi înalță din nou glasul. Trâmbița acum un lied de Grieg: „Ce drag îmi eşti! Ce drag îmi eşti!" țipa ea cu vocea ei stridentă şi tremurătoare. „Ce drag îmi eşti — oricât aş suferi! Mi-eşti drag, mi-eşti drag!"

— Da, zise Elisabeth. Să nu mai fim trişti.

După-amiază începu să plouă. Se întunecă devreme şi cerul se înnoura tot mai mult.

Stăteau lungiți în pat, fără lumină; fereastra era deschisă şi, în dreptul ei, ploaia cădea pieziş, tern, un perete lichid, bătut de vânt. Graeber asculta țârâitul monoton şi-şi zicea că în Rusia a început desigur acum perioada noroaielor, când totul se scufundă în oceane de glod. Fără îndoială că vor mai fi noroaie şi când se va întoarce el acolo.

— N-ar trebui să plec? întrebă după un timp. Doamna Lieser poate să pice dintr-un moment într-altul.

— Să poftească! murmură Elisabeth somnoroasă... E atât de târziu?

— Nu ştiu. Dar poate ca vine mai curând pentru că plouă.

— Pentru că plouă, s-ar putea să vină şi mai târziu.

— Aşa-i.

— Din aceeaşi pricină poate să întârzie şi până mâine dimineață, zise Elisabeth, lipindu-şi obrazul de umărul lui.

— Poate chiar să fie călcată de un camion. Dar ăsta ar fi un noroc prea mare.

— Nu eşti tocmai uman, mormăi Elisabeth.

Graeber se uită la şuvoiul cenuşiu din fața ferestrei.

— Dacă am fi căsătoriți, zise el, n-ar trebui să plec de loc.

Elisabeth vru făcu nici o mişcare.

— De ce vrei să te însori cu mine? murmură ea. Nici nu rnă cunoşti bine.

— Te cunosc de destul timp.

— De cât timp? De câteva zile.

— Nu de câteva zile. Te cunosc de peste un an. E destul de mult.

— Cum de peste un an? Anii copilăriei nu poți să-i pui la socoteală. E prea mult de atunci.

— Nici nu-i pun. Dar mi s-a dat o permisie de aproximativ trei săptămâni după doi ani de front. De două săptămâni sunt aici. Asta corespunde cu circa cincisprezece luni de front. Prin urmare, te cunosc de un an şi ceva — contravaloarea celor aproape două săptămâni de permisie petrecute aici.

Elisabeth deschise ochii:

— La asta nu m-am gândit până acum.

— Nici eu. Abia adineauri mi-a trecut prin minte.

— Când?

— Adineauri, în timp ce tu dormeai. Când plouă şi e întuneric, îţi vin tot felul de idei.

— Ca să-ţi vină idei, e nevoie să plouă sau să fie întuneric?

— Nu, dar atunci gândeşti altfel,

— Şi ţi-au venit şi alte idei?

— Da. M-am gândit ce minunat e că putem folosi muâinile şi braţele şi pentru altceva decât numai pentru a împuşca şi a zvârli grenade.

Elisabeth i se uită în ochi:

— De ce nu mi-ai spus asta azi la prânz?

— La prânz nu se pot spune asemenea lucruri.

— Ar fi fost mai bine decât să vorbeşti despre ajutoare băneşti şi despre prime pentru căsătoriţi.

Graeber îşi înălţă capul.

— E acelaşi lucru, Elisabeth, zise apoi. Numai că e spus cu alte vorbe.

Elisabeth îngăimă ceva neînţeles.

— Vorbele sunt uneori foarte importante, rosti după un timp. Cel puţin în legătură cu lucrurile de acest fel.

— Nu sunt încă deprins cu ele. Dar o să le învăţ. Nu mai să mai treacă puţin timp.

— Timp! oftă Elisabeth. Şi noi avem atât de puţin — nu?

— Da. Ieri aveam încă mult. Şi mâine o să spunem că azi am avut mult.

Graeber nu se mişca. Capul Elisabethei se odihnea pe braţul lui. Părul i se revărsa întunecat pe perna albă, iar umbrele ploii îi jucau pe faţă.

— Vrei să te căsătoreşti cu mine, murmură ea. Dar ştii măcar dacă mă iubeşti?

— Cum putem şti una ca asta? Pentru aşa ceva e nevoie de mult mai mult timp, şi cred că trebuie să te şi vezi mai des, nu?

— Poate că da. Dar atunci de ce vrei să mă iei?

— Pentru că nu mai pot concepe viaţa fără tine.

Elisabeth tăcu un moment.

— Nu crezi, întrebă apoi, că acelaşi lucru care ţi s-a întâmplat cu mine putea să ţi se întâmple şi cu alta?

Graeber îşi pierdu privirea în pânza cenuşie, bătută de vânt, pe care o teşea ploaia în faţa ferestrei.

— E posibil să mi se fi întâmplat şi cu alta, zise. Cine poate şti? Numai că acum, după ce s-a întâmplat între noi, nu-mi mai pot închipui că mi s-ar fi putut întâmpla şi cu altcineva.

Elisabeth îşi mişcă puţin capul în scobitura braţului lui.

— Tot ai învăţat ceva, zise. Vorbeşti altfel dccâi azi la prânz. Dar e noapte acum. Crezi că, alături de tine, va trebui să aştept toată viaţa să se facă noapte?

— Nu. O să învăţ şi asta. Şi pentru început — n-o să mai vorbesc de ajutoarele băneşti!

— Totuşi să nu le disprețuim, aşa-i?

— Ce?

— Ajutoarele băneşti.

Graeber îşi opri o clipă răsuflarea.

— Prin urmare, vrei? o întrebă.

— Ce să fac? Ne cunoaştem de peste un an: e aproape o obligaţie! Şi, afară de asta, putem oricând să divorţăm, nu?

— Nu.

Elisabeth se lipi toată de el şi adormi. Graeber rămase încă multă vreme treaz, ascultând ropotul ploii. I se deslușiră deodată în minte o mulțime de lucruri pe care ar fi vrut să le spună Elisabethei.

Capitolul 17

— Ia tot ce doreşti, Ernst, zise Binding dindărătul uşii. Fă ca la tine acasă.

— Bine, Alfons.

Graeber se întinse în cadă. Efectele militare se aflau pe un scaun din colţ, cenuşii, verzi şi nearătoase ca nişte bulendre vechi: alături atârna un costum civil, bleumarin, pe care i-l procurase Reuter.

Camera de baie a lui Binding era o încăpere mare, cu pereţii căptuşiţi cu plăci verzi de faianţă, în faţa cărora porţelanurile şi robinetele nichelate scânteiau de-ţi luau ochii — adevărat colţ de rai în comparaţie cu duşurile şi spălătoarele rău mirositoare de la cazarmă. Săpunul era încă din Franţa, cearceafurile de baie şi prosoapele stăteau îngrămădite în stive înalte, ţevile de apă nu suferiseră niciodată de pe urma bombardamentelor, şi apa caldă se putea consuma la discreţie. Se găseau până şi săruri de baie, o sticlă mare, cu cristale de culoarea ametistului.

Graeber sta lungit în apă, apatic şi destins, şi savura fericirea căldurii. Învăţase în ultimii ani că numai lucrurile simple nu dezamăgesc niciodată — căldura, apa, un acoperiş, pâinea, liniştea şi încrederea în propriul tău corp — şi aşa voia să-şi petreacă restul permisiei: fără gânduri de prisos, relaxat şi atât de fericit cât era cu putinţă. Reuter avusese dreptate: va trece multă vreme până când va căpăta o nouă permisie.

Dădu la o parte scaunul cu uniforma, îşi turnă în palmă sărurile de baie şi le împrăştie cu voluptate în apă. Era o porţie de huzur şi deci de pace — întocmai ca mesele cu feţele de masă imaculate de la „Germania", sau ca vinul şi delicatesele din serile petrecute cu Elisabeth. Se şterse şi începu să se îmbrace, încet şi fără grabă. Costumul civil i se păru ca fulgul, uşor şi subţire după relele efecte cazone. Chiar şi după ce fu gata îmbrăcat avu senzaţia că-i încă în cămaşă — atât de neobişnuit se simţea fără bocanci, centură şi arme. Se privi în oglindă — şi mai să nu se recunoască. Un băieţandru încă neformat, mic, pe jumătate copt, îl privea uimit din oglindă — un omuleţ pe care nu l-ar fi luat în seamă dacă l-ar fi întâlnit pe stradă.

— Arăţi ca un copil la prima împărtăşanie, îi spuse Alfons. Nu ca un soldat. Ce-i cu tine? Vrei să te însori?

— Da, răspunse Graeber, mirat de întrebare. Dar cum ţi-a venit ideea asta?

Alfons râse:

— E la mintea cocoşului. Eşti cu totul schimbat. Nu mai semeni cu un câine care-şi caută osul pe care nu mai ştie unde l-a ascuns. Ai într-adevăr intenţia să te însori?

— Da.

— Spune drept, Ernst: te-ai gândit bine?

— Nu.

Binding îl privi uluit. Graeber răspunse:

— De ani de zile n-am mai avut timp să mă gândesc la nimic în mod temeinic.

Alfons se hlizi. Apoi îşi repezi nasul în sus şi adulmecă aerul.

— Măi, dar... făcu el, trăgând aerul pe nări. Tu miroşi aşa? Aoleu, Ernst! Sărurile de baie! Ai pus în apă? Miroşi ca un strat de violete!

Graeber îşi mirosi mâna:

— Nu simt nimic.

— Tu nu, eu însă da. Las-o să se evaporeze. E o drăcie tare afurisită. Mi-a adus-o cineva de la Paris. La început n-o simţi, dar după aceea miroşi ca o tufă de flori. Trebuie să-i venim de hac cu un păhăruţ de coniac bun.

Binding aduse o sticlă şi două pahare.

— Noroc, Ernst! Va să zică, te însori. Felicitările mele! Eu, bineînţeles, sunt şi rămân burlac. Dar ia spune: o cunosc cumva pe viitoarea ta soţie?

— Nu.

Graeber goli paharul de coniac, îl plictisea că se dăduse de gol; iar Alfons îl luase prin surprindere.

— Mai bea un pahar, Ernst. Nu se însoară omul în fiecare zi.

— Bine.

Binding îşi puse paharul pe masă. Era puţintel emoţionat.

— Dacă ai nevoie de vreun ajutor — ştii, cred, că poţi să contezi întotdeauna pe Alfons.

— Ce fel de ajutor? E o chestie cât se poate de simplă.

— La tine, da. Eşti soldat; n-ai nevoie de acte.

— Nici ea n-are nevoie. E o căsătorie de război.

— Cred că nevastă-ta are nevoie. Actele obişnuite. Dar o să afli pe parcurs. Dacă vezi că lucrurile tărăgănează, putem să le dăm bătaie. Nu degeaba avem prietenii la Gestapo.

— La Gestapo? Ce treabă au cei de la Gestapo cu căsătoria noastră? Nu-i priveşte!

Alfons râse gros.

— Nu există nimic, Ernst, care să nu-i privească pe cei de la Gestapo! De când eşti soldat, ai cam uitat asta. Dar nu trebuie să te alarmezi. Că doar nu te însori cu o ovreică sau cu o comunistă. Totuşi, referinţe se vor lua şi aşa. Din pur birocratism, bineînţeles.

Graeber nu răspunse. O spaimă cumplită îl năpădi subit. Dacă se vor face investigaţii, va ieşi la iveală că tatăl Elisabethei e într-un lagăr de concentrare. La asta nu se gândise până atunci. Nici alţii nu-l preveniseră.

— Eşti sigur că-i aşa cum spui, Alfons?

Binding umplu din nou paharele.

— Fireşte că da, îi răspunse el. Dar nu-ţi face griji, că doar nu vrei să spurci sângele tău arian cu oameni de rasă inferioară sau cu duşmani ai ţării.

Şi adăugă rânjind:

— Las' c-ai să fii sub papuc mai repede decât te aştepţi!

— Mda.

— Păi vezi? Hai noroc! Zilele trecute ai cunoscut aici nişte prieteni de-ai mei de la Gestapo. Dacă lucrurile merg prea încet, îi rugăm să ne dea o mână de ajutor şi să urgenteze formalităţile. Sunt granguri mari. Mai ales Riese, sfrijitul acela cu ochelari.

Graeber rămase cu ochii pierduţi în gol. Elisabeth se dusese dimineaţa la primărie să solicite actele de care avea nevoie. Graeber o îndemnase să se ducă. „Fir-ar a dracului de treabă! se mustră el în gând. Ce naiba am făcut? Dacă cei de-acolo o iau la ochi? Până acum a fost lăsată în pace. Şi nu e oare, de când lumea, lege să te piteşti când primejdia e aproape? Dacă vreunuia de la Gestapo îi trece prin minte cine ştie ce trăsnaie, Elisabeth poate fi trimisă într-un lagăr, numai pentru că şi tatăl ei e internat!" Graeber simţi că-l trec năduşelile. Ce era de făcut dacă se luau informaţii despre ea? De la doamna Lieser, de pildă, care era o nazistă de încredere?

Graeber se ridică.

— Ce-i cu tine? întrebă Binding. Nu ți-ai golit paharul. Fericirea te-a făcut uituc?

Râse zgomotos de gluma lui. Graeber se uită la el. Cu câteva minute înainte, Alfons nu fusese decât un cunoscut oarecare, blajin şi îngîmfat — acum se transformase însă brusc în reprezentantul unei puteri incalculabile, primejdioase.

— Noroc, Ernst! zise Binding. Goleşte-ți paharul. E un coniac straşnic, „Napoleon"!

— Noroc, Alfons!

Graeber puse paharul pe masă.

— Alfons, zise apoi. Vrei să-mi faci un serviciu? Dă-mi un kilogram de zahăr din cămara ta. În două pungi. Câte o jumătate de kilogram în fiecare.

— Cubic?

— Indiferent. Zahăr.

— S-a făcut. Dar pentru ce-ți trebuie zahăr? E de presupus că acum eşti destul de dulce şi aşa.

— Vreau să mituiesc pe cineva.

— Să mituieşti? Dar nu-ți trebuie aşa ceva! Amenințarea e o metodă mult mai simplă. Şi mai eficace. Mă pot ocupa eu de asta.

— În cazul meu, nu. De altfel nici nu e vorba de o mituire obişnuită. Zahărul e pentru cineva care urmează să-mi facă un serviciu.

— Bine, Ernst. Dar să ştii: petrecerea de nuntă o facem la mine! Alfons e un martor bun de cununie.

Graeber chibzui rapid. Cu un sfert de oră înainte l-ar fi refuzat sub un pretext oarecare. Acum nu mai îndrăznea.

— Nu cred c-o să facem cine ştie ce petrecere, zise apoi.

— Asta las-o în grija lui Alfons! Sper că la noapte dormi aici, nu? Ce rost ar avea să vii numai ca să-ți pui uniforma şi să te duci la cazarmă? Rămâi la mine. Am să-ți dau cheia de la intrarea din față. Poți să vii când vrei.

Graeber se codi un moment.

— Bine, Alfons.

Binding radia:

— Grozav! Aşa o să putem sta şi noi o dată nestingheriți de vorbă şi să trăncănim ce ne trece prin cap. Până acum n-am reuşit. Vino să-ți arăt camera ta.

Luă pe braț efectele cazone ale lui Graeber şi zări decorațiile de pe tunică.

— Cu ocazia asta, adăugă, ai să-mi povesteşti şi în ce împrejurări ai obținut medaliile. Probabil că te-ai ostenit niţeluş ca să le meriți!

Graeber îşi înălță privirea. Capul lui Binding avu subit aceeaşi expresie ca în ziua când SS-istul Heini destăinuise la beție isprăvile lui de la Siguranță.

— N-am ce povesti, zise Graeber. Decorațiile se capătă automat.

Doamna Lieser holbă o clipă ochii la costumul civil al lui Graeber, dar apoi îl recunoscu:

— Dumneata? Domnişoara Kruse nu-i acasă, cred că ştii.

— Da, ştiu, doamnă Lieser.

— Atunci...?

Îl privi duşmănos. Pe bluza ei cafenie strălucea o broşă cu svastică. În mâna dreaptă ținea o cârpă de praf, ca pe un proiectil.

— Aş vrea să vă las un pachețel pentru domnişoara Kruse. Ați putea să-l puneți în camera ei?

Doamna Lieser avu o clipă de ezitare. Apoi luă punga cu zahăr pe care i-o întindea Graeber.

— Mai am o pungă la fel, zise el. Domnişoara Kruse mi-a spus cu cât devotament vă sacrificați timpul pentru binele obştesc. În punga asta e o jumătate de kilogram de zahăr cu care n-am ce face. Ştiu că aveți un copil căruia îi poate prinde bine, şi am vrut să vă întreb dacă doriți să-l luați.

Expresia feței doamnei Lieser deveni oficială:

— N-avem nevoie de alimente de la bursa neagră. Suntem mândri că ne putem îndestula cu ceea ce ne acordă Führerul.

— Şi copilul dumneavoastră?

— Şi copilul meu!

— Ăsta e adevărat patriotism! exclamă Graeber cu ochii ațintiți asupra bluzei cafenii. Dacă toți cei din patrie ar gândi ca dumneavoastră, soldații de pe front ar duce o viață mai uşoară. Zahărul ce vi-l ofer nu-i însă cumpărat la negru. E zahăr din pachetul pe care Führerul îl dăruieşte soldaților de pe front când vin în permisie — ca să-l ofere rudelor. Rudele mele sunt dispărute; puteți deci să luați pachetul fără nici o grijă.

Fața doamnei Lieser pierdu ceva din asprime:

— Dumneata vii de pe front?

— Bineînțeles. De unde altfel?

— Din Rusia?

— Da.

— Soțul meu este şi el în Rusia.

Graeber simulă un interes pe care nu-l avea:

— În ce sector?

— În grupul de armate Centru.

— Slavă Domnului! Acolo-i liniște pentru moment.

— Liniște? Nu-i nici o liniște acolo. Grupul de armate Centru e în plină acțiune. Soțul meu se află în prima linie.

„Prima linie! își zise Graeber. Parcă mai există așa ceva!" O clipă fu ispitit s-o lămurească pe doamna Lieser cum stau lucrurile dincolo de frazeologia despre onoare, Führer și patrie, dar renunță.

— Să sperăm că va veni cât de curând în permisie, zise cu glas tare.

— Va veni în permisie când îi va veni rândul să vină. Noi nu cerem nici un fel de favoruri. Noi nu!

— Nici eu n-am făcut-o, pronunță Graeber sec. Dimpotrivă. Ultima mea permisie am avut-o acum doi ani.

— Și ai fost tot timpul pe front?

— De la început. Când nu eram rănit.

Graeber se uită la neînduplecata luptătoare pentru nazism. „De ce stau aici și mă justific față de individa asta? se întrebă. Ar trebui să-i trag un glonț și să termin cu ea!"

Copilul soților Lieser veni din odaia în care se afla masa de scris. Era o fetiță slăbuță, cu părul fără luciu; căscă ochii la Graeber, scobindu-se în nas.

— De ce te-ai îmbrăcat civil? întrebă doamna Lieser,

— Uniforma e la curățat.

— Hm. Credeam că...

Graeber nu află ce crezuse doamna Lieser. Văzu doar că, subit, zâmbea cu dinții ei galbeni — și aproape că se sperie.

— Bine, zise ea. Mulțumesc. Am să iau zahărul. Pentru fetiță.

Luă cele două pungi și Graeber observă că le cântărește în mâini, ca să vadă dacă au aceeași greutate. Ar fi putut să jure că după plecarea lui va deschide numaidecât punga destinată Elisabethei, și asta era tocmai ceea ce și dorea. Spre uimirea ei va găsi în pungă cea de-a doua jumătate de kilogram de zahăr, și nimic altceva.

— Mă bucur, doamnă Lieser. La revedere.

— Heil Hitler! articulă ea, străpungându-l cu privirea.

— Heil Hitler! zise și Graeber.

Ieși din casă. Lângă ușa din stradă, rezemat de perete, sta portarul. Era un omuleț mărunt, cu pantaloni de SA, cizme și o burtă rotundă sub un piept scobit ca de găină. Graeber se opri. Acum și sperietoarea asta putea fi primejdioasă.

— Frumoasă vreme! zise portarului și, scoțând un pachet de țigări, luă una și-i întinse pachetul.

Portarul grohăi ceva și luă o țigară.

— Demobilizat? întrebă cu o privire piezișă către costumul lui Graeber.

Graeber clătină din cap. Cumpăni dacă trebuie să-i spună ceva despre Elisabeth, dar preferă să tacă. Era mai bine să nu atragă portarului atenția asupra nici unui lucru.

— Peste o săptămână o iau iarăși din loc, rosti cu glas tare. Pentru a patra oară.

Portarul dădu leneș din cap. Scoase țigara din gură, se uită la ea și scuipă câteva firișoare de tutun.

— Nu vă place? îl întrebă Graeber.

— Ba da. Dar sunt mai mult fumător de trabucuri.

— Și trabucurile sunt pe sponci, nu?

— Cam așa.

— Cunosc pe cineva care mai are câteva cutii cu trabucuri fine. La prima ocazie am să dau iama printre ele și o să vă aduc câteva. Trabucuri grozave.

— Străine?

— Probabil. Nu mă pricep. Trabucuri cu banderolă.

— Banderola nu înseamnă nimic. Banderolă poate să aiubă și o țigară din frunze de fag.

— Domnul respectiv e kreistleiter. Fumează numai țigări bune.

— Kreisleiter?

— Da. Alfons Binding. Prietenul meu cel mai bun.

— Binding e prietenul dumneavoastră?

— Fost coleg de școală. Chiar acum vin de la dânsul. Suntem vechi camarazi și cu sturmbamführer-ul Riese din SS. De aici mă duc direct la Riese.

Portarul îl privi uimit. Graeber îi înțelese privirea; portarul nu pricepea de ce consilierul sanitar Kruse se află în lagăr, dacă Binding și Riese erau prieteni atât de buni cu acest domn.

— S-au clarificat acum câteva grave erori, zise Graeber flegmatic. Zilele astea se aranjează totul. Anumite persoane au să cam dea din colț în colț. Ce să faci: graba strică treaba, nu-i așa?

— Așa-i, răspunse portarul cu convingere.

Graeber se uită la ceas.

— Trebuie s-o șterg. Dar nici o grijă: nu uit țigările!

Și-și văzu de drum. ,.A fost un bun început de corupere", își zise. Dar în clipa următoare îl copleși din nou neliniștea. Nu cumva tocmai această comportare a lui fusese greșită? I se păru deodată copilărească. Poate că era mai bine dacă nu făcea nimic.

Se opri şi-şi purtă privirea asupră-şi, de sus şi până jos. Blestematele astea de haine civile! I se părea că numai ele sunt vinovate de toate. Voise să se descătuşeze de militărie şi de constrângerea ei şi să se simtă liber — şi în schimb, nimerise din primul moment într-o lume de temeri şi de nesiguranţă.

Cugetă ce-ar mai putea să facă. Pe Elisabeth avea s-o vadă abia pe seară. Blestemă pripeala sa de a o trimite să ceară actele. „Ocrotire! îşi zise cu amărăciune. Ieri dimineaţă făceam pe grozavul, trâmbiţând că pentru Elisabeth căsătoria este cea mai bună ocrotire — şi iată că nu mai târziu decât azi a devenit o primejdie!"

— Ce-i gluma asta de carnaval? se zborşi un glas cârâit lângă el.

Graeber îşi săltă privirea. Un maior mic şi îndesat se afla în faţa lui.

— Nu ţi-a intrat încă în căpăţână că vremurile prin care trecem nu-s de joacă, derbedeule?

O clipă, Graeber îl fixă nedumerit. Dar apoi înţelese. Îl salutase pe maior milităreşte, uitând că e îmbrăcat civil. Bătrânul considerase aceasta drept o batjocură.

— Din greşeală, zise Graeber. Fără nici o intenţie.

— Ce? Îţi mai perrniţi să faci şi glume tâmpite? De ce nu eşti soldat?

Graeber se uită mai atent la maior. Era acelaşi care se mai zborşise odată la el — în seara când se oprise cu Elisabeth în faţa casei ei.

— Un învârtit ca tine ar trebui să intre în pământ de ruşine, în loc să se ţină de asemenea neghiobii! lătră maiorul.

— Ia nu te mai răţoi aşa, i-o tăie Graeber enervat. Şi întoarce-te la naftalina de unde ai ieşit!

În ochii bătrânelului se aprinse o scăpărare vecină cu nebunia. Se înecă, şi tot sângele îi năvăli în obraz.

— Pun să te aresteze! gâfâi el.

— N-ai s-o faci, pentru că n-ai nici un drept — o ştii prea bine. Şi acum slăbeşte-mă, că am treburi mai importante.

— Dar asta e...

Maiorul voi să se dezlănţuie din nou, dar deodată făcu un pas înainte şi începu să adulmece cu nările-i păroase, larg căscate. După o clipă făcu o strâmbătură.

— Acum înţeleg! articula el cu dezgust. De aia nu eşti în uniformă! Al treilea sex! Scârnăvie! Muiere! Dugheană de parfum! Târfă masculină!

Scuipă, îşi şterse mustaţa albă, ţepoasă ca o perie, îi aruncă lui Graeber o ultimă privire plină de cea mai nemărginită scârbă şi-şi văzu de drum.

Totul se datora sărurilor de baie! Graeber îşi mirosi mâna. Acum simţi şi el parfumul. „Târfă! îşi zise. La urma urmei, mult nu-mi lipseşte! Măi, ce e în stare să facă din om teama de soarta altuia! Doamna Lieser, portarul... Şi la câte altele n-aş fi gata să mă pretez! Grozav de repede m-am prăbuşit de pe soclul virtuţii mele!"

Se opri la câţiva paşi de clădirea Gestapoului, pe trotuarul de peste drum. În faţa porţii mari, un tânăr SS-ist umbla de colo-colo şi căsca. Câţiva ofiţeri din SS ieşiră din clădire, râzând. Apoi se apropie greoi un om în vârstă. Părea că şovăie. Aruncă o privire spre ferestre, se opri şi scoase o hârtie din buzunar. O citi, se uită în jur, îşi înălţă ochii la cer şi păşi apoi încet spre santinelă. Tânărul SS-ist parcurse plictisit citaţia şi-l lăsă să intre.

Graeber privi şi el spre ferestre. Simţi din nou teama, mai grea, mai înăbuşitoare, mai cleioasă ca înainte. Cunoştea multe feluri de teamă — pe cele sfâşietoare şi întunecate, cu sufletul la gură sau paralizante, nu mai puţin pe cea din urmă, pe cea mare, a creaturii înaintea morţii — dar teama de acum era altfel, era o teamă care venea târâş şi-i strângea beregata; o teamă nedefinită şi ameninţătoare, acră, băloasă şi dizolvantă, părea că întinează totul; o teamă ce nu se lăsa cuprinsă şi căreia nu i te puteai împotrivi; o teamă a abuliei şi a îndoielilor mistuitoare; era corupătoarea teamă pentru altul, pentru ostaticul nevinovat, pentru cel prigonit pe nedrept: teama de arbitrar, de tiranie şi de birocratica neomenie — era teama neagră a acelor zile.

Aştepta în faţa fabricii, cu mult înainte de ora ieşirii. Trecu o bună bucată de vreme, şi Elisabeth nu apărea. Graeber începu să se teamă că a fost arestată în fabrică; dar chiar atunci o zări. Elisabeth avu o tresărire când îl văzu îmbrăcat civil, şi izbucni în râs.

— Ce tânăr eşti! exclamă ea.

— Nu mă simt tânăr. Îmi pare că am o sută de ani.

— De ce? S-a întâmplat ceva? Trebuie să te întorci pe front?

— Nu, în privinţa asta toate-s în regulă.

— Ţi se pare că ai o sută de ani pentru că eşti îmbrăcat civil?

— Nu ştiu. Dar am impresia că o dată cu afurisitul ăsta de costum m-am înţolit şi cu toate grijile din lume. Cum stai cu hârtiile tale? Ai făcut ceva?

— Totul! răspunse Elisabeth radioasă. Am folosit şi pauza de la prânz. E gata totul.

— Totul... îngână Graeber. Atunci nu mai e nimic de făcut.

— Dar ce-ar mai fi de făcut?

— Nimic. Numai aşa. M-a apucat deodată o frică grozavă. Poate că-i o greşeală ceea ce facem. Să nu-ţi prilejuiască neajunsuri.

— Mie? Cum?

Graeber şovăi.

— Am auzit că Gestapoul ia uneori informaţii. Poate că ar fi mai bine să lăsăm totul baltă.

Elisabeth se opri:

— Şi altceva ce-ai mai auzit?

— Nimic. Numai că m-a apucat deodată o frică grozavă.

— Vrei să spui că s-ar putea să fiu arestată pentru că vrem să ne căsătorim?

— Asta nu.

— Atunci ce? Crezi că se va descoperi că tatăl meu e in lagăr?

— Nici asta, zise Graeber. Asta se ştie oricum. Impresia mea e că ar fi poate mai bine să nu atragem atenţia asupra ta. Fantezia Gestapoului n-are margini. S-ar putea ca vreunuia să-i trăsnească prin cap cine ştie ce tâmpenie. Şi ştii cum merg lucrurile acolo. N-ai nici o posibilitate să-ţi dovedeşti nevinovăţia.

Elisabeth tăcu un moment.

— Şi atunci, ce-i de făcut? întrebă apoi.

— Toată ziua m-am gândit numai la asta. Dar cred că nu mai e nimic de făcut. Dacă ne-am apuca să retragem cererea, poate că le-am trezi şi mai mult atenţia.

Elisabeth dădu din cap şi-l cercetă cu o privire ciudată.

— Am putea totuşi să încercăm.

— E prea târziu, Elisabeth. Acum trebuie să înfruntăm riscul şi să vedem ce se va întâmpla.

Îşi continuată drumul. Fabrica se afla într-o piaţetă, de unde putea fi cuprinsă cu o singură căutătură. Graeber se uită la ea cu atenţie.

— N-aţi fost încă niciodată bombardaţi?

— Până acum, nu.

— Clădirea e plasată foarte vizibil. Nu-i greu să se observe că-i fabrică.

— Avem adăposturi mari.

— Sigure?

— Cred că da — oarecum.

Graeber îşi înălţă ochii. Elisabeth păşea lângă el, dar nu-l privea.

— Te rog din suflet să mă înţelegi, zise el. Nu pentru mine mă tem. Mi-e teamă numai de soarta ta.

— De soarta mea nu trebuie să-ţi fie teamă.

— Ţie nu-ţi e?

— Am trăit până acum toate temerile ce există. Nu mai am loc pentru altă teamă.

— Eu am, ripostă Graeber. Când iubeşti pe cineva, se nasc nenumărate temeri noi, de care până atunci n-ai avut habar.

Elisabeth se întoarse către el. Subit, zâmbi. El o privi şi dădu din cap.

— N-am uitat vorbele pe care ţi le-am spus alaltăieri, zise el. Crezi că-i neapărat necesar să fii în panică pentru a-ţi da seama că iubeşti?

— Nu ştiu. Dar cred că e un semn bun.

— Blestematul ăsta de costum. Mâine nu-l mai pun. Şi eu care credeam că civilii duc o viaţă ca-n basme!

Elisabeth râse:

— Şi crezi că numai costumul e de vină?

— Nu, răspunse el uşurat. Totul se trage din faptul că trăiesc din nou. Trăiesc din nou şi vreau să trăiesc. Şi de-aici vine probabil şi teama. Am avut o zi înfiorătoare. Acum, de când te-am văzut, o simt mai puţin. Şi totuşi, în fond, nu s-a schimbat nimic. Ciudat, cât de puţin temei îi trebuie fricii!

— Şi dragostei! întări Elisabeth. Slavă Domnului!

Graeber se uită la ea. Păşea degajat şi parcă nepăsătoare lângă el. „S-a schimbat, îşi zise. Se schimbă în fiecare zi. Deunăzi se temea ea, şi eu nu; acum s-au răsturnat rolurile."

Trecură prin Hitlerplatz. Îndărătul bisericii se revărsa spectaculos purpuriul amurgului.

— Unde-o mai fi arzând? întrebă Elisabeth.

— Nicăieri. E roşeaţa asfinţitului.

— Roşeaţa asfinţitului! Se mai aşteaptă astăzi cineva la asemenea lucruri?

— Nu.

Merseră mai departe. Purpuriul amurgului se înteţi şi se adânci. Se aşternu pe feţele şi pe mâinile lor. Graeber se uita la oamenii care veneau din partea opusă. Îi păreau cu totul altfel decât înainte. Fiecare dintre ei era om şi fiecare avea destinul lui. .„E uşor să osândeşti şi să fii viteaz când n-ai nimic pe lume, îşi zise el. Dar când ai ceva, lumea are altă înfăţişare. În felul ăsta, viaţa devine mai uşoară, sau mai grea, şi uneori chiar imposibilă". Tot vitejie era şi ceea ce se petrecea acum, dar avea alt aspect şi purta cu totul alt nume şi începea de fapt abia atunci. Graeber răsuflă adânc. Avea senzaţia că revine în tranşee după o patrulare primejdioasă la inamic — nu mai sigur de viaţă decât înainte, dar pentru moment mai ocrotit.

— Curios! zise Elisabeth. Trebuie să fie primăvară. Strada e distrusă de bombardamente ca toate celelalte şi n-am nici un temei serios — şi totuşi cred că simt miros de violete...

Capitolul 18

Bottcher îşi împacheta lucrurile. Ceilalţi stăteau în jurul lui.

— Şi zici că ai găsit-o? întrebă Graeber.

— Da, dar...

— Unde?

— Pe stradă, răspunse Bottcher. Stătea de una singură pe Kellerstrasse, colţ cu Bierstrasse, lângă fostul magazin de umbrele. În primul moment, nici n-am recunoscut-o.

— Unde a fost toată vremea?

— Într-un campament lângă Erfurt. Dar staţi să vedeţi. Cum spuneam, era lângă prăvălia de umbrele şi eu, neam s-o văd! Trec pe lângă ea — şi deodată mă aud strigat: „Otto! Ce, nu mă mai cunoşti?"

Bottcher se opri o clipă şi se uită la cei din camera de la cazarmă:

— Dar spuneţi şi voi: cum să recunoşti o femeie care a slăbit cu patruzeci de kilograme?

— Cum îi zice campamentului unde a fost cantonată?

— Habar n-am. Campamentul de pădure nr. 2, mi se pare. Dar pot s-o întreb pe ea. Şi acum, staţi puţin, oameni buni, să vă spun totul. Eu — în primul moment — mă zgâiesc la ea şi zic: „Alma, tu?" — „Eu, zice. Nu ştiu de ce, dar am avut presimţirea că ai venit în permisie; de-aia m-am întors aici!" Eu, tot cu ochii la ea. O femeie care a fost cândva zdravănă ca o iapă de camion — acum jigărită, ca vai de lume, cincizeci şi cinci de kilograme în loc de aproape o sută, un schelet, rochia curge pe ea, o prăjină, nu alta!

Bottcher abia îşi mai trăgea sufletul.

— Ce înălţime are? întrebă Feldmann cu interes.

— Cum?

— Ce înălţime are nevastă-ta?

— Cam un metru şaizeci. De ce?

— Atunci are acum greutatea normală.

— Greutatea normală? Ce tot vorbeşti, omul lui Dumnezeu? făcu Bottcher, fulgerându-l pe Feldmann cu privirea. Nu mă ţin eu de chestii de astea. Pentru mine e un băţ! Ce-mi pasă de greutăţile tale normale! Eu o vreau pe nevastă-mea aşa cum a fost, munte de om, cu un fund pe care puteai sparge nuci, şi nu o sărăcie de femeie numai piele şi os! Pentru ce lupt eu? Pentru aşa ceva?

— Lupţi pentru iubitul nostru Führer şi pentru scumpa noastră patrie — şi nu pentru greutatea de măcelărie a neveste-ti, îi răspunse Reuter. Cred că după trei, ani de front ar trebui să ştii asta.

— Greutatea de măcelărie? Cine a vorbit aici de greutatea de măcelărie?

Bottcher se uită furios şi încurcat de la unul la altul.

— Eu de greutatea ei vie am vorbit! Şi altminteri toţi câţi sunteţi aici, puteţi să mă pupaţi în...

— Stop! îl opri Reuter ridicând o mână. Gândeşte ce pofteşti, dar nu rosti cu glas tare! Şi fii fericit că nevastă-ta e în viaţă!

— Cine spune că nu sunt? Dar nu poate fi în viaţă totodată şi trupeşă cum a fost?

— Măi Bottcher, măi băiatule! îl apostrofă Feldmann. Ce atâta vorbă! O îngraşi la loc, şi gata!

— Serios? Cu ce? Cu flecuştetele ce se dau pe cartelă?

— Încearcă să capeţi câte ceva la negru.

— Uşor vă vine vouă! exclamă Bottcher cu ciudă. Ştiţi să daţi sfaturi. Dar eu nu mai am permisie decât trei zile. Cum s-o îngraş în trei zile? Chiar dacă aş scălda-o în untură de peşte şi i-aş da să mănânce de şapte ori pe zi, tot nu s-ar putea îngrăşa decât cu un kilogram, două — şi ce-i asta? Fraţilor, sunt într-o situaţie fără ieşire.

— Ei, asta-i! Dacă-i vorba de grăsime, o ai pe cârciumăriţa ta cea durdulie!

— Păi tocmai aici e buba! Am crezut că dacă vine nevastă-mea, cârciumăriţa o să piară în neagra veşnicie. Că eu-s familist şi nu umblu după muieri. Şi uite că acum cârciumăriţa îmi place mai mult.

— Eşti o fire prea superficială, asta-i pricina, zise Reuter.

— Nu sunt superficial! Dimpotrivă, la mine totul se adânceşte, aici e buba. Altfel aş putea fi mulţumit. Dar asta nu puteţi să înţelegeţi voi, mocofanilor!

Bottcher se duse la dulap şi-şi aruncă în raniţă ultimele lucruri.

— Te-ai gândit unde-ai să stai cu nevasta? întrebă Graeber. Sau ai încă locuinţa dinainte de război?

— Da' de unde! Distrusă de bombardament. Dar mai bine să mă înfund într-o pivniţă de casă dărâmată, decât .sa mai zăbovesc o zi aici. Nenorocirea e doar că nevastă-mea nu-mi mai place. De iubit, o iubesc încă, firește, că de-aia sunt însurat cu ea, dar nu-mi mai place cum e acum. N-am încotro, aşa sunt eu. Ce pot să fac? Şi partea proastă e că şi ea simte cum stau lucrurile.

— Cât mai ai permisie?

— Trei zile.

— Nu poţi să te prefaci câteva zile?

— Dragul meu, îi răspunse Bottcher calm, în pat numai o femeie poate să se prefacă. Bărbatul nu. Crede-mă! Ar fi fost mai bine dacă plecam înainte de-a mă fi întâlnit cu ea. Aşa, ne chinuim doar — şi unul, şi altul.

Îşi luă lucrurile şi ieşi.

Reuter se uită după el. Apoi se întoarse spre Graeber:

— Dar tu? Ce-ai de gând?

— Mă duc la batalionul de rezervă. Să întreb încă o dată, pentru orice eventualitate, dacă n-am nevoie de alte hârtii.

Reuter se hlizi:

— Pățania camaradului tău Bottcher nu te-a demoralizat?

— De loc. Alte lucruri mă demoralizează pe mine.

— Se îngroaşă treaba, zise furierul batalionului de rezervă. Pe front se pare că e lată rău. Ştii ce se face în asemenea caz?

— Se trece la fereală. Asta o ştie şi un copil. Dar ce mă priveşte pe mine? Sunt în permisie!

— Ți se pare că mai eşti în permisie! îl îndreptă furierul. Ce-mi dai dacă-ți arăt un ordin sosit azi?

— Depinde.

Graeber scoase un pachet de țigări din buzunar şi-l puse pe masă. Simțea că i se strânge stomacul.

— S-a îngroşat gluma, repetă furierul. Pierderi mari. Toate rezervele pe front. Cei veniți în permisie, care n-au motive serioase să rămână în patrie, se vor trimite urgent înapoi. Ai priceput?

— Da. Şi ce se înțelege prin motive serioase?

— Moartea unor rude apropiate, rezolvarea unor chestiuni familiale care nu suferă amânare, îmbolnăvire gravă...

Furierul întinse mâna după pachetul de țigări:

— Aşadar, uşche-o! Fă-te nevăzut. Dacă nu eşti găsit, nu poate nimeni să te trimită înapoi. Fereşte-te de cazarmă ca de dracu! Ascunde-te undeva până-ți expiră permisia. Te prezinți numai înainte de plecare. Ce pot să-ți facă? Să te pedepsească pentru că n-ai anunțat schimbarea adresei? Tot te duci pe front — aşa că... salutare!

— Mă însor, zise Graeber. Ar fi şi ăsta un motiv de rămânere la vatră?

— Te însori?

— Da. De-aia sunt aici. Vreau să ştiu dacă pentru căsătorie, în afară de legitimația de militar, mai e nevoie şi de alte acte.

— Căsătorie? S-ar putea să fie un motiv. S-ar putea, zic!

Furierul aprinse una din țigările primite.

— S-ar putea să fie un motiv, repetă el. Dar de ce vrei să mizezi pe cartea asta? Alte acte, în afară de cele de pe front, nu-ți trebuie. Şi dacă ar fi să ai nevoie de ceva, vino la mine; aranjez lucrurile pe sub mână, ca nici dracu să nu bage de seamă. Ai o uniformă ca lumea? În bulendrele astea nu te poți duce la oficiul stării civile.

— La voi nu s-ar putea face un schimb?

— Du-te la plutonierul de la magazie, răspunse furierul. Spune-i că te însori. Şi spune-i că te-am trimis eu. Mai ai câteva țigări din astea?

— Nu. Dar aş putea să fac rost de un pachet.

— Nu pentru mine. Pentru burtosul de la magazie.

— O să caut. Ştii cumva dacă o fată care se căsătoreşte în timp de război are nevoie de acte speciale?

— Habar n-am. Dar nu cred. Căsătoriile astea se fac repede.

Furierul se uită la ceas.

— Du-te imediat la magazie. Plutonierul e acum acolo.

Graeber se îndreptă spre aripa clădirii, unde se afla magazia. Era la mansardă. Plutonierul era burtos şi avea ochii de culori diferite. Unul era de un albastru nenatural, aproape violet, ca un toporaş; celălalt căprui şi luminos.

— Nu te zgâi aşa la mine! se stropşi el. N-ai mai văzut un ochi de sticlă?

— Ba da. Dar niciodată atât de diferiți.

— Ăsta nu-i al meu, idiotule! se oțărî plutonierul, arătând cu degetul ochiul albastru care strălucea. L-am împrumutat de la un camarad. Al meu a căzut ieri pe duşumea. Era căprui. Drăciile astea nu țin de loc. Ar trebui făcute din celuloid.

— Atunci ar fi inflamabile.

Plutonierul îşi înălță privirea, se uită la decorațiile lui Graeber şi rânji.

— Da, e adevărat! Totuşi, o uniformă pentru dumneata n-am. Îmi pare rău. Cele de-aici sunt şi mai păcătoase ca a dumitale.

Îl sfredeli pe Graeber cu o privire străpungătoare, din ochiul albastru. Cel căprui era mai puțin strălucitor. Graeber puse pe masă o cutie de țigări de la Binding. Plutonierul o cercetă cu coada ochiului căprui, făcu o întoarcere la stânga şi reveni cu o tunică:

— Asta-i tot ce am.

Graeber nu se atinse de ea. Scoase din buzunar o sticluță plată de coniac, pe care o luase pentru orice eventualitate, şi o puse alături de țigări. Plutonierul dispăru din nou şi se întoarse cu o tunică mai acătării şi cu o pereche de pantaloni aproape noi. Graeber luă mai întâi pantalonii; ai lui erau peticiți. Învârti perechea adusă de plutonier şi observă că burtosul o chitise în aşa fel ca să nu se vadă o pată mare cât palma. Graeber se uită mut la pată şi apoi la coniac.

— Nu e sânge, zise plutonierul. E cel mai fin untdelemn de măsline. Tipul care a purtat pantalonii ăştia a fost în Italia. Puțină benzină, şi pata se duce imediat.

— Dacă-i aşa de simplu, de ce-a schimbat pantalonii şi nu i-a curăţat singur?

Burtosul rânji cu toţi dinţii:

— Deşteaptă întrebare! Numai că tipul cu pricina a vrut o uniformă care să miroasă a front. Ceva asemănător cu ceea ce porţi dumneata. Clocise doi ani într-o cancelarie la Milano, scriindu-i în acest timp logodnicei sale scrisori de pe front. Nu se putea întoarce acasă cu un pantalon nou, peste care căzuse doar un castron cu salată. E cea mai bună pereche pe care o am, pe onoarea mea.

Graeber nu-l crezu, dar nu mai avea la el nimic, ca să poată obţine ceva mai bun. Totuşi, scutură din cap.

— Uite ce e, spuse plutonierul. Îţi fac altă propunere! Nu mai dai nimic. Păstrează-ţi gioarsele. Ai astfel o uniformă în plus. E bine aşa?

— Bine, dar de uniforma veche n-ai nevoie ca să iasă la numărătoare?

Burtosul dădu din mână cu dispreţ. Ochiul albastru prinse o rază de soare care intrase pe fereastră şi spintecă praful din odaie.

— Numărul efectelor nu se mai potriveşte de mult! Dar ce se mai potriveşte în ziua de azi? Poţi să-mi spui?

— Nu.

— Păi vezi? zise plutonierul.

Trecu pe lângă spitalul comunal şi se opri. Îşi aduse aminte de Mutzig. Îi promisese că-i va face o vizită.

Un moment stătu în cumpănă, dar apoi intră. Îi venise deodată ideea superstiţioasă că ar putea mitui destinul printr-o faptă bună.

Amputaţii erau la etajul întâi. La parter erau cazurile grave şi cei de curând operaţi, care n-aveau voie să părăsească patul; de acolo puteau fi mai uşor transportaţi în adăpost, când se anunţa un atac aerian. Amputaţii nu erau consideraţi cu desăvârşire neputincioşi; de aceea fuseseră instalaţi cu un etaj mai sus. În cazul unei alarme, puteau să se ajute unii pe alţii. Unul cu amândouă picioarele amputate putea să se agaţe la nevoie de grumazurile a doi amputaţi de braţe şi să ajungă între ei în pivniţă, atunci când personalul valid avea de cărat pe cei în stare gravă, ţintuiţi în pat.

— Tu? exclamă Mutzig văzându-l pe Graeber. N-aş fi crezut c-o să vii!

— Nici eu. Şi totuşi, precum vezi, sunt aici.

— Foarte frumos din partea ta, Ernst. E şi Stockmann aici. Mi se pare că ai fost cu el în Africa, nu?

— Da.

Stockmann pierduse braţul drept. Juca skat cu alţi doi schilozi.

— Ernst! exclamă el. Ce-i cu tine? îl cercetă pe Graeber iscoditor, din cap până-n picioare.

Se uită, pesemne, involuntar, la locul unde era rănit.

— Nimic, răspunse. Graeber.

Toţi îl priveau. Toţi aveau aceeaşi căutătură ca şi Stockmann.

— Permisie, adăugă Graeber jenat.

Se simţea parcă vinovat că e teafăr.

— Crezusem că în Africa te-au ciuruit de ajuns ca să rămâi definitiv acasă.

— M-au cârpăcit la loc şi m-au trimis în Rusia.

— Să ştii că ai avut baftă mare. De altminteri, şi eu am avut. Ceilalţi au căzut prizonieri. N-au mai putut fi evacuaţi cu zbârnâitoarele pe sus.

Stockmann bâţâi din ciotul lui de braţ. Dacă şi asta se mai poate numi baftă!

Unul dintre jucători trânti cărţile pe masă:

— Ce facem: jucăm ori trăncănim? se zborşi el milităreşte.

Graeber văzu că-i lipsesc ambele picioare. Îi fuseseră tăiate de sus de tot. La mâna dreaptă îi lipseau două degete, iar gene nu mai avea de loc. Pielea pleoapelor era nouă, roşie şi luminoasă şi părea crescută de curând, ca după o arsură.

— Jucaţi, băieţi, îi îndemnă Graeber. Nu sunt grăbit.

— Numai turul ăsta, zise Stockmann. Terminăm numaidecât.

Graeber se aşeză lângă Mutzig, la fereastră.

— Nu tine seama de Arnold, şopti Mutzig. Azi e în toane rele.

— Care e Arnold? Cel din mijloc?

— Da. Ieri a fost nevastă-sa aici. După aia are totdeauna câteva zile rele.

— Ce tot bombăneşti acolo? strigă Arnold de la locul lui.

— Bombănesc despre ce-a fost odată. Nu-i voie?

Arnold mârâi ceva şi continuă să joace.

— Altminteri e foarte plăcut la noi, urmă Mutzig cu însufleţire. Nu ne lipsesc distracţiile. Arnold a fost zidar; acum îi vine tare greu. Şi nevastă-sa îl înşală; i-a spus maică-sa.

Stockmann zvârli cărţile pe masă:

— Fir-ar al dracului de ghinion! Eram sigur de cartea asta. Cui să-i treacă prin minte că are trei valeţi?

Arnold cotcodăci ceva şi amestecă din nou cărţile.

— Uneori, nu ştii cum e mai bine când vrei să te însori, vorbi iarăşi Mutzig. Să-ţi lipsească un braţ, sau un picior? Stockmann zice că mai bine-i fără un braţ. Dar cum să ţii o femeie în pat numai cu un singur braţ? Că fără s-o ţii nu se poate.

— Dar asta nu-i atât de important. Principalul e că trăieşti.

— Nici vorbă, dar numai cu atât nu poţi s-o duci toată viaţa. După război se întoarce roata. Atunci nu mai eşti erou; eşti doar un schilod — şi atât.

— Nu cred. Şi apoi, nu uita că există nişte proteze extraordinare.

— Nu de asta e vorba, ripostă Mutzig. Nu la muncă m-am gândit.

— De aceea trebuie să câştigăm războiul, se amestecă deodată Arnold cu glasul ridicat; trăsese cu urechea. Să-şi mai pună şi alţii carnea în saramură. Noi am făcut destul!

Îl săgeta pe Graeber cu o privire haină.

— Dacă toţi ambuscaţii ar fi pe front, urmă el, n-ar trebui să ne tot retragem.

Graeber nu răspunse nimic. Cu un amputat nu se poate discuta în contradictoriu; omul care a pierdut un mădular are totdeauna dreptate. Te poţi lansa într-o controversă cu unul căruia un glonţ i-a găurit plămânul sau care are o schijă în burtă şi, din pricina asta, e într-o situaţie mult mai grea: cu un amputat însă — lucru curios — nu se poate discuta.

Arnold continuă să joace.

— Ce părere ai, Ernst? întrebă Mutzig după un răstimp. Sunt în vorbă cu o fată din Munster; ne scriem într-una. Ea crede că sunt doar rănit la picior. Nu i-am scris încă adevărul.

— Nu te,grăbi. Şi bucură-te că nu trebuie să te mai întorci pe front.

— Mă bucur, firește. Dar nu poţi să te bucuri la infinit.

— Îmi întoarceţi stomacul pe dos cu discuţiile voastre! se dezlănţui deodată unul dintre chibiţii de lângă jucători, întorcându-se spre Mutzig. Îmbătaţi-vă şi fiţi bărbaţi, ce naiba!

Stockmann râse.

— De ce râzi? îl întrebă Arnold.

— Mă gândeam şi eu aşa; dacă în noaptea asta ar da peste noi o bombă din cele grele — drept la mijloc, ca să nu mai rămână decât o imensă piftie — la ce dracu ne mai facem toate grijile astea?

Graeber se ridică. Văzu că arţăgosului de adineauri îi lipseau ambele picioare. „O mină sau degerături" gândi maşinal.

— Unde naiba e antiaeriana noastră? mârâi Arnold cu ochii la Graeber. De toată aveţi nevoie pe front? Aici nu mai e aproape nimic.

— Nici pe front.

— Ce spui?

Graeber îşi dădu seama că făcuse o gafă.

— Pe front aşteptăm noile arme secrete, zise repede. Am auzit că sunt adevărate minuni.

Arnold holbă ochii la el:

— Ei, drăcia dracului! Cum vorbeşti, omule? S-ar crede că suntem pe punctul de a pierde războiul! Să n-aud aşa ceva! Crezi că de asta îmi arde mie: să umblu într-un puchios de cărucior şi să vând chibrituri, ca ăia de după întâiul război mondial? Noi avem drepturi! Führerul ni le-a făgăduit!

Aruncă iritat cărţile pe masă.

— Dă drumul la radio, spuse chibiţul, întorcându-se spre Mutzig. Muzică!

Mutzig suci butonul. O cascadă de vorbe cârâite se rostogoli din difuzor. Mutzig voi să prindă alt post.

— Lasă-l acolo! se zbârli Arnold furios.

— Pentru ce? E numai vorbărie.

— Lasă-l acolo când îţi spun! E un discurs politic. Vorbeşte partidul! Dacă toată lumea ar sta să ascult aceste discursuri, ar fi mult mai bine de noi!

Oftând, Mutzig întoarse butonul la postul dinainte. Un orator lozincard trâmbiţa vehement „Sieg Heil"-urile naziste. Arnold asculta cu fălcile încleştate. Stockmann făcu lui Graeber un semn şi ridică din umeri. Graeber se apropie de el.

— Noroc, Stockmann, îi şopti. Trebuie să plec.

— Ai ceva mai bun de făcut?

— Nu, dar trebuie s-o şterg.

Se îndreptă spre uşă, urmărit de privirile celorlalţi. Se simţea ca şi când ar fi fost în pielea goală. Străbătu salonul cu paşi rari; se gândea că mersul acesta e mai puţin provocator pentru amputaţi. Văzu totuşi cum se uitau după el. Mutzig şontâcăi lângă dânsul până la uşă.

— Mai vino pe la noi, îi spuse în lumina veştedă a coridorului cenuşiu. Azi ai avut ghinion, în general, suntem mai veseli.

Graeber ieşi în stradă. Începuse să se întunece — dintr-o dată teama pentru Elisabeth se trezi din nou el. Toată ziua se străduise să nu se gândească la asta. Acum însă, în lumina difuză de afară, părea că răsare în toate colţurile şi se apropie târâş de el.

Se duse la Pohlmann. Bătrânul deschise numaidecât. Trăi cu impresia că aşteptase pe altcineva.

— A, dumneata. Graeber! făcu el.

— Da, eu. Dar nu vă deranjez decât o clipă. Aş dori să vă întreb ceva.

Pohlmann deschise larg uşa:

— Poftim, intră. E mai bine să nu stăm afară. Nu trebuie să ştie lumea că...

Intrară în odaia cu lampa de gaz. Graeber simţi miros de ţigări fumate de curând. Pohlmann n-avea nici o ţigară între degete.

— Ce-ai vrut să mă întrebi, Graeber?

Graeber îşi roti ochii prin încăpere.

— Asta e singura cameră pe care o aveţi?

— De ce?

— Poate că va trebui să ascund câteva zile pe cineva. S-ar putea aici, la dumneavoastră?

Pohlmann tăcu.

— Nu e o persoană căutată de autorităţi, întregi Graeber. Am vrut să ştiu numai pentru orice eventualitate. Probabil că nici nu va fi cazul. Mă tem pentru cineva. Poate că-i doar o închipuire.

— Şi de ce vii tocmai la mine?

— Nu cunosc pe altcineva.

Graeber nu ştia nici el bine ce anume îl făcuse să se ducă tocmai la Pohlmann. Simţise doar că trebuie să caute un ascunziş, dacă n-ar mai fi existat altă scăpare.

— Cine e? întrebă Pohlmann.

— O fată cu care vreau să mă însor. Tatăl ei e în lagăr. Mi-e frică să n-o ridice şi pe ea. N-a făcut absolut nimic. Poate că nu-i decât o nălucire de-a mea.

— Nimic nu-i nălucire, zise Pohlmann. Şi prudenţa e mai bună decât căinţa. Poţi dispune de camera asta când vei avea nevoie.

Graeber fu năpădit de un val de căldură şi simţi o binefăcătoare destindere.

— Mulţumesc, zise. Mulţumesc din toată inima!

Pohlmann zâmbi. Şi deodată nu mai păru atât de dărâmat ca de obicei.

— Mulţumesc! spuse Graeber încă o dată. Sper să nu fie nevoie.

Stăteau în faţa şirurilor de cărţi.

— Poţi să iei de-aici ce-ţi doreşte inima, rosti Pohlmann cu glas domol. O carte te ajută uneori să înduri mai uşor o noapte.

Graeber clătină din cap:

— Pe mine nu. Aş dori totuşi să ştiu ceva: cum se împacă toate cărţile astea, toate poeziile, toată filozofia din ele, cu neomenia SA-ului, cu lagărele de concentrare şi cu lichidarea atâtor oameni nevinovaţi?

— Nu se împacă de fel. Sunt doar concomitente. Dacă cei care au scris cărţile astea ar mai fi în viaţă, cei mai mulţi s-ar afla şi ei în lagăre de concentrare.

— Poate.

Pohlmann se uită la Graeber.

— Vrei să te însori?

— Da.

Bătrânul scoase un volum dintr-un rând de cărţi.

— Nu pot să-ţi dau altceva. Ia volumul ăsta. Nu-i de citit; are ilustraţii, numai ilustraţii. Uneori, când nu mai puteam citi, mă uitam nopţi întregi numai la ilustraţii. Ilustraţiile şi poeziile m-au ajutat totdeauna — cât timp mai era gaz în lampă. După aceea, pe întuneric, nu mai aveam decât rugăciunile.

— Sigur, zise Graeber, dar fără convingere.

— M-am gândit mult la dumneata, Graeber. Şi m-am gândit şi la cele ce mi-ai spus deunăzi. Nu există nici un răspuns.

Pohlmann se opri o clipă şi zise apoi cu glasul scăzut:

— Numai unul singur. Trebuie să ai credinţă. Credinţă. Altminteri, ce ne rămâne?

— Credinţă — în ce?

— În Dumnezeu. Şi în tot ce-i bun în om.

— Nu v-aţi îndoit niciodată de asta?

— Ba da, răspunse bătrânul profesor. De mai multe ori. Altfel, cum aş putea să am credinţă?

Graeber se duse la fabrică, începuse să bată vântul şi nori destrămaţi goneau deasupra acoperişurilor. Un pluton de soldaţi străbătu piaţa prin semiîntuneric. Oamenii aveau pachete şi mărşăluiau spre gară; plecau pe front. „Puteam să fiu şi eu printre ei", îşi zise Graeber. Zări teiul înălţându-se sumbru în faţa casei avariate şi, deodată, îşi simţi umerii, şi toţi muşchii, şi aceeaşi vitalitate care se trezise în el când îl văzuse întâia oară. „Ciudat! îşi zise. Mi-e milă de Pohlmann, şi nu mă poate ajuta — şi totuşi de câte ori vin de la el, simt viaţa mai profund şi parcă mai apropiată decât înainte".

Capitolul 19

— Actele dumneavoastră? Aşteptaţi un moment.

Funcţionarul îşi scoase ochelarii şi se uită la Elisabeth.

Apoi se ridică tacticos şi se duse îndărătul peretelui de scânduri care despărţea ghişeul de holul cel mare. Graeber se uită după el şi-şi plimbă apoi privirea în jur. Drumul spre ieşire nu era liber.

— Du-te la uşă, spuse în şoaptă. Aşteaptă acolo. Dacă mă vezi scoţând boneta, du-te într-un suflet la Pohlmann. Nu te sinchisi de nimic: pleacă imediat; vin şi eu acolo.

Elisabeth zăbovi.

— Du-te odată! repetă Graeber cu nervozitate. Poate că bătrânul a plecat să cheme pe cineva. Nu trebuie să riscăm. Aşteaptă afară.

Poate că vrea doar să mai ştie ceva despre mine.

— Asta vom vedea. Am să-i spun că nu te-ai simţit bine şi ai ieşit la aer. Pleacă, te rog, Elisabeth!

Rămase la ghişeu şi o urmări cu privirea. Elisabeth întoarse capul şi-i zâmbi. După aceea dispăru în mulţime.

— Unde-i domnişoara Kruse?

Graeber se răsuci pe călcâie; funcţionarul revenise.

— Se întoarce numaidecât. E totul în regulă?

Funcţionarul dădu din cap.

— Când vreţi să vă căsătoriţi?

— Cât mai curând. Nu mai am mult timp. Permisia mi se apropie de sfârşit.

— Puteţi să vă căsătoriţi imediat dacă vreţi. Hârtiile sunt gata. La soldaţi formalităţile sunt simple şi merg rapid.

Graeber văzu actele în mâna funcţionarului. Omul bea. Graeber simţi deodată că i se moaie picioarele. Un val fierbinte i se sui în obraz.

— Totul e gata? întrebă el şi-şi scoase boneta ca să-şi şteargă năduşeala.

— Totul, întări funcţionarul. Unde e domnişoara Kruse?

Graeber puse boneta pe tăblia ghişeului. Îşi lungi gâtuj ca s-o vadă pe Elisabeth. Holul era ticsit de oameni. Graeber n-o zări. Deodată îşi văzu boneta pe tăblia ghişeului. Uitase că acesta fusese semnalul convenit.

— Numai un moment, spuse repede funcţionarului, o aduc numaidecât.

Îşi făcu repede loc prin îmbulzeală; s-ar putea s-mai ajungă din urmă pe stradă. Dar când ajunse la poartă o văzu aşteptând liniştită îndărătul unei coloane.

— Uf, bine că te-am găsit! exclamă el. Totul e în regulă. Totul e în regulă, Elisabeth!

Se întoarseră la ghişeu. Funcţionarul înmână Elisabethei hârtiile.

— Sunteţi fiica domnului consilier sanitar Kruse? întrebă el.

— Da.

Lui Graeber i se curmă răsuflarea.

— Îl cunosc pe tatăl dumneavoastră, zise funcţionarul.

Elisabeth se uită la el.

— Ştiţi ceva despre dânsul? îl întrebă ea după câteva clipe.

— Nimic mai mult decât dumneavoastră. N-aveţi nici o veste?

— Nici una.

Funcţionarul îşi scoase ochelarii. Avea ochii miopi, un albastru spălăcit.

— Să sperăm c-o să fie bine, spuse apoi, strângând mâna Elisabethei. Vă urez noroc. Am luat asupra mea toată chestiunea şi am rezolvat-o singur. Puteţi să vă căsătoriţi chiar azi. Dacă vreţi, aranjez eu totul. Şi dacă doriţi, chiar acum.

— Chiar acum! zise Graeber.

— Azi la prânz, preciza Elisabeth. La ora două, dacă se poate.

— Am să vă programez pentru ora două. Vă duceţi la sala de gimnastică a şcolii comunale; acolo-i acum oficiul stării civile.

— Mulţumim.

Se opriră la poartă.

— De ce nu imediat? întrebă Graeber. În felul ăsta nu poate să mai intervină nimic.

Elisabeth zâmbi:

— Îmi trebuie şi mie puţin timp ca să mă pregătesc. Nu poţi să înţelegi?

— Numai pe jumătate.

— Ajunge şi pe jumătate. Vino să mă iei la două fără un sfert.

Graeber o mai reţinu o clipă.

— Ce uşor a mers! îi zise. Şi câte grozăvii mi-au trecut prin minte! Nu ştiu de ce eram atât de speriat. Eram caraghios, nu?

— Nu.

— Ba cred că da.

Elisabeth clătină din cap:

— Nu. Şi tata crezuse că oamenii care-l preveneau erau caraghioşi. Am avut noroc, Ernst; asta-i totul.

Câteva străzi mai încolo, Graeber văzu un atelier de croitorie. Un om care semăna cu un cangur şedea în prăvălii şi cosea la o uniformă.

— Aş putea să dau aici un pantalon la curăţat? întrebă Graeber.

Omul ridică ochii de pe uniformă.

— Aici e croitorie, nu curăţătorie.

— Văd. Dar aş vrea să-mi dau hainele la călcat.

— Astea de pe dumneavoastră?

— Da.

Croitorul mormăi ceva şi se ridică. Se uită la pata de pe pantaloni.

— Nu e sânge, zise Graeber. E untdelemn de măsline. Cu puţină benzină ai s-o scoţi uşor.

— De ce n-o scoţi dumneata singur, dacă te pricepi aşa de bine? Benzina nu face doi bani la asemenea pete.

— Se poate. Sigur că dumneata te pricepi mai bine. Ai ceva să pun pe mine până termini?

Croitorul se duse după o perdea şi reveni cu o pereche de pantaloni cadrilaţi şi cu un sacou alb. Graeber le luă.

— Cât o să dureze? întrebă. Uniforma îmi trebuie pentru o cununie.

— Un ceas.

Graeber se îmbrăcă.

— Bine, atunci mă întorc peste un ceas.

„Cangurul" îl privi bănuitor. Crezuse că Graeber va aştepta în atelier.

— Uniforma mea e un amanet sigur, îl linişti Graeber. Nu fug cu hainele dumitale.

Croitorul rânji deodată cu toți dinții:

— Uniforma dumitale e a statului, tinere. Dar poți să pleci. Şi du-te de te tunde. E necesar, dacă vrei să te însori.

— Ai dreptate.

Graeber intră într-o frizerie. Îl întâmpină o femeie ciolănoasă.

— Soțul meu e pe front, zise ea. Eu îi țin locul. Poftiți pe scaun. Ras? Tuns?

— Tuns. Vă pricepeți?

— Dar cum! Am învățat atât de bine că pot lucra şi cu ochii închişi! Vă spălați şi pe cap? Avem săpun prima-ntâi.

— Da. Şi spălat.

Femeia era destul de voinică. Îl tunse şi-i frecă zdravăn capul cu săpun şi apoi îl şterse cu un şervet aspru.

— Doriți şi briantină? îl întrebă. Avem briantină franțuzească.

Graeber se trezi din piroteala în care căzuse şi se sperie. I se păru că-i crescuseră urechile, atât de scurt îi era acum părul la tâmple.

— Briantină? întrebă femeia din nou, de data asta cu ton de comandă.

— Ce miros are?

Graeber îşi aduse aminte de sărurile de baie de la Alfons.

— Ce miros să aibă? Miros de briantină. Altfel cum? E din Franța.

Graeber luă borcănaşul şi mirosi. Briantina avea un iz puternic de untură veche, râncedă. Era şi firesc: epoca victoriilor trecuse de mult. Graeber îşi privi părul; în locurile unde rămăsese mai lung stătea țuț, în smocuri.

— Bine, dați şi cu briantină, zise apoi. Dar numai puțin.

Plăti şi se întoarse la croitor.

— Ai venit prea curând, bodogăni „cangurul".

Graeber nu-i făcu nici o mustrare. Se aşeză şi se uită la el cum calcă. Aerul cald îl făcu somnoros. Războiul se afla deodată foarte departe, muştele bâzâiau molcom, fierul de călcat sfârâia şi mica încăpere era plină de o neobişnuită şi aproape uitată siguranță.

— Asta-i tot ce pot face, zise croitorul arătându-i pantalonii.

Graeber se uită la ei: pata dispăruse aproape cu desăvârşire.

— Excepțional! exclamă el.

Pantalonii miroseau a benzină, dar Graeber nu-l dădu pe croitor de minciună. Îmbrăcă repede uniforma.

— Cine te-a tuns? întrebă cangurul.

— O femeie al cărei bărbat e pe front.

— Ştii cum arăți? Parcă te-ai fi tuns singur! Stai un moment.

Cangurul îi forfecă în grabă câteva smocuri de păr.

— Aşa, acum mai merge.

— Cât am de plată?

Croitorul dădu din mână:

— O mie de mărci sau nimic. Aşadar, nimic! Cadou de nuntă.

— Mulțumesc. Ştii pe vreundeva o florărie?

— E una în Spichernstrasse.

Magazinul era deschis. Două femei se tocmeau cu vânzătoarea pentru o coroană de flori.

— Nu uitați că sunt conuri veritabile de brad, glăsui vânzătoarea. Revine totdeauna mai scump.

Una din cele două femei o străpunse cu o privire indignată. Fălcile ei moi, numai riduri, tremurau.

— Asta-i cămătărie! izbucni ea. Cămătărie! Vino, Minna! Găsim în altă parte coroane mai ieftine.

— Nu vă oblig să luați de la mine, ripostă vânzătoarea înțepat. Marfa mea se vinde în tot cazul.

— La prețurile astea?

— Da, la prețurile astea. N-am niciodată marfă câtă mi-ar trebui, iar seara rămân totdeauna cu prăvălia goală!

— Atunci eşti o profitoare! Te îmbogățeşti de pe urma războiului!

Cele două femei ieşiră călcând apăsat. Vânzătoarea trase adânc aerul pe nas, de parcă ar mai fi avut de gând să le strige ceva, dar se întoarse către Graeber. Două pete roşii îi apăruseră pe obraz.

— Dumneavoastră? întrebă. Coroană sau ornamentație pentru coşciug? După cum vedeți, stocul nu-i prea mare, dar avem aranjamente foarte frumoase de brad.

— Nu-i vorba de o înmormântare.

— Nu? se miră vânzătoarea. Atunci ce?

— Aş vrea să cumpăr nişte flori.

— Flori? Da, avem crini...

— Nu crini. Ceva pentru o cununie.

— Crinii se potrivesc foarte bine la o cununie, domnule! Crinii sunt simbolul nevinovăției şi al virginității.

— Ştiu; dar nu aveți cumva trandafiri?

— Trandafiri? în sezonul ăsta? De unde? În sere se cultivă acum zarzavat. E foarte greu să obținem ce ne trebuie.

Graeber ocoli stelajul. Găsi, după multă căutare, îndărătul unei coroane în formă de svastică, un mănunchi de narcise.

— Dați-mi-le pe astea.

Vânzătoarea scoase buchetul din vază şi lăsă să se scurgă apa.

— Din păcate, trebuie să înfăşor florile în ziar. Nu mai avem altfel de hârtie.

— Nu face nimic.

Graeber plăti narcisele şi plecă. Se simți de îndată: foarte stingherit din pricina lor. Fiecare trecător părea să se uite numai la el. Graeber ținu buchetul mai întâi cu florile în jos; apoi îl vârî sub braț. Vedea acum o parte din ziarul în care era învelit. Chiar lângă flori se etala fotografia unui om cu gura larg căscată. Era preşedintele curții civile de judecată. Graeber citi textul. Patru inşi fuseseră executați pentru că n-au mai crezut în victoria militară a Germaniei. Li se tăiaseră capetele cu securea. Ghilotina fusese desființată de mult. Probabil că păruse prea umană. Graeber făcu ziarul ghemotoc si-l zvârli cât colo.

Funcționarul avusese dreptate — oficiul stării civile se afla în sala de gimnastică a şcolii comunale. Ofițerul stării civile sta în fața unui şir de frânghii, ale căror capete erau prinse în nişte cârlige, de perete. Între ele atârna un portret al lui Hitler în uniformă, iar dedesubt era o zvastică cu vulturul german.

Trebuiră să aştepte. Înaintea lor era la rând un soldat între două vârste. Lângă el se afla o femeie, care purta la piept o broşă de aur în formă de caravelă. Bărbatul era emoționat; femeia, imperturbabilă. Zâmbea Elisabethei cu un aer de complicitate.

— Martorii! glăsui ofițerul stării civile. Unde vă sunt martorii?

Soldatul bolborosi ceva. N-avea martori.

— Credeam că la căsătoriile de război nu e nevoie de martori, îngăimă el în cele din urmă.

— Asta ar mai lipsi! La noi e ordine!

Soldatul se adresă lui Graeber:

— Vrei să ne ajuți dumneata, camarade? Dumneata şi domnişoara? Numai să iscăliți.

— Bineînțeles. Şi după aceea, iscăliți dumneavoastră pentru noi. Nici eu nu ştiam că-i nevoie de martori.

— Cui să-i treacă prin minte aşa ceva?

— Oricui — dacă-şi cunoaşte îndatoririle cetățeneşti! articulă tăios ofițerul stării civile.

Considera pare-se această omisiune drept o jignire personală.

— Sau vă duceți cumva fără puşcă la război?

Soldatul holbă ochii la el:

— Asta-i cu totul altceva. Un martor la cununie nu-i o puşcă!

— Nici n-am spus aşa ceva. A fost o simplă comparație. Şi acum ce facem? Aveți martori ori ba?

— Pe camaradul ăsta şi pe domnişoara.

Ofițerul stării civile se uită posomorât la Graeber. Nu-i convenea că se găsise o soluție atât de uşoară.

— Aveți acte? îl întrebă pe Graeber, nădăjduind un răspuns negativ.

— Da. Tot pentru căsătorie suntem şi noi.

Ofițerul stării civile mârâi ceva şi luă hârtiile. Trecu numele Elisabethei şi al lui Graeber în registru.

— Semnați!

Se iscăliră toți patru.

— Vă felicit în numele Führerului, rosti glacial ofițerul stării civile.

Apoi se întoarse spre Graeber:

— Martorii dumneavoastră!

— Aici.

Şi Graeber îi arătă pe ceilalți doi. Ofițerul stării civile scutură din cap.

— Nu pot accepta decât pe unul din ei, declară el.

— De ce? Pe noi nu ne-ați acceptat împreună?

— Erați încă necăsătoriți. Dumnealor sunt însă acum soț şi soție. Ca martori vă trebuiesc două persoane independente una de alta. Soția nu poate fi martoră împreună cu soțul.

Graeber nu ştia dacă funcționarul de stare civilă avea dreptate sau voia numai să facă şicane.

— N-aveți pe cineva aici care să poată îndeplini această însărcinare? întrebă el. Un coleg de-al dumneavoastră, de pildă?

— Nu-i de resortul meu să mă ocup de asemenea probleme, rosti ofițerul stării civile cu o uşoară nuanță de triumf. Dacă n-aveți martori, nu vă puteți căsători.

Graeber aruncă o privire îndărăt.

— Ce vă trebuie? întrebă un domn în vârstă, care se apropiase şi auzise totul. Un martor? Luați-mă pe mine.

Trecu lângă Elisabeth. Ofițerul stării civile îl scrută cu o privire de gheață:

— Aveți acte?

— Bineînțeles.

Omul scoase tacticos un carnet din buzunar şi-l trânti pe masă. Funcţionarul îl citi, se ridică şi cârâi:

— Heil Hitler, domnule obersturmbannführer!

— Heil Hitler, răspunse agale obersturmbarmführer-ul! Şi nu mai face pe grozavul! Se-aude? Aşa te porţi cu un soldat?

— Înţeles, domnule obersturmbannführer! Aveţi, vă rog, amabilitatea de a semna aici.

Graeber află că obersturmbannfuhrer-ul Hildebrandt din SS era al doilea martor la oficierea căsătoriei sale. Primul se numea Klotz şi era soldat din geniu.

Hildebrandt strânse mâna Elisabethei şi a lui Graeber, apoi şi a lui Klotz şi a soţiei acestuia. Dindărătul funiilor care semănau cu nişte frânghii de întins rufe, ofiţerul stării civile aduse două exemplare din „Mein Kampf".

— În dar din partea municipalităţii, glăsui el acru, holbând ochii după Hildebrandt. Civil! exclamă apoi. Cum naiba să ghiceşti cine e!

Se îndreptară spre ieşire, trecând pe lângă paralele şi calul de piele pentru sărituri.

— Când trebuie să te întorci? îl întrebă Graeber pe genistul Klotz.

— Mâine.

Klotz clipi mucalit din ochi:

— Eram de mult hotărîţi s-o facem. La urma urmei, de ce să facem statului un cadou? Dacă mă curăţ eu, e încaltea Marie asigurată. Sau nu crezi?

— Cum să nu.

Klotz îşi scoase ranița.

— M-ai scos astăzi dintr-o mare încurcătură, camarade. Uite, am aici un cârnat straşnic din pastă de creier şi şuncă. Mâncaţi-l sănătoşi! Nu face nazuri, că eu-s de la ţară şi am din belşug. Îl luasem cu mine ca să-l dau ăstuia de la starea civilă. Dar merită porcul?

— Nici gând! răspunse Graeber luând cârnatul. Ia tu, în schimb, cartea asta. N-am la mine alt cadou de nuntă.

— Dar bine, camarade, am primit şi eu una!

— Nu face nimic, o s-o ai în dublu exemplar. Dă un volum nevesti-ti.

Klotz se uită la „Mein Kampf".

— Coperta e frumoasă, zise. Nu vrei totuşi să opreşti volumul pentru tine?

— N-am nevoie de el. Îl avem acasă legat în piele şi ferecat cu argint.

— Atunci se schimbă chestia. Şi acum — noroc şi toate bune!

— Noroc!

Graeber o ajunse pe Elisabeth din urmă.

— Nu i-am spus lui Alfons Binding când ne căsătorim, ca să nu se înfăţişeze cumva ca martor, îi spuse el. N-am vrut ca lângă numele noastre să figureze un kreisleiter. Acum, ne-am ales cu un obersturmbannführer din SS! Aşa se întâmplă totdeauna cu bunele intenţii.

Elisabeth râse:

— În schimb, ai primit un cârnat în locul bibliei naziste! Aşa se compensează una cu alta.

Trecură prin Hitlerplatz. Monumentul, din care nu mai rămăseseră decât picioarele lui Bismarck, fusese pus la loc. Deasupra bisericii Sfânta Maria zburătăceau porumbeii.

Graeber se uită la Elisabeth. „În fond, îşi zise, trebuie să fiu foarte fericit". Dar nu se simţi atât de fericit cum se aşteptase.

Stăteau lungiţi într-o poiană din pădurea de la capătuj oraşului. Un abur vioriu plutea între copaci. La marginea poienii înfloreau toporaşi şi ciubotica-cucului. Un vânt uşor începu să adie. Elisabeth se ridică deodată în capul oaselor.

— Ce-i acolo? exclamă ea. E ca o pădure vrăjită, sau visez? Copacii sunt îmbrăcaţi în argint! Uită-te şi tu.

Graeber dădu din cap:

— Parcă-i beteală.

— Ce-o fi?

— Staniol. Sau aluminiu foarte subţire, tăiat în fâşii înguste. Ceva asemănător cu hârtia argintată în care împachetează ciocolata.

— Exact. Toată pădurea e plină de fire din astea. Cum au ajuns acolo?

— Avioanele aruncă gheme întregi. Fîşiile se desfăşoară şi provoacă bruiaje. Cred că în felul ăsta nu se poate determina în ce loc se află avionul, sau cam aşa ceva. Fâşiile înguste de staniol cad încet prin aer şi întrerup sau deranjează undele radiofonice.

— Păcat! făcu Elisabeth. Arăta ca o pădure plină de pomi de Crăciun — şi iată că ne-am întors din nou la război! Nu-i chip să scăpăm de el!

Se uitară amândoi într-acolo. Copacii din poiană erau învăluiţi în fâşiile care fluturau pe crengi, scânteind şi rotindu-sc la adierea vântului. Soarele răzbi printre nori şi le prefăcu într-o feerie de sclipiri. Ceea ce picase de sus, învârtejindu-se printre trăsnetele besmetice ale morţii şi vuietul strident al pustiirii, atârna acum tăcut şi scăpărător pe crengile arborilor — şi era numai argint, şi vrajă, şi amintire a poveştilor din copilărie şi a vremurilor fericite de pace.

Elisabeth se rezemă de Graeber:

— Să le privim aşa cum ni se arată şi să uităm ce înseamnă în realitate.

— Bine.

Graeber scoase din buzunarul mantalei cartea pe care o luase de la Pohlmann.

— Nu putem pleca în călătorie de nuntă, Elisabeth. Dar Pohlmann mi-a dat asta — un album cu vederi din Elveția. Cândva, după război, o să ne ducem acolo şi o să recuperăm totul.

— În Elveția? Acolo unde noaptea e şi acum lumină?

Graeber deschise cartea.

— Nu mai e nici în Elveția lumină noaptea. Mi-au spus-o cei de la cazarmă. Ai noştri le-au dat un ultimatum să camufleze şi ei lumina. Şi Elveția a trebuit să se supună.

— De ce?

— Germania n-a avut nimic de zis câtă vreme zburam numai noi peste teritoriul Elveției. Acum însă zboară şi ceilalți. Cu bombe, spre Germania. Şi când anumite oraşe sunt luminate, piloții se pot orienta mai uşor. De-aceea.

— Aşadar, nici asta nu mai e!

— Da. Însă un lucru îl putem şti sigur: după război, când vom pleca în Elveția, vom găsi acolo totul aşa cum se vede în albumul ăsta. Dar dacă ne-am uita acum într-un album cu vederi din Italia, sau din Franța, sau din Anglia, n-am putea fi tot atât de siguri.

— Nici dacă ar fi un album cu vederi din Germania.

— Acum, da: nici dacă ar fi un album cu vederi din Germania.

Elisabeth începu să răsfoiască.

— Munți, zise ea. Nu sunt decât munți în Elveția? Nici un locşor cald, nici o regiune meridională?

— Ba da. Uite: Elveția italiană.

— A, da, Locarno. N-a fost aici cândva un mare congres al păcii? Unul la care s-a luat hotărârea să nu mai fie niciodată războaie?

— Cred că da.

— N-a ținut mult hotărârea de atunci.

— Nu. Iată şi Locarno. Palmieri, biserici vechi, ăsta-i Lago Maggiore. Iar aici sunt insule, şi azalee, şi mimoze, şi soare, şi pace.

— Da. Cum se cheamă localitatea asta?

— Porto Ronco.

— Bine, murmură Elisabeth, culcându-se din nou pe spate. S-o ținem minte. Acolo să plecăm când se va putea. Acum nu vreau să mai călătoresc.

Graeber închise albumul. Se uită la argintul scânteietor de pe copaci şi o cuprinse pe Elisabeth de umeri. O simți aproape de tot, şi deodată pământul reavăn al pădurii se afla din nou acolo, cu iarbă, cu lujere şi cu floare roşiatică, înconjurată de petale subțiri şi fine, care crescu, crescu, până ce acoperi întreaga zare — şi ochii i se închiseră. Vântul muri. Totul în jur se întunecă. Din depărtare venea un ropot surd. „Artilerie! îşi zise Graeber între vis şi viață. Dar de unde? Unde mă aflu? Unde e frontul?" Şi apoi, uşurat când o simți pe Elisabeth lângă el: „Unde-or fi pe-aici amplasamente de artilerie? desigur exerciții de tragere".

— Elisabeth tresări.

— Unde-au ajuns? murmură ea. Bombardează sau zboară mai departe?

— Nu sunt avioane.

Uruitul din văzduh se repetă. Graeber se îndreptă de şale şi trase cu urechea.

— Nu sunt nici bombe, nici artilerie, nici avioane, Elisabeth, zise el. Sunt tunete.

— Nu-i prea de timpuriu pentru tunete?

— Pentru furtuni nu există reguli.

Şi deodată văzură întâile fulgere. Păreau anemice şi artificiale în comparație cu acelea cu care se obişnuiseră acum, cu acelea create de mâna omenească; şi nici tunetele nu se mai puteau măsura cu vuietul unei escadrile de avioane, necum cu vacarmul unui bombardament.

Începu să plouă. Străbătură poiana în fugă şi se adăpostiră sub brazi. Alături de ei păreau să alerge umbre. Ropotul ploii în coroanele de deasupra lor era aidoma aplauzelor unei mulțimi din depărtare, şi în lumina cenuşie Graeber observă că în părul Elisabethei se prinseseră fire argintii, desprinse de pe crengi. Erau ca o plasă în care se încurcau fulgerele.

Ieşiră din pădure şi găsiră o stație de tramvai cu refugiu acoperit, unde se îmbulzeau oamenii. Printre ei, câțiva SS-işti. Erau tineri şi se zgâiau la Elisabeth.

— După o jumătate de oră ploaia conteni.

— Habar n-arn unde ne aflăm, zise Graeber. În ce direcție trebuie s-o luăm?

— Spre dreapta.

Trecură strada şi cotiră înlr-o alee sumbră. În fața lor, un şir de oameni trudea în lumina crepusculară la aşezarea unor conducte. Purtau haine vărgate. Elisabeth îşi înălță subit trupul, se abătu de pe stradă şi se îndreptă spre locul unde erau muncitorii. Încetinindu-şi mersul, trecu foarte aproape de ei şi se uită la fiecare în parte, ca şi cum ar fi căutat pe cineva.

Graeber văzu acum că oamenii aveau numere pe haine; erau desigur deținuți din lagărul de concentrare. Lucrau tăcuți şi grăbiți, fără să ridice ochii din pământ. Capetele lor păreau tigvele unor cadavre, iar hainele prea largi le spânzurau pe trupurile uscate. Doi dintre ei zăceau în nesimțire în fața unui chioşc de răcoritoare, din scânduri.

— Hei, voi de colo! strigă un SS-ist. Cărați-vă! Nu-i voie să treceți pe-aici!

Elisabeth se făcu că nu-l aude. Își iuți doar pașii, cercetând mai departe fețele moarte ale deținuților.

— Înapoi! Dumneata de colo! Domnișoară! Haide odată! Ce dracu, nu auzi?

SS-istul se apropie suduind.

— Ce-i? întrebă Graeber.

— Nu știi ce-i? Aveți câlți în urechi? Sau ce v-a apucat?

Graeber văzu apropiindu-se un al doilea SS-ist, un oberscharführer. Nu îndrăzni s-o strige pe Elisabeth. Știa că nu va veni.

— Căutăm ceva, îi spuse SS-istului.

— Ce? Deschide odată pliscul!

— Am pierdut o broșă. Era o caravelă cu briliante. Am trecut aseară târziu pe strada asta și am pierdut-o probabil pe-aici. N-ați văzut-o cumva dumneavoastră?

— Ce să vedem?

Graeber repetă minciuna. Observă că Elisabeth trecu de jumătatea șirului de deținuți.

— Aici nu s-a găsit nimic, spuse oberscharfülhrerul.

— Umblă cu șoalda! se repezi SS-istul. Ia să-ți vedem actele!

Graeber îl măsură o clipă cu privirea, fără să răspundă. Grozav i-ar fi plăcut să dea cu el de pământ. SS-istul n-avea mai mult de douăzeci de ani. „Steinbreiner, își zise Graeber. Heini. Aceeași speță!"

— Acte? făcu el. Am câte vreți, și chiar foarte bune. Și dacă vă interesează, aflați că obersturmbannführerul Hildebrandt e unul din cei mai intimi prieteni ai mei.

SS-istul râse sarcastic:

— Numai el? Nu cumva și Führerul?

— Führerul nu.

Elisabeth ajunse aproape de sfârșitul șirului de oameni. Graeber scoase tacticos din buzunar certificatul de căsătorie.

— Poftește, te rog, cu mine sub felinar, dacă nu te superi. Poți să citești ce-i scris aici? Iscălitura martorului meu? Și data? De azi, precum vezi. Alte întrebări?

SS-istul se zgâi la certificat. Oberscharführer-ul privea peste umărul lui.

— E iscălitura lui Hildebrandt, confirmă el. O cunosc. Totuși, asta nu-ți dă dreptul să umbli pe-aici. E interzis. N-avem ce face. Îmi pare foarte rău de broșa pierdută.

Elisabeth ajunsese la capătul rândului.

— Și mie la fel, ripostă Graeber. Bineînțeles că n-o mai căutăm dacă-i interzis. Ordinul e ordin!

Porni mai departe, ca s-o ajungă pe Elisabeth. Oberscharführer-ul îl însoțea.

— Poate găsim noi broșa, zise în mers. Unde să v-o trimitem?

— Dați-i-o lui Hildebrandt; e mai simplu.

— Bine, încuviință oberscharfuhrer-ul cu respect. Ați găsit-o? o întrebă apoi pe Elisabeth.

Ea căscă ochii la el, de parcă s-ar fi trezit chiar atunci din sornn.

— I-am spus domnului oberscharführer despre broșa pe care am pierdut-o pe strada asta, interveni Graeber la iuțeală. Dacă se va găsi, au s-o trimită lui Hildebrandt.

— Mulțumesc, făcu Elisabeth nedumerită.

Oberscharführer-ul o privi drept în față și dădu din cap:

— Puteți fi fără nici o grijă. Noi, ăștia din SS, suntem cavaleri.

Elisabeth își aruncă ochii asupra deținuților. Oberscharführer-ul observă căutătura.

— Dacă a băgat-o cumva în buzunar vreunul dintre spurcații ăștia, tot o vom găsi! declară el galant. O să-i percheziționăm până ce-om scoate și mațele din ei.

Elisabeth tresări îngrozită.

— Nu sunt sigură că am pierdut-o aici, zise repede. S-ar putea să-mi fi căzut în pădure. Cred chiar că mai degrabă acolo mi s-a desprins de la piept.

Oberscharfuhrer-ul rânji. Elisabeth roși.

— Mai mult ca sigur că în pădure am pierdut-o, repetă ea.

Pe fața oberscharführer-ului rânjetul se accentua.

— Acolo, firește, nu mai e de competența noastră să căutăm, declară el.

Graeber se afla foarte aproape de obrazul supt al unuia dintre deținuții încovoiați. Vârî mâna în buzunar, scoase un pachet de țigări și, întorcându-se, îl lăsă să cadă lângă deținut.

— Multe mulțumiri, spuse oberscharführer-ului. Mâine o să căutăm în pădure. Nu-i exclus s-o fi pierdut acolo.

— N-aveți pentru ce să-mi mulțumiți. Heil Hitler! Și călduroase felicitări pentru căsătorie.

— Mulțumim.

Păși tăcuți unul lângă altul până când nu-i mai văzură pe deținuți. Un pâlc de nori trandafirii, sidefați trecu ca un stol de flamingi pe cerul care se înseninase.

— N-ar fi trebuit să mă aventurez în partea aceea, zise Elisabeth. Știu.

— N-are nici o importanță. Așa e omul. Nu scapă bine dintr-o primejdie, că se și aruncă în alta.

Elisabeth dădu din cap:

— M-ai salvat, cu chestia broșei. Și cu Hildebrandt. Hotărât, ești un mincinos de prim rang.

— Sunt, ripostă Graeber. E, de altfel, singurul lucru pe care l-am învățat cu toții la perfecție în ultimii zece ani. Și acum, hai acasă. Am dreptul absolut și consfințit de a mă instala în locuința ta. Am pierdut încartiruirea la cazarmă și m-am mutat azi după amiază de la Alfons. Vreau deci să merg la mine acasă. Iar mâine dimineață am să rămân boiereşte în pat când tu te vei duce la fabrica ta, ca să câștigi pâinea cea de toate zilele pentru familie!

— Nu trebuie să mă duc mâine la fabrică. Sunt învoită pentru două zile.

— Și-mi spui abia acum?

— Am vrut să-ți spun mâine dimineață.

Graeber clătină din cap:

— Lasă-te de surprize. N-avem timp de așa ceva. Trebuie să profităm de fiecare minut ca să ne bucurăm de viață. Și o să începem chiar acum. Avem destulă mâncare pentru mâine dimineață? Sau să rnă mai duc o dată la Alfons?

— Avem berechet.

— Bine. O să savurăm regeşte micul dejun. Dacă vrei, chiar și cu marşul Hohenfriedberg. Și când doamna Lieser va năvăli peste noi, spumegând de furie morală, îi voi flutura actul de căsătorie pe sub botul ei decepționat de denunțătoare. Uliuliu, ce ochi o să caşte când va vedea numele martorului nostru din SS!

Elisabeth zâmbi:

— Poate că nici n-o să facă prea mult tărăboi. Alaltăieri, când mi-a dat punga cu zahăr pe care mi-ai lăsat-o, m -a spus că ești un băiat de treabă. Dumnezeu știe ce-o fi provocat acest reviriment! Ce crezi c-o fi?

— Habar n-am. Probabil corupția. Ăsta-i al doilea lucru pe care l-am învățat la perfecție în ultimii zece ani.

Capitolul 20

Bombardamentul a început la amiază. Era o zi mohorâtă, care părea să se târâie, plină de sevă și de umezeală. Norii pluteau foarte jos și flăcările exploziilor țâșneau până la ei, ca și cum pământul le-ar fi zvârlit înapoi, împotriva unui dușman nevăzut, pentru a-l izbi cu propriile lui arme și a-l doborî în volbura de foc și de prăpăd.

Era ora pauzei de prânz și a celei mai intense circulații. Graeber fusese îndrumat de un gardian al apărării pasive către cel mai apropiat adăpost. Crezuse că nu era dccâi o alarmă și coborâse în adăpost, dar când auzi primele explozii, se înghesui printre masele de oameni și-și făcu loc până în față, la intrare. Iar în clipa când ușa se mai deschise o dată pentru a lăsa să intre câțiva întârziați, se repezi afară.

— Înapoi! strigă gardianul. Nimeni n-are voie pe stradă! Numai cei de la apărarea pasivă.

— Sunt de la apărarea pasivă!

Și porni în goană spre fabrică. Nu știa dacă va reuși să răzbească până la Elisabeth, dar știa că fabricile erau obiectivele principale ale raidurilor aeriene, și voia măcar să încerce s-o scoată de acolo.

Coti după colț. În fața lui, la capătul străzii, o casă se săltă încet de la pământ. Și sus, în aer, plesni deodată și se prefăcu în bucăți ce se desprinseră unele de altele și căzură pe iarbă, domol și fără zgomot. Graeber se lungise în rigolă, cu brațele lipite de urechi. Suflul următoarei explozii îl înhăță ca o labă uriașă și-l zvârli câțiva metri înapoi. În jurul lui, pietrele se prăvăliră ca o ploaie. Tot fără zgomot căzură și ele în vacarmul asurzitor.

Graeber se ridică, cu picioarele împleticite, își scutură capul cu violență, se trase de urechi și se izbi cu palmele pe frunte, ca să se dezmeticească. Dintr-o clipă într-alt strada din fața lui se transforma într-un vifor de flăcăi Nu mai putea înainta, așa că se întoarse.

Spre el năvăleau oameni, cu gurile căscate, cu ochii holbați de groază. Răcneau, dar Graeber nu-i putea auzi. Goneau pe lângă el ca niște surdo-muți hăituiți. În urma lor venea șontâcăind un om cu un picior de lemn, purtând în brațe o pendulă cu cuc, ale cărei greutăți se târau după el. La colțul unei case stătea o fetiță de vreo cinci ani. Strângea la piept, din toate puterile, un sugaci. Graeber se opri.

— Fugi în adăpost! îi strigă el. Unde-ți sunt părinții? De ce te-au lăsat aici?

Fetița nu se uită la el. Ținea capul plecat și se lipea de zid. Graeber zări deodată un gardian de la apărarea pasivă care-i strigă ceva neauzit. Graeber îi strigă la rându-i ceva, dar nu desluși nici propriul său glas. Gardianul continuă să strige neauzit, făcându-i tot felul de semne. Graeber îi dădu a înțelege să nu se mai ocupe de el și-i arătă pe cei doi copii. Era o pantomimă de fantome. Cu o mână, gardianul încercă să-l țintuiască pe loc, iar pe cealaltă o întinse către copii. Graeber se smulse din strânsoare. În groaznicul tumult i se păru o clipă că nu mai are greutate și că poate face salturi uriașe, și, îndată după aceea, că-i din plumb moale și că niște ciocane gigantice îl turtesc, făcându-l una cu pământul.

Un şifonier cu uşile deschise vâsli deasupra lui ca pasăre greoaie, preistorică. O trâmbă turbată de vânt prinse dintr-o dată şi-l învârteji în jurul lui însuşi, flăcări ţâşniră din pământ, un fulger galben, orbitor, stinse lumina cerului, arse până la albul cel mai intens şi se prăvăli apoi ca dintr-o rupere de nori. Graeber trăgea foc pe nări; plămânii îi erau ca pârjoliţi. Se nărui, îşi cuprinse capul cu braţele, îşi opri răsuflarea până ce avu senzaţ că-i plesneşte ţeasta, şi privi în sus.

Printre lacrimi şi usturimi începu să-i joace încet dinaintea ochilor o imagine care se lăţi şi rămase apoi fixă: un perete pistruiat, ciopârţit, împins peste o scară, iar pe scară, înfipt într-un ţăruş al treptelor sfărîmate trupul fetiţei de cinci ani, cu fustiţa ecosez săltată în sus, cu picioruşele răscrăcărate şi dezgolite, cu braţele întinse ca ale unei răstignite, cu pieptul străpuns de o bară de fier, al cărei capăt ieşea prin spinare — iar alături, puţin într-o parte, ca şi curn ar fi avut mai multe articulaţii decât în viaţă, gardianul de la apărarea pasivă, fără cap, moleşit şi nesângerând decât foarte puţin, ghemuit, cu picioarele peste umeri, ca un om-şarpe mort. Sugaciul nu se vedea nicăieri. Fusese aruncat probabil în altă parte de vijelia care începu acum din nou, fierbinte şi învăpăiată, trăgând după sine, ca într-o bulboană, focul ce venea din urmă.

Graeber auzi pe cineva lângă el strigmd: „Porcilor! Porcilor! Spurcaţilor!"

Şi se uită la cer, şi privi în jur, şi-şi dădu seama că el era acela care strigase.

Sări în sus şi goni mai departe. N-ar fi putut să spună cum a ajuns în piaţa din faţa fabricii. Fabrica părea neatinsă; numai la dreapta ei se căsca o pâlnie nouă de bombă. Clădirile scunde, cenuşii, nu fuseseră lovite nicăieri. Gardianul de apărare pasivă de la fabrică îl opri:

— Nevastă-mea e aici! strigă Graeber. Lăsaţi-mă să intru!

— Nu e voie! Adăpostul cel mai apropiat e peste drum. Acolo unde se isprăveşte piaţa.

— Ei, drăcia dracului! Dar câte mai sunt interzise în ţara asta? Dă-te la o parte, că de nu...

Gardianul arătă spre fundul curţii. Acolo se afla o cazemată, scundă, de beton armat.

— Mitraliere, zise gardianul. Şi o gardă. Soldăţoi caăcăcioşi ca şi tine. Intră dacă-ţi dă mâna, găgăuţă!

Graeber n-avu nevoie de alte lămuriri; mitraliera domina curtea.

— O gardă? se dezlănţui el înfuriat. Pentru ce? Nu m-aş mira să vă văd punând o gardă şi ca să vă păzească excrementele! Da' ce-aveţi acolo? Criminali? Sau ce-i de păzit la sărăciile voastre de mantăi?

— Mai mult decât îţi închipui! i-o întoarse celălalt cu dispreţ. Aici nu facem numai mantale militare. Şi n-avem numai muieri. La fabrica de muniţii lucrează câteva sute de prizonieri din lagărul de concentrare. Acum ai priceput, nătăfleaţă de tranşee?

– Acum am priceput. Cum sunt adăposturile voastre?

— Ce-am eu cu adăposturile? Eu trebuie să stau afară. Şi ce se întâmplă cu nevastă-mea în oraş?

— Sunt sigure pivniţele?

— Te cred! E doar nevoie de toţi oamenii în fabrică. Şi acum, întinde-o! Nimeni n-are voie să stea pe stradă! Ăia au şi mirosit ceva. Se tem de sabotaje şi nu ştiu de glumă.

Exploziile grele slăbiseră între timp. Vijelia antiaerianei continua însă. Graeber o luă la goană înapoi, înconjurând marginea pieţei. Dar nu se duse la adăpost; se, ghemui în pâlnia de bombă de la capătul pieţei. Duhoarea dinăuntru îi tăie răsuflarea. Ieşi din nou şi se lipi de buza craterului; acolo rămase nemişcat, cu ochii pironiţi asupra fabricii. „Altfel e războiul de aici", gândi el. Pe front fiecare trebuia să se îngrijească numai de sine şi foarte rar se întâmplă ca vreunul să aibă un frate în aceeaşi companie; aici însă fiecare avea o familie întreagă, şi când se trăgea, se trăgea nu numai în tine; se trăgea în fiecare — pentru fiecare. Era un război îndoit, întreit, înzecit.

Graeber îşi aminti de cadavrul fetiţei de cinci ani apoi de toate celelalte, de nenumăratele cadavre pe care le văzuse cu ochii lui, şi se gândi la părinţii săi, şi la Elisabeth — şi ca un spasm îl străpunse ura împotriva acelora care stârniseră toate acestea, şi ura lui nu se opri la hotarele ţării sale şi n-avea nimic a face cu chibzuinţa şi dreptatea.

Începu să plouă. Picăturile căzeau ca un şirag argintit de lacrimi prin văzduhul siluit şi încărcat cu duhori. Scăpărau în aer şi înnegreau pământul.

Apoi veni următorul val de bombardiere.

Era ca şi cum cineva i-ar fi sfâşiat pieptul. Vuietul se preschimbă brusc într-un muget metalic, apoi o parte fabricii se înălţă în văzduh, profilându-se viu pe evantaiul luminii orbitoare, şi se făcu ţăndări, întocmai ca o jucărie pe care un uriaş de sub pământ ar fi zvârlit-o în sus.

Graeber se uită ţintă la fereastra care plesni în faţa lui, într-o explozie de alb, galben şi verde. Apoi se năpusti din nou la poarta fabricii.

— Ce mai vrei? se răsti gardianul de la apărarea sivă. Nu vezi că ne-au lovit în plin?

— Ba da. Dar unde? În care parte? La secţia mantale?

— La care mantale, deşteptule? Secţia mantale e mai în fund.

— Sigur? Nevastă-mea...

— Da' mai du-te în aia a mă-ti cu nevastă-ta! Alea de la mantale sunt în adăpost! Avem aici în față o mulțime de morți și răniți. Hai, lasă-mă în pace!

— De unde morți și răniți, dacă toți sunt în adăpost?

— Nu de ei e vorba, omul lui Dumnezeu! E vorba de ăi din lagăr. Ăia nu-s în adăpost, poți să-ți închipui. Sau crezi cumva că s-au construit adăposturi speciale pentru ei?

— Nu, răspunse Graeber. Asta nu cred.

— Păi vezi? În sfârșit, ți-au venit mințile la cap! Și acum, slăbește-mă! Tu, ca deșcă veche, ar trebui să fii mai puțin nervos. Afară de asta, pentru moment s-a isprăvit. Poate chiar de tot.

Graeber privi la cer. Numai antiaeriana mai lătra.

— Uite ce-i, camarade, zise el. Nu vreau decât un singur lucru. Vreau să știu dacă secția mantale n-a fost lovită. Lasă-mă să intru sau informează-te tu. Ce naiba, nu ești căsătorit?

— Cum să nu. Ti-am mai spus. Și crezi că nu mă perpelesc și eu din pricina neveste-mi?

— Atunci informează-te. Dacă faci asta pentru mine, să știi că nevastă-ta n-a pățit nimic!

Gardianul de la apărarea pasivă se uită lung la Graeber și dădu din cap:

— Ai o păsărică, mă? Sau ești Dumnezeu în persoană?

Se duse în ghereta lui și se întoarse.

— Am telefonat. Secția mantale e neatinsă. Numai ăi din lagărul de concentrare s-au ales cu o bombă în plin. Și acum, șterge-o, băiete! De când ești însurat?

— De cinci zile.

Gardianul de la apărarea pasivă începu să rânjească:

— De ce n-ai spus de la început, bă? Asta-i altă mâncare de pește!

Graeber plecă de la fabrică. „Am dorit ceva care mă susțină, gândi el; n-am știut însă că am să devin două ori mai vulnerabil după asta".

Se terminase. Orașul mirosea a ars și a moarte, și flăcări se înălțau în zeci de locuri. Se vedeau focuri roșii, verzi, și galbene, și albe; unele nu erau decât o pălălaie șerpuitoare ce se târa peste ruine năruite, iar altele țâșneau tăcute din acoperișuri și se înălțau la cer; unele unduiau aproape drăgăstos de-a lungul fațadelor rămase în picioare, lipindu-se de ele pline de sfială, dezmierdându-l cu gingășie, iar altele zvâcneau cu furie din golurile ferestrelor. Se vedeau coloane de foc, și pereți de foc, vijelii de foc; se vedeau morți în flăcări, și se vedeau răniți în flăcări care se năpusteau din case, și țipau, se învârteau nebunește în jurul lor înșiși până când se prăvăleau, și se târau, și gâfâiau răgușit, iar apoi zvâcneau doar, și horcăiau, și duhneau a carne friptă.

— Făclii! spuse cineva de lângă Graeber. Nu pot fi salvați. Ard de vii. I-a stropit zeama spurcată din bombele incendiare și arde totul dintr-înșii, piele, carne, oase

— Nu pot fi stinși?

— Ar trebui câte un extinctor pentru fiecare și nu știu dacă ar fi de vreun folos. Păcătoșenia asta nimicește totul. Și apoi, țipetele nenorociților!

— Ar trebui împușcați pe loc, dacă nu-i chip să fie salvați.

— Ia poftește de împușcă pe vreunul, că te spânzură ca ucigaș! Dar poți măcar să-i nimerești când se rotesc ca nebunii? Tocmai asta-i nenorocirea: gonesc de parc-ar fi turbați. Gonesc, și în goană stârnesc vânt, și vântul ațâță focul, și cât ai clipi, omul e o pălălaie din cap până în picioare.

Graeber se uită la omul care vorbise. Avea o gură din care lipseau mulți dinți.

— Crezi că ar fi mai bine dacă ar sta pe loc?

— Teoretic da, ar fi mai bine. Să stea pe loc, sau să încerce să înăbușe flăcările cu pături, sau așa ceva. Cine are pături la-ndemână atunci? Sau cine se gândește la așa ceva? Și cine poate să stea nemișcat când e în flăcări?

— Nimeni. Dar tu ce ești? De la apărarea pasivă?

— Aiurea! Sunt din brigada culegătorilor de cadavre. Și de răniți, firește, dacă găsim. Uite și camionul nostru.

Printre dărâmături Graeber văzu apropiindu-se un camion tras de un cal alb.

— Oprește, Gustav! strigă omul cu care vorbise Graeber. De-aici încolo nu mai poți merge, îi cărăm noi până la camion. Ai tărgi? .

— Două.

Graeber se luă după omul care aduna cadavrele. Îndărătul unui zid se aflau morții. „Ca un abator", își zise. Dar nu, nu era ca un abator; un abator e mai organizat, vitele se taie, se sângerează și se curăță de măruntaie. Aici trupurile erau ferfenițite, strivite, sfâșiate, pârlite și fripte. Zdrențe de veșminte atârnau încă pe ele; mâneca unui sveter de lână, o fustă cu picouri, un singur crac de pantalon din catifea cafenie, un sutien din care spânzurau doi sâni negri, plini de sânge. într-o parte se afla o îngrămădire de copii morți, de-a valma. Fuseseră găsiți într-o pivniță nu destul de consolidată, Mâini, picioare desperecheate, capete turtite cu câteva fire de păr pe ele, coapse răsucite, sub ele un ghiozdan de școală, un coș cu o pisică moartă, un băiat palid, smântâniu ca un albinos, mort, culcat pe jos fără nici o rană vizibilă, ca și când ar fi fost în nesimțire și ar fi așteptat doar să fie readus la viață, iar în fața lui un cadavru carbonizat, afară de un picior rămas roșu și plin de bășici. Nu se mai putea ști dacă e bărbat sau femeie; sexul și pieptul erau arse. Un inel de aur scânteia puternic pe un deget negru, chircit.

— Ochii! exclamă cineva. Ce grozăvie că şi ochii ard!

Cadavrele fură încărcate în camion.

— Linda! scânci o femeie, păşind în urma târgilor. Linda! Linda!

Soarele răzbi dintre nori. Străzile spălate de ploaie luceau. Copacii rămaşi în picioare aveau scânteieri umede, de un verde deschis. Lumina, după aversă, era proaspătă şi vie.

— Asta nu se va ierta niciodată! spuse cineva în spatele lui Graeber.

Se întoarse să vadă cine vorbise. O femeie cu o pălărioară roşie, cochetă, se uita lung la copii.

— Niciodată! repetă ea. Niciodată! Nici pe pământ, nici pe lumea cealaltă!

O patrulă se apropie.

— Circulaţi! Nu staţi pe loc! Împrăştiaţi-vă! Repede!

Graeber porni mai departe. „Ce nu se va ierta?" întrebă el. După războiul ăsta, îngrozitor de multe lucruri vor fi de iertat şi nu vor putea fi iertate. O singură viaţă de om n-ar ajunge pentru asta.

Graeber văzuse mai mulţi copii morţi decât aici. Peste tot văzuse, în Franţa, în Olanda, în Polonia, Africa, în Rusia, şi toţi aveau mame care i-au plâns, nu numai copiii germani. Dar pentru ce-şi spune asta? un ceas mai înainte nu strigase oare chiar el: „Porcilor! Porcilor!" uitându-se la cerul spuzit de avioane?

Casa Elisabethei nu fusese lovită, însă o bombă incendiară căzuse ceva mai încolo, pe a treia casă; vântul dusese flăcările către celelalte două, şi acum ardeau acoperişurile tuturor celor trei imobile.

Portarul era pe stradă.

— De ce nu stinge nimeni focul? întrebă Graeber.

Portarul făcu un gest larg, care îmbrăţişa întregul oraş.

— De ce? întrebă şi el. De ce nu-l stinge nimeni.

— E lipsă de apă?

— Apă ar fi. Dar nu-i presiune. Din ţevi picură decât. Şi nici nu ne putem apropia de foc. Acoperişul se poate nărui dintr-un moment într-altul.

Strada era plină de scaune, cufere, tablouri şi boccele de haine; o pisică era într-o colivie de păsări. De la ferestrele etajului de jos, oameni cu feţe iritate, asudate, aruncau în stradă perne şi lucruri împachetate în cuverturi. Alţii alergau pe scări în sus şi în jos.

— Crezi că o să ardă până la temelie? întrebă Graeber pe portar.

— Probabil, dacă pompierii n-au să vină la timp. Noroc că nu e vânt. La etajul de sus am deschis robinetele de apă şi am îndepărtat tot ce era inflamat Mai mult nu se poate face. Dar ia spuneţi: unde-s ţigările pe care mi le-aţi promis? Mi-ar prinde bine acum.

— Mâine, răspunse Graeber. Mâine sigur.

Îşi aruncă ochii spre locuinţa Elisabethei. Încă nu era în pericol imediat, între ea şi acoperişul în flăcări se aflau două etaje. La fereastra de lângă camera Elisabethei, o zări pe doamna Lieser agitându-se de colo până colo. Strângea un balot alb, în care se aflau probabil aşternuturi.

— Am să împachetez şi eu, zise Graeber. Aşa ceva nu strică niciodată.

— Niciodată, încuviinţă portarul.

Pe scară, un domn cu ochelari îl izbi cu un cufăr greu, drept în fluierul piciorului.

— Vă rog să mă iertaţi! rosti el politicos şi goni mai departe.

Uşa locuinţei era deschisă, în coridor se aflau nenumărate pachete. Cu gura încleştată şi cu lacrimi în ochi, doamna Lieser trecu vijelios pe lângă Graeber. El intră în camera Elisabethei şi încuie uşa.

Se aşeză pe fotoliul de lângă fereastră şi se uită împrejur. Încăperea era învăluită, ca niciodată, într-o pace ciudată, desăvârşită. Graeber rămase câtva timp nemişcat, fără să se gândească la nimic. Apoi căută valize. Găsi două sub pat şi chibzui ce să pună în ele.

Începu cu rochiile Elisabethei. Scoase din garderob pe acelea care i se păreau mai practice. Apoi trase sertarele comodei şi luă dinăuntru lenjerie şi ciorapi. Un pachet mic de scrisori îşi găsi loc între pantofi.

Pe stradă se auziră strigăte şi zgomote. Se uită pe fereastră. Nu erau pompierii; larma o făceau oamenii care scoteau lucruri din casă. Graeber văzu o femeie într-o blană de vizon şezând pe un fotoliu de pluş roşu în faţa casei distruse de peste drum şi strângând o valijoară la piept. „Probabil giuvaericalele ei", îşi zise el şi începu să caute prin sertare bijuteriile Elisabethei. Găsi câteva, printre care o brăţară subţire de aur şi o broşă veche cu ametist. Luă şi rochia aurie. O senzaţie de îndepărtată intimitate îl înfiora la atingerea lucrurilor Elisabethei — tandreţe şi o vagă pudoare că face ceva nepermis.

Puse o fotografie a tatălui Elisabethei peste lucrurile din al doilea geamantan şi-l închise şi pe acesta. Apoi se aşeză iarăşi în fotoliu şi-şi roti ochii împrejur. Îl împresură din nou strania pace din cameră.

După câteva minute îi veni în minte că ar trebui să ia şi aşternutul. Făcu un sul din plăpumi, perne şi cearşafuri şi înnodă balotul cum văzuse că îl legase doamna Lieser pe al ei. Când puse balotul jos, zări îndărătul patului rania. Ar fi uitat-o. Trăgând-o afară, casca de oţel clămpăni pe parchet, ca şi când cineva ar fi ciocănit jos cu putere. Se uită îndelung la ea. Apoi o împinse piciorul lângă lucrurile de lângă uşă şi duse totul jos.

Casele se mistuiau încet. Pompierii nu veniseră; cele câteva imobile particulare prezentau prea puțin interes. În primul rând trebuiau stinse incendiile din fabrici. Şi afară de asta, un sfert din oraş era în flăcări.

Locatarii din casele sinistrate salvaseră cât putuseră din lucrurile lor. Şi acum, nu ştiau unde să le ducă. Nu existau mijloace de transport şi nici locuri de cazare. La oarecare depărtare de casele în flăcări, strada era barată. Alături, de ambele părți, oamenii îşi stivuiseră lucrurile.

Graeber văzu fotolii de pluş, o canapea de piele, scaune, aşternuturi şi un leagăn de copil. O familie adusese o masă de bucătărie cu patru scaune şi şedea acum în jurul ei. O altă familie formase un colț şi-l apăra cu îndârjire împotriva acelora care voiau să-l străpungă de parcă i-ar fi aparținut numai ei. Portarul se întinsese pe o canapea cu desene turceşti şi dormea. Rezemat de un zid se afla marele portret al lui Hitler, proprietatea doamnei Lieser. Ea însăşi şedea pe balotul cu aşternut şi-şi ținea fetița în poală.

Graeber adusese din camera Elisabethei un fotoliu Biedermeier şi se aşezase pe el, cu geamantanele, ranița şi celelalte lucruri alături. Încercase mai înainte să se adăpostească într-una din casele nevătămate, însă la două apartamente n-a răspuns nimeni la sonerie, cu tote că văzuse capete la ferestre. În alte câteva n-a fost chip să intre, pe motiv că nu mai aveau nici un locşor liber. La ultima locuință, o femeie s-a răstit la el:

— Ei, nu zău, ştiu că ți-ar conveni! Şi după aceea să rămâi definitiv în casa mea?

Aşa că s-a lăsat păgubaş. Când s-a întors la lucn lui, a constatat că un pachet în care pusese pâine şi provizii, îi fusese furat. Mai târziu a văzut familia ce salvase masa de bucătărie înfulecând pe ascuns. Oamenii se îndopau cu fețele întoarse, băgând din când în când câte un dumicat în gură, dar ceea ce mâncau putea să fie şi din proviziile lor, şi dacă se fereau, o făceau poate numai ca să nu împartă cu nimeni.

Pe neaşteptate o zări pe Elisabeth. Reuşise să străbată barajul şi sta acum în spațiul rămas liber, iluminată de limbile de foc.

— Aici, Elisabeth! strigă Graeber, sărind de pe fotoliu.

Elisabeth se suci. Nu-l văzu de îndată. Stătea ca o pată neagră în fața focului şi numai părul îi lucea.

— Aici! strigă Graeber din nou, vânturându-şi brațele.

Elisabeth veni fuga la el:

— Bine că te văd! Slavă Domnului!

Graeber o strânse la piept:

— N-am putut veni să te iau de la fabrică. A trebuit să păzesc lucrurile.

— Am crezut că ți s-a întâmplat ceva.

— De ce să mi se întâmple?

Elisabeth, la pieptul lui, abia îşi trăgea sufletul.

— Ei, comedie! făcu el surprins. La asta nu m-am gândit până acum. Eram îngrijorat numai din pricina ta.

Elisabeth îşi înălță privirea:

— Ce s-a întâmplat aici?

— Casa a luat foc de la acoperiş.

— Şi tu ce faci? Am fost tare îngrijorată din pricina ta.

— Şi eu m-am temut pentru tine. Stai jos. Odihneşte-te.

Elisabeth continua să gâfâie. Graeber văzu lângă bordură o găleată cu apă şi o ceaşcă. Se duse acolo, umplu ceaşca şi i-o aduse Elisabethei.

— Hai, bea o înghițitură.

— Ei, domnu'! răcni o femeie. Asta-i apa noastră!

— Şi ceaşca e a noastră! întregi un băiețel de doisprezece ani cu pistrui pe față.

— Bea, spuse Graeber către Elisabeth, apoi, întorcându-se către ceilalți: Dar cu aerul cum stăm? îi întrebă. Tot al dumneavoastră e?

— Dă-le apa şi ceaşca înapoi, zise Elisabeth. Sau şi mai bine: toarnă-le găleata în cap!

Graeber îi lipi ceaşca de buze:

— Nu! Bea! Ai alergat?

— Da. Tot drumul.

Graeber se întoarse la găleată. Femeia care striga făcea parte din familia aşezată în jurul mesei de bucătărie. Graeber umplu încă o dată ceaşca, o bău toată o puse apoi lângă găleată. Nimeni nu scoase o vorbă, dar după plecarea lui Graeber, băiețelul dădu fuga la găleată, luă ceaşca şi o puse pe masă.

— Lifte spurcate! se zbârli portarul la oamenii jurul mesei.

Se trezise; căscă şi se lungi apoi din nou. Acoperişul primei case se surpă.

— Aici sunt lucrurile pe care le-am împachetat pentru tine, zise Graeber. Sunt aproape toate rochiile tale. Am luat şi fotografia tatălui tău. La fel şi aşternutul, aş putea să încerc să aduc şi ceva mobile. Nu-i încă prea târziu.

— Stai aici. Lasă-le să ardă.

— De ce? Mai e destul timp.

— Lasă-le să ardă. Aşa se va sfârşi totul. E mai bine.

— Ce se va sfârşi?

— Trecutul. N-avem ce face cu el. Ne împovărează numai. Chiar şi ce-a fost frumos. Trebuie s-o luăm de la capăt. Totul e faliment. Nu ne mai putem întoarce.

— Ai putea să vinzi mobilele.

— Aici? făcu Elisabeth, rotindu-şi ochii împrejur. Crezi că se poate face o licitaţie pe strada asta? Ia uită-te şi tu. Sunt prea multe mobile şi prea puţine locuinţe, aşa o să rămână multă vreme.

Începu iar să plouă. Cădeau stropi mari, călduţi. Doamna Lieser deschise o umbrelă. O femeie care-şi luase noua ei pălărie cu flori şi, pentru a simplifica lucrurile, şi-o pusese de-a dreptul pe cap, o scoase şi şi-o puse sub rochie. Portarul se trezi şi strănută. Hitler din tabloul în ulei al doamnei Lieser, cu picăturile de ploaie pe el, părea că plânge. Graeber descătărămă de la raniţă mantaua şi foaia de cort. Puse mantaua pe umerii Elisabethei şi întinse foaia de cort peste balotul cu aşternuturi.

— Trebuie să vedem unde-o să putem dormi în noaptea asta, zise el.

— Poate că ploaia o să stingă incendiile. Unde-au să doarmă toţi cei de-aici?

— Habar n-am. Se pare că strada asta a fost uitată cu desăvârşire.

— Am putea dormi şi aici. Cu aşternutul, cu mantaua şi cu foaia de cort.

— Tu ai putea?

— Cred că se poate dormi oriunde, când eşti obosit.

— Binding are o vilă şi o cameră disponibilă. Dar acolo n-ai vrea să mergi, nu-i aşa?

Elisabeth scutură din cap.

— Ar mai fi şi locuinţa lui Pohlmann, urmă Graeber. Are loc de dormit în catacomba lui. L-am întrebat acum câteva zile. Cantonamentele de urgenţă sunt desigur, toate, ticsite — dacă mai există aşa ceva!

— Să mai aşteptăm puţin. Etajul nostru nu arde încă.

Elisabeth şedea în ploaie, cu mantaua cazonă pe umeri. Nu era deprimată.

— Ar fi straşnic dacă am avea ceva de băut, zise ea. Dar nu apă, fireşte.

— Avem. Când am împachetat lucrurile, am dat peste o sticlă cu votcă în dosul cărţilor. Probabil că o uitasem acolo.

Graeber desfăcu balotul. Sticla era în pilotă şi astfel scăpase. Graeber luase şi un pahar.

— Uite şi votca, îi spuse Elisabethei. Dar trebuie s-o bem cu băgare de seamă, să nu observe ceilalţi. Altfel, ne pomenim că ne denunţă doamna Lieser că ne batem joc de suferinţele naţionale.

— Când vrei să tăinuieşti ceva, nu trebuie să fii prudent. Asta o ştiu din experienţă.

Elisabeth luă paharul şi bău.

— Grozav! zise după aceea. Tocmai ce-mi trebuia! Acum suntern aproape ca la un bar în aer liber. Ai şi ţigări?

— Le-am luat pe toate pe care le-am găsit.

— Perfect. Atunci, avem tot ce ne trebuie.

— Nu vrei să mă duc totuşi să aduc câteva mobile?

— N-au să te mai lase să te urci. Şi nici n-am avea ce face cu ele. Nu le putem căra acolo unde vom dormi în noaptea asta.

— Unul din noi le păzeşte şi celălalt caută o cameră.

Elisabeth clătină din cap. Bău ce-i mai rămăsese în pahar. Acoperişul casei se nărui. Zidurile părură să clatine; apoi se surpară duşumelele etajelor de sus. Locatarii din stradă gemeau. Jerbe de scântei ţâşniră din ferestre. Flăcările cuprinseră perdelele de jos în sus.

— Etajul nostru e încă intact, zise Graeber.

— Nu pentru multă vreme, ripostă un om în spatele lui.

Graeber se întoarse spre el:

— Şi de ce, mă rog?

— Cu ce drept să-ţi fie dumitale mai bine decât nouă! Am stat la etajul de sus douăzeci şi trei de ani, tinere. Acum arde. De ce să nu ardă şi al dumitale?

Graeber se uită la omul care vorbise: era uscăţiv şi chel.

— Credeam că un lucru de felul acesta e o chestiune de întâmplare, nu de morală, îi răspunse.

— E o chestie de dreptate — dacă ştii ce-nseamnă asta.

— Nu prea ştiu, dar nu e vina mea, rânji Graeber. Duci desigur o viaţă foarte grea, dacă mai eşti în stare să crezi în aşa ceva. Îmi dai voie să-ţi ofer un pahar de votcă? E un leac mai bun decât indignarea.

— Mulţumesc! Păstrează-ţi rachiul. O să ai nevoie de el când se va nărui locuinţa dumitale.

Graeber puse sticla la o parte:

— Ne prindem că nu se va nărui?

— Poftim?

— Te-am întrebat dacă vrei să facem prinsoare.

Elisabeth râse. Omul cu chelie îşi holbă ochii amândoi.

— De prinsoare îţi arde, june frivol? Şi dumitale, domnişoară, îţi mai vine să şi râzi? Ehei, departe am ajuns!

— De ce să nu râdă? i-o întoarse Graeber. Râsul e mai bun decât plânsul. Mai ales când nici râsul, nici plânsul nu folosesc la nimic.

— Ar trebui să vă rugaţi!

Zidul de sus se prăbuşi spre interiorul casei. Străpunse podeaua etajului de deasupra locuinţei Elisabethei. Doamna Lieser începu să plângă spasmodic sub umbrela ei. Familia de la masa de bucătărie fierbea pe o maşină de spirt cafea de malţ. Femeia de pe fotoliul de pluş roşu puse nişte

ziare peste spătar şi rezemătoare, ca să le apere de ploaie. Copilul din leagăn ţipă.

— Se duce dracului sălaşul nostru de două săptămâni! zise Graeber.

— Dreptate! exclamă satisfăcut omul cu chelie.

— De ce n-ai vrut să faci prinsoare? Ai fi câştigat.

— Nu sunt materialist, tinere.

— Atunci, de ce te vaieţi pe chestia locuinţei dumitale?

— A fost căminul meu! Dar asta probabil că dumneata nu poţi să înţelegi.

— Nici nu vreau. Reichul german a făcut prea de timpuriu din mine un călător peste ţări şi mări.

— Pentru asta ar trebui să-i fii recunoscător, zise chelul, trecându-şi mâna peste gură şi înghiţind în sec. De altfel, n-aş avea acum nimic împotriva unui păhăruţ de votcă.

— Se poate, dar acum nu mai capeţi. Spune mai bine o rugăciune.

Limbi de foc ţâşniră din camerele doamnei Lieser.

— Arde masa de scris, şopti Elisabeth. Masa de scris a denunţătoarei, cu tot ce-i în ea!

— Să sperăm. Ştii, am avut grijă să torn o sticlă de petrol peste ea. Ei, şi-acum ce facem?

— Căutăm un loc unde să ne adăpostim. Dacă nu găsim, dormim undeva pe stradă.

— Pe stradă sau la iarbă verde.

Graeber se uită la cer.

— Contra ploii am foaia de cort. E drept că nu apără prea mult, dar poate găsim un loc acoperit. Ce facem însă cu fotoliul şi cu cărţile?

— Le lăsăm aici. Dacă mâine le mai găsim, vedem atunci ce-i de făcut.

Graeber îşi puse ranița şi săltă aşternutul în spinare. Elisabeth luă valizele.

— Dă-mi-le mie, zise el. Sunt deprins să car greutăţi.

Etajele de sus ale celorlalte două case se năruiră bubuind. Bucăţi de lemn în flăcări ţâşniră în toate părţile. Doamna Lieser guiţă strident şi sări în sus; un ciot o lovise în obraz. Apoi se prăbuşi tavanul.

— Putem pleca, zise Elisabeth.

— Au fost zile frumoase, spuse el. Cele mai frumoase! Să mergem.

Faţa Elisabethei era rumenită de reflexele focului. Trecură printre fotolii. Cei mai mulţi dintre sinistraţi erau tăcuţi şi resemnaţi. Unul avea un vraf de cărţi lângă el şi citea. Doi bătrânei şedeau lipiţi unul de altul pe caldarâm. Se acoperiseră cu o pelerină şi te făceau să te gândeşti la un liliac amărât, cu două capete.

— Ciudat ce uşor te desparţi de lucruri despre care până ieri credeai că n-ai să te poţi despărţi niciodată! zise Elisabeth.

Graeber privi încă o dată îndărăt. Băieţelul cu pistrui, cel care se grăbise să ia ceaşca de lângă găleată, se şi instalase în fotoliul Biedermeier.

— Am furat o servietă a doamnei Lieser pe când drăguţa de ea se agita prin casă, zise Graeber. E înţesată cu hârtii. O s-o zvârlim undeva în foc. Poate că în felul ăsta scapă cineva de un denunţ.

Elisabeth încuviinţă din cap. Nu mai aruncă nici o privire înapoi.

Graeber bătu de mai multe ori la uşă. Apoi zgâlţâi clanţa. Nu deschise nimeni. Se înapoie la Elisabeth.

— Pohlmann nu-i acasă. Sau nu vrea să deschidă

— Poate că nu mai stă aici.

— Crezi că s-a mutat? Dar nicăieri nu-i loc. Am constatat-o chiar noi în ultimele trei ore. Doar dacă...

Graeber se duse încă o dată la uşă.

— Nu, Gestapoul n-a fost pe-aici. Dacă ar fi fost, locuinţa ar fi arătat cu totul altfel. Ce facem? Vrei să dormim într-un adăpost antiaerian?

— Nu. N-am putea rămâne undeva în apropiere?

Graeber aruncă o privire cercetătoare în jur. Era noapte şi, pe fundalul roşu, posomorât, al cerului, se detaşau, negre şi colţuroase, ruinele.

— Uite o bucată de tavan, zise el. Dedesubt pământul e uscat. Aş putea să atârn într-o parte foaia de cort şi în cealaltă mantaua.

Scoase baioneta şi ciocăni cu ea în bucata de planşeu. Nu se surpă. Cotrobăi printre dărâmături şi găsi câteva bare de fier pe care le înfipse în pământ. Puse pe ele foaia de cort.

— Asta-i o perdea, zise apoi. Mantaua atârnată în partea cealaltă transformă totul într-un cort. Eşti de acord?

— Pot să te ajut?

— Nu. Păzeşte lucrurile. E de ajuns.

Graeber curăţă locul de moloz şi pietre. Apoi duse înăuntru valizele şi aşternu patul. Ranița o puse la căpătâi.

— Acum avem un adăpost, zise el. În ce mă priveşte, am cunoscut şi mai rele. Tu, fireşte, că nu.

— E timpul să mă obişnuiesc şi eu.

Graeber despachetă impermeabilul Elisabethei, o maşină de spirt şi o sticlă de spirt.

— Pâinea mi-a fost furată, dar în ranița sunt câteva cutii de conserve.

— Avem şi ceva pentru fiert? O oală?

— Gamela mea. Apă de ploaie e câtă vrei. Mai avem şi restul de votcă. Cu apă fiartă îţi trântesc la repezeală un grog pe cinste. Fereşte de răceli.

— Să bem mai bine votca aşa cum e.

Graeber aprinse maşina de spirt. Flacăra plapândă, albăstrie, lumină cortul. Deschiseră o conservă de fasole. O încălzirăşi o mâncară cu restul de cârnat dăruit de martorul lor Klotz.

— Ce zici? întrebă Graeber. Îl mai aşteptăm pe Pohlmann sau ne culcăm?

— Ne culcăm. Pic de somn.

— Trebuie să dormim îmbrăcaţi. Ai să poţi?

— Sunt atât de obosită c-am să pot.

Elisabeth îşi scoase pantofii şi-i puse lângă raniţă, ca să nu poată fi furaţi. Ciorapii şi-i făcu rotocol şi-i vârî în buzunar. Graeber o acoperi.

— Cum ţi se pare? întrebă el.

— Ca într-un hotel.

Graeber se culcă lângă ea.

— Nu-ţi pare rău de casă? o întrebă.

— Nu. M-am obişnuit cu gândul ăsta de când au început atacurile aeriene. Pe atunci, ce-i drept, simţeam încă o anumită tristeţe. Dar zilele care s-au scurs le-am considerat drept un dar al providenţei.

— Aşa e. Dar putem oare trăi atât de senin cum gândim?

— Asta nu ştiu, murmură ea, rezemată de umărul lui. Poate că da — când nu mai avem nici o speranţă... toate sunt acum atât de deosebite.

Adormi şi începu să răsufle rar şi lin. Graeber rămase câtva timp treaz. Îi trecu prin minte că atunci când, pe front, se vorbea uneori de dorinţe irealizabil poate că una dintre ele era şi aceasta: un adăpost, un pat, o femeie şi o noapte liniştită.

Capitolul 21

Graeber se trezi. Auzise paşi scârţâind cu băgare seamă pe moloz. Se strecură binişor de sub plapumă. Elisabeth tresări un moment, dar continuă să doarmă departe. Graeber îşi aruncă ochii dincolo de foaia de cort. Putea fi Pohlmann care se întorcea acasă, dar puteau şi hoţi, şi putea fi Gestapoul care cam pe la orele ăstea îşi făcea descinderile. Dacă erau într-adevăr cei de la Gestapo, trebuia să încerce să-l avertizeze pe Pohlmar ca să nu se mai întoarcă acasă.

Văzu în faţa lui două mogâldeţe păşind în beznă. Cât putu de încet, se luă după ele. Era desculţ. Totuşi, după câţiva metri, se izbi de un rest de zid fără reazem, care se nărui imediat. Graeber se tupilă. Una din mogâldeţe se întoarse.

— Cine-i? întrebă.

Era Pohlmann.

Graeber se săltă în picioare:

— Eu, domnule Pohlmann. Ernst Graeber.

— Graeber? Dar ce s-a întâmplat?

— Nimic. Casa noastră a fost distrusă de bombardament şi n-am avut unde să ne ducem. M-am gândit că poate aveţi dumneavoastră loc să ne găzduiţi o noapte ori două.

— Pe dumneata şi pe mai cine?

— Soţia mea. M-am căsătorit acum câteva zile.

— Cum să nu, cum să nu!

Pohlmann se apropie. Faţa îi răsărea foarte palidă din întuneric:

— M-ai văzut venind?

Graeber şovăi un moment.

— Da, răspunse apoi.

N-avea nici un rost să manifeste o inutilă prudenţă — nici de dragul Elisabethei, şi nici faţă de cetăţeanul care se afla acum undeva printre ruine şi nu dădea nici un semn de viaţă.

— Da, repetă Graeber. Şi puteţi avea încredere în mine.

Pohlmann îşi trecu de mai multe ori palma peste frunte:

— Nici vorbă; sunt sigur de asta.

Părea totuşi încă nedecis.

— Ai văzut că n-am venit singur, nu-i aşa?

— Da.

Pohlmann vorbi cu hotărâre:

— Bine, poţi veni. Ca să dormiţi — aşa ai spus parcă. Nu-i prea mult loc la mine. Dar — în primul rând să plecăm de aici.

Dădură colţul.

— E-n regulă, spuse Pohlmann cuiva din întuneric.

Un om se desprinse dintre ruine. Pohlmann descuie uşa şi pofti pe Graeber şi pe necunoscut în casă. Apoi încuie uşa pe dinăuntru.

— Unde-i soţia dumitale? îl întrebă pe Graeber.

— Afară. Doarme. Ne-am adus aşternut şi am înjghebat un fel de cort.

Pohlmann rămase în întuneric:

— Trebuie să-ţi spun ceva. S-ar putea ca locuinţa mea să fie periculoasă pentru dumneata, dacă vei fi găsit aici.

— Ştiu.

Pohlmann tuşi uşor:

— E periculoasă din pricina mea. Sunt sub observație.

La asta m-am gândit şi eu.

— Te-ai gândit în acelaşi timp şi la soția dumitale!

— Da, răspunse Graeber după o clipă.

Necunoscutul rămăsese în spatele lui, mut ca o stană.

Acum i se auzi răsuflarea. Pohlmann o luă înainte. După ce încuie şi uşa odăii şi trase perdelele, aprinse o lampă foarte mică.

— Nu-i nevoie să dăm în vileag nume, zise el. E mai bine să nu le cunoaştem, pentru că aşa nici nu le putem divulga. Ernst şi Josef e de ajuns pentru moment.

Pohlmann arăta foarte obosit. Josef era un bărbat vreo patruzeci de ani, cu o față uscățivă de evreu. Părea foarte calm şi-i zâmbi lui Graeber. Apoi îşi scutură molozul de pe haine.

— Nu mai sunt în siguranță în casa asta, zise Pohlmann aşezându-se. Totuşi, Josef trebuie să rămână aici. Casa în care a stat ieri nu mai există. În cursul zilei de azi trebuie să facem rost de altceva. Nu mai e nici o siguranță aici, Josef. Numai din cauza asta.

— Ştiu, răspunse Josef.

Avea glasul mai gros decât te aşteptai.

— Şi dumneata, Ernst? întrebă Pohlmann. După cum ştii, sunt pe lista neagră, şi tot atât de bine ştii şi ce înseamnă să fii găsit noaptea, la ora asta, în casa cuiva care e luat la ochi şi împreună cu cineva care e căutat.

— Da, ştiu.

— E de presupus că în noaptea asta nu se va întâmpla nimic. E prea mare harababură în oraş. Dar cine poate şti? Vrei să rişti?

Graeber nu răspunse. Pohlmann şi Josef schimbară o privire.

— Eu unul, vorbi Graeber după o clipă, nu risc nimic. Peste câteva zile trebuie să mă întorc pe front. Cu soția mea, însă, e altceva. Ea rămâne în oraş. La asta nu mă gândisem.

— Ceea ce ți-am spus, nu ți-am spus ca să te sperii.

— Ştiu, ştiu.

— Aveți afară, întrebă Josef, posibilitatea de a dormi?

— Da. Suntem feriți de ploaie.

— Atunci, rămâneți acolo. În felul ăsta n-aveți nimic a face cu noi. Mâine, cât mai devreme, aduceți-vă lucrurile aici. Cred că asta vă e grija principală, nu? Dar tot atât de bine le puteți depune şi la biserica Sfânta Ecaterina. Paracliserul de acolo nu se va opune. E un om de treabă. Biserica e parțial distrusă, însă galeriile subterane sunt intacte. Duceți-vă lucrurile acolo, în felul ăsta, sunteți liberi în cursul zilei să vă căutați un adăpost.

— Cred că Josef are dreptate, Ernst, zise Pohlmann. El se pricepe la asemenea lucruri mai bine decât noi.

Graeber simți subit un val de afecțiune pentru bătrânul acesta vlăguit care-i spunea pe numele mic, întocmai ca în urmă cu mulți ani.

— Sunt de aceeaşi părere, glăsui el. Îmi pare rău că v-am speriat.

— Vino mâine dimineață înapoi dacă o să ai nevoie de ceva. Bate de două ori rar şi de două ori repede. Nu trebuie să bați tare; te aud şi aşa.

— Bine. Mulțumesc.

Graeber se întoarse la cortul improvizat. Elisabeth dormea încă. Se trezi numai pe jumătate când Graeber se întinse lângă ea, dar adormi imediat.

Se dezmeticiră la şase. Pe stradă trecea o căruță hurducăind. Elisabeth se întinse.

— Am dormit minunat, zise ea. Unde suntem?

— În piața Jahn.

— Bun. Şi unde dormim la noapte?

— Asta vom vedea în cursul zilei.

Elisabeth se lungi din nou. O dâră răcoroasă de lumină matinală se strecură între foaia de cort şi manta. Păsările ciripeau. Elisabeth dădu mantaua la o parte. Afară se boltea, limpede şi strălucitor, cerul dimineții.

— Viață de boem! exclamă ea. Firește, dacă privim lucrurile din punctul ăsta de vedere. Plină de aventuri.

— Da, răspunse Graeber. Aşa şi trebuie să le privim, în cursul nopții am reuşit să-l văd pe Pohlmann. Mi-a spus că-l putem trezi dacă avem nevoie de ceva.

— Nu ne trebuie nimic. Mai avem cafea? Cred că aici putem să gătim. Ori nu?

— E desigur interzis, ca tot ce-i rezonabil. Dar ce importanță are? Noi suntem boemi.

Elisabeth începu să se pieptene.

— În spatele casei e apă curată de ploaie într-un lighenuț, zise Graeber. Tocmai cât trebuie ca să te speli puțin.

Elisabeth îşi puse jacheta.

— Am să mă duc acolo. E ca la țară. Apă de pompă. Romantic — se spunea pe vremuri, nu?

Graeber râse:

— Eu spun şi acum tot aşa — în comparație cu noroaiele din Rusia. Toate lucrurile sunt în funcție de obiectul cu care le compari.

Strânse aşternutul şi-l făcu balot. Apoi aprinse maşina de spirt şi puse pe ea gamela cu apă. Deodată îi trecu prin minte că uitase să caute în camera

Elisabethei cartela ei de alimente. Chiar în clipa aceea ea se întoarse de la spălat. Avea fața proaspătă şi plină de tinerețe.

— Ai cartela la tine? o întrebă Graeber.

— Nu. Era în masa de scris de la fereastră, în sertarul mic.

— Ei, fir-ar a dracului de treabă! Am uitat s-o iau. De ce naiba nu m-oi fi gândit la ea? Am avut doar destul timp.

— Te-ai gândit la o mulțime de alte lucruri, mai importante decât asta. De pildă, la rochia mea aurie. Simplu ca bună ziua: o să cerem azi altă cartelă. Se întîmplă foarte des să ardă.

— Dar până o capeți îți ies peri albi! Pe un funcționar german, nici sfârşitul lumii nu-l zgâlțâie din tabieturile lui.

Elisabeth pufni în râs.

— Am să mă învoiesc de la fabrică pentru un ceas şi-am să mă duc s-o iau. Portarul îmi poate da o adeverință că locuința mea a fost distrusă de bombardament.

— Vrei să te duci azi la fabrică? o întrebă Graeber.

— Trebuie. A rămâne fără locuință după un bombardament nu mai e azi caz de forță majoră.

— Aş fi în stare să dau foc acestei afurisite de fabrici.

— Şi eu. Dar atunci ne-ar trimite în altă parte, ar fi şi mai prost. N-aş vrea să lucrez la muniții.

— Ce te oprește să chiuleşti? Cine poate şti ce-ai pățit ieri?

— Ar trebui să dovedesc. Avem medici şi polițişti în fabrică. Dacă se descoperă că ai mințit, curg sancțiunile: muncă sporită, anularea concediului — şi dacă nici astea nu dau rezultat, un curs de reeducare socială într-un lagăr de concentrare. Cine se întoarce de acolo, nu mai lipseşte niciodată de la serviciu!

Elisabeth luă apa clocotită şi o turnă peste surogatul de cafea pudră, în capacul gamelei.

— Nu uita că abia am avut o permisie de trei zile, zise ea. Nu pot cere prea mult.

Graeber ştia că Elisabeth o făcea numai de dragul tatălui ei. Spera că în felul acesta îi poate fi de ajutor. Era lațul care atârna de gâtul fiecăruia.

— Păcătoşii! scrâşni el. Ce-au reuşit să facă din noi!

— Bea-ți cafeaua şi nu te enerva. Nu mai avem timp pentru aşa ceva.

— Tocmai asta-i buba, Elisabeth!

Ea încuviință din cap:

— Ştiu. Avem atât de puțin timp şi suntem totuşi atât de puțin împreună. Permisia ta e pe sfârşite şi cea mai mare parte din ea s-a dus cu aşteptări şi para-aşteptări. Ar trebui să am mai mult curaj şi să lipsesc de la fabrică aceste câteva zile cât mai eşti aici.

— Ai destul curaj. Şi tot e mai bine să aştepți decât să n-ai ce să aştepți.

Elisabeth îl sărută.

— Ai învățat repede să găseşti cuvintele potrivite, zise ea. Acum trebuie să plec. Unde ne întâlnim deseară?

— Aşa e, unde! Aici nu mai avem ce căuta. Trebuie s-o luăm de la capăt. Vin să te iau de la fabrică.

— Şi dacă intervine ceva? Un bombardament sau blocarea unor străzi?

Graeber reflectă un moment:

— Strâng lucrurile după plecarea ta şi mă duc cu ele la biserica Sfânta Ecaterina. Să stabilim acolo al doilea punct de întâlnire.

— E deschisă şi noaptea?

— Noaptea? De ce? Nu vii noaptea de la fabrică.

— Poți să ştii? Odată a trebuit să stăm şase ceasuri în adăpost. Cel mai bun lucru ar fi dacă am avea cineva, la care să putem lăsa o veste în caz de nevoie. Punctele de întâlnire nu mai sunt azi sigure.

— Vrei să spui: dacă vreunuia dintre noi ar fi să i se întâmple ceva?

— Exact.

Graeber dădu din cap. Avusese prilejul să constate cât de uşor se poate pierde om de om.

— Pentru azi l-am putea lua pe Pohlmann, zise. Adică nu! Pohlmann nu e sigur.

Stătu un moment pe gânduri.

— Binding! strigă deodată uşurat. El e sigur. Ți-am arătat casa lui. Nu ştie deocamdată că suntem căsătoriți. Dar nu face nimic. Am să mă duc la el şi am să-i spun.

— Te duci la el ca să-l mai jefuieşti?

Graeber râse.

— N-aş mai fi vrut s-o fac. Dar trebuie: ca să avem ce mânca. Uite-aşa se corupe omul!

— Şi la noapte? Dormim tot aici?

— Sper că nu. Am o zi întreagă la dispoziție, să caut.

Fața Elisabethei se umbri o clipă:

— Aşa e. O zi întreagă. Dar acum trebuie să plec.

— Împachetez repede totul, las catrafusele la Pohlmann şi te conduc până la fabrică.

— Nu mai e timp. Trebuie să fug. Aşadar, pe deseară. La fabrică, la biserica Sfânta Ecaterina, sau la Binding. Ce viață pasionantă!

— La dracu cu aşa viață pasionantă! pufni Graeber.

Se uită după ea. Elisabeth străbătu piața. Dimineața era limpede şi cerul desfăşura un albastru pur şi adânc. Umezeala sclipea ca o plasă argintie pe dărâmături. Elisabeth întoarse capul şi-şi flutură mâna. Apoi iuți pasul.

Lui Graeber îi plăcea umbletul ei. Elisabeth punea piciorul unul în fața celuilalt, ca şi când ar fi călcat în dâra unei roți. Graeber văzuse în Africa femei indigene păşind astfel.

Elisabeth mai flutură o dată mâna şi dispăru printre casele de la capătul pieței. „E aproape ca pe front, îşi zise Graeber. Nu ştii niciodată dacă te vei mai revedea după ce te-ai despărțit. La dracu cu aşa viață pasionantă!"

La ora opt, Pohlmann ieşi din casă.

— Am vrut să văd dacă ai ce mânca. O bucățică de pâine ți-aş putea ceda...

— Mulțumesc. Am avut destul. Îmi permiteți să las la dumneavoastră aşternutul şi valizele, până când aranjez ceva la biserica Sfânta Ecaterina?

— Bineînțeles.

Graeber duse lucrurile în casă. Pe Josef nu-l văzu.

— S-ar putea să nu fiu aici când te întorci, zise Pohlmann. Bate de două ori rar şi de două ori repede. Josef o să te audă.

Graeber deschise un geamantan.

— Se pare că ne paşte o adevărată viață de nomazi, zise el. Nu m-am aşteptat.

Pohlmann schiță un zâmbet obosit:

— Josef o duce aşa de trei ani. Câteva luni şi-a petrecut nopțile numai în tramvaie. Mergea de la un capăt la altul, încoace şi încolo. În tot acest timp n-a putut dormi decât şezând şi doar sferturi de ceas. Era pe vremea când nu aveam încă bombardamente. Acum nu mai e posibil.

Graeber scoase din geamantan o cutie de carne şi i-o întinse lui Pohlmann:

— Asta o am în plus. Dați-i-o vă rog lui Josef.

— Carne? Nu-ți trebuie şi dumitale?

— Nu. Dați-i-o lui. Oameni ca el trebuie ajutați să răzbească. Cu ce-am rămâne altminteri, după ce se va sfârşi totul? Ce-o să fie în general? A rămas de ajuns ca să putem reîncepe de la capăt?

Bătrânul tăcu un răstimp. Apoi se duse la globul terestru care se afla într-un colț şi-l trase la lumină.

— Vezi asta? întrebă el. Bucățica asta de pământ e Germania. O poți acoperi cu degetul cel mare. E o foarte mică parte a lumii.

— O fi. Dar din această mică parte am cucerit o foarte mare parte a lumii.

— O parte, da. Am cucerit-o, în adevăr. Dar n-am convins pe nimeni.

— Încă nu. Dar ce s-ar fi întâmplat dacă am fi putut-o păstra? Zece ani. Douăzeci. Cincizeci. Victoriile şi succesele sunt elemente de persuasiune îngrozitor de eficace.

— Nu suntem victorioşi.

— Asta nu-i un argument.

— Ba este, stărui Pohlmann. Şi chiar un argument foarte puternic.

Mâna lui cu vinele îngroşate continuă să învârtească globul.

— Lumea! zise el. Lumea nu stă pe loc. Dacă vine un moment când îți pierzi încrederea în propria ta țară, trebuie să-ți pui toate speranțele în restul lumii. O eclipsă de soare e oricând posibilă, nu însă o noapte fără sfârşit. Pe planeta noastră în nici un caz. De aceea, nu trebuie să ne pierdem capul din primul moment.

Împinse globul la locul lui.

— Întrebi, urmă el, dacă a rămas de ajuns ca s-o putem lua de la capăt. Biserica a început cu câțiva pescari, cu câțiva credincioşi din catacombe şi cu supraviețuitorii arenelor din Roma.

— Da. Şi naziştii cu câțiva fanatici fără ocupație dintr-o berărie de la München.

Pohlmann zâmbi:

— Ai dreptate. Dar n-a existat până acum nici o minune care să se mențină vreme îndelungată. Omenirea n-a progresat niciodată în mers lin. Mereu numai în salturi, zvâcniri, răsturnări şi convulsiuni. Am fost prea trufaşi, am crezut că am depăşit sângerosul nostru trecut. Acum ştim că n-avem voie nici măcar să întoarcem ochii, ca să nu fim ajunşi din urmă de acest trecut.

Îşi luă pălăria.

— Trebuie să plec, zise.

— Iată şi albumul despre Elveția, spuse Graeber. A cam plouat pe el. Îl pierdusem, dar l-am regăsit şi l-am păstrat.

— Nu era nevoie să-l păstrezi. Visurile nu trebuie păstrate.

— Ba da, se împotrivi Graeber. Altceva ce?

— Credința. Visurile se înfiripă din nou.

— Să sperăm. Altminteri nu ne-ar mai rămâne decât să ne spânzurăm.

— Ce tânăr eşti! făcu Pohlmann. Dar ce tot vorbim. Eşti realmente încă foarte tânăr.

Îşi puse pardesiul.

— Ce ciudat! zise el. Tinerețea mi-am imaginat-o totdeauna cu desăvârşire altfel...

— Şi eu! declară Graeber.

Josef fusese bine informat. Paracliserul bisericii Sfânta Ecaterina luă în păstrare lucrurile. Graeber lăsă şi raniţa la el. Apoi se duse la oficiul locativ. Birourile fuseseră mutate de la vechiul sediu şi funcţionau acum în sala de ştiinţe naturale a unei şcoli. Un stativ pentru hărţi şi o vitrină cu preparate în spirt mai rămăseseră de pe timpuri. Funcţionara folosea unele borcane pentru a ţine sub ele teancuri de acte. În borcane se aflau şerpi, şopârle şi broaşte. Mai era în încăpere şi o veveriţă împăiată, cu ochi de sticlă şi cu o alună între lăbuţe. Impiegata era o femeie amabilă, cu părul cărunt.

— O să vă înscriu pentru o locuinţă provizorie, zise ea. Aveţi vreo adresă la care să vă putem da de veste?

— Nu.

— Atunci, trebuie să treceţi din când în când pe-aici şi să ne întrebaţi.

— Are vreun rost?

— Bineînţeles că nu. Avem şase mii de cereri înregistrate înaintea dumneavoastră. Încercaţi mai bine să găsiţi singur ceva.

Graeber se întoarse în piaţa Jahn şi bătu la uşa lui Pohlmann. Nu răspunse nimeni. Aşteptă câtva timp. Apoi se duse în Marienstrasse ca să vadă ce mai e pe acolo.

Casa Elisabethei arsese până la parter. Pompierii veniseră între timp. Apa picura încă peste tot. Din lucrurile Elisabethei nu mai rămăsese nimic. Doar o pereche de mănuşi se mai vedeau în rigolă; atât.

Graeber îl zări pe portar după o perdeluţă din locuinţa sa. Îşi aminti că-i făgăduise ţigări. I se păru mult de atunci şi-şi zise că nu mai era necesar să i le dea; dar poţi să ştii? Hotărî să se ducă la Alfons şi să ia câteva. Oricum, îi trebuia şi lui ceva de mâncare pentru seara.

Nici o altă casă nu mai fusese lovită. Grădinile se odihneau în lumina dimineţii, mestecenii fâlfâiau în bătaia vântului, petalele narciselor scânteiau şi întâii pomi înfloriseră, de parcă ar fi fost năpădiţi de fluturi albi şi trandafirii — numai casa lui Binding era un morman de de dărâmături, suspendat peste o pâlnie de bombă din dină, unde o pânză subţire de apă oglindea cerul.

Graeber rămase o clipă locului şi holbă ochii la ceea ce vedea, parcă nevenindu-i să creadă. N-ar fi putut spune ce, dar avusese totdeauna impresia că lui Alfons nu i se poate întâmpla nimic.

Se apropie pas cu pas. Scăldătoarea păsărilor era spartă şi toată numai hârburi. Uşa casei zăcea printre tufele de liliac. Coarne de cerb erau presărate pe iarbă, ca şi animalele ar fi fost înmormântate dedesubt. Un corn spânzura, ca steagul pestriţ al unui cuceritor barbar, în vârful unui copac. Dreaptă, în picioare, o sticlă de coniac „Napoleon" stătea înfiptă într-un strat de flori, ca un stârv întunecat, crescut peste noapte. Graeber o ridică, o cercetă şi o vârî în buzunar. „Probabil că a rezistat, îşi zise el, şi la deblocare sticla a nimerit pe lopată şi a fost aruncată afară".

Se duse în spatele casei. Uşa de la bucătărie era neatinsă. Graeber o deschise. Ceva se mişcă.

— Madam Kleinert, şopti el.

— Un hohot de plâns îi răspunse. Femeia se ridică din încăperea pe jumătate năruită şi ieşi la lumină.

— Săracu' domnu'! A fost un om atât de bun!

— Dar ce s-a întâmplat? E rănit?

— E mort. Mort, domnule Graeber! Şi era atât de de viaţă!

— Mort?

— Da. De neînţeles, nu-i aşa?

Graeber dădu din cap. Moartea e totdeauna de neînţeles, chiar dacă ai văzut-o de nenumărate ori.

— Cum s-a întâmplat? întrebă el.

— A fost în beci. Dar beciul n-a rezistat. Era prea slab pentru bombe grele. De ce nu s-a dus în cazemata din piaţa Seidel? E numai la câteva minute de aici.

— A crezut că n-o să fie nimic. Şi-apoi...

Madam Kleinert şovăi o clipă:

— Era o damă la dumnealui.

— Cum, ziua în amiaza mare?

—Nu plecase încă. Era din seara dinainte la dumnealui. O damă înaltă, blondă. Domnului kreisleiter îi plăceau blondele înalte. Tocmai serveam friptura de pasăre când s-a dat alarma.

— S-a prăpădit şi ea? Da. Nici nu se îmbrăcaseră încă. Domnul Binding era în pijama şi doamna într-un capot subţire de mătase. Aşa au fost găsiţi. N-am mai putut face nimic. Tocmai dumnealui să i se întâmple aşa ceva! Să nu fie măcar în uniformă!

— Nu cred să i se fi putut întâmpla ceva mai frumos, dacă tot trebuia să moară, zise Graeber. Dejunase înainte?

— Da. Foarte copios. Cu vin şi cu desertul lui favorit: plăcintă cu mere şi frişcă.

— Păi vezi, madam Kleinert? A avut o moarte superbă. Aşa aş vrea să mor şi eu. N-aveţi deci nici un motiv să plângeţi.

— Dar s-a dus prea de timpuriu!

— Oricând e prea de timpuriu. Cred că şi la oamenii de nouăzeci de ani. Când îl înmormântează?

— Poimâine la nouă. L-au şi pus în coşciug. Vreţi să-l vedeţi?

— Unde e?

— Aici. În pivnița de provizii. E răcoare înăuntru. Sicriul e gata țintuit. Partea asta a casei nu-i atât de stricată. Numai în față totu-i distrus.

Trecură prin bucătărie şi coborîră în pivniță. Un morman de cioburi se afla măturat într-un colț. Mirosea a vin şi a compot vărsat. La mijloc, pe podea, se afla un coşciug băițuit. În jur, pe stelaje, răsturnate sau zvârlite unele peste altele, se vedeau borcane cu dulceață şi cutii de conserve.

— Cum de ați reuşit să obțineți atât de repede un sicriu? întrebă Graeber.

— L-au adus de la partid.

— Înmormântarea porneşte de aici?

— Da. Poimâine la nouă.

— Am să vin şi eu.

— Conaşul o să se bucure foarte mult.

Graeber îi aruncă o privire.

— Acolo unde e acum, întregi ea. A ținut foarte mult la dumneavoastră.

— De ce oare?

— Spunea că sunteți singurul om care nu i-a cerut odată nimic. Şi-apoi, pentru că ați fost toată vremea pe front.

Graeber zăbovi un timp lângă coşciug. Simțea o nelămurită părere de rău, dar numai atât, şi-i era ruşine. Ştia şi femeia care plângea lângă el că nu e în stare să simtă mai mult.

— Ce-o să faceți acum cu toate astea? o întrebă uitându-se la stelaje.

Madam Kleinert se însufleți:

— Luați din ele cât vă pofteşte inima, domnule Graeber. Profitați, căci toate au să încapă după aceea pe mâini străine, şi-ar fi păcat.

— Opreşte-ți-le mai bine pentru dumneata. La urma urmei, cele mai multe dintre ele sunt preparate de mâinile dumitale.

— Am pus ceva la o parte şi pentru mine. Nu-mi trebuie prea mult. Luați-vă ce doriți, domnule Graeber. Oamenii de la partid care au trecut pe-aici au şi căscat ochii cât cepele. E mai bine să nu se vadă atâta abundență. Altfel, prea miroase a acaparare.

— Ce-i drept e drept: miroase.

— Tocmai de-aceea. Şi când or să se întoarcă ceilalți, totul o să încapă pe mâini străine. Dumneavoastră ați fost cu-adevărat un prieten al domnului Binding. Sunt sigură că tot ce-i aici v-ar fi lăsat dumneavoastră cu mai mare tragere de inimă decât celorlalți.

— Familie nu avea?

— Tatăl lui mai trăieşte. Dar ştiți în ce termeni erau. Îi rămâne totuşi şi lui mai mult decât suficient. Sunt destule sticle în pivnița a doua. Luați ce vă trebuie.

Femeia porni de-a lungul stelajelor, luă tot felul de conserve şi le cără în față. Le puse pe coşciug, voi să aducă altele, dar se răzgândi, le luă de pe sicriu şi le duse în bucătărie.

— Stai puțin, madam Kleinert, zise Graeber. Dacă e vorba să iau ceva, cel puțin să alegem cu chibzuială.

Se uită mai atent la conservele adunate.

— Văd aici sparanghel. Sparanghel olandez. N-avem nevoie de aşa ceva. Sardele în ulei, da; la fel şi carnea de porc în suc propriu.

— Aveți dreptate. Sunt ca bătută la cap de când s-au întâmplat toate astea.

Stivui un vraf de conserve pe un scaun din bucătărie.

— E prea mult, zise Graeber. Cum să duc maldărul ăsta?

— Veniți încă o dată, veniți încă de două ori. De ce să încapă pe mâini străine, domnule Graeber? Dumneavoastră sunteți ostaş; aveți mai mult drept să le luați decât toți ăştia care s-au învârtit aici în posturi grase.

„Asta cam aşa e, îşi zise Graeber. Şi, la urma urmei, Elisabeth, şi Josef, şi Pohlmann au tot atât de mult drept — şi aş fi un dobitoc dacă n-aş profita de ocazie. Lui Alfons nu-i strică şi nici nu-i e de vreun folos".

Abia mai târziu, după ce se depărtase de casa în ruină, îi trecu prin minte că, în fond, numai printr-un hazard se mutase de la Alfons şi nu zăcea acum mort lângă el.

Josef deschise.

— Aşa de repede? se miră Graeber.

— Te-am văzut venind.

Josef îi arătă o găurică în tăblia uşii:

— Am făcut-o adineauri. Foarte practic.

Graeber puse pe masă pachetul adus.

— Am fost la biserica Sfânta Ecaterina. Paracliserul mi-a spus că ne poate găzdui o noapte. Mulțumesc pentru îndrumare.

— Cu care paracliser ai vorbit? Cu cel tânăr?

— Nu, cu unul în vârstă.

— Bătrânul e foarte cumsecade. M-a adăpostit o săptămână întreagă în biserică, travestindu-mă în ajutor de țârcovnic. Dar pe urmă ne-am pomenit cu o descindere. M-am ascuns în-orgă. Mă denunțase paracliserul cel tânăr. E antisemit. Antisemit pe motive de religie. Da, există şi dintr-ăştia. Ne urăsc pentru că acum două mii de ani l-am răstignit pe Cristos.

Graeber desfăcu pachetul. Apoi începu să scoată din buzunare cutii de sardele şi de scrumbii. Josef se uită la ele. Faţa sa nu-şi schimbă expresia.

— O comoară, zise doar.

— O s-o împărţim.

— Ai atât de mult, ca să poţi să mai şi dai?

— După cum vezi. E o moştenire. De la un kreisleiter. Te deranjează?

— Dimpotrivă. Dă lucrurilor o anumită picanterie. Ai prieteni atât de buni printre kreisleiteri ca să-ţi facă asemenea cadouri?

Graeber îl privi pe Josef în faţă:

— Da, răspunse. Ăsta da. A fost un om inofensiv şi blajin.

Josef nu spuse nimic.

— Nu crezi că un kreisleiter poate fi inofensiv şi blajin? îl întrebă Graeber.

— Dumneata crezi?

— Cred că da: dacă e lipsit de caracter, sau fricos, slab de înger şi din pricina asta urlă cu lupii.

— Şi un asemenea om poate să ajungă kreisleiter?

— Nici asta nu e exclus.

Josef zâmbi.

— Ciudat! zise el. Sunt unii oameni care-şi închipuie că un ucigaş trebuie să fie mereu şi în toate împrejurările numai ucigaş. În realitate, e de ajuns dacă e numai din când în când criminal — şi numai cu o mică latură a fiinţei sale — pentru a face un rău imens semenilor săi. Nu crezi?

— Ba da, ripostă Graeber. O hienă e numai hienă. Omul are mai multe faţete.

Josef încuviinţă din cap:

— Există comandanţi de lagăr care au umor, gardieni din SS care păstrează între ei relaţii de camaraderie şi bonomie. Şi există simpatizanţi care-i dau zor numai cu aşa-numitele „părţi bune" şi trec cu vederea ororile, le proclamă trecătoare şi de stringentă necesitate. Aceia sunt indivizii cu conştiinţa elastică.

— Şi cei cu frica-n sân.

— Şi cei cu frica-n sân, aprobă Josef din politeţe.

Graeber tăcu.

— Aş vrea să te pot ajuta, zise apoi.

— Cu ce să mă ajuţi? Sunt singur. Şi există numai două posibilităţi: ori mă arestează, ori scap, zise Josef monoton.

— N-ai nici o rudă?

— Am avut. Un frate, două surori, pe tata, nevasta şi un copil. Sunt morţi. Doi au fost ucişi, unul a murit, ceilalţi au fost gazaţi.

Graeber îl privi cu ochii mari:

— În lagăre de concentrare?

— În lagăre de concentrare, răspunse Josef prevenitor şi rece. Sunt foarte bine utilaţi acolo.

— Şi dumneata ai scăpat?

— Eu am scăpat.

Graeber îşi aţinti privirea asupra lui.

— Cât trebuie să ne urăşti! exclamă el.

Josef ridică din umeri:

— Să vă urăsc? Cine-şi poate permite un asemenea lux? Ura te face imprudent.

Graeber îşi îndreptă ochii spre fereastră, îndărătul căreia se înălţa, foarte aproape, mormanul de dărâmături al casei năruite. Slaba lumină a lămpiţei din odaie păru mai întunecată. Arunca reflexe pe globul pământesc, pe care Pohlmann îl împinsese în colţ.

— Trebuie să te întorci pe front, nu? întrebă Josef amabil.

— Da. Trebuie să mă întorc să lupt, pentru ca ucigaşii care te prigonesc pe dumneata să mai stea câtva timp la putere. Poate tocmai atât, cât să aibă putinţa să te aresteze şi să te spânzure.

Josef făcu un uşor gest de încuviinţare şi tăcu.

— Trebuie să mă întorc pe front, pentru că altfel, mă împuşcă, adăugă Graeber.

Josef nu răspunse nimic.

— Şi trebuie să plec şi pentru că, dacă aş dezerta, părinţii mei şi soţia mea ar fi arestaţi, trimişi în lagăr sau ucişi.

Josef tăcea.

— Plec, deşi ştiu prea bine că argumentele mele nu sunt valabile, măcar că sunt îmbrăţişate de milioane de oameni. Cât trebuie să ne dispreţuieşti!

— Nu fi atât de vanitos! întâmpină Josef cu glas scăzut.

Graeber îl ţintui cu privirea. Nu înţelegea ce vrea să spună.

— Nimeni nu vorbeşte de dispreţ, explică Josef. Numai dumneata. De ce dai acestui lucru atâta importanţă? Îl dispreţuiesc eu oare pe Pohlmann? Dispreţuiesc pe oamenii care mă ascund şi care pentru asta îşi riscă viaţa în fiecare noapte? Aş mai fi în viaţă dacă n-ar exista oameni ca ei? Ce naiv eşti!

Şi deodată, zâmbi din nou. Era un zâmbet spectral, care pieri într-o clipă şi care nu i se potrivea de fel.

— Deviem de la subiect, zise apoi. Nu trebuie să vorbim prea mult. Şi nici să gândim. Încă nu. Te moleşeşte. Nici să nu ne amintim. E prea curând pentru toate în mijlocul primejdiei trebuie să te gândeşti doar să scapi.

Şi arătând conservele:

— Astea da. Sunt folositoare. Le iau. Mulțumesc.

Luă cutiile de conserve şi le puse în dosul ceasului.

Avea mişcări uimitor de neîndemânatice. Graeber văzu că degetele sale aveau capetele falangelor ciuntite şi fără unghii. Josef îi surprinse privirea.

— O mică amintire din lagăr, zise. Distracția duminicală a unui scharführer. Îi dăduse şi un nume: aprinderea lumânărilor de Crăciun. Chibrituri cu vârful foarte mare. Ar fi fost bine dacă mi-ar fi făcut treaba asta la degetele picioarelor. Nu s-ar vedea. Aşa sunt uşor de recunoscut. Nu poți purta mănuşi în orice împrejurare.

Graeber se ridică:

— Ți-ar fi de folos dacă ți-aş da o uniformă veche şi legitimația mea de militar? Ai putea s-o modifici pentru nevoile dumitale. Iar eu pot spune că a ars.

— Mulțumesc. Nu-mi trebuie aşa ceva. Deocamdată, pentru un timp, voi deveni român. Pohlmann a născocit asta şi a pus totul la cale. E foarte abil în asemenea treburi. Nu-l prea arată mutra, aşa-i? Totuşi, este. Da, român, membru al Gărzii de Fier, prieten al partidului hitlerist. După mutră pot fi luat drept român. Iar mutilările mele sunt mai uşor de explicat în felul acesta. Vrei să-ți iei chiar acum aşternutul şi valizele?

Graeber simți că Josef doreşte să scape de el.

— Dumneata mai rămâi aici? îl întrebă.

— De ce?

Graeber împinse spre el şi partea lui de conserve.

— Pot să mai iau de-acolo. Mă duc încă o dată să aduc altele.

— E prea mult şi aşa. Nu-i sănătos să am prea mult bagaj. Iar acum, trebuie să plec. Nu pot să mai aştept.

— Țigări! Am uitat de țigări. Sunt destule acolo. Pot să-ți aduc şi dumitale.

Fața lui Josef se schimbă brusc. Deveni deodată luminoasă şi aproape blândă.

— Țigări, zise el de parcă ar fi vorbit de un prieten. Asta-i altceva. Țigările sunt mai importante decât mâncarea. Pentru ele aştept, bineînțeles.

Capitolul 22

Câțiva oameni se şi instalaseră sub porticul bisericii Sfânta Ecaterina. Aproape toți şedeau pe geamantane şi pe coşuri, sau aveau în jurul lor boccele şi pachete. Erau mai ales femei şi copii.

Graeber li se alătură cu balotul lui de aşternut şi cu valizele. O femeie bătrână cu cap de cal şedea lângă el.

— Numai de nu ne-ar evacua ca refugiați! zise ea. Umblă atâtea zvonuri! Barăci, şi mâncare puțină, şi țărani zgârciți şi hapsâni.

— Mie mi-e totuna! ripostă o fată sfrijită. Numai să scap de-aici. Oricum, mai bine decât să mor. Noi am pierdut tot ce-am avut. Statul trebuie să se îngrijească de noi.

— Acum câteva zile a sosit un tren cu refugiați din Renania. În ce hal erau! Îi duceau în Mecklenburg.

— În Mecklenburg? Acolo sunt țărani bogați.

— Țărani bogați! hohoti cu răutate femeia cu cap decal. Te pun să munceşti până cade carnea de pe tine, în schimb te hrănesc ca vai de lume. De-ar şti Führerul...

Graeber se uită la capul de cal şi la fata sfrijită. Îndărătul lor, printre stâlpii colonadei în stil roman, apărea în verdele abia mijit grădina bisericii. La picioarele statuilor lor de piatră din fața porticului creşteau narcise. Un sturz se aşezase pe grupul ce înfățişa biciuirea lui Isus, şi fluiera de zor.

— Trebuie să ne cazeze gratis, glăsuia sfrijita. La familiile care au mai mult decât le trebuie. Suntem victime de război!

În sfârşit apăru paracliserul. Era un om uscățiv, cu nasul roşu, neverosimil de lung şi cu umerii căzuți. Lui Graeber nu-i veni să creadă că omul acesta avea să ascundă oameni căutați de Gestapo.

Paracliserul pofti oamenii în biserică. Dădu fiecăruia câte un număr pentru bagaje şi puse un bilețel cu acelaşi număr pe boccele şi valize.

— Să nu veniți prea târziu deseară, îi spuse lui Graeber. Avem puțin loc în biserică.

— Puțin?

Biserica Sfânta Ecaterina era foarte spațioasă.

— Da, puțin, în naos nu adăpostim pe nimeni. Nici în încăperile de dedesubt şi în galeriile laterale.

— Şi unde dorm cei care întârzie?

— Sub arcadele rămase întregi. Unii chiar şi în grădină.

— Încăperile de sub naos sunt sigure în caz de bombardament?

Paracliserul îi aruncă lui Graeber o căutătură indulgentă:

— Când s-a clădit biserica, nu s-a gândit nimeni la aşa ceva. Era în zilele întunecate ale evului mediu.

Capul cu nasul roşu n-avea nici o expresie. Nu-şi exterioriza gândurile nici cu cea mai inofensivă clipire din ochi. "Ce departe am ajuns cu prefăcătoria, îşi zise Graeber. Aproape fiecare e un adevărat maestru!"

Graeber ieşi de sub portic şi străbătu grădina. Biserica fusese grav atinsă; una din turle se năruise şi lumina năvălea fără cruţare în interior. Brăzda întunericul cu manunchiuri de raze. Numeroase ferestre erau sparte. În golul lor se aciuaseră vrăbii şi se ciorovăiau.

Alături, seminarul de preoţi se prăbuşise până la temelii. Lipit de el, se afla adăpostul antiaerian. Graeber intră să-l vadă. Era o veche pivniţă de vinuri, pe vremuri dependinţă a bisericii, acum consolidată pentru noua ei menire. Proptelele butoaielor se aflau încă la locurile lor. Aerul era umed, răcoros şi aromat. Mirosul de vin, ce dăinuia aici de secole, părea să fi rămas până acum neafectat de mirosul fricii din nopţile de bombardament. În fundul adăpostului, Graeber văzu mai multe inele grele de fier, bătute în tavanul din lespezi. Îşi aminti că beciul acesta, înainte de a deveni pivniţă de vinuri, fusese cameră de tortură pentru vrăjitoare şi necredincioşi. Condamnaţii era traşi de mâini până sus, picioarele li se îngreunau cu bucăţi de fier şi gealaţii îi împungeau cu cleşti înroşiţi în foc, până ce mărturiseau. După aceea erau ucişi, în numele Domnului şi al creştineştei iubiri pentru aproapele. „Puţine s-au schimbat de atunci, îşi zise Graeber. Călăii din lagărele de concentrare au avut modele strălucite, iar fiul dulgherului din Nazaret — ciudaţi urmaşi!"

Porni la pas pe Adlerstrasse. Era ora şase seara. Căutase toată ziua o cameră, dar nu găsise nimic. Obosit, se hotărî să renunţe pentru moment. Cartierul fusese bombardat rău. Ruinele se ţineau lanţ. Graeber păşea posomorit printre ele.

Deodată zări ceva care, în primul moment, i se păru de necrezut. În mijlocul prăpădului se înălţa o casă mică, cu două etaje. Era o clădire veche, puţin strâmbă, dar cu desăvârşire intactă. O grădină o înconjura, cu câţiva copaci şi câteva tufe înverzite, toate nevătămate. Era ca o oază în deşertul de dărâmături. Deasupra gardului de la grădină, câteva tufe de liliac înverziseră şi nici o ulucă nu era spartă. La douăzeci de paşi mai departe reîncepea pustietatea selenară, de o parte şi de alta a străzii, însă grădiniţa bătrânească şi casa bătrânească fuseseră cruţate datorită unuia dintre acele miracole care însoţesc uneori distrugerile. „Braseria şi restaurantul Witte" scria pe o firmă de la intrare.

Poarta grădinii era deschisă. Graeber intră. Nu se mira că nici un geam nu era spart. Îi păru aproape firesc: miracolul apare totdeauna în preajma deznădejdii. Un câine de vânătoare, alb-castaniu, sta lungit lângă uşă şi picotea. Câteva straturi cu narcise, cu violete şi lalele erau în floare. Graeber avu sentimentul că mai văzuse cândva astea; nu ştia când; i se părea că de mult de tot. Poate că visase doar. Trecu pragul.

Sala restaurantului era pustie. Numai câteva pahare se aflau în rafturi; sticle de loc. Robinetul de bere scânteia, dar sita de dedesubt era uscată. Trei mese cu scaune se înşirau la pereţi. Peste cea din mijloc atârna un tablou. Reprezenta un peisaj tirolez: la mijloc, o fată cântând la ţiteră şi un vânător stând aplecat peste ea. Nu se vedea nici un portret al lui Hitler; Graeber nici nu se aştepta să dea peste aşa ceva.

În sală intră o femeie în vârstă. Purta o bluză albă spălăcită, cu mânecile sumese. Nu spuse „Heil Hitler". Spuse: „Bună seara" — şi glasul ei avea cu adevărat aer de seară. După o zi bună de muncă, era urarea pentru o seară bună. „Da, aşa a fost odată!" gândi Graeber.

Intrase ca să bea ceva — colbul ruinelor îi făcuse sete — dar acum i se păru deodată foarte important s-o aducă şi pe Elisabeth aici şi să petreacă seara împreună cu ea localul acesta. Simţea că va fi o seară plăcută, departe de cerul negru, care împrejmuia până în zare grădina fermecată.

— Se poate lua masa la dumneavoastră? întrebă.

Femeia şovăi o clipă.

— Am bonuri! se grăbi Graeber s-o asigure. Ar fi minunat dacă am putea să mâncăm aici. Poate chiar în grădină. E una din ultimele mele zile înainte de a pleca pe front. Soţia mea şi cu mine. Am bonuri pentru amândoi. Dacă doriţi, pot să vă aduc nişte conserve în schimb.

— Avem numai ciorbă de linte. Restaurantul nu funcţionează.

— Ciorbă de linte — minunat! N-am mai mâncat de mult aşa ceva.

Femeia zâmbi. Era un zâmbet paşnic, care părea înfiripă de la sine.

— Dacă vă ajunge numai atât, poftiţi! Puteţi lua loc în grădină. Sau aici, dacă o fi prea răcoare.

— În grădină. E încă destulă lumină. Putem veni pe la opt?

— Nu-i nevoie de oră fixă pentru o ciorbă de linte. Veniţi când poftiţi.

Sub tăblița de la casa părinților săi se afla o scrisoare mică de la maică-sa. Fusese returnată de pe front. Graeber o deschise febril. Cuprindea numai câteva rânduri. Mama lui îi scria că, împreună cu tatăl său, fac parte dintr-un transport care părăseşte oraşul în dimineaţa următoare. Nu se ştie încă încotro. El să nu se neliniştească. E doar o măsură de prevedere.

Graeber se uită la dată. Scrisoarea fusese scrisă cu o săptămână înainte ca el să fi plecat în permisie. Nici un cuvânt despre raiduri aeriene; dar mama lui era prudentă: se temea de cenzură. Nu-i venea să creadă ca locuinţa să le fi fost bombardată chiar în seara dinaintea plecării. Lucrul acesta se întâmplase desigur înainte; altfel, părinţii săi n-ar fi făcut parte din transportul de care vorbea scrisoarea.

Graeber o împături încet şi o vârî în buzunar. Aşadar, părinţii lui trăiau. Faptul acesta era sigur, pe cât de sigur putea fi cineva despre asemenea lucruri, îşi roti ochii în jur. Ceva asemănător cu un perete de sticlă ondulată

păru a se scufunda în fața lui, și Hakenstrasse fu deodată aidoma cu toate celelalte străzi bombardate. Groaza și zbuciumul care plutiseră în jurul casei cu numărul optsprezece pieriră pe nesimțite. Nu mai rămaseră decât dărâmături și ruine, ca pretutindeni.

Graeber răsuflă adânc. Nu simți bucurie, ci doar o adâncă eliberare. Povara care-l apăsase mereu îi fusese luată de pe umeri. Nu-i trecu prin minte că în cursul permisiei nu-și va mai vedea probabil părinții; îndelunga nesiguranță îngropase de mult gândul acesta. Îi ajungea faptul că trăiau. Trăiau; era încheierea acestui capitol — și Graeber se simți eliberat.

La ultimul bombardament strada mai fusese lovită în alte câteva locuri. Casa din care nu mai exista decât fațada se năruise cu totul. Ușa cu gazeta ruinelor fusese mutată ceva mai încolo, printre dărâmături. Graeber tocmai se gândea ce s-o fi întâmplat cu gardianul țicnit de la ap| rea pasivă, când îl zări apropiindu-se din partea aceea.

— Aha, ostașul nostru! făcu el. Tot aici?

— Da. Ca și dumneata, precum se vede.

— Ai găsit scrisoarea?

— Am găsit-o.

— A venit ieri după-amiază. Putem să te ștergem acum de pe ușă? Avem mare nevoie de spațiu. Sunt inși care abia așteaptă să-și pună anunțurile.

— Încă nu, răspunse Graeber. Peste câteva zile.

— Ar fi și timpul! rosti gardianul cu asemenea asprime și severitate, de parcă ar fi fost un dascăl care dojenește un elev neastâmpărat. Am avut destulă răbdare cu dumneata.

— Dumneata ești redactorul responsabil al gazetei?

— Un gardian de la apărarea pasivă e de toate, trebuie să se îngrijească de ordine. E o văduvă aici care de la ultimul bombardament nu știe nimic de cei trei ai ei. Ne trebuie spațiul dumitale pentru anunțul ei.

— Dacă-i așa, poți dispune de el. Corespondența pentru mine pare a veni, în tot cazul, la ruina de peste drum.

Gardianul de la apărarea pasivă desprinse de pe ușă cu anunțuri biletul lui Graeber și i-l întinse. Graeber voi să-l rupă. Dar gardianul îl apucă de mână:

— Ai căpiat, ostaș? Așa ceva nu se rupe. Înseamnă că-ți tai orice șansă. Dacă ești salvat, salvat rămâi câtă vreme ai hârtia la dumneata. Ehei, ești încă tare ageamiu.

— Da, zise Graeber îndoind biletul și băgându-l în buzunar. Și tot așa aș vrea să și rămân, cât se va putea. Unde locuiești acum?

— A trebuit să mă mut. Am găsit un beci destul de bun. Sunt chiriașul unei familii de șobolani. Foarte amuzant.

Graeber se uită la el. Fața lui uscățivă nu trăda nici o emoție.

— Am de gând să întemeiez o asociație, declară. Pentru persoanele ale căror rude au fost îngropate sub dărâmături. Trebuie să ne unim; altminteri, orașul nu va face nimic. Măcar să vină preoți care să sfințească locul unde se află oameni îngropați sub ruine, ca pământul să fie blagoslovit, înțelegi?

— Înțeleg.

— Tot e bine. Sunt oameni care spun că-i o prostie. În ce te privește pe dumneata, nu mai e nevoie să devii membru în asociația noastră. Ai primit păcătoasa dumitale de scrisoare!

Fața trasă a gardianului se destrămă subit. O expresie de nemărginită suferință și de mânie se întipări pe ea. Omul făcu brusc stânga-mprejur și porni înapoi cu pași apăsați.

Graeber se uită după el. Apoi își văzu de drum. Hotărî să nu spună Elisabethei că părinții săi sunt în viață.

Elisabeth venea spre el prin piața din fața fabricii. Părea tare departe și tare mică. Amurgul făcea să crească piața, și clădirile scunde de la capătul ei deveneau astfel mai nearătoase, și mai triste.

— Capăt concediu! zise ea cu răsuflarea tăiată. Din nou!

— Cât?

— Trei zile. Ultimele trei zile.

Se întrerupse. Ochii i se împăienjeniră. Erau deodată plini de lacrimi.

— Le-am explicat de ce vreau trei zile concediu, zise ea. Mi le-au aprobat imediat. Poate că va trebui să le recuperez mai târziu, dar nu contează. Ce va fi mai târziu nu contează. O să fie chiar mai bine dacă o să am mult de lucru...

Graeber nu răspunse. Ca un meteor întunecat îl izbi subit conștiința clară că aveau să se despartă. Știuse toată vremea lucrul acesta, dar așa cum știm multe: fără să le intuim bine și fără să le simțim ultimele consecințe. Aveau să se întâmple încă atât de multe până atunci! Dar acum totul pieri în jur și rămase numai faptul în sine, imens și înfricoșător, răspândind o lumină sinistră, tăioasă, ce pătrundea până la schelet — întocmai ca razele Roentgen care străpung gingășia și vraja vieții și reduc totul la searbădul rest și la stricta necesitate.

Se uitară unul la altul. Aveau amândoi același sentiment. Stăteau nemișcați în piața pustie și se uitau unul la altul — și fiecare știa cât suferă celălalt. Li se părea că se clatină în răbufnirile unei furtuni; dar nu se mișcau de fel. Desperarea de care fugiseră toată vremea îi ajunse din urmă, și ei se vedeau în clipa aceasta așa cum avea să fie — Graeber o văzu pe Elisabeth singură, la fabrică, într-un adăpost sau într-o cameră oarecare, așteptând prea

multă speranță, iar Elisabeth îl văzu pe Graeber întorcându-se în mijlocul primejdiei, pentru o cauză în care nu mai credea. Deznădejdea îi scutura pe amândoi şi acelaşi timp, ca o aversă, se năpusti asupra lor o lumină ucigătoare, pe care însă n-o puteau lăsa să-i cuprindă deoarece simțeau că avea să-i sfâşie dacă i-ar fi cedat. Erau pierduți. Nu puteau face nimic. Trebuiau să aştepte până când învolburarea se va domoli.

Păru o veşnicie până când Graeber îşi recapătă suflul. În aceeaşi clipă văzu că lacrimile din ochii Elisabethei se zvântaseră. Ea nu se clintise; era ca şi cum lacrimile s-ar fi scurs înlăuntrul ei.

— Avem deci câteva zile, zise el, în care putem fi toată vremea împreună.

Elisabeth se căzni să zâmbească.

Da. Cu începere de mâine seară.

— Minunat! Asta face cât mai multe săptămâni, socotim după timpul ce l-am fi avut văzându-ne doar serile.

— Da.

Porniră. Un rest de amurg, ca o draperie uitată, rămăsese agățat în văgăunile ferestrelor dintr-un perete de cărămidă.

— Unde ne ducem? întrebă Elisabeth. Şi unde dormim în noaptea asta?

— Vom dormi sub porticul bisericii. Sau în grădina bisericii, dacă va fi destul de cald. Şi acum mergem să mâncăm ciorbă de linte.

Restaurantul Witte răsări dintre ruine. Un moment lui Graeber i se păru ciudat că localul se află tot acolo. Era la fel de fantastic ca o fata morgana. Intrară pe peluza grădinii.

— Ce spui de asta? o întrebă pe Elisabeth.

— E ca un crâmpei de pace, pe care războiul l-a trecut cu vederea.

— Exact. Şi aşa va trebui să rămână toată seara.

De la straturile de flori venea miros reavăn de petunii. Fuseseră stropite de curând. Câinele de vânătoare stând lângă casă, dând din coadă, îşi lingea botul; mâncase probabil. Doamna Witte îi întâmpină. Îşi pusese un şorț alb.

— Vreți să luați loc în grădină?

— Da, răspunse Elisabeth. Dar înainte, aş dori să mă spăl puțin, dacă se poate.

— Cum să nu.

Doamna Witte o conduse în casă, la primul etaj. Graeber trecu pe lângă bucătărie şi intră în grădină. O masă pe care era aşternută o învelitoare cadrilată alb cu roşu, cu două scaune alături, se afla pregătită. Pe ea erau aşezate pahare, farfurii şi o carafă cu apă, uşor aburită. Graeber bău cu sete un pahar. Apa era rece şi-i plăcu mai mult decât orice vin.

Grădina se vădi a fi mai mare decât păruse de afară. Avea o pajişte cu iarbă fragedă şi verde, tufe de soc şi de liliac, şi câțiva copaci bătrâni cu frunzişul tânăr.

Elisabeth se întoarse.

— Cum ai descoperit-o? îl întrebă pe Graeber.

— Întâmplător. Altfel, cum crezi că poți să descoperi asemenea locuri?

Elisabeth calcă pe gazon şi apucă între degete mugurii tufelor.

— Primii boboci de liliac! exclamă ea. Sunt încă verzi şi amari, în curând au să înflorească.

— Da, răspunse Graeber. Au să înflorească. Peste câteva săptămâni.

Elisabeth se apropie de el. Mirosea a săpun, şi a apă proaspătă, şi a tinerețe.

— E tare frumos aici. Şi — ce-i mai ciudat — am impresia că am mai fost cândva în locul ăsta.

— Aceeaşi impresie am avut-o şi eu în primul moment.

— Nu ştiu cum, dar parcă toate astea au mai fost cândva. Tu, şi eu, şi grădina — şi parcă numai un mic amănunt lipseşte, o verigă minusculă, ca să pot să-mi amintesc tot ce-a fost atunci.

Îşi rezemă capul de umărul lui:

— Dar nu se va înfiripa niciodată. Totdeauna mă împotmolesc înaintea ultimului pas. Şi totuşi, poate că am trăit cândva toate astea şi că le retrăim mereu, de nenumărate ori.

Doamna Witte se apropie cu un castron de supă.

— Stați să vă dau bonurile noastre de cartelă, zise Graeber. N-avem multe. O parte din ele au ars. Dar sper că astea au să vă ajungă.

— Nu-mi trebuie toate, declară doamna Witte. Lintea o avem dinainte. O să opresc numai bonurile pentru cârnați. Pe celelalte vi le aduc îndată înapoi. Vreți să beți ceva? Am câteva sticle de bere.

— Fantastic! Nici că se putea ceva mai binevenit.

Din asfințit nu mai rămăsese decât o licărire palidă.

Un sturz începu să cânte. Graeber îşi aminti că mai auzise unul în dimineața aceea, cocoțat pe una din icoanele ce înfățişau patimile lui Isus. De atunci se întâmplaseră multe...

Ridică binişor capacul de pe castron:

— Cârnați! Cârnați afumați! Din cei buni! Şi supă groasă de linte. Straşnică mâncare!

Umplu farfuriile şi avu o clipă senzația că are totul: şi casă, şi grădină, şi nevastă, şi o masă, şi mâncare şi siguranță — şi că e pace.

— Spune, Elisabeth, începu el. Dacă ți-ar da să semnezi un contract că în următorii zece ani vei vrea să trăiești ca acum. — cu dărâmăturile din jur, și cu grădina asta, și noi doi împreună — l-ai iscăli?

— Imediat. Chiar și pentru mai mulți ani.

— Și eu la fel.

Doamna Witte aduse berea. Graeber destupă și umplu paharele. Apoi băură. Berea era rece si începură să mănânce ciorba. O sorbiră pe-ndelete și apoi grabă, uitându-se unul la altul.

Se întuneca tot mai mult. Un reflector spintecă și scormoni norii și alunecă mai departe. Sturzul conteni din fluierat. Se lăsa noaptea.

Doamna Witte reveni ca să umple din nou castroanele.

— N-ați mâncat destul, zise ea. Tinerii trebuie să mănânce zdravăn.

— Am mâncat cât am putut. Castronul e aproape gol.

— O să vă mai aduc puțină salată. Și o bucată de brânză.

Luna sui pe cer.

— Acum avem totul, spuse Elisabeth. Luna, grădina, iar noi am mâncat, si toata seara e a noastră. E atât de frumos, că-i aproape de nesuportat.

— Așa au trăit oamenii pe vremuri. Și nu li s-a părut ceva deosebit.

Elisabeth încuviință din cap și privi în jur.

— De aici nu se vede nici o ruină. Grădina e astfel așezată, că nu poți vedea nimic din dărâmături. Le ascund copacii. Și când te gândești că există țări întregi care arată așa!

— După război vom pleca și noi acolo. Și o să vedem numai orașe nebombardate, care seara vor fi iluminate, și nimeni nu se va teme de bombe. Ne vom plimba pe dinaintea vitrinelor cu toate becurile aprinse, și va fi atât de multă lumină, că și seara vom putea să ne vedem fețele pe stradă, întocmai ca ziua.

— Dar au să ne primească?

— Ca turiști? De ce nu? Bunăoară, în Elveția.

— Ne-ar trebui franci elvețieni. De unde să-i luăm?

— Ducem cu noi aparate de fotografiat și le vindem acolo. Cu banii căpătați putem trăi câteva săptămâni.

Elisabeth râse:

— Sau bijuterii și blănuri pe care nu le avem.

Doamna Witte aduse salata și brânză:

— Vă place aici?

— Da, foarte mult. Putem să mai stăm puțin?

— Cât poftiți. Vă aduc și cafea. De malț, bineînțeles.

— Și cafea! exclamă Graeber. Bine, dar azi trăim cu adevărat ca niște prinți!

Elisabeth râse din nou:

— Ca niște prinți am trăit la început. Cu ficat de gâscă, și cu icre negre, și cu vin de Palatinat. Acum trăim ca niște simpli muritori. Așa cum vrem să trăim și mai târziu. Nu-i frumoasă viața?

— Este, Elisabeth!

Graeber se uită la ea. Avusese fața obosită când venise de la fabrică. Acum își revenise. Schimbările astea se petreceau repede la ea; nu-i trebuia decât foarte puțin ca să-și recapete prospețimea.

— O să fie tare frumos să trăiești, zise ea. Nu suntem deprinși cu prea multe plăceri. De fapt aproape cu nici una. Ceea ce altor oameni li se pare normal va fi pentru noi o mare aventură. De n-ar fi decât aerul care să mai miroasă a ars. Sau o masă la restaurant, fără bonuri de cartelă. Magazine în care să poți cumpăra tot ce-ți dorește inima. Orașe care n-au fost distruse. Sau să poți vorbi fără să întorci capul în toate părțile. Să nu mai dârdâi de frică. O să treacă mult până atunci, dar teama se va micșora treptat, și chiar dacă va reveni câteodată, va fi aproape ca o fericire, pentru că vom ști imediat că nu mai e cazul să ne temem. Nu crezi?

— Ba da, răspunse Graeber cu inima strânsă. Da, Elisabeth. Dacă privești lucrurile așa, ne mai așteaptă nespus de multă fericire.

Zăboviră în grădină cât se putu. Apoi Graeber plăti masa și doamna Witte se duse la culcare. Așa, ei mai putură rămâne singuri o bucată de vreme.

Luna urcă mai sus pe cer. Mireasma nocturnă a pământului și a frunzișului tânăr se înteți și, pentru că nu nici cel mai mic vântuleț, reușea din când în când să acopere mirosul de praf și de moloz care dăinuia deasupra orașului. În tufișuri se auzeau foșnete ușoare. O pisică căuta acolo șobolani. Șobolanii se înmulțiseră mult în ultima vreme; găseau sub dărâmături hrană din belșug.

Plecară pe la unsprezece. Era ca și cum ar fi părăsit o insulă.

— Ați venit prea târziu, zise paracliserul când ajunseră la biserică. Toate locurile sunt ocupate.

Era un alt paracliser, nu cel de dimineață. Unul tânăr, cu fața rasă și cu un aer de rigidă demnitate. Probabil individul care-l denunțase pe Josef.

— N-am putea să ne culcăm în grădina bisericii?

— În grădină, în locurile acoperite, sunt peste tot oameni care dorm. De ce nu vă duceți la oficiul de cazare urgentă?

La douăsprezece noaptea, întrebarea aceasta era pur și simplu idioată!

— Ne încredem mai mult în Dumnezeu, replică Graeber.

Paracliserul îl săgetă o clipă cu privirea.

— Dacă țineți să rămâneți aici, trebuie să dormiți sub cerul liber.

— Nu ne deranjează.

— Sunteți căsătoriți?

— Da. De ce?

— Asta-i casa Domnului. Aici n-au voie să doarmă împreună perechi necăsătorite. În galerii avem o despărțitură pentru bărbați şi una pentru femei.

— Chiar dacă sunt căsătoriți?

— Chiar şi atunci. Galeriile fac parte din biserică. Aici poftele trupeşti nu sunt îngăduite. Iar dumneavoastră nu păreți a fi căsătoriți.

Graeber scoase actul de căsătorie. Paracliserul îşi puse nişte ochelari cu rame de nichel şi-l purică la lumina lămpii eterne.

— Cam de puțin timp, cuvântă apoi.

— În privința asta nu există dispoziții speciale în catehism.

— Sunteți cununați şi religios?

— Uite ce e, i-o tăie Graeber. Suntem obosiți. Soția a muncit din greu toată ziua. Ne ducem să ne culcăm în grădina bisericii. Dacă ai ceva împotrivă, încearcă să ne alungi. Dar te anunț că va trebui să aduci mai mulți oameni cu dumneata. N-are să vă fie uşor.

Un preot se ivi deodată lângă ei. Se apropiase fără zgomot.

— Ce s-a întâmplat? întrebă el.

Paracliserul începu să explice cazul. După câteva fraze, preotul îl întrerupse.

— Fă bine, Bohmer, şi nu te mai substitui lui Dumnezeu. E destul de trist că atâția oameni sunt nevoiți să doarmă aici.

Apoi se întoarse spre Graeber:

— Dacă nici mâine nu găsiți locuință, veniți până la orele nouă seara la Domhof 7, pastorul Biedendieck. Menajera mea o să vă găsească un locşor unde să puteți sta.

— Mulțumim frumos.

Biedendieck înclină capul şi trecu mai departe.

— Haide, subofițer al Domnului! îl apostrofă Graeber pe paracliser. Un maior ți-a dat un ordin. Trebuie să-l execuți. Biserica e singura dictatură care a reuşit să dăinuie peste veacuri. Cum se poate ajunge în grădina bisericii?

Paracliserul îi conduse prin sacristie. În întuneric scânteiau odăjdii. Ajunseră la o uşă, trecură printr-un gang şi intrară în grădină.

— Să nu vă tolăniți pe mormintele canonicilor, zise Bohmer. Culcați-vă în partea cealaltă, lângă colonadă. Şi să ştiți că n-aveți voie să dormiți împreună. Fiecare culcuş, separat. Şi nu cumva să vă dezbrăcați.

— Nici pantofii nu putem să-i scoatem?

— Pantofii, da.

Graeber şi Elisabeth trecură în partea cealaltă. În gang îi întâmpină un concert de sforăieli. Graeber aşternu foaia de cort şi aşternutul pe iarbă. Se uită la Elisabeth. Elisabeth râdea.

— De ce râzi? o întrebă el.

— Râd de paracliser. Şi de tine.

— Perfect.

Graeber rostui valizele la perete şi făcu din raniță un fel de rezemătoare de cap. Deodată răzbi un țipăt de femeie prin corul ritmic al sforăiturilor: „Nu! Nu! O-o-oh! şi pieri într-un gâlgâit.

— Linişte! cârâi cineva.

Femeia țipă din nou.

— Linişte, fir-ați ai dracului să fiți! răcni mai tare celălalt.

Țipătul se frânse brusc, ca sugrumat.

— Ăştia suntem noi, oamenii de rasă superioară! sublinie Graeber. Chiar şi în somn ne supunem ordinelor.

Se culcară. Erau aproape singuri lângă peretele acela. Numai la cele două colțuri se zăreau nişte ridicături întunecate, semn că şi acolo dormeau oameni.

Luna se pitise după turla ciopârțită de bombardament. Arunca doar o fîşie de lumină peste vechile morminte ale canonicilor. Unele erau scurmate. Dar nu de bombe: raclele fuseseră putrede şi cedaseră.

În mijlocul grădinii, între tufe sălbatice de trandafir, se afla un crucifix înalt. De jur împrejur, de-a lungul întregului portic, se înşiruiau icoane de piatră înfățişând patimile lui Cristos. Elisabeth şi Graeber erau culcați între Biciuirea Domnului şi Încoronarea cu spini. Îndărătul celui de al doilea pătrat, licăreau coloanele şi ogivele culoarelor deschise spre grădină.

— Vino lângă mine, zise Graeber. La dracu cu dispozițiile asexuatului de paracliser!

Capitolul 23

În jurul turlei bombardate zburătăceau rândunele. Soarele abia răsărit scânteia pe muchiile plăcilor de metal desprinse de pe acoperiş.

Graeber despachetă maşinuța de spirt. Nu ştia dacă era voie să gătească; se hotărî deci să urmeze vechea lege ostăşească: să acționeze înainte de a i se interzice. Luă gamela şi plecă în căutarea unui robinet de apă. Îl găsi în dosul sculpturii ce înfățişa Răstignirea. Acolo dormea, cu gura căscată, un om cu tuleie roşcate în bărbie. Avea un singur picior. Proteza o descătărămase şi o

pusese lângă el. În lumina timpurie, tijele de nichel de pe ea scăpărau ca o maşinărie.

Graeber îşi aruncă ochii printre coloanele galeriilor arcuite. Paracliserul nu minţise: bărbaţii dormeau într-o despărţitură separată, femeile într-alta. În partea dinspre miazăzi erau numai femei.

Când se întoarse, o găsi pe Elisabeth trează. Faţa-i era proaspătă şi odihnită; nu semăna de fel cu chipurile veştede pe care le zărise sub portic.

— Am găsit un loc unde te poţi spăla, îi spuse. Du-te înainte de a începe iureşul celorlalţi. Sfintele lăcaşuri au totdeauna instalaţii sanitare foarte primitive. Vino să-ţi arăt sala de baie a înalţilor canonici.

Elisabeth râse:

— Stai mai bine aici şi ai grijă de cafea, că altfel rămânem fără ea. Am să găsesc şi singură sala de baie. Pe unde vine?

Graeber îi descrise locul. Elisabeth străbătu grădina. Dormise atât de liniştit, încât rochia nu-i era aproape de loc mototolită. Graeber se uită după ea. Simţi deodată că o iubeşte nespus de mult.

— Bravo ţie, fiule! Te-ai apucat să-ţi faci de mâncare în grădina Domnului?

Paracliserul cel cucernic se apropiase cu paşi de pisică.

— Şi încă lângă o icoană a calvarului celui greu, al Mântuitorului!

— Unde-i cel uşor? Mă pot duce şi acolo.

— Aici e peste tot pământ sfinţit. Nu vezi că în colţul acela se află înmormântaţi canonici?

— Am fost în multe cimitire şi în toate mi-am făcut de mâncare, ripostă Graeber foarte calm. Aici însă poţi să-mi spui unde să ne ducem? E pe undeva o cantină sau bucătărie de campanie?

— Cantină? pufni paracliserul, molfăind cuvântul, ca pe un măr putred. Aici?

— De ce nu? N-ar fi o idee rea.

— Poate pentru păgâni de teapa dumitale! Din fericire există însă şi oameni care gândesc altfel. Un birt lângă lăcaşul Domnului! Curată blasfemie!

— Nu-i chiar atât de grav. Cristos a ospătat câteva sute de oameni cu câteva pâini şi câţiva peşti, dacă-ţi mai aminte. Numai că el n-a fost o boaită îmbătoşată ca dumneata. Şi acum şterge-o, băiete! Suntem în război — poate că nici asta n-ai aflat încă?

— Am să-l încunoştinţez pe domnul pastor Biederdieck despre sacrilegiul dumitale!

— Aşa să faci! Şi o să te dea afară de la primele cuvinte, uscătură fătarnică ce eşti!

Paracliserul se retrase demn, călcând furios în papucii lui de pâslă. Graeber desfăcu o pungă cu cafea, moştenirea lui Binding şi-i mirosi conţinutul. Era veritabilă. O opări cu apă clocotită. Aroma se împrăştie peste tot.

Şi avu un efect fulgerător. Dindărătul mormântului canonicilor se înălţa capul zbârlit al unui bărbat care adulmecă aerul. Apoi omul strănută, se ridică şi se apropie.

— Faci cinste cu o ceşcuţă?

— Valea! îl repezi Graeber. Asta e casa Domnului. Aici nu se dau pomeni, se capătă doar.

Elisabeth se întoarse. Păşea uşor şi degajat, parcă s-ar fi plimbat.

— De unde ai cafeaua? întrebă ea.

— De la Binding. Trebuie s-o bem repede, că altfel dau peste noi toţi cei de sub portic.

Soarele scoase din umbră icoanele calvarului lui Isus. În dreptul laviţei din faţa Biciuirii înflorise un smoc violet de toporaşi. Graeber scoase pâine şi unt din raniţă. Taie pâinea cu briceagul şi unse untul pe felii.

— Unt veritabil! constată Elisabeth. Tot de la Binding?

— Toate de la el. Ciudat — mi-a făcut numai bine şi n-am putut niciodată să-l sufăr.

— Poate că tocmai de aceea s-a purtat aşa. Există şi asemenea oameni.

Elisabeth se aşeză pe raniţă lângă Graeber.

— Când eram de şapte ani, visam să trăiesc ca acum, aici.

— Eu voiam să mă fac brutar.

Elisabeth pufni în râs:

— Te-ai făcut în schimb furier cu aprovizionarea! Cât e ceasul?

— Strâng lucrurile şi te conduc la fabrică.

— Nu. Mai bine să stăm la soare cât s-o putea. Durează prea mult să împachetăm şi să ducem lucrurile, şi pe urmă trebuie să aşteptăm cine ştie cât până ne vine rândul să le depozităm jos. Galeriile au şi început să mişune de oameni. Ai toată vremea să faci treaba asta după plecarea mea.

— Bine. Crezi că se poate fuma aici?

— Nu. Dar sunt sigură că pe tine opreliştea te deranjează prea puţin.

— Bineînţeles, să profităm de tot ce se poate, înainte ca ăştia să ne dea afară. Şi mult n-au să ne mai rabde. O să încerc azi să găsesc un loc unde să nu fim nevoiţi să dormim îmbrăcaţi. La pastorul Biedendieck nu ne ducem în nici un caz, aşa-i?

— Nu. Mai bine înapoi la Pohlmann.

Soarele urcă mai sus pe cer. Lumina acum porticul, şi umbrele coloanelor căzdeau pe ziduri. Oamenii mişunau încoace şi încolo, ca într-o

închisoare de lumini şi umbre. Se auzeau nişte copii plângând. Ologul de la colţul grădinii îşi încătărămă piciorul de lemn şi-şi trase pantalonul peste el. Graeber vârî în raniţă resturile de pâine, unt şi cafea.

— E opt fără zece, zise el. Trebuie să pleci. Vin să te iau de la fabrică, Elisabeth. Dacă se întâmplă ceva, avem două puncte de reper: grădina doamnei Witte, în primul rând; şi dacă nu se poate acolo, atunci aici.

— Bine, zise Elisabeth ridicându-se. E ultima oară că plec pentru o zi întreagă.

— O să stăm în schimb deseară mai mult — câte ceasuri o să se poată. Şi aşa, vom recupera ziua pierdută.

Elisabeth îl sărută şi porni repede. Graeber auzi cineva râzând. Se întoarse enervat. O femeie tânără stătea între coloane. Avea în faţa ei, pe un zid scund, un băieţel care o trăgea cu minutele de păr. Şi femeia râdea împreună cu copilul. Pe Graeber şi pe Elisabeth nici nu-i văzuse.

Graeber împachetă lucrurile. Apoi se duse să-şi clătească gamela. Amputatul se luă după el. Piciorul cu proteză bocănea şi scârţâia.

— Hei, camarade!

Graeber se opri.

— Voi aţi fost ăia cu cafeaua? întrebă ologul.

— Da. Dar am băut-o toată.

— Mai încape vorbă?

Omul avea nişte ochi albaştri foarte mari.

— Pe mine mă interesează zaţul. Dacă ai de gând să-l arunci, dă-mi-l mai bine mie. Se mai poate fierbe o dată.

— Cu plăcere.

Graeber zgârie toată drojdia de cafea de pe fundul melei. Apoi îşi luă lucrurile şi le duse în locul unde le pusese înainte. Se aştepta la o bătălie cu paracliserul cel cuvios. Dar în locul lui era acum celălalt, cel cu nasul roşu, care mirosea a vin de împărtăşanie şi care nu făcu nici o obiecţie.

Portarul sta la fereastra locuinţei sale din casa mistuită de incendiu. Când îl zări pe Graeber, îi făcu semn să se apropie. Graeber se duse într-acolo:

— Ai vreo scrisoare pentru noi?

— Da. Pentru soţia dumitale. Dar e pe numele de domnişoară, Elisabeth Kruse. E în regulă, nu?

— Este.

Graeber luă scrisoarea. Observă că portarul îl străpungea cu o privire ciudată. Se uită la scrisoare şi îngheţă. Era de la Gestapo, întoarse plicul. Parcă fusese dezlipit de cineva înainte.

— Când a venit? întrebă.

— Aseară.

Graeber se uită încă o dată la scrisoare. Era sigur că portarul o citise. Desfăcu deci plicul şi scoase hârtia dinăuntru. Era o citaţie pentru Elisabeth, să se prezinte la orele unsprezece şi jumătate dimineaţa. Se uită la ceas — zece fără câteva minute.

— Perfect! făcu el. În sfârşit! De când o aşteptam! Şi băgă scrisoarea în buzunar.

— Altceva?

— Nu vă ajunge atât? întrebă portarul, căscând ochii cu uimire.

Graeber pufni în râs:

— Nu ştii vreo locuinţă pentru noi?

— Nu. Dar ce, vă mai trebuie locuinţă?

— Mie nu. Soţiei mele.

— Aşa? făcu portarul fără convingere.

— Da. Dau filodormă bună.

— Aşa? făcu portarul încă o dată.

Graeber se îndepărtă. Simţi să portarul îl urmăreşte cu privirea de la fereastră. Se opri şi se prefăcu că se uită cu interes la scheletele acoperişurilor. După aceea porni mai departe cu paşi de plimbare.

Dar după ce trecu de primtil colţ, scoase repede scrisoarea din buzunar. Era un formular tipărit, din care nu se putea deduce nimic. Până si semnătura era tipărită. Numai numele Elisabethei şi data erau scrise la o maşină care bătea litera „a" mai sus decât pe celelalte.

Graeber se uită lung la citaţie. Era o bucată pătrată de hârtie ieftină, cenuşie, lemnoasă, dar — aşa cum era — întuneca deodată întreaga lume. O ameninţare imaterială se desprindea din ea. Mirosea a moarte.

Se pomeni în faţa bisericii Sfânta Ecaterina. N-ar fi putut spune cum a ajuns acolo.

— Ernst, şopti cineva în spatele lui.

Graeber se suci vijelios pe călcâie. Era Josef. Purta o manta de croială cazonă şi, fără să se uite la Graeber, intră în biserică. Graeber îşi aruncă privirea în jur. Îl urmă după un minut. Îl găsi pe o bancă goală de sacristie. Josef făcu un gest, recomandându-i prudenţă. Graeber păşi până la altar, se uită îndărăt, se întoarse şi îngenunche lângă Josef.

— Pohlmann a fost arestat, şuşoti Josef.

— Poftim?

— Pohlmann. A fost ridicat de Gestapo azi dimineaţă.

În momentul acela lui Graeber îi era imposibil să-şi dea seama dacă arestarea lui Pohlmann avea vreo legătură cu citaţia primită de Elisabeth. Holbă doar ochii la Josef.

— Aşadar şi Pohlmann! spuse în cele din urmă.

Josef îşi înălţă fulgerător privirea:

— Şi încă cine, în afară de el?

— Soţia mea a primit o invitaţie să se prezinte la Gestapo.

— Pentru ce oră?

— Azi dimineaţă la unsprezece şi jumătate.

— Ai citaţia la dumneata?

— Da. Uite-o.

Graeber îi dădu hârtia.

— Dar cum s-a întâmplat cu Pohlmann? întrebă el.

— Nu ştiu. Nu eram acolo. Când am venit, am înţeles după poziţia unei pietre, mişcată din loc, ce se întâmplase. În trecere, Pohlmann o dăduse la o parte. Era unul din semnele noastre. După un ceas am văzut oameni încărcându-cărţile lui într-un camion.

— Se găseşte printre ele vreuna care ar putea primejduiască situaţia?

— Nu cred. Tot ce-i putea dăuna e îngropat într-altă parte. Chiar şi conservele.

Graeber se uită la hârtia din mâna lui Josef.

— Tocmai la el voiam să mă duc, zise el. Să-l întreb ce să fac.

— De ce crezi că am venit aici? E aproape sigur că un tip de la Gestapo aşteaptă în locuinţa lui.

Josef îi înapoie lui Graeber citaţia.

— Ce-ai de gând să faci? îl întrebă.

— Nu ştiu. Abia adineauri am primit-o. Dumneata ce-ai face?

— Aş fugi, răspunse Josef fără ezitare.

Graeber străpunse cu ochii semiîntunericul în care jucau sclipiri de la podoabele din altar.

— Am să mă duc mai întâi eu la Gestapo şi am să-i întreb ce vor, zise el.

— N-au să-ţi dea nici o lămurire, dacă au de gând să pună mâna pe soţia dumitale.

Graeber simţi un fior rece în ceafă. Dar Josef fusese obiectiv, nimic mai mult.

— Dacă ar vrea să pună mâna pe ea, zise apoi, ar fi arestat-o cum l-au arestat pe Pohlmann. Trebuie să fie altceva. De aceea, mă duc eu întâi. Poate că nu-i nimic grav, spuse Graeber fără convingere. Şi, dacă-i aşa, ar fi o greşeală să fugă.

— Soţia dumitale e evreică?

— Nu.

— Atunci se schimbă lucrurile. Pentru evrei e totdeauna mai bine să fugă. N-ai putea cumva invoca scuza că soţia dumitale e plecată din oraş?

— Nu. Lucrează la o fabrică. Lucrul ăsta se poate constata cu uşurinţă.

Josef medita cu glas tare:

— Poate că n-au de gând s-o aresteze. Ai dreptate: dacă ar fi avut această intenţie, ar fi făcut-o din capul locului. Bănuieşti cam pentru ce putea fi chemată?

— Tatăl ei e în lagăr. Şi s-ar putea ca persoana cu care a stat în acelaşi apartament s-o fi denunţat. Se mai poate ca Gestapoul s-o fi luat la ochi pentru că s-a căsătorit.

Josef chibzui din nou câtva timp.

— Distruge tot ce poate avea vreo legătură cu chestia asia. Scrisori, jurnale intime şi altele asemănătoare. Şi după aceea, poţi să te duci acolo. Dar du-te singur. Asta şi vrei, nu?

— Da. Am să spun că scrisoarea a sosit abia azi şi că n-am reuşit s-o înştiinţez pe nevastă-mea la fabrică.

— E lucrul cel mai bun. Încearcă să afli despre ce e vorba. Dumneata nu poţi să păţeşti nimic. Peste câteva zile trebuie să te întorci pe front. De la asta n-au să te oprească. Iar dacă o să ai nevoie de o ascunzătoare pentru soţia dumitale, pot să-ţi indic o adresă. Du-te mai întâi acolo. O să stau aici până după-amiază.

Josef avu o uşoară reticenţă.

— În confesionalul pastorului Biedendieck, urmă. Acolo unde-i atârnată tăbliţa „Absent". E locul unde o să pot dormi câteva ceasuri.

Graeber se ridică. După semiobscuritatea răcoroasă din biserică, lumina de afară se năpusti atât de violent asupră-i, de parcă ar fi vrut să-l pătrundă până în adâncuri, de parcă ar fi făcut parte din Gestapo.

Trecu pe străzi cu pasul rar. Avea senzaţia că se afla sub un clopot de sticlă. Totul din jur îi păru teribil de străin şi inaccesibil. O femeie cu un copil în braţe reprezenta un crâmpei de siguranţă personală şi stârnea o dureroasă invidie. Un bărbat stând pe o bancă şi citind un ziar era o icoană de inabordabilă lipsă de griji, iar câţiva oameni care pălăvrăgeau râzând păreau fiinţe din lume, ruptă de lumea lui. Deasupra lui Graeber plutea întunecoasă, numai umbra neliniştii care-l izola de restul omenirii, ca şi când ar fi fost un lepros.

Intră în clădirea Gestapoului şi arătă citaţia. Un SS-ist îl îndreptă de-a lungul câtorva coridoare spre o aripă laterală. Gangurile miroseau a hârţoage, a birouri neaerisite şi a cazarmă.

Trebui să aştepte într-o încăpere în care se mai aflau trei inşi. Unul stătea la fereastra care dădea în curte. Ţinea mâinile la spate şi ciocănea cu degetele mâinii drepte pe dosul celei stângi. Ceilalţi doi şedeau crispaţi pe scaune şi priveau în gol. Unul dintre ei era chel şi-şi acoperea cu mâna o buză spintecată; celălalt purta o mustaţă à la Hitler şi avea faţa palidă şi buhăită. Toţi îşi sucirăscurt capetele către Graeber când intră, şi le întoarseră imediat în altă parte.

După câtva timp apăru un SS-ist cu ochelari. Toţi ridicară ochii ca la comandă. Graeber era cel mai apropiat de el.

— Ce cauţi aici? îl întrebă SS-istul oarecum mirat.

Militarii erau subordonaţi în general justiţiei militare. Graeber arătă invitaţia. SS-istul o citi.

— Dar aici e trecută altă persoană, zise el. Citaţia e pe numele unei oarecare Elisabeth Kruse...

— E soţia mea. Ne-am căsătorit acum câteva zile. Lucrează într-o întreprindere de stat. Am crezut că pot să rezolv eu chestiunea.

Graeber scoase actul de căsătorie; prevăzător, îl luase cu el. SS-istul se scobi nehotărât în ureche.

— Mă rog, dinspre mine... Du-te la camera 72, la subsol.

Şi îi înapoie lui Graeber hârtiile.

„La subsol!" îşi zise Graeber. În zvonurile ce circulau despre clădirea Gestapoului, subsolul avea faima cea mai sinistră.

Coborî treptele. Doi inşi care se încrucişară cu el îl priviră cu invidie. Credeau că e liber să iasă, în vreme ce ei se aşteptau la orice.

Camera 72 era o încăpere vastă cu stelaje şi cu un birou într-o despărţitură. Un funcţionar plictisit luă citaţia pe care i-o întinse Graeber. Apoi Graeber îi explică motivul pentru care venise în locul soţiei sale şi arătă din nou toate actele. Funcţionarul încuviinţă din cap:

— Poţi să semnezi pentru soţia dumitale?

— Da.

Funcţionarul îi împinse două formulare peste masă.

— Semnează aici. Şi scrie dedesubt: „Soţ al Elisabethei Kruse", pune data şi indică oficiul de stare civilă unde v-aţi căsătorit. Al doilea formular poţi să-l iei cu dumneata.

Graeber iscăli cât putu de încet. Nu voia să se observe că citeşte textul imprimat pe hârtie, dar nici nu voia să semneze orbeşte. În acest timp funcţionarul căuta ceva într-unul din rafturile de la perete.

— Ei, la dracu! Dar unde-i cenuşa aia? strigă el în cele din urmă. Holtmann! Iar ai încurcat toate pe-aici. Adu-mi pachetul Kruse.

Cineva grohăi în dosul despărţiturii.

Graeber văzu că iscălise de primirea cenuşii deţinutului în prevenţie Bernhard Kruse. Mai văzu, pe al doilea formular, că Bernhard Kruse murise de un atac de cord.

Între timp, funcţionarul trecuse îndărătul peretelui despărţitor. Se întoarse acum cu o cutie de ţigări de foi, învelită într-o hârtie cafenie de ambalaj, prea scurtă pentru mărimea cutiei, şi legată cu sfoară. Pe pereţii laterali ai cutiei rămăsese emblema „Claro", iar partea din cap ce apărea de sub înveliş purta încă eticheta multicoloră a ţigărilor de foi: o stemă în roşu şi auriu, purtată de indian care fuma pipă.

— Asta-i cenuşa, zise funcţionarul, uitându-se noros la Graeber. Dumitale, ca ostaş, cred că nu mai e nevoie să-ţi spun că trebuie să păstraţi cea mai strictă tăcere. Nici un fel de anunţ mortuar — nici în ziare nici sub altă formă. Nici o ceremonie de doliu. Tăcere absolută. S-a înţeles?

— Da.

Graeber luă cutia de ţigări şi plecă.

Ştia că n-avea să-i spună Elisabethei nici un cuvânt. Putea să afle şi mai târziu. Putea chiar să nu afle niciodată: Gestapoul nu anunţa de două ori. Pentru moment era de ajuns că trebuia s-o lase singură; să-i mai şi comunice că tatăl ei e mort ar fi fost o cruzime de prisos.

Se îndreptă fără grabă spre biserica Sfânta Ecaterina. Străzile erau din nou pline de viaţă. Ameninţarea pericolului se transformase în moarte. Dar era o moarte străină. Graeber era deprins cu morţii străini. Pe tatăl Elisabethei îl cunoscuse numai în copilărie.

Simţea sub braţ cutia de ţigări. Probabil că cenuşa din ea nici nu era măcar a lui Kruse. Holtmann putuse foarte bine să fi dat alta în locul ei, şi desigur că nici cei din lagăr nu se osteniseră peste măsură în privinţa asta. De altfel, la incinerările în masă era şi imposibil. Un fochist aduna pe făraş câţiva pumni de cenuşă şi-i arunca într-o cutie; atât şi nimic mai mult. Graeber nu înţelegea de ce, în general, se mai făcea treaba asta. Era o îmbinare de neomenie şi birocraţie care dădea neomeniei o înfăţişare şi mai neomenoasă.

Chibzui ce să facă cu cenuşa. Putea s-o îngroape printre dărâmături; erau destule locuri pentru aşa ceva. Putea să încerce s-o ducă la un cimitir; dar acolo, ar fi avut nevoie de o aprobare şi de un mormânt, şi atunci ar fi aflat şi Elisabeth.

Străbătu biserica. În dreptul confesionalului pastorului Biedendieck se opri. Tăbliţa cu inscripţia atârna în faţă. Graeber dădu o clipă la o parte perdeaua verde. Josef îşi aţinti ochii asupra lui. Era treaz. Şedea în aşa fel că putea să-l lovească pe Graeber cu piciorul în burtă şi s-o rupă la fugă.

Graeber trecu mai departe şi se duse la banca de lângă sacristie. După un scurt răstimp apăru şi Josef. Graeber îi arătă cutia de ţigări:

— Asta era tot. Cenuşa tatălui ei.

— Altceva nimic?

— E prea destul! Ai mai aflat ceva despre Pohlmann?

— Nu.

Se uitară amândoi la pachet.

— O cutie de trabucuri, zise Josef. De obicei, folosesc cutii vechi de carton, cutii de tablă sau pungi de hârtie. Oricum, o cutie de ţigări e aproape ca un sicriu. Unde vrei s-o laşi? Aici în biserică?

Graeber clătină din cap. Îi venise deodată o idee la care nu se gândise până atunci.

— În grădina bisericii, spuse el. Acolo este şi aşa un fel de cimitir.

Josef încuviinţă din cap.

— Mai pot face ceva pentru dumneata? îl întrebă Graeber.

— Dacă vrei, ieşi te rog pe uşa laterală de colo şi vezi dacă-i ceva suspect pe stradă. Trebuie s-o şterg de-aici; de la ora unu intră în serviciu paracliserul antisemit. Dacă nu te întorci în cinci minute, înseamnă că strada e liberă.

— S-a făcut.

Graeber ieşi la soare. După câtva timp apăru şi Josef. Trecu pe lângă Graeber, atingându-l aproape.

— Noroc! murmură el.

Graeber se întoarse în biserică. La ora asta grădina din faţa colonadelor era pustie. Doi fluturi galbeni, cu puncte roşii pe aripi, se zbenguiau în jurul unei tufe cu floricele mici, albe. Tufişul se afla lângă mormântul canonicului Aloysius Blumer. Graeber se apropie de el şi-l cercetă. Trei morminte se surpaseră, dar lângă mormântul lui Blumer se căscase o gaură sub iarbă. Era un loc foarte potrivit.

Graeber scrise pe o hârtie că în cutia de ţigări se găseşte cenuşa unui deţinut catolic din lagărul de concentrare. Era o măsură de prevedere, pentru cazul că s-ar fi găsit cutia. Strecură biletul sub hârtia cafenie de ambalaj. Tăie apoi cu baioneta o bucată de gazon din pământ şi lărgi cu băgare de seamă crăpătura, ca să poată introduce cutia. Îndesă apoi în gaură pământul şi puse gazonul deasupra. În felul acesta Bernhard — dacă a lui era cenuşa — găsise loc în pământ sfânt, la picioarele unui înalt demnitar al bisericii.

Graeber se întoarse apoi şi se aşeză pe zidul portalului. Lespezile erau încălzite de soare. „Poate că e un sacrilegiu, îşi zise el. Dar poate că-i numai un sentimentalism inutil". Bernhard Kruse fusese catolic, şi catolicilor le era interzisă incinerarea; desigur însă că, datorită împrejurărilor speciale, biserica putea trece acum vederea acest lucru. Iar dacă în cutie nici nu era el — îşi zise Graeber — ci un amestec din cenuşa multor altor victime, poate chiar de la protestanţi şi de la habotnici, nu era greu să închidă ochii şi în acest caz. Nici Iehova şi nici Dumnezeul protestanţilor, sau al catolicilor, n-ar avea aproape nimic de obiectat.

Graeber se uită la mormântul în care cutia de ţigări fusese strecurată ca un ou de cuc în cuib străin. Pe drumul de la Gestapo nu simţise aproape nimic; acum însă, după ce totul trecuse, fu cuprins de o adâncă şi nesfârşită amărăciune. Era mai mult decât gândul la mort. În amărăciunea lui erau cuprinşi şi Pohlmann, şi Josef şi toate grozăviile pe care le văzuse.

Se ridică. La Paris văzuse mormântul soldatului cunoscut; somptuos, sub Arcul de Triumf în care erau săpate numele marilor bătălii ale Franţei. Şi Graeber simţi că bucata de răzor surpat, cu placa funerară a canonicului Blümer şi cu cutia de trabucuri, era ceva asemănător, ba poate chiar mai mult — numai că curcubeul gloriei şi al bătăliilor.

— Unde dormim la noapte? întrebă Elisabeth. Tot în grădina bisericii?

— Nu. S-a întâmplat o minune. Am fost la doamna Witte. Are o cameră liberă. Fiica ei a plecat acum câteva zile la ţară. Ne putem instala acolo, iar tu vei putea eventual să păstrezi camera după plecarea mea. Am şi cărat acolo toate lucrurile noastre. Ai căpătat concediul?

— Da. Nu trebuie să mă mai duc la fabrică. Şi tu nu trebuie să mă mai aştepţi.

— Slavă Domnului! Asta o sărbătorim deseară! Nu ne culcăm toată noaptea şi dormim în schimb până mâine la prânz.

— Bine! O să stăm în grădină până vor răsări toate stelele. Dar mai înainte, dau o fugă să-mi cumpăr o pălărie. Azi e cea mai potrivită zi pentru treaba asta.

— Ce să faci cu o pălărie? Vrei s-o porţi deseară în grădină?

Elisabeth râse:

— Poate — de ce nu? Dar nu ăsta-i lucrul cel mai important. Important este faptul că o cumperi. E un gest simbolic. O pălărie e ca un drapel. O cumperi când eşti fericit sau când eşti nefericit. Nu poţi să înţelegi, aşa-i?

— Nu, nu înţeleg. Dar hai s-o cumpărăm. Vom sărbători cu ea zilele tale de libertate. Asta-i mai de preţ decât masa noastră de astă-seară. Dar mai e vreun magazin deschis la ora asta? Şi nu-ţi trebuie pentru pălărie o cartelă de îmbrăcăminte?

— Cartelă am. Şi ştiu şi unde să găsesc o pălărie la ora asta.

— Perfect. Vom cumpăra o pălărie care să se asorteze cu rochia ta de aur.

— La rochia aceea nu-i nevoie de pălărie. E o toaletă de seară. O să cumpărăm indiferent ce pălărie. E absolut necesar. Cu ajutorul ei uităm de fabrică.

O porțiune din vitrina magazinului rămăsese întreagă. Restul era acoperit cu scânduri. Graeber şi Elisabeth priviră înăuntru. În vitrină se aflau două pălării. Una din ele era garnisită cu flori artificiale, iar cealaltă cu pene multicolore. Graeber le examina fără prea mult entuziasm; nu şi-o putea închipui pe Elisabeth cu asemenea pălării. Apoi observă că o femeie cu părul alb tocmai se pregătea să încuie uşa.

— Repede! zise el.

Patroana îi conduse într-o încăpere din spatele magazinului, ale cărei ferestre erau camuflate. Şi imediat începu cu Elisabeth o convorbire, din care Graeber înțelegea nici o iotă. Resemnat, se aşeză pe un scaun fragil, auriu, lângă uşă.

Patroana aprinse un bec în fața unei oglinzi şi scoase din cartoane tot felul de pălării şi de materiale. Încăperea cenuşie deveni deodată o grotă de basm. Albăstruiul, roşul şi trandafiriul, şi albul pălăriilor aprindeau lumini feerice, iar țesăturile policrome de brocart sclipeau şi ele ca nişte coroane ce aşteptau să fie încercate pentru o misterioasă serbare.

În lumina ce se revărsa de deasupra oglinzii, Elisabeth se mişca încoace şi încolo, ca şi cum chiar în clipa aceea ar fi descins dintr-un tablou, iar îndărătul ei s-ar topi bezna în care era cufundat tot restul încăperii.

Graeber şedea nemişcat şi urmărea scena care, dintre toate cele întâmplate în cursul zilei, i se părea cu ireală. O văzu pentru întâia oară pe Elisabeth cu desăvârşire desprinsă din cătuşele timpului, preocupată numai de sine însăşi, lăsându-se în voia unui joc nevinovat dar plin de tâlc, învăluită în lumină, în tandrețe şi goste, gravă şi concentrată ca un vânător care-şi încerca armele.

Graeber auzea convorbirea şoptită a celor două femei fără să tragă cu urechea, şi era ca murmurul unui izvor. Şi vedea aureola luminoasă care o împresura pe Elisabeth, de parcă ar fi emanat chiar din ea, şi-i era dragă şi o dorea; şi uită totul, covârşit de această fericire din glas, îndărătul căreia incomprehensibila umbră a pierderilor dureroase se înălța parcă anume pentru a face mai adâncă, şi mai strălucitoare fericirea — şi tot atât de prețioasă şi de fugitivă ca răsfrângerile de pe măruntele crâmpeie de mătase şi de brocart din jur.

— O calotă, zise Elisabeth. O calotă simplă de strâns bine pe cap.

Capitolul 24

Fereastra era spuzită de stele. Curpeni de viță sălbatică o încercuiau, şi câțiva ciorchini atârnau în bătaia vântului, legănându-se ca limbile întunecate ale unei pendule mute.

— Nu plâng de-adevărat, zise Elisabeth. Şi când mă vezi plângând, să nu te sinchiseşti. Nu eu plâng: e doar ceva din mine care vrea să se elibereze. Uneori, nu avem alt mijloc decât plânsul. Nu-s lacrimi de durere. Sunt fericită.

Era cuibărită lângă Graeber, cu capul rezemat de umărul lui. Patul era larg, din lemn vechi, înnegrit, de nuc. Avea tăbliile înalte şi arcuite. Un scrin, tot de nuc, se afla într-un colț, iar în fața ferestrei, o masă cu două scaune. Pe perete atârna o cutie de sticlă în care era o veche cunună de mireasă, din mirt artificial, iar în oglinda de alături ciorchinii şi palida lumină fâlfâitoare de afară se fugăreau încoace şi încolo, într-un joc de negru şi alb.

— Sunt fericită, repetă Elisabeth. S-au întâmplat atât de multe în aceste săptămâni, că nu pot îndesa încă totul în mine. Am încercat. Nu merge. Trebuie să ai răbdare cu mine în noaptea asta.

— Aş vrea să mai am destul timp ca să te pot scoate din oraşul ăsta şi să te instalez într-un sat.

— E totuna unde o să mă aflu după plecarea ta.

— Nu-i totuna. Satele nu sunt bombardate.

— O să vină odată ziua când n-au să ne mai bombardeze nici aici. N-a mai rămas aproape nimic din tot oraşul. De altfel, nici nu pot să plec, cât timp lucrez la fabrică. Sunt bucuroasă că am camera asta de basm. Şi pe doamna Witte.

Răsufla acum mai liniştit.

— Încă puțin, şi sunt din nou stăpână pe mine, zise ea. Nu mă crede isterică. Sunt fericită. Dar e o fericire nesigură. Nu una animalică, mereu aceeaşi.

— Firește că nu una animalică, întâmpină Graeber. Cine-şi doreşte o asemenea fericire?

— Nu ştiu, dar mi se pare că eu una aş putea suporta multă vreme o cantitate respectabilă din acest soi de fericire.

— Şi eu la fel. Dar nu vreau să admit, pentru că n-o putem avea în momentul de față.

— Zece ani de asemenea bună, trainică, monotonă, burgheză fericire animalică — ba chiar o întreagă viață plină de ea — cred că n-ar fi prea mult!

Graeber râse:

— Asta-i din pricină că ducem o viață atât de palpitantă. Strămoşii noştri gândeau altfel; erau ahtiați după aventuri şi-şi detestau fericirea animalică.

— Noi nu. Noi am redevenit oameni simpli, cu dorințe simple.

Elisabeth se uită la el:

— N-ai vrea să dormi acum? O noapte întreagă de somn neîntrerupt? Că mâine seară pleci, şi cine ştie când o să mai ai o asemenea ocazie.

— O să am destul timp să dorm după ce voi pleca. Nu ajung atât de repede acolo.

— De pat o să mai ai parte vreundeva?

— Nu. Cel mai mare confort la care mă pot aştepta de mâine încolo este, din când în când, o laviță de lemn sau un sac cu paie. Dar te obişnuieşti repede cu asta. Nu-i cine ştie ce grozăvie. Acum e vară. Rusia e urâtă numai iarna.

— Poate că va trebui să mai înduri o iarnă acolo.

— Dacă ne retragem în ritmul de până acum, la iarnă suntem în Polonia sau poate chiar în Germania. Atunci n-o să mai răbdăm atâta de frig. Şi va fi un frig pe care-l cunoaştem.

„Acum o să mă întrebe când voi avea din nou permisie, gândi el. Aş vrea să trec odată peste toate Dar e firesc să mă întrebe, şi va trebui să-i răspund că grozav aş vrea să nu mai am nimic a face cu lucrurile astea. În fond, nici nu mai sunt pe de-a întregul aici; ceea ce a rămas din mine, parcă n-ar avea înveliş. Este ceva ce nu poate fi rănit cu-adevărat — numai că-i mai sensibil decât o rană deschisă".

Graeber se uită la curpenii de viță care se legănau în fața ferestrei şi la jocul fâlfâitor de argint şi cenuşă din oglindă, şi avu senzația că îndărătul lor se află, aproape de tot, o taină care se va dezvălui dintr-un moment într-altul.

Apoi auziră sirenele.

— Să rămânem aici, zise Elisabeth. N-am poftă să mă îmbrac şi să mă înfund într-un adăpost.

— Perfect.

Graeber se duse la fereastră, împinse masa la o parte şi se uită afară. Noaptea era luminoasă şi fără nici o adiere. Grădina sclipea în bătaia lunii. Era o noapte ireală, minunată pentru visători şi excelentă pentru raiduri aeriene. Graeber o văzu pe doamna Witte apărând în prag. Era foarte palidă. Deschise fereastra.

— Tocmai voiam să vă trezesc, strigă ea printre urletele sirenelor.

Graeber dădu din cap.

— Adăpost... Leibnizstrasse... mai auzi el.

Îi făcu semn că a înțeles. Apoi o văzu reintrând în casă. După aceea aşteptă încă un minut. Doamna Witte nu mai apăru. Rămânea şi ea acasă. Graeber nu se mira. Nici nu s-ar fi putut altfel. Doamna Witte nu trebuia să fugă într-un adăpost; grădina şi casa ei păreau ocrotite de o magie ocultă: stăteau tăcute şi neatinse în vacarmul care vuia deasupra lor. Copacii se înălțau drepți îndărătul argintului pal al gazonului. Tufişurile nu se clinteau. Până şi curpenii din fața ferestrei încetaseră de a se mai clătina. Micul ostrov al păcii se odihnea sub lună ca într-un adăpost de sticlă, de care vijelia distrugerii ricoşa.

Graeber plecă de la fereastră. Elisabeth, în pat, şedea în capul oaselor. Umerii ei răsfrângeau licăriri plăpânde, iar în locul unde se rotunjeau spre brațe erau învăluiți în umbre moi. Sânii ei, tari şi obraznici, păreau mai mari decât în realitate. Gura îi era întunecată, iar ochii scânteiau străvezii şi aproape fără culoare. Şedea în pat cu brațele rezemate de perne, ca o ființă apărută deodată de foarte departe. O clipă, păru la fel de străină, de mută şi de misterioasă ca şi grădina de afară sub razele lunii — ca o vedenie dinainte de sfârşitul lumii.

— A rămas şi doamna Witte aici, zise Graeber.

— Vino.

Îndreptându-se spre pat, Graeber îşi văzu chipul în oglinda sură şi argintie. Nu se recunoscu. Era el altuia.

— Vino, repetă Elisabeth.

Graeber se aplecă peste ea. Elisabeth îşi încolăci brațele după grumazul lui.

— E totuna ce se va întâmpla, zise ea.

— Nu poate să se întâmple nimic, ripostă el. Astă noapte în nici un caz.

N-ar fi putut spune de ce credea acest lucru. Probabil că era ceva în legătură cu grădina, şi cu lumina, şi cu oglinda, şi cu umerii Elisabethei, şi cu o linişte vastă, care-l cuprinse deodată până în ultimele fibre.

— Nu poate să se întâmple nimic, repetă el.

Elisabeth apucă plapuma şi o zvârli pe jos. Era goală; din şolduri porneau picioarele lungi şi viguroase; de la umeri şi sâni trupul se subția spre bazinul îngust; coapsele nu erau însă subțiri; acolo trupul se rotunjea şi se aduna din ambele părți către triunghiul pubisului. Trupul unei tinere femei şi nicidecum al unei adolescente.

Graeber o simți în brațele lui. Alunecase către el; avu senzația că o mie de brațe se împletesc, şi-l țin, şi-l poartă. Nicăieri nu mai exista un locşor liber, totul e foarte aproape, strâns lipit. Nu mai era frenezia pătimaşă din primele zile, era un crescendo lent, continuu, inundând totul: şi graiul, şi zăgazurile, şi zarea, apoi ființa întreagă.

Graeber îşi înălţă capul. Venea de foarte departe. Ciuli urechile. Nu ştia cât timp fusese plecat. Afară era linişte. Crezu că-l înşală auzul şi rămase nemişcat, cu atenţia încordată. Dar nu auzi nimic — nici bubuituri; nici clocotul antiaerienei. Închise ochii şi recăzu pe pernă. Apoi se trezi din nou.

— N-au venit, Elisabeth, zise el.

— Ba da, murmură ea.

Erau întinşi unul lângă altul. Graeber văzu plapuma zvârlită pe parchet, şi oglinda, şi fereastra deschisă. Crezuse că noaptea nu se va sfârşi niciodată, dar simţi cât de încet curgea acum din nou timpul în albia tăcerii. Curpenii din faţa ferestrei se legănau iarăşi în bătaia vântului, umbrele lor treceau prin oglindă şi, deodată, se auziră şi zgomote din depărtare.

Graeber îşi întoarse privirea spre Elisabeth. Stătea cu ochii închişi. Gura îi era întredeschisă; răsufla adânc şi liniştit. Nu se dezmeticise încă. El însă era treaz, începuse să şi gândească. Ei îi trebuia totdeauna mai mult până să-şi revină. „Aş vrea să am şi eu darul acesta, îşi spuse în gând; să mă pierd cu desăvârşire şi îndelung". Era un lucru pentru care o invidia, care-l făcea s-o iubească mai mult, şi de care era puţintel înfricoşat. În asemenea clipe, ea era undeva unde nu putea s-o urmeze, în orice caz nu destul de mult timp; şi poate că tocmai asta îl speria. Se simţi deodată singur şi, întrucâtva, într-o ciudată stare de inferioritate.

Elisabeth deschise ochii:

— Unde sunt avioanele?

— Nu ştiu, răspunse Graeber.

Ea îşi netezi părul spre ceafă:

— Mi-e foame.

— Şi mie, rosti el. Avem mâncare berechet şi de tot felul.

Coborî din pat şi aduse conservele luate din pivniţa lui Binding.

— Avem şi pui, şi viţel, chiar şi o ciozvârtă de iepure, şi compot...

— Să mâncăm iepurele şi compotul, vrei?

Graeber desfăcu borcanele. Îi plăcea că Elisabeth nu venea să-l ajute, ci rămânea în pat şi aştepta. Nu putea suferi femeile care, încă toropite de mister şi întuneric, se transformau imediat în nişte gospodine trepidante.

— Mă simt prost de fiecare dată când văd lucrurile astea luate de la Alfons, zise el. M-am purtat destul de prost cu el.

— În schimb, probabil că el s-o fi purtat prost cu alţii. Asta restabileşte balanţa. Ai fost la înmormântarea lui?

— Nu. Erau de faţă prea mulţi nazişti în uniformă. N-am însoţit cortegiul. Am ascultat numai cuvântarea obersturmbannführer-ului Hildebrandt. Spunea că ar trebui să urmăm toţi pilda lui Alfons şi să-i îndeplinim ultima dorinţă. Se referea la lupta fără cruţare împotriva inamicului. Dar ultima dorinţă a lui Binding a fost în pivniţă, Alfons era în pijama cu o blondă în cămaşă de noapte.

Graeber răsturnă carnea de iepure şi compotul în două farfurii primite de la doamna Witte. După aia tăie pâinea şi destupă o sticlă de vin. Elisabeth se ridicase goală în faţa patului de nuc.

— Află că nu arăţi de loc ca cineva care de multe zile coase cu spinarea încovoiată mantale militare, spuse Graeber. Pari mai degrabă o fiinţă care face gimnastică.

— Gimnastică? Păi asta face omul când e deprimat.

— Serios? E ceva ce nu mi-ar fi trecut niciodată prin gând.

— Cel mai bun leac, urmă Elisabeth. Fă gimnastică până când nu mai eşti în stare să te apleci, aleargă când pici de oboseală, deretică-ţi camera de zece ori, piaptănă-te până când te apucă durerea de cap, sau ceva de felul ăsta.

— Şi dă rezultate bune?

— Numai la penultima desperare. Atunci când să înăbuşi în tine orice gând. La ultima desperare nu mai ajută nimic; trebuie să te dai bătut.

— Şi-apoi?

— Aştepţi până când viaţa te aruncă pe mal. Vai de viaţa care te face să respiri. Nu de aceea pe care o trăieşti.

Graeber ridică paharul:

— Cred că pentru vârsta noastră ştim prea multe despre desperare. Mai bine să uităm.

— Ştim prea multe şi despre uitare, întregi Elisabeth. Să uităm şi asta.

— S-a făcut! Trăiască madam Kleinert care a preparat iepurele.

— Şi doamna Witte, care ne-a dat grădina şi asta.

Goliră paharele. Vinul era rece şi aromat. Graeber umplu din nou paharele. Luna strălucea ca aurul.

— Iubitul meu, zise Elisabeth. E minunat să fii noaptea treaz. Vorbeşti cu mult mai multă uşurinţă.

— Asta-i adevărat. Noaptea eşti o făptură tânără şi făloasă, şi nu o croitoreasă de mantale cazone. Iar eu nu sunt soldat.

— Noaptea suntem ceea ce ar trebui să fim, nu ceea am devenit.

— Poate.

Graeber se uită la iepure, la compot şi la pâine.

— Asta înseamnă, deci, că suntem nişte oameni cât se poate de superficiali. Pentru că noaptea nu facem decât să dormim şi să mâncăm.

— Şi să ne iubim. Şi asta nu-i ceva superficial.

— Şi să bem.

— Şi să bem, repetă Elisabeth, întinzând paharul.

Graeber râse:

— S-ar cuveni să fim sentimentali şi trişti, şi să ne adâncim în convorbiri profunde. Iar noi, în schimb, am mâncat jumătate din iepure şi găsim că viaţa-i minunată,

— Să-i mulţumim lui Dumnezeu.

— E mai bine aşa. Ori nu?

— E singura cale. Când n-ai pretenţii, totul este un bun fără preţ.

— Pe front ai învăţat asta?

— Nu, aici.

— Foarte bine. E de fapt tot ce trebuie să ştim, nu?

— Da. După aceea nu mai ai nevoie decât de un pic de noroc.

— Şi noi am avut parte şi de noroc, nu?

— Da. Arn avut parte de tot ce există.

— Nu eşti trist că s-a isprăvit?

— Nu s-a isprăvit. Se transformă doar.

Elisabeth se uită la el.

— Ai dreptate, se corectă Graeber. Sunt trist. Sunt atât de trist, că-mi pare c-o să mor mâine, când te voi părăsi. Dar când mă gândesc ce-ar trebui să fie ca să nu fiu trist, văd doar o singură posibilitate: să nu te fi întâlnit niciodată. Atunci n-aş fi trist, şi aş pleca de-aici nepăsător, şi cu inima goală. Şi când mă gândesc la asta, tristeţea nu mai e tristeţe. E o fericire neagră. Reversul fericirii.

Elisabeth se ridică.

— Poate că mi m-am exprimat bine, urmă Graeber. Ai înţeles ce-am vrut să spun?

— Am înţeles. Şi te-ai exprimat foarte bine. Nici nu se putea formula mai clar. De altfel, am bănuit că vei spune asta.

Veni lângă el. Graeber o simţi subit. Elisabeth nu mai avu nici un nume, ci toate numele din lume. O clipă, pe Graeber îl străbătu o flacără asemenea unei lumini insuportabil de albe, şi îşi dădu scama că toate erau la fel: despărţirea şi întoarcerea, posesiunea şi pierderea, viaţa şi moartea, trecutul şi viitorul, şi că totdeauna şi pretutindeni chipul de piatră al veşniciei e prezent şi nu poate fi nimicit. Apoi i se păru că pământul de sub el se bolteşte; îi simţi rotunjimea sub picioare, de parcă ar fi trebuit să facă un salt înainte; o cuprinse pe Elisabeth în braţe şi se prăbuşi cu ea şi în ea...

Era ultima lor după-amiază. Şedeau în grădină. Pisica se strecură pe lângă ei. Era grea, preocupată numai de ea însăşi şi nu lua pe nimeni în seamă.

— Sper să am un copil, zise Elisabeth pe neaşteptate.

Graeber căscă ochii la ea:

— Un copil? De ce?

— De ce nu?

— Un copil? În vremurile astea? Aştepţi aşa ceva?

— Sper.

Graeber o învălui într-o privire lungă:

— Cred că acum s-ar cuveni să spun nu ştiu ce, să mă git şi să te sărut, să fiu surprins şi drăgăstos; nu-i aşa, Eiisabcth? Dar nu sunt în stare. M-ai luat prea repede. La un copil nu m-am gândit până acum.

— Nici nu era nevoie. E ceva ce nu te priveşte. Nu ştiu nici eu sigur.

— Un copil? Ar creşte tocmai bine pentru un viitor război, aşa cum am crescut noi pentru războiul ăsta. Gândeşte-te numai la mizeria ce-l aşteaptă după ce se va naşte!

Pisica apăru din nou. Se furişa neauzit pe aleea care ducea la bucătărie.

— În fiecare viaţă se nasc copii, zise Elisabeth.

Graeber se gândi la cei din Hiilerjugend şi la copiii care-şi denunţau părinţii.

— Ce rost are să vorbim despre asta? exclamă el. Aveai o dorină. Ori nu?

— Nu ţi-ar plăcea să ai un copii!

— Nu ştiu. Poale în timp de pace. Până acum nu m-am gândit la aşa ceva. E întâia ooară... Cum e să naşti un copil în asemenea condiţii?

— Tocmai de aceea, ripostă Elisabeth.

— De ce?

— Pentru a-l face să devină duşmanul acestor animale. Ce s-ar alege din viitorul nostru dacă oamenii care luptă împotriva condiţiilor de acum n-ar avea copii? Adică numai barbarii să aibă urmaşi? Atunci, cine va mai restabili ordinea în lume?

— Pentru asta ai vrea să ai un copil?

— Nu pentru asta. Ceea ce-am spus mi-a trecut abia acum prin minte.

Graeber tăcu. Împotriva argumentelor ei nu era nimic de zis. Avea dreptate.

— Mă iei prea repede, explică apoi. Nu m-am deprins încă bine cu faptul că sunt căsătorit şi tu mă sileşti să hotărăsc dacă mi-ar plăcea să am un copil ori nu.

— În toată discuţia asta n-ai observat lucrul cel mai simplu: că eu nu ţin numai să am un copil, ci că vreau să-l am de la tine. Şi acum, mă duc să aranjez cu doamna Witte masa de astă-seară. Vreau să fie o capodoperă de conserve.

Graeber rămase singur pe scaunul din grădină. Cerul era împestriţat cu noii scăldaţi în purpură. Ziua trecuse. Fusese o zi furată. Graeber îşi depăşise

permisia cu douăzeci şi patru de ore. Cu toate că-şi făcuse toate formele de plecare, rămăsese în oraş. Acum era seară, si peste un ceas va pleca.

Mai fusese o dată la serviciul populației, dar de la părinții săi nu venise nici o veste. Încercase deci tot ce se putea. Doamna Witte se învoise s-o primească pe Elisabeth ca locatară după plecarea lui. Graeber examinase pivnița casei; nu era destul de adâncă pentru a fi absolut sigură, dar destul de bine consolidată. Se dusese să vadă şi adăpostul din Leibnizstrasse; nu se deosebea cu nimic de celelalte din oraş.

Liniştit, se rezemă acum de spătarul scaunului. Auzi clinchetul vaselor în bucătărie.

Fusese o permisie lungă. Trei ani, nu trei săptămâni. E drept că uneori căsătoria nu i se părea un lucru temeinic, ci mai degrabă ceva înjghebat în pripă, pe termen nesigur; se străduia totuşi să se încredințeze pe sine însuşi că era un lucru de durată.

Auzea glasul Elisabethei. Gândul îl purtă la cele ce spusese adineauri despre copil. În clipele acelea avuse impresia că, dintr-o dată, cineva străpunsese un zid. Apoi văzu o deschizătură, şi îndărătul ei se contura vag, ca o grădină, un crâmpei de viitor. Gândurile lui Graeber nu trecuseră niciodată de acel zid. Venind în patrie, dorise, ce-i drept, să găsească o ființă care să fie a lui, pentru a lăsa în urma sa, la plecare, ceva care să-i aparțină. În felul acesta, să rămână într-un fel şi el însuşi, dar gândul la un copil nu fusese niciodată cuprins în acea năzuință.

Îşi purtă privirea către vălurile amurgului care se târau între tufele de liliac. Ce nesfârşite deveneau toat aceste lucruri dacă le urmăreai în desfăşurarea lor, şi ciudat era să simți că viața continuă şi dincolo de zidul acela în fața căruia se oprea viața ta, şi că acel ceva care-l considerase până atunci aproape ca un fapt săvârşit în pripă, putea deveni cândva o posesiune temeinică, sortită a fi trecută asupra unei existențe străine, încă nenăscute, într-un viitor fără de sfârşit şi plin de o duioşie pe care n-o cunoscuse niciodată. Ce largi perspective deschideau toate acestea, şi ce noian de presimțiri! Cât de intens o fărîmă dintr-însul dorea, şi nu dorea, totuşi dorea acest sărman şi consolator miraj al nemuririi!

— Trenul pleacă la şase, îi spuse el Elisabethei. Am terminat tot ce-am avut de făcut. Te rog să nu mă duci la gară. Vreau să plec din grădina asta şi să iau cu mine tot ce mă înconjoară acum — felul tău de a fi aici şi nu aglomerația şi stânjeneala din gară. Râse înveselit. Când am plecat pe front, m-a condus mama. N-am putut s-o opresc. A fost groaznic, şi pentru ea, şi pentru mine. A trecut mult până am reuşit să-mi revin, iar mai târziu numai imaginea asta mi-a stăruit în minte: pe peron, o femeie obosită care plângea şi transpira, aşa cum era în realitate, înțelegi?

— Înțeleg.

— Atunci e bine. Să facem deci cum ți-am spus. N-aş vrea să mă vezi nici tu acolo, unde nu voi fi din nou decât un număr şi un răcan cu spinarea încărcată ca un măgar. Vreau să plec de lângă tine aşa cum ne găsim aici. Şi acum, ia te rog banii ăştia: mi-au rămas din cei cu care am venit. N-am ce face cu ei pe front.

— N-am nevoie de bani. Mi-ajunge cât câştig.

— Pe front n-am pe ce să-i cheltuiesc. Ia-i şi cumpără-ți o rochie. O rochie absurdă, inutilă, frumoasă, care să se potrivească cu calota ta aurie.

— Am să-ți trimit pachete pe front.

— Să nu-mi trimiți nimic. Pe front avem mai multă mâncare decât aveți voi aici. Dar cumpără-ți o rochie. Am învățat ceva în ziua când ți-ai cumpărat pălăria. Făgăduieşte-mi c-ai să-ți cumperi o rochie. O rochie inutilă, nu una practică. Sau n-au să-ți ajungă banii?

— Ajung, ajung. Ajung şi pentru o pereche de pantofi.

— Bravo! Cumpără-ți pantofi aurii.

— Bine, zise Elisabeth. Pantofi aurii cu tocuri înalte; uşori ca fulgul. Cu ei în picioare voi alerga spre tine când te vei întoarce.

Graeber scoase din raniță icoana pictată în culori sumbre, pe care avusese de gând s-o dea maică-si.

— Am găsit-o în Rusia, zise el. Ține-o la tine.

— Nu, Ernst. Dă-o altcuiva. Sau opreşte-o tu. E ceva prea... prea definitiv, prea irevocabil. Ia-o înapoi.

Graeber se uită la icoană.

— Am găsit-o într-o casă distrusă, spuse. Poate că ne poartă noroc. Nu m-am gândit niciodată la asta.

O puse înapoi în raniță. Înfățişa pe sfântul Nicolaie un fond de aur, cu mulți îngeri împrejur.

— Dacă vrei, pot s-o duc la biserică, zise Elisabeth. Acolo unde am dormit. La biserica Sfânta Ecaterina.

„Acolo unde am dormit, repetă Graeber în gând. Ieri a fost ceva foarte recent: acum, e nespus de mult de atunci".

— N-au s-o primească, zise ol. E o altă religie. Epitropii Dumnezeului iubirii nu sunt prea toleranți.

Îşi aduse aminte că ar fi putut pune icoana împreună cu cenuşa lui Kruse, în mormântul canonicului Blumer. Dar asta ar fi fost, de bună seamă, un sacrilegiu în plus.

Nu întoarse capul. Nu mergea nici prea repede, nici prea încet. Ranița era grea şi strada foarte lungă. Când coti după colț, se simți cotind după multe colțuri. O clipă mai simți în nări aroma părului Elisabethei, dar peste

puțin fu copleşit de vechiul miros de ars, de zăpuşeala după-amjezii târzii şi de izul putred-dulceag al putrefacției care începuse să suie din dărâmături, o dată cu vremea mai caldă.

Trecu peste stăvilar. O parte a aleii cu tei era carbonizată, cealaltă înverzise. Râul, împotmolit, se târa alene peste grămezi de moloz, de paie, peste saci, resturi de balustrade şi perne. „Ce-ar fi să înceapă acum un atac aerian? gândi el. Ar trebui să mă adăpostesc undeva şi aş avea cel mai bun pretext să scap trenul. Ce-ar zice Elisabeth dacă s-ar pomeni deodată cu mine?" Chibzui un moment, dar nu izbuti să-şi închipuie. Şi tot ce se desfăşurase până atunci cu bine se va preschimba probabil în suferință. Ar fi la fel ca la gară, când un tren pleacă cu întârziere, şi mai ai o jumătate de ceas de aşteptat, şi minutele se scurg cu chiu şi vai în conversații anodine şi stânjenite. Şi, în fond, nici n-ar câştiga nimic: în cazul unui atac aerian nu va pleca nici trenul, ci va aştepta în gară, şi el va sosi la timp ca să-l ia.

Ajunse în Bramschestrasse. De-aici pornise prima dată în oraş. Autobuzul care îl dusese atunci se afla în stație şi aştepta. Graeber se sui. După zece minute plecară. Între timp gara fusese mutată din nou în altă parte. Se reducea acum la un acoperiş de tablă ondulată, vopsit în culori de camuflaj împotriva avioanelor, într-o parte erau întinse pânze cenuşii; alături, pentru inducere în eroare, se plantaseră câțiva copaci artificiali şi se construise un grajd, din care răsărea capul unei vaci de lemn. Pe o păşune păşteau doi cai bătrâni.

Trenul era tras lângă peron. Pe mai multe vagoane se vedeau tăblițe: „Numai pentru militari". O santinelă controla actele. Nu-i făcu nici o obiecție pentru întârzierca de o zi.

Apoi Graeber se urcă într-un vagon şi găsi un loc la fereastră. După câtva timp intrară încă trei ostaşi: un subofițer, un fruntaş cu o cicatrice pe obraz şi un artilerist care se apucă imediat să mănânce. O bucătărie de campanie fu adusă pe peron. Apărură două tinere surori de la Crucea Roşie şi una mai în vârstă, cu o svastică de braț în chip de broşă.

— Se dă cafea! exclamă subofițerul. Măi, să fie!

— Nu pentru noi, îl lămuri fruntaşul. E pentru un transport de boboci care pleacă întâia oară pe front. Adineauri am auzit asta. Se lasă şi cu un discurs. Pentru noi nu-şi mai dau ei osteneala.

Sosi un grup de refugiați. Oamenii fură numărați şi rămaseră apoi pe două rânduri, cu boccelele şi valizele în mâini, căscând ochii la cazanul cu cafea. Apărură câțiva ofițeri din SS. Purtau cizme elegante şi pantaloni de călărie şi păşeau ca nişte bărzoi.

În compartiment intrară încă trei permisionari. Unul deschise fereastra şi se aplecă în afară. În fața lui, pe peron, era o femeie cu un copil. Graeber se uită la copil şi după aceea la femeie. Avea gâtul numai crețuri, pleoapele îngroşate, sânii căzuți, fleşcăiți, şi purta o rochie de vară, spălăcită, pe care erau imprimate mori albastre de vânt. Lui Graeber îi păreau toate mult mai desluşite ca oricând — şi lumina, şi tot ce vedea.

— Şi-aşa, Heinrich, zise femeia.

— Da, Marie. Şi ție toate cele bune. Salută-i pe toți.

— Da, da.

Se uitară unul la altul şi tăcură. Câțiva inşi cu instrumente muzicale se instalară în .mijlocul peronului.

— Lux! făcu fruntaşul. Noua carne de tun pleacă pe front în sunet de fanfară. Am crezut că au desființat de mult chestiile astea.

— La urma urmei, ar putea să ne dea şi nouă din cafeaua aia, interveni subofițerul. Suntem cătane bătrâne şi plecăm pe front ca şi ei.

— Ai răbdare până deseară. Atunci au să ți-o servească drept ciorbă.

Se auziră paşi cadențați şi răsunară comenzi. Soseau recruții. Aproape toți erau nişte copilandri. Printre ei numai câțiva mai în vârstă şi mai voinici: probabil SA sau SS.

— Nu mulți dintre ei au dat vreodată cu briciul pe față, zise fruntaşul. Ia uitați-vă ce gâgâlici! Abia ieşiți din scutece!

Recruții luară poziție. Subofițerii zbierau. Apoi se făcu linişte. Cineva începu să latre un discurs.

— Trage fereastra sus! spuse fruntaşul, adresându-se omului a cărui nevastă se afla pe peron.

Omul nu răspunse. Glasul vorbitorului continua să clămpăne de parcă s-ar fi desprins de pe coarde vocea de tinichea. Graeber se rezemă de perete şi închise ochii.

Heinrich rămăsese la fereastră. Nu auzise ce-i spussese fruntaşul. Tâmp şi trist, se zgâia la Marie. De jos, Marie se zgâia la el. „Foarte bine că Elisabeth nu-i aici!" îşi zise Graeber.

În sfârşit, marşul conteni. Cei patru muzicanți intonau „Deutschland, Deutschland über alles" şi imnul „Hors Wessel". Depănară în viteză cele două bucăți şi numai câte o strofă din fiecare. În compartiment nu se mişcă nimeni. Fruntaşul se scobea în nas şi se uita fără interes la ce scotea de acolo.

Recruții se suiră în vagoanele rezervate pentru ei. Cazanul cu cafea îi urmă. După câtva timp fu coborât gol.

— Curvele dracului! se zbârli subofițerul. Pe soldații bătrâni îi lasă să moară de sete.

Artileristul din colț se opri o secundă din mâncat.

— Ce? întrebă el.

— Curve am spus. Ce haleşti acolo? Vițel?

Artileristul mușcă dintr-o bucată de pâine cu carne.

— Porc! zise apoi. Porc!

Subofițerul se uită pe rând la oamenii din compartiment. Căuta acoliți. Artileristul nu-l luă în seamă. Heinrich stătea tot la fereastră.

— Salut-o și pe tanti Berta, îi spuse neveste-si.

— Bine.

Tăcură din nou.

— De ce nu plecăm odată? întrebă cineva. A trecut de șase.

— Poate că așteptăm vreun general.

— Generalii călătoresc cu avionul.

Trebuiră să aștepte încă o jumătate de oră.

— Eu aș zice să te duci, spunea Heinrieh din când în când.

— Pot să mai stau.

— Trebuie să dai puștiului să mănânce.

— Am timp toată seara să-i dau.

Tăcură din nou o bucată de vreme.

— Salută-l și pe Josef, zise Heinrich în cele din urmă.

— Bine, am să-i spun.

Artileristul dădu drumul unui vânt năprasnic, oftă din adânc și adormi numaidecât. Iar trenul parcă numai asta așteptase. Se puse în mișcare.

— Păi atunci, salută-i pe toți, Marie.

— Și tu la fel, Heinrich.

Trenul mergea din ce în ce mai repede. Marie alerga pe lângă vagon.

— Ai grijă de copil, Marie.

— Da, da, Heinrich. Și tu ai grijă de tine.

— Sigur, sigur.

Graeber vedea obrazul jigărit al femeii care alerga sub fereastră. Fugea de parcă ar fi fost în joc viața ei, numai pentru a-l putea privi pe Heinrich încă zece secunde.

Și apoi, deodată, Graeber o zări pe Elisabeth. Stătea în spatele magaziei gării. Din tren nu putuse s-o vadă până atunci. Graeber rămase o clipă nesigur, dar apoi îi recunoscu fața cu toată certitudinea. Era atât de împietrită, încât părea aproape fără viață.

Graeber zvâcni de pe bancă și-l apucă pe Heinrich de gulerul tunicii.

— Lasă-mă la fereastră!

Într-o clipă totul îi pieri din minte. Nu mai pricepea de ce venise singur la gară. Nu mai pricepea nimic. Trebuia s-o vadă pe Elisabeth. Trebuia s-o strige. Nu-i spusese lucrul cel mai important.

Îl smuci pe Heinrich de grumaz. Dar Heinrich, mult aplecat în afară, își proptea coatele de tocul ferestrei pe partea dinspre peron.

— Salut-o și pe Liese! strigă el în uruitul roților.

— Fă-mi loc! Pleacă de la fereastră! Nevastă-mea e în gară!

Graeber înșfăcă cu amândouă brațele și umerii lui Heinrich și trase de el. Heinrich izbi cu călcâiul înapoi și-l pocni pe Graeber drept în fluierul piciorului.

— Ai grijă de toate! răcni el.

Glasul femeii nu se mai auzea. Graeber îl lovi pe Heinrich în genunchi și-l zgâlțâi de umeri. Heinrich se urni. Cu o mână făcea semne de adio, iar cu cotul și cu mâna cealaltă se ținea încleștat de fereastră.

Trenul făcu o curbă. Peste capul lui Heinrich, Graeber o zări pe Elisabeth. Era acum departe și foarte singură în fața magaziei. Graeber își flutură mâna supra capului cu păr galben și țepos al lui Heinrich. Poate că Elisabeth vedea mâna, dar nu putea ști cine o fâlfâie. Un grup de case apăru — și gara pieri.

Heinrich se desprinse încet de la fereastră.

— Fir-ai tu să fii de..., începu Graeber furios, dar se opri brusc.

Heinrich întoarse fața spre el. Lacrimi cât pumnul îi curgeau pe obraz. Lui Graeber îi alunecară mâinile de lungul trupului:

— Uf, mama ei de treabă!

— Io-te, mă! făcu fruntașul.

Capitolul 25

Găsi regimentul după două zile și se prezentă la cancelaria companiei. Plutonierul major lipsea. Furierul tăia frunză la câini. Satul în care se afla acum unitatea era la o sută douăzeci de kilometri spre apus de poziția care o lăsase Graeber.

— Cum e pe-aici? întrebă el.

— Parșiv. Cum ai dus-o în permisie?

— Așa și-așa. Ați avut multă bătaie de cap?

— Mai întrebi? Nu vezi unde am ajuns?

— Dar compania unde-i?

— O grupă sapă tranșee. Alta îngroapă morți. Se întorc la prânz.

— S-a schimbat ceva?

— Ai să vezi. Nu mai știu cine era în viață când ai plecat. Am primit o mulțime de oameni noi. Copii. Cad ca muștele iarna. N-au habar de război. Avem și un majur nou. Cel dinainte s-a curățat. Meinert burtosul.

— Cum asta? Era în primele rânduri?

— Nu. L-a pocnit pe când se afla în latrină. A sărit în aer cu toată şandramaua.

Furierul căscă.

— Celelalte ai să le vezi cu ochii tăi. De ce nu ţi-ai aranjat în patrie o mică schijă în şezut, ca să scapi definitiv de porcăria de aici?

— Aşa-i! făcu Graeber. De ce? Ideile bune vin totdeauna prea târziu.

— În locul tău aş mai fi întârziat câteva zile. În harababura de-aici, nici dracul nu te-ar fi dat lipsă.

— Şi la asta se gândeşte omul numai după ce s-a întors.

Graeber cutreieră satul. Era la fel ca acela din care plecase. Toate satele semănau între ele. Toate erau distruse. Singura diferenţă era că acum nu se mai vedea aproape de loc zăpadă. Peste tot era apăraie şi noroi; cizmele se înfundau în glod şi pământul le reţinea, de parcă ar fi vrut să le tragă din picioare. Pe uliţa principală se puseseră scânduri, ca să se poată umbla prin sat. Dar şi ele plescăiau în apă, iar când călcai pe un capăt, celălalt se sălta în sus, chiftind.

Soarele strălucea şi aerul era călduţ. Lui Graeber îi păru chiar mai cald decât în Germania. Trase cu urechea către linia frontului. Se auzea duruind foc puternic de artilerie, care ba se îngroşa, ba se domolea.

Căută beciul pe care i-l indicase furierul şi-şi aşeză lucrurile într-un colţ liber. Îi era ciudă că nu-şi depăşise permisia cu încă o zi sau două. Hotărât, nimeni nu părea să aibă nevoie de el acolo.

Ieşi din nou la aer. În faţa satului erau tranşee, pline de apă şi cu pereţii surpaţi. În unele locuri se aflau cazemate înguste de beton. Păreau nişte pietre de pământ în peisajul jilav.

Graeber luă calea întoarsă. Pe uliţa principală îl zări pe Rahe, comandantul companiei. Făcea echilibristică pe scânduri, ca un bărzoi cu ochelari de baga. Graeber îi raportă că se întorsese din permisie.

— Ai avut noroc, zise Rahe. Cum ai plecat a venit un ordin care a suspendat toate permisiile.

Se uită la Graeber cu ochii lui luminoşi:

— Dar eşti măcar mulţumit?

— Da, răspunse Graeber.

— Atunci e bine. Aici stăm destul de prost. Avem numai o poziţie provizorie. Probabil că ne vom replia până la poziţia de rezervă, construită de curând. Ai văzut-o? Trebuie să fi trecut pe lângă ea.

— Nu, n-am văzut-o.

— Nu?

— Nu, domnule locotenent, repetă Graeber.

— E cam la patruzeci de kilometri de aici.

— O fi fost noapte când am trecut pe-acolo. Şi eu am dormit aproape toată vremea.

— Probabil că aşa a fost.

Rahe îi aruncă din nou o privire iscoditoare, de parcă ar fi vrut să-l mai întrebe ceva. Apoi spuse:

— Comandantul plutonului dumitale a căzut. Locotenentul Müller. Acum îl ai pe locotenentul Mass.

— Am înţeles.

Rahe scormoni cu bastonul în lutul apos:

— Cât au să mai ţină noroaiele astea, o să le fie greu ruşilor să înainteze cu artilerie şi tancuri. Aşa că o să avem timp să ne refacem. Orice lucru are şi părţi bune şi părţi rele, nu-i aşa? Mă bucur că te-ai întors, Graeber. Ne trebuie cadre vechi, ca să-i antrenăm pe tinerii din noile contingente.

Scociorî mai departe în glod:

— Cum a fost acasă?

— Cam la fel ca aici. Multe atacuri aeriene.

— Serios? Grave?

— Nu ştiu cât de grave în raport cu alte oraşe. Dar la fiecare două-trei zile am avut cel puţin un bombardament.

Rahe se uită la Graeber, aşteptând parcă mai mult. Dar Graeber tăcu.

Ceilalţi se întoarseră la amiază.

— A, domnul care a fost în permisie! îl salută Immermann. Bine, mă hahaleră, ce ţi-a venit să te întorci în porcăria asta? De ce n-ai dezertat?

— Şi unde să mă fi dus? întrebă Graeber.

Immermann se scarpină în cap.

— În Elveţia, răspunse apoi.

— La asta nu m-am gândit, deşteptule! Mai cu seamă că în fiecare zi pleacă trenuri speciale de lux, anume pentru dezertorii care vor să meargă în Elveţia. Pe acoperişul vagoanelor sunt zugrăvite cruci roşii şi nimeni nu le bombardează. Iar de-a lungul graniţei elveţiene sunt înşirate arcuri de triumf cu inscripţia: „Bine-aţi venit!" Mai ai şi alte asemenea idei, pârlitule? Şi de când ţi-a venit curajul să vorbeşti aşa?

— L-am avut totdeauna. Numai că tu ai uitat toate astea în patria azurie de unde vii. Şi dacă vrei să ştii, continuăm să ne retragem. O ducem aproape numai într-o fugă. Şi cu fiecare sută de kilometri de mers înapoi, gura devine mai slobodă.

Immermann începu să-şi cureţe uniforma mânjită de noroi.

— Müller s-a curăţat, zise el. Meinecke şi Schröder sunt la spital. Mücke s-a ales cu o rană în burtă. Am auzit că a dat ortul popii la Varşovia.

Cine mai era aici dintre cei vechi? A, da, Berning. A pierdut piciorul drept; hemoragie — şi s-a dus.

— Ce mai face Steinbrenner?

— Steinbrenner e sănătos şi clocoteşte de viaţă. De ce întrebi?

— Numai aşa.

Graeber îl întâlni după masa de seară. Parcă era un înger gotic, bronzat de soare.

— Cum e moralul în patrie? întrebă el.

Graeber îşi puse gamela jos. Apoi îi răspunse:

— Când am ajuns la graniţă, am fost chemaţi în faţa unui căpitan SS şi, sub ameninţarea celor mai grele sancţiuni, ni s-a adus la cunoştinţă că n-avem voie să spunem nici un cuvânt despre situaţia din patrie.

Steinbrenner începu să râdă:

— Mie poţi să-mi spui.

— Da' prost mă crezi, mă! Cea mai grea sancţiune? Să fii împuşcat pentru sabotarea spiritului de luptă!

Steinbrenner conteni din râs:

— Vorbeşti de parcă ar fi cine ştie ce de spus. Ca şi cum în patrie s-ar întâmpla numai catastrofe.

— Nu spun nimic. Repet doar ce ne-a pus în vedere căpitanul din SS.

Steinbrenner îl cântări din ochi:

— Te-ai însurat, nu?

— De unde ştii?

— Ştiu tot.

— Ştii de la cancelarie. Nu mai face pe grozavul. Treci de multe ori pe la cancelarie, nu?

— Trec de câte ori e nevoie. Când voi pleca în permisie, am să mă însor şi eu.

— Serios? Ştii şi cu cine?

— Cu fata obersturmbannführer-ului din oraşul meu.

— Se-nţelege!

Steinbrenner nu sesiză ironia.

— Amestecul de sânge e de prim rang, urmă el, absorbit de problema lui. Nordic-frizon dinspre partea mea — renan-saxon dinspre a ei.

Graeber contemplă purpuriul amurgului rus. Câteva ciori fluturau ca nişte cârpe negre pe fundalul asfinţitului.

Steinbrenner se depărtă fluierând. Graeber se lungi colţul lui din beci. Frontul huruia. Ciorile zburau. Şi odată Graeber avu senzaţia că nu fusese plecat nici moment.

Graeber era de santinelă de la miezul nopţii până la două şi făcea ocolul satului. Dărâmăturile se profilau greu pe focul bengal al frontului. Cerul vibra şi devenea când mai luminos, când mai întunecat sub efectul flăcărilor ce ţâşneau din gurile de tun. În noroiul vâscos, bocancii gemeau ca nişte suflete blestemate.

Pe neaşteptate, copleşindu-l brusc, buimăcitor, durerea se năpusti asupră-i. În timpul călătoriei nu se gândise la nimic şi fusese toată vremea apatic. Acum, deodată, fără tranziţie, durerea îl săgeta ca un cuţit, tăind parcă fâşii-fâşii dintr-însul.

Se opri locului şi aşteptă. Nu se clinti. Aştepta clipa când cuţitele vor începe să se răsucească, când vor preschimba durerea în tortură, când vor avea nume şi, cu aceste nume, se va localiza, devenind astfel accesibilă raţiunii şi consolării, sau cel puţin unei resemnări fataliste.

Dar nu se întâmpla nimic din toate acestea. Nu simţi decât durerea limpede a pierderii. Era o pierdere definitivă. Nicăieri nu se întrezărea vreo punte. Avusese — şi pierduse, îşi plecă urechea în adâncurile sale. Undeva trebuia să mai fie un glas; un ecou de speranţă trebuia să mai rătăcească pe undeva. Dar nu găsi nimic, într-însul era numai pustiu şi nemărginita durere.

„E prea curând, îşi zise. O să revină mai târziu, când va înceta durerea", încercă să invoce trecutul; nu voia să-l lase să se desprindă; voia să-l păstreze viu, chiar dacă durerea ar fi devenit insuportabilă. „O să revină, dacă voi avea tăria să rabd", îşi zise. Pronunţă nume şi încercă să-şi amintească. Învăluit în ceaţă apăru chipul împietrit al Elisabethei. Arăta ca atunci când îl zărise ultima oară. Toate celelalte chipuri pe care le avusese înainte se estompară; numai acesta rămânea vizibil. Graeber încercă să-şi reamintească grădina şi casa doamnei Witte. Izbuti — dar era ca şi cum ar fi atins clapele unui pian şi nici un sunet n-ar fi ieşit din el. „Ce-o fi? se întrebă. Poate că i s-a întâmplat ceva Elisabethei. Poate că e leşinată. Poate că tocmai în clipa asta s-a prăbuşit casa. Poate că e moartă".

Îşi smulse bocancii din clisă. Pământul ud icni. Graeber simţi că-l trec năduşelile.

— Asta te oboseşte cumplit! glăsui cineva.

Era Sauer. Stătea rezemat de colţul unui grajd părăduit.

— Şi afară de asta, se aude până la un kilometru, adăugă el. Ce faci acolo? Gimnastică în aer liber?

— Spune, măi Sauer: eşti însurat, nu?

— Păi cum? Când ai gospodărie la ţară, trebuie însurat. Fără nevastă nu poţi avea o gospodărie ca lumea.

— Eşti de mult însurat?

— De cincisprezece ani. De ce?

— Cum e când eşti însurat de atâta vreme?

— Ce vorbă-i asta? Cum să fie?

— E ca o ancoră care te ţine? Ceva la care te gândeşti mereu şi la care ai vrea să te întorci?

— Ancoră? Cum adică ancoră? Sigur că mă gândesc mereu la ce-i acolo. Azi, de pildă, m-am gândit toată ziua. E timpul semănatului de primăvară şi al săditului. M-am făcut tobă de-atâta gândit.

— Nu te întreb de gospodărie. Mă refer la nevastă.

— Păi una fără alta nu se poate, bădie. Ţi-am spus. Fără nevastă nu-i nici o gospodărie ca lumea. La ce folos? Numai griji. Şi pe lângă toate, Immermann ăsta care o tot ţine sus şi tare că prizonierii de război se culcă cu toate femeile rămase singure acasă.

Sauer îşi suflă nasul.

— Am acasă un pat mare pentru două persoane, adăugă el din cine ştie ce pricină misterioasă.

— Immermann e un flecar.

— Zice că o femeie care a apucat o dată să ştie ce-i aia bărbat, nu poate s-o ducă multă vreme singură şi că peste puţin îşi caută altul.

— Paştele şi Dumnezeii mă-si! se dezlănţui deodată Graeber ca un turbat. Păcătosul ăsta de palavragiu, crede că toţi oamenii sunt la fel. E cea mai mare tâmpenie pe care am auzit-o.

Capitolul 26

Nu se mai recunoşteau. Nu-şi mai cunoşteau nici uniformele. Adeseori numai după căşti, după glas şi vorbă îşi dădeau seama că se apropie unii de alţii. Tranşeele se surpaseră de mult. Frontul era acum o linie neregulată alcătuită din pâlnii de obuze şi din cazemate. Şi aceasta se schimba necontenit. Peste tot numai ploaie, şi urlet, şi noapte, şi fulgerarea exploziilor, şi glod zvârlit în văzduh. Cerul se prăbuşise, îl sfărâmaseră avioanele ruseşti de asalt. Ploaia potopea pământul şi, o dată cu ea, se prăvăleau ca nişte meteori bombele şi obuzele.

Reflectoarele sfâşiau, ca nişte dulăi albi, norii zdrenţuiţi. Antiaerienele păcăneau prin vuietul zărilor cutremurate. Avioane în flăcări se prăbuşeau, iar grindina aurie a trasoarelor trăsnea din urmă în mănunchiuri de raze şi pierea în nemărginire. Umbrelele luminoase, galbene şi albe, pluteau în necunoscut şi se stingeau ca într-o apă adâncă.

Apoi reîncepu focul masat.

Era a douăsprezecea zi. În primele trei, linia se menţinuse. Cazematele aşezate în formaţie de arici suportaseră bombardamentul de artilerie fără stricăciuni prea grave. După aceea, însă, fuseseră distruse fortificaţiile exterioare. Linia fusese străpunsă de tancuri, dar tunurile antitanc opriseră după câţiva kilometri înaintarea. În negura zorilor, blindatele ardeau; câteva din ele, răsturnate, mai măcinaseră câtva timp cu şenilele în aer, ca nişte gândaci uriaşi, căzuţi pe spate.

Pe urmă au fost trimise batalioane disciplinare să construiască drumuri din butuci şi să restabilească legăturile telefonice. Au trebuit să lucreze în câmp deschis, aproape fără acoperire. În două ceasuri au pierdut mai bine de jumătate din efectiv. Au apărut nori de bombardiere, greoaie şi la mică înălţime, clătinându-se pe cerul sur, şi atacând cazematele-arici. În a şasea zi, jumătate din numărul cazematelor erau scoase din luptă; nu mai puteau fi întrebuinţate decât ca adăposturi. În a şaptea noapte, ruşii au atacat, dar au fost respinşi.

Apoi a început ploaia; parcă se revărsa un nou potop. Soldaţii nu mai erau de recunoscut. Se târau prin pâlniile cleioase de clisă, ca nişte insecte, şi aveau ca şi acestea însuşiri cameleonice. Compania nu se mai sprijinea decât pe două cazemate avariate, cu mitraliere, îndărătul cărora se aflau câteva aruncătoare de mine. Restul oamenilor se tupila în pâlnii şi în spatele ultimelor rămăşiţe de ziduri. Rahe apăra una din cele două cazemate; Mass, pe cealaltă.

Le-au menţinut trei zile. În ziua a doua au rămas aproape fără muniţii; ruşii ar fi putut trece nestingheriţi. Dar n-a urmat nici un atac. Târziu, în ultimele licăriri ale zilei, au răzbit câteva avioane germane şi au paraşutat muniţii şi alimente. Oamenii din cazemate au ajuns la câteva pachete cu hrană şi au mâncat.

Noaptea le-au venit întăriri. Batalioanele de pionieri construiseră un drum din buşteni. Au fost aduse mitraliere. O oră mai târziu s-a dezlănţuit un atac prin surprindere, fără pregătire de artilerie. Ruşii au atacat pe neaşteptate la cincizeci de metri de linia germană. O parte din grenadele de mână n-au explodat. Ruşii au străpuns linia.

Graeber văzu deodată în faţa lui, la lumina pâlpâitoare a exploziilor, o cască şi sub ea doi ochi albi, o gură căscată şi, îndărătul ei, ca o cracă vie, noduroasă, un om pregătit să zvârle. Trase într-acolo, smulse din mâna recrutului de lângă el o grenadă pe care băieţandrul nu ştia s-o mânuiască, şi o aruncă în aceeaşi direcţie. Grenada explodă.

— Deşurubează capsula, idiotule! se răsti Graeber la recrut. Dă-o încoace! Nu trage sfoara!

Grenada următoare nu explodă. „Sabotaj! îi fulgeră lui Graeber prin cap. Sabotajul prizonierilor! Se sparg acum în capul nostru!"

Aruncă altă grenadă şi se piti; văzu grenada rusească vâjâind spre el şi se afundă în nămol. Simţi suflul exploziei, şi o plesnitură de bici, şi un pleoscăit, şi glod ca izbitură. Suci mâna înapoi şi strigă:

— Repede! Dă-ncoa! Repede!

Dar cum mâna îi rămase goală, întoarse capul şi văzu că recrutul de lângă el dispăruse şi că noroiul din mâna lui era carne. Se lăsă pe vine, căută, găsi o centură, trase de-acolo ultimele două grenade, văzu umbre peste marginea pâlniei care se târau, săreau, alergau mai departe — şi se pitulă...

„Gata! îşi spuse. M-au prins. M-au încolţit!" Se apropie cu băgare de seamă de buza pâlniei. Noroiul îl ocrotea cât stătea nemişcat. În reverberaţia unei umbrele luminoase văzu că rămăşiţele recrutului se împrăştiaseră pe tot, ici un picior, colo un braţ gol, dincolo trupul sfârtecat. Grenada îl izbise drept în burtă; corpul lui absorbise explozia şi-l apărase pe Graeber.

Rămase nemişcat, ţinând capul la acelaşi nivel cu marginea pâlniei. Văzu o mitralieră trăgând din cazemata de la dreapta. Apoi începu să tragă si din cea din stânga. Cât timp trăgeau, nu era pierdut. Ţineau sectorul sub foc încrucişat. Dar nu mai veniră alţi ruşi. Probabil că numai o parte din ei reuşise să spargă frontul.

„Trebuie să ajung îndărătul cazematei", îşi zise Graeber. Îl durea capul, era pe jumătate ameţit, dar undeva, în fundul creierului, se formulau idei clare, concrete, bine conturate. Era acel ceva care-i deosebea pe soldaţii cu experienţă de tinerii recruţi; recrutul era covârşit imediat de panică şi de aceea cădea mai uşor. Graeber ştia că poate să facă pe mortul dacă ruşii se vor întoarce. Era greu să fie descoperit în noroiul acela. Totuşi, cu cât se va putea apropia mai mult de cazemată, în unghiul mort al focului, cu atât va fi mai bine.

Alunecă peste buza pâlniei până la groapa următoare, se rostogoli în ea şi-şi simţi gura plină de apă. După un scurt răstimp porni mai departe. În pâlnia de alături erau doi morţi. Graeber aşteptă. Apoi auzi un pocnet de grenade şi câteva explozii răbufniră de lângă cazemata din stânga. Ruşii răzbiseră pe-acolo şi atacau din două părţi. Mitralierele scăpărau. După câtva timp, detunăturile grenadelor încetară, dar cazemata continua să tragă.

Graeber se uită înainte. Ştia că ruşii se vor întoarce. Vor bănui desigur că în pâlniile mai mari sunt soldaţi; în cele mici era mai multă siguranţă. Graeber dădu peste una şi se lungi în ea. O aversă grea de ploaie se prăvăli subit. Licărul focului de mitraliere se stinse. Apoi începu din nou duduitul artileriei. Un obuz nimeri în plin cazemata din dreapta şi o clipă păru că sare toată în văzduh.

Dimineaţa se ivi târziu, jilavă.

Graeber izbuti să răzbească spre ai săi, înainte de a se crăpa de ziuă. În dosul unui tanc distrus dădu peste Sauer şi doi recruţi. Lui Sauer îi curgea sânge din nas: o grenadă explodase foarte aproape. Unuia din recruţi îi spintecase burta şi i se vedeau maţele. Ploaia cădea pe ele. Nimeni n-avea cu ce să-l bandajeze. Era şi de prisos. Cu cât murea mai curând, cu atât era mai bine pentru. Al doilea recrut avea piciorul rupt, când se aruncase într-o pâlnie. Era de neînţeles cum putuse să şi-l rupă în glodul acela moale.

În tancul mistuit de foc şi despicat la mijloc se vedeau scheletele carbonizate ale echipajului. Unul era răsturnat cu tot trunchiul în afară. Avea faţa numai pe jumătate arsă; din cealaltă jumătate rămăsese doar o umflătură mare, roşie-vineţie, plesnită. Dinţii erau foarte albi, ca varul stins.

Un om de legătură din cazemata de la stânga se târî până la ei.

— Adunarea la cazemată! cârâi el. Mai sunt oameni în pâlniile de colo?

— Dracu ştie! Unde-s sanitarii?

— Morţi şi răniţi.

Omul se târî mai departe.

— Ţi-aducem îndată un sanitar, spuse Graeber recrutului în burta căruia ploua. Sau pansamente. Ne întoarcem numaidecât.

Recrutul nu răspunse. Zăcea în glod, pipernicit, cu buzele pălite.

— Nu te putem trage pe o foaie de cort, îi spuse Graeber recrutului cu piciorul rupt. Nu-i chip pe noroiul ăsta. Reazemă-te de noi şi încearcă să umbli, săltându-te pe piciorul nevătămat.

Îl luară între ei şi, poticnindu-se, trecură din groapă în groapă: înaintau foarte încet. Recrutul gemea când îl trânteau la pământ. La un moment dat piciorul i se rupse. Băiatul nu mai putu face nici un pas. Îl lăsară în dosul unui rest de zid din apropierea cazematei şi-i puseră casca pe zid, ca să-l poată găsi sanitarii. Lângă el se aflau doi ruşi; unul fără cap, iar celălalt căzut pe burtă; noroiul de sub el era roşu. Văzură şi alţi ruşi morţi. Apoi apărură cadavrele nemţilor.

Rahe era rănit. Avea braţul stâng bandajat sumar. Oameni cu răni grave zăceau în ploaie, acoperiţi cu o foaie de cort. Nu mai existau pansamente. După o oră, un alt Junkers aruncă de sus câteva pachete. Căzură însă prea departe şi nimeriră la ruşi.

Mai apărură încă şapte oameni. Cu toţii se adunară în cazemata din dreapta. Locotenentul Mass era mort. Comanda o preluase plutonierul Reinecke. Duceau lipsă de muniţii. Nu mai aveau nici aruncătoare de mine, mai funcţionau doar două mitraliere mari şi două puşti-mitraliere.

Din batalionul disciplinar răzbătură zece oameni. Aduseră muniţii şi conserve şi luară cu ei răniţii. Aveau brancarde. Doi fură văzuţi sărind în aer

la o sută de metri mai încolo. Tirul artileriei tăie, în cursul întregii dimineți, aproape orice fel de legătură.

La prânz ploaia conteni. Ieşi soarele. Imediat se făcu foarte cald. Noroiul deveni scorțos.

— Au să atace acum cu blindate uşoare, zise Rahe. Unde dracu sunt tunurile antitanc? Ne trebuie câteva; fără ele suntem curățați.

Focul continuă. După-amiază mai apăru un Junkers de transport. Era însoțit de avioane Messerschmitt. Pe urmă sosiră avioane ruseşti şi le atacară. Se prăbuşiră două avioane ruseşti şi apoi şi două Messerschmitt-uri. Aşa că Junkers-ul nu putu ajunge la destinație. Aruncă pachetele departe de ei, în spate. Messerschmitt-urile continuară lupta; erau mai iuți decât cele ruseşti, dar ruşii aveau de trei ori mai multe aparate. Escadrila germană trebui să ia calea întoarsă.

A doua zi, morții începură să duhnească. Graeber se afla în cazemată. Erau cu toții numai douăzeci şi doi. Cam tot atâția adunase Reinecke în partea cealaltă. Ceilalți erau morți sau răniți. Fuseseră o sută douăzeci.

Graeber şedea şi-şi curăța armele. Erau năclăite de noroi. Nu se gândea la nimic. Şedea doar, şi aştepta, şi dormea, şi se trezea, şi era gata să se apere.

Blindatele au apărut în dimineața următoare. Toată noaptea linia fusese izolată din cauza artileriei, a aruncătoarelor de mine şi a mitralierelor. Firele telefonice au fost reparate de câteva ori, dar legăturile se întrerupeau mereu. Întăririle care urmau să sosească nu putură să răzbească. Artileria germană nu mai riposta decât foarte slab. Bombardamentul ruşilor fusese nimicitor.

Cazemata a mai fost lovită de două ori, dar a rezistat. Nu mai era o cazemată propriu-zisă, ci un bloc de beton care se hâțâna în nămol ca o corabie în furtună. O jumătate de duzină de obuze căzute în jur o dislocaseră. Când se sălta de la pământ, oamenii se izbeau de toți pereții!

Graeber nu putuse să-şi panseze zgârietura de la umăr pricinuită de un glonț trecut pe-aproape. Turnase pe ea un pic de coniac găsit undeva.

Cazemata se legăna şi duduia fără încetare. Nu mai era o corabie în furtună: era un submarin rostogolindu-se în fundul mării cu maşinile oprite. Nici timpul nu exista. Fusese şi el sfărâmat de obuze. Graeber sta ghemuit în beznă şi aştepta. Nu mai exista nici un oraş natal unde fusese cu câteva săptămâni înainte. Nici permisie nu avusese. Pierise şi Elisabeth. Toate fuseseră doar un joc bezmetic între moarte şi moarte — o jumătate de oră somn dement, în care o rachetă suise spre cer şi apoi stinsese. Nu mai exista decât cazemata.

Blindatele uşoare ale ruşilor străpunseră linia. Infanteria, care venea în urmă, se ivi şi ea. Compania lăsă tancurile să treacă şi prinse infanteria între două focuri. Țevile fierbinți ale mitralierelor frigeau mâinile. Ei continuau totuşi să tragă. Artileria rusească nu-i mai putea bombarda. Două tancuri se întoarseră, se apropiară şi traseră. Le era uşor: nu întâmpinau nici o împotrivire. Tancurile erau prea masive pentru mitraliere. Oamenii din cazemată ocheau în fante, dar era chestie de norc să le nimerească. Tancurile manevrară până ieşiră din raza de acțiune a mitralierelor şi continuară să tragă. Cazemata se cutremura. Betonul se fărâmița.

— Grenade de mână! strigă Reinecke.

Legă un mănunchi de grenade, îl aruncă pe umăr şi se târî până la uşă. După salva următoare, se strecură afară, pitit în dosul cazematei.

— Două mitraliere, foc continuu asupra tancurilor! comandă Rahe.

Încercau să-l acopere pe Reinecke care, făcând un ocol, voia să se strecoare în spatele tancului şi, cu tot mănunchiul de grenade, să-i spargă şenilele. De fapt n-avea aproape nici o şansă de reuşită.

Se dezlănțui un puternic atac de mitraliere din partea ruşilor. După un răstimp, unul din tancuri încetă să mai tragă. Nimeni nu văzuse vreo explozie.

— L-am dat gata! răcni Immermann.

Tancul amuțise. Mitralierele îl împroşcară acum pe al doilea, care întoarse şi dispăru.

— Şase tancuri au străpuns linia! strigă Rahe. Au să vină înapoi. Toate mitralierele, foc în evantai! Trebuie să oprim infanteria.

— Unde e Reinecke? întrebă Immermann îndată ce putură să gândească din nou.

Nimeni nu ştia. Reinecke nu se mai întoarse.

Au rezistat toată după-amiaza. Cazematele se fărâmau încetul cu încetul, dar din amândouă se trăgea încă. Numai că se trăgea mai puțin intens. Munițiile erau pe sfârşite. Oamenii mâncau conserve şi beau apă din pâlniile de obuze. Lui Immermann îi trecu un glonț prin palmă.

Soarele dogorea. Pe cer se buluceau nori groşi, strălucitori. Cazemata mirosea a sânge şi a praf de puşcă. Morții de afară se umflară. Cine putea, încerca să doarmă. Nu ştiau dacă erau izolați de restul trupelor, sau dacă mai aveau vreo legătură cu ele.

Seara, tirul se înteți. Apoi, subit, încetă aproape cu desăvârşire. Oamenii din cazemată se năpustiră afară şi aşteptară atacul. Nu se produse. Două ceasuri nu s-a întâmplat nimic. Aceste două ceasuri le-au măcinat energia mai mult decât o bătălie.

La ora trei dimineața, cazemata era doar un morman de oțel şi de beton hârbuit. Nu mai puteau rămâne acolo. Aveau şase morți şi trei răniți.

Trebuiau să se retragă. Pe rănitul împuşcat în burtă îl târâră câteva sute de metri; apoi omul muri.

Ruşii atacară din nou. Compania nu mai avea decât două mitraliere. Se apărară cu ele, trăgând dintr-o pâlnie. Apoi se retrase mai departe. Ruşii o credeau mai puternică decât era; asta o salvă.

La al doilea popas a căzut Sauer. Lovit de un glonţ în cap, a murit pe loc. Ceva mai încolo, pe când alerga cu spinarea încovoiată, a căzut şi Hirschmann. S-a răsucit încet şi apoi a rămas nemişcat. Graeber l-a târât într-o pâlnie. A alunecat înăuntru şi s-a rostogolit până la fund. Pieptul îi era ciuruit de gloanţe. Pipăindu-l, Graeber dat peste un portofel plin de sânge şi l-a băgat în buzunar.

În sfârşit, au ajuns la linia a doua. Acolo a sosit târziu ordinul să se retragă mai departe.

Compania fu scoasă din luptă. Poziţia de rezervă venise pe front. Oamenii se adunară la câţiva kilometri în spate. Nu mai erau decât treizeci. În ziua următoare, compania fu completată din nou la o sută şi douăzeci.

Graeber îl găsi pe Fresenburg într-un spital de campanie, o baracă amenajată ca vai de lume. Fresenburg avea piciorul stâng zdrobit.

— Vor să mi-l amputeze, zise el. Un pârlit de medic secund. Atât a învăţat. Am reuşit să-l conving să mă trimită mâine mai departe. Oricum, e mai bine să mă examineze un doctor cu experienţă.

Zăcea într-un pat de campanie, cu un coş de sârmă deasupra genunchiului. Patul se afla lângă fereastră şi fereastra era deschisă. Afară se zărea o bucată de cârnat. Era o luncă împestriţată cu flori roşii, şi galbene, şi albastre. Camera puţea. Mai erau încă trei paturi.

— Ce face Rahe? întrebă Fresenburg.

— Rănit la braţ. Un glonţ în carne.

— E la spital?

— Nu. A rămas la companie.

— Eram sigur.

Fresenburg făcu o grimasă. Cu o jumătate de obraz zâmbea; cealaltă jumătate, cu cicatricea, rămânea nemişcată.

— Unii nu mai vor să se întoarcă în ţară. Rahe e dintre aceştia.

— De ce?

— S-a resemnat. Nu mai speră nimic. Nu mai are nici o credinţă.

Graeber se uită la chipul de culoarea pergamentului de dinaintea lui.

— Dar tu? îl întrebă.

— Nu ştiu. Să văd mai întâi ce-o să se aleagă cu chestia asta.

Şi arătă coşul de sîrmă.

În încăpere intră o adiere de vânt călduţ de pe luncă.

— Ciudat, nu? zise Fresenburg. Când era zăpadă, credeam că n-o să mai vină niciodată vara pe meleagurile astea. Şi apoi, deodată, uite că s-a făcut vară. Şi încă prea din cale-afară.

— Aşa-i.

— Cum a fost în ţară?

— Nu ştiu. Nu mai pot face nici o legătură între una şi alta — între permisie şi cele de-aici. Pe vremuri puteam. Acum nu mai merge. Sunt prea disparate. Nu mai pot să-mi dau seama care e realitatea.

— Cine poate?

— Eu credeam că pot. În ţară totul mi s-a părut că-i aşa cum trebuie să fie. Acum nu mai pot. E prea recent. Şi prea departe de ce-i aici. În ţară credeam chiar că n-am să mai pot niciodată să ucid.

— Asta au crezut mulţi.

— Da. Ai dureri mari?

Fresenburg clătină din cap:

— În şandramaua asta s-a găsit ceva cu totul neaşteptat: morfină. Şi mi-au făcut injecţii. Sunt încă sub efectul lor. Durerile există, dar e ca şi cum le-ar avea altcineva. Îmi rămâne un ceas ori două şi pentru gândurile mele.

— Se aşteaptă un tren sanitar?

— Avem o ambulanţă. O să ne ducă până la staţionarul următor.

— Peste puţin n-o să mai fie aproape nimeni dintre ai noştri aici, zise Graeber. Acum pleci şi tu...

— Poate c-au să mă cârpăcească destul de bine, ca să mă întorc.

Se uitară unul la altul. Ştiau amândoi că nu era cu putinţă.

— Vreau să cred că va fi aşa, zise Fresenburg. Măcar un ceas sau două, cât ţine morfina. O frântură de viaţă poate fi uneori afurisit de scurtă, nu? Şi apoi vine alta, din care nu cunoşti absolut nimic. Ăsta-i pentru mine al doilea război.

— Ce-ai de gând să faci când se va termina? Te-ai hotărât la ceva?

Fresenburg zâmbi fugitiv:

— Nu ştiu încă nici ce-au de gând ceilalţi cu mine. Trebuie să văd mai întâi ce se va întâmpla cu piciorul. N-am crezut c-o să scap de-aici. Mi-am închipuit totdeauna c-o să mă curăţ de-a binelea. Acum trebuie să mă deprind cu gândul că m-am curăţat numai pe jumătate. Nu ştiu dacă e mai bine. Am impresia că varianta cealaltă ar fi fost mai simplă. Ai încheiat socotelile, nu-ţi mai pasă nimic de toată porcăria, ţi-ai plătit tributul, bună ziua! Aşa, continui iar să te bălăceşti. Îşi face omul iluzii că moartea şterge totul şi aşa mai departe. Aş, de unde! Sunt foarte obosit, Ernst. Am să încerc să dorm, înainte de a simţi că sunt schilod. Toate bune, băiete!

Întinse mâna spre Graeber.

— Şi ţie la fel, Ludwig, îi răspunse Graeber.

— E şi normal acum. Mă duce curentul. Instincte primitive. Pe vremuri era altfel. Dar poate că tot păcăleală a fost şi atunci. Se strecura câte o părticică de speranţă ascunsă. Dar nu face nimic. Uităm mereu că avem oricând posibilitatea să tragem singuri linia dedesubt. E un dar pe care l-am primit o dată cu aşa-zisa noastră raţiune.

Graeber dezaprobă din cap.

Fresenburg schiţă jumătatea lui de zâmbet.

— Ai dreptate, zise apoi. Nu vom face aşa ceva. Mai degrabă ne vom strădui ca toate acestea să nu se mai poată întâmpla niciodată.

Îşi rezemă capul pe pernă. Păru deodată grozav de istovit. Când Graeber ajunse la uşă, văzu că şi închisese ochii.

Graeber se îndreptă spre satul în care era cartiruit. Asfinţitul colora cerul cu o palidă roşeaţă. Nu mai plouase. Nămolul se zbicea. Pe ogoarele părăsite ţâşniseră din glie flori şi bălării. Frontul uruia. Totul fu deodată foarte străin şi toate legăturile îi părură destrămate. Graeber cunoştea acest simţământ: îl avusese de multe ori când se trezea noaptea şi nu ştia unde se află. Era ca şi cum ar fi căzut din necuprinsul universului, plutind cu desăvârşire singur în beznă. Senzaţia nu dura mult. Îşi revenea curând; dar de fiecare dată îi rămânea o nelinişte ciudată abia înfiripată, că odată şi odată n-o să se mai întoarcă.

Nu simţea nici un fel de panică; se chircea doar, devenea parcă mititel ca un copilaş, părăsit într-un deşert uriaş, din care fiecare drum ce duce în afară era de o sută de ori prea lung.

Graeber îşi vârî mâinile în buzunare şi-şi roti ochii. În jurul lui era eternul tablou: ruine, ogoare rămase pârloagă, un amurg rusesc şi, departe în zare, firavele fulgerări ale frontului. Era la fel ca totdeauna şi, în acelaşi timp, dăinuia şi acea atmosferă rece, exasperantă, care străpungea inima ca un cuţit.

Simţi în buzunar scrisorile Elisabethei. Se desprindea din ele căldură, şi tandreţe, şi dulcea învolburare a iubirii. Dar nu era ca o lampă liniştită iradiind lumină într-o casă bine rânduită; erau luminiţe înşelătoare deasupra unui smârc; cu cât te străduiai mai avan să le urmăreşti, cu atât mai mocirlos devenea smârcul. Graeber voise să pună o lampă, ca să găsească drumul înapoi, dar o pusese când casa nu fusese încă zidită. O pusese într-o ruină, şi lampa nu înfrumuseţa ruina, ci o făcea şi mai dezolantă. În patrie nu ştiuse asta. S-a ţinut după lumină, n-a întrebat nimic şi a vrut doar să creadă că-i de ajuns dacă se ţine după ea. Dar nu fusese de ajuns.

S-a împotrivit acestei constatări cât a putut. N-a fost uşor pentru el să-şi dea seama că acel ceva pe care şi-l dorise, ca să-l înlănţuie şi să-l susţină, nu făcea decât să-l însingureze şi mai mult. Nu pătrundea destul de adânc în el. Îi înduioşa inima, dar nu-l susţinea. Totul se ducea la fund: era o mică fericire individuală, care nu se putea menţine în mocirla fără margini a dezolării şi a desperării generale.

Graeber scoase scrisorile şi le citi, şi răsfrângerea purpurie a asfinţitului învăluia foile scrise. Le ştia pe dinafară; le citi încă o dată, şi din nou îl făcură să se simtă mai singur decât înainte. Episodul fusese prea scurt şi tot restul mult prea îndelungat. A fost o permisie, firească; dar viaţa ostaşului se socoteşte după timpul petrecut pe front, nu după permisii.

Vârî scrisorile în buzunar. Le puse alături de scrisorile părinţilor, găsite la cancelarie. N-avea nici un rost să se frământe. Fresenburg avusese dreptate: un pas, şi încă unul, şi altul după el, atât era de ajuns. N-are nici o noimă să cauţi să dezlegi tainele lumii când eşti în primejdie.

„Elisabeth! îşi zise Graeber. De ce mă gândesc la ea mai ca la ceva pierdut? Am doar scrisorile ei. Trăieşte!"

Se apropie de sat: era trist şi părăsit. Toate satele ruseşti făceau impresia că nu vor mai putea fi reconstruite niciodată. O alee de mesteceni ducea spre rămăşiţele case albe. În preajmă fusese desigur o grădină; ici şi colo creşteau câteva flori, iar lângă un bazin murdar se afla o statuie. Era un Pan cântând din nai; dar nimeni nu veni la chemarea lui. Numai câţiva recruţi culegeau din pom cireşe necoapte.

Capitolul 27

— Partizani!

Steinbrenner îşi linse buzele şi se uită la ruşi. Se aflau în piaţa satului. Doi bărbaţi şi două femei. Una dintre femei era tânără. Avea faţa rotundă şi umerii obrazului ieşiţi în afară. Toţi patru fuseseră aduşi în cursul dimineţii.

— Nu par a fi partizani, zise Graeber.

— Şi totuşi, sunt! De ce zici că nu sunt?

— După înfăţişarea lor. Par mai degrabă nişte ţărani săraci.

Steinbrenner pufni în râs:

— Dacă ne-am lua după înfăţişare, n-ar mai exista nici un răufăcător!

„Aşa-i! îşi zise Graeber. Şi tu eşti cea mai bună ilustrare a acestei afirmaţii!"

Îl văzu pe Rahe apropiindu-se.

— Ce naiba facem cu ei? întrebă comandantul companiei.

— Au fost prinşi prin părţile astea, răspunse plutonierul. Trebuie să-i închidem până primim ordine.

— Avem, dragă Doamne, destule pe cap şi fără ei. N-ar fi mai bine să-i trimitem la regiment?

Rahe nu aşteptă răspunsul. Regimentul nu mai avea post fix de comandă. Cel mult dacă statul major va trimite într-o zi pe cineva pentru interogarea ruşilor, acesta va comunica apoi ce să se facă cu ei.

— În faţa satului e un fost conac de moşie, raportă Steinbrenner. Are pivniţă cu gratii, cu uşă de fier şi cu lacăt.

Rahe îl scrută cu privirea. Ştia ce-i umblă prin cap lui Steinbrenner. Ruşii, îndemnaţi de el, vor face obişnuita încercare de evadare — şi asta va fi sfârsitul lor. În faţa satului, o asemenea acţiune era uşor de înscenat.

Rahe îşi roti ochii în jur.

— Graeber, zise scurt. Te ocupi dumneata de oamenii ăştia. Să-ţi arate Steinbrenner unde-i pivniţa. Cercetează dacă e solidă. Raportează-mi după aceea şi lasă o gardă acolo. Ia oameni din grupa dumitale. Răspunzi personal de ei. Numai dumneata, adăugă Rahe.

Unul dintre prizonieri şchiopăta. Femeia mai în vârstă avea varice. Cea tânără umbla desculţă.

La capătul satului, Steinbrenner îl înghionti pe cel mai tânăr dintre deţinuţi:

— Fugi, bă! Şterge-o!

Omul se întoarse către el. Steinbrenner râdea şi-i arăta prin semne:

— Fugi, mă! Şterge-o! Marş-marş! Liber!

Rusul în vârstă spuse ceva pe ruseşte. Celălalt nu se urni. Steinbrenner îl izbi cu cizma în călcâie:

— Fugi, jivină!

— Isprăveşte! îl întrerupse Graeber. Ai auzit ce-a spus Rahe.

— Aici putem să-i lăsăm să fugă, şopti Steinbrenner. Bărbaţii, bineînţeles. Zece paşi, apoi tragem. Pe femei le închidem. Pe cea tânără o scoatem la noapte.

— Lasă-i în pace. Şi ia-o din loc. Eu comand.

Steinbrenner mânca din ochi pulpele rusoaicei tinere.

Femeia purta o fustă scurtă, iar picioarele îi erau arămii şi bine legate.

— Tot vor fi împuşcaţi, stărui Steinbrenner. Ori de noi, ori de Siguranţă. Măcar să ne distrăm oleacă cu a tânără. Ţie-ţi vine uşor. Abia te-ai întors din permisie.

— Ţine-ţi pliscul şi gândeşte-te la logodnica ta! îl repezi Graeber. Rahe ţi-a dat ordin să-mi arăţi unde-i pivniţa. Atât şi nimic mai mult!

O luară pe alee, îndreptându-se spre casa albă.

— Aici, bombăni Steinbrenner bosumflat, arătând mică dependinţă-anexă în stare bună.

Era clădită din piatră, cu ziduri zdravene, şi avea uşă din bare de fier, cu un lacăt care se putea închide afară. Graeber o examină cu atenţie. Părea să fi fost vremuri grajd sau magazie. Pardoseala era de ciment. Fără vreo sculă, prizonierii nu puteau să evadeze, şi în privinţa asta fuseseră cercetaţi amănunţit, ca să nu cumva să aibă la ei aşa ceva.

Graeber deschise uşa şi le făcu semn să intre. Doi recruţi care veniseră şi ei împreună cu convoiul, ca să facă de gardă, stăteau cu armele în mână. Deţinuţii intrară unul câte unul. Graeber încuie lacătul şi-l încercă. Trainic.

— Ca maimuţele în cuşcă, se hlizi Steinbrenner. Banane! Banane! Vreţi o banană, maimuţoilor?

Graeber vorbi recruţilor:

— Rămâneţi aici de pază. Răspundeţi de orice s-ar întâmpla. O să fiţi schimbaţi mai târziu. Ştie vreunul dintre voi nemţeşte? se adresă apoi ruşilor.

Nu răspunse nici unul.

— O să încercăm mai târziu să vă facem rost de un braţ de paie. Vino! îi spuse lui Steinbrenner.

— Poate că le faci rost şi de nişte saltele de puf!

— Haide! Şi voi, fiţi cu băgare de seamă!

Se prezintă lui Rahe şi-i raportă că închisoarea era bună.

— Ia câţiva oameni şi ocupă-te dumneata de pază, spuse Rahe. Sper că peste câteva zile, când situaţia se va mai linişti, o să scăpăm de ei.

— Am înţeles.

— Îţi trebuie mai mult de doi oameni?

— Nu. Grajdul e sigur. Aş putea face şi singur de gardă, dacă aş dormi acolo. O evadare e imposibilă.

— Perfect. Atunci facem aşa. Avem nevoie de recruţi ca să-i familiarizăm mai repede cu tehnica de luptă, ultimele ştiri...

Rahe se întrerupse. Arăta rău.

— Nu mai e nevoie să-ţi spun; ştii singur cum este. Aşadar, nu mai zăbovi şi du-te.

Graeber îşi luă lucrurile. Nu mai cunoştea decât puţini oameni din plutonul lui.

— Te-ai făcut temnicer? îl întrebă Immermann.

— Da. O să pot să dorm măcar în voie. E mai plăcut decât instrucţia cu bobocii.

— N-o să prea ai timp să dormi. Ştii ce-i pe front?

— Miroase a prăpăd.

— Cred că o să avem iarăşi o retragere. Ruşii pătrund pretutindeni. De un ceas se transmit tot felul de lozinci, bune pentru privaţi. Mare ofensivă

mare! Dar aici e câmp deschis. Imposibil să menții poziția. De data asta o să trebuiască s-o întindem cam mult înapoi.

— Crezi să se încheie pace când o să ajungem la granița noastră?

— Tu crezi?

— Nu.

— Nici eu. Cine să facă pace? Statul major în nici un caz. Nu-şi ia el răspunderea pentru o asemenea hotărâre.

Immermann rânji strâmb.

— În celălalt război, urmă el, totul a fost pus în spinarea guvernului provizoriu, care fusese alcătuit cu puțin înainte. Nepricopsiții de prostălăi s-au predat, au semnat armistițiul şi după opt zile au fost acuzați că au trădat patria. Azi nu mai merge aşa ceva. Guvern totalitar — înfrângere totală. Nu există un alt partid care să poată duce tratative.

— În afară de comuniști, adăugă Graeber cu amărăciune. Acum mă duc să dorm. Tot ce-mi mai doresc în viață e să gândesc ce vreau, să spun ce vreau şi să fac ce vreau. Dar de când avem Mântuitori în dreapta şi în stânga, asta-i o crimă mult mai mare decât cel mai odios asasinat.

Îşi înşfăcă rania şi se duse la bucătăria de campanie. De acolo luă ciorba de fasole ce i se cuvenea, pâinea şi rația de salam pentru masa de seară, ca să nu mai fie nevoit să se întoarcă în sat.

Era o după-amiază ciudat de calmă. Recruții plecaseră după ce aduseseră paiele. Frontul hăuia; se părea totuşi că ziua va rămâne liniştită.

În fața grajdului se întindea o pajişte sălbăticită, strivită în picioare şi sfredelită de obuze; iarba era totuşi verde, iar la marginea aleii de odinioară creşteau câte tufe de flori.

Graeber dădu în grădină, îndărătul şirului de mesteceni, peste un mic pavilion în stare destul de bună, de unde putea să supravegheze grajdul. Găsi înăuntru chiar şi câteva cărți legate în piele; foile aveau muchiile de aur acum uşor pălite. Ploaia şi zăpada deterioraseră volumele. Numai unul, cu gravuri romantice de peisaje idealizate, cu textul în limba franceză, mai putea fi citit.

Graeber răsfoi cartea pagină cu pagină. Treptat, imaginile îl subjugară. Trezeau în el o nostalgie dureroasă şi deznădăjduită, care-i rămase în suflet şi după ce închise volumul.

Porni pe aleea mestecenilor, până la havuz. Între gunoaie şi alge se ghemuia anticul Pan cu naiul la buze. Un corn îi lipsea; altminteri, însă, supraviețuise cu bine revoluției, comunismului şi războiului. Îşi avea obârşia, ca şi cărțile, într-o epocă legendară: aceea de dinaintea primului război mondial. Pe atunci Graeber nici nu era lume. S-a născut după primul război, a crescut în mizeria inflației şi în frământările anilor de după aceea şi s-a trezit într-un nou război.

Ocoli havuzul, trecu de pavilion şi se întoarse la prizonieri. Se uită la uşa de fier. După cât se părea uşa se aflase totdeauna la intrarea grajdului; fusese pusă târziu. Poate că însuşi omul căruia-i aparținuse casa şi parcul a trebuit să-şi aştepte moartea în dosul ei.

Femeia mai în vârstă dormea. Cea tânără se ghemui într-un colț. Bărbații stăteau în picioare şi priveau afară. Îl zăriră pe Graeber. Fata se uita în gol. Rusul cel vârstnic îl scrută cu atenție. Graeber se întoarse şi se lungi pe iarbă.

Pe cer călătoreau nori. Păsările piuiau în mesteceni. Peste gropile de obuze, un fluture albastru zbura amețit din floare în floare. După câtva timp apărură încă unii şi începură să se zbenguie şi să se urmărească. Duduitul frontului se înteți. Cei doi fluturi se împerecheară şi continuară să zboare, lipiți unul de altul, prin văzduhul fierbinte, însorit.

Graeber adormi.

Seara, un recrut aduse câteva porții de mâncare pentru prizonieri. Era ciorba de fasole de la prânz, subțiată cu apă. Recrutul aşteptă până când ruşii terminară de mâncat şi adună strachinile goale. Lui Graeber îi adusese rația de țigări. Erau mai multe ca de obicei. Semn rău! Mâncare mai bună şi țigări mai multe prevesteau zile grele.

— Astă seară avem două ceasuri de program special, zise recrutul uitându-se la Graeber cu o privire îngrijorată. Instrucție de luptă, aruncarea grenadelor de mână, lupta la baionetă.

— Comandantul companiei ştie ce face. Nu umblă să vă şicaneze.

Recrutul dădu din cap. Se uita la ruşi ca la nişte animale într-o grădină zoologică.

— Cei de colo sunt oameni, îl apostrofă Graeber.

— Da. Ruşi.

— Firește. Ruşi. Ia-ți arma. Fii gata să tragi. Scoatem acum femeile, una după alta.

Graeber comandă printre gratii:

— Cu toții în colțul din stânga! Femeia în vârstă să treacă în față. Pe urmă vă scoatem şi pe ceilalți, ca să vă faceți nevoile.

Rusul cel vârstnic spuse ceva celorlalți. Oamenii se executară. Recrutul, cu arma în mână, sta gata să tragă. Bătrâna se apropie de gratii. Graeber deschise uşa, lăsă să iasă femeia şi încuie la loc. Bătrâna începu să plângă. Credea că va fi împuşcată.

— Spune-i că nu i se va întâmpla nimic, zise Graeber rusului în vârstă. Să-şi facă nevoile.

Rusul îi vorbi. Bătrâna conteni din plâns. Graeber şi recrutul o duseră la un colţ al casei unde rămăseseră doi pereţi în picioare. Aşteptară până ce femeia ieşi de acolo; Graeber o scoase apoi pe cealaltă. Aceasta păşi repede şi mlădioasă prin faţa lui.

Cu bărbaţii era rnai uşor. Graeber îi duse după anexă şi nu-i scăpă din ochi toată vremea. Tânărul recrut stătea cu arma în mână, foarte grav, gata să tragă; avea buza de jos scoasă în afară şi scapăra de zel. Îl conduse pe ultimul bărbat în grajd şi încuie lacătul.

— Teribil de pasionant! îi spuse lui Graeber.

— Serios?

Graeber puse arma jos:

— Poţi să pleci.

Aşteptă până se depărtă recrutul. Apoi scoase ţigările din buzunar şi dădu bătrânului, pentru fiecare deţinut câte una. Aprinse un chibrit şi-l trecu printre gratii. Fumau toţi. Ţigările licăreau în semiîntuneric şi le luminau feţele. Graeber se uită la tânăra rusoaică şi fu cuprins subit de un dor nebun după Elisabeth.

— Dumneata... om bun, vorbi rusul în vârstă.

Faţa îi era lipită de zăbrele.

— Război pierdut... la voi nemţi... dumneata om bun, îngăimă el în şoaptă.

— Prostii!

— De ce nu... dumneata liberezi noi... şi venit cu noi?

Faţa brăzdată se întoarse o clipă spre tânăra rusoiacă şi după aceea înapoi.

— Dumneata venit cu noi... şi Marusia... ascundem: dumneata... loc bun... viaţă. Viaţă! repetă apăsat.

Graeber clătină din cap. „Asta nu-i o soluţie, îşizise. Asta nu. Dar care-i soluţia?"

— Viaţă... nu moarte... numai prizonier, şuşoti rusul. Dumneata... tot viaţă... nu moarte... Bine la noi... noi nevinovaţi...

Părea lucrul cel mai simplu din lume. Graeber întoarse spatele. Părea într-adevăr un lucru foarte simplu, acolo, în ultima lumină agonizantă a serii. Probabil că ruşii erau într-adevăr nevinovaţi. Nu se găsiseră arme asupra lor nu păreau să fie partizani. Mai ales cei doi mai vârstnici, categoric nu erau.

„Ce-ar fi să le dau drumul? cumpăni Graeber. Aş face o faptă bună — măcar una. Aş salva câţiva oameni nevinovaţi. Dar nu pot să plec cu ei. Nu acolo unde se duc ei. Să mă duc într-un loc asemenea celuia de care vreau scap?"

Paşii îl purtară de colo, colo. Ajunse din nou la havuz Mestecenii se profilau acum negri pe fundalul cerului. Se întoarse la şopron. O ţigară mai sclipea în întunericul dinăuntru. Faţa bătrânului răsărea luminoasă dindărătul gratiilor.

— Viaţă... şopti el. La noi bună...

Graeber luă toate ţigările ce-i mai rămăseseră şi le trecu în palma mare a rusului. Apoi scoase câteva chibrituri şi le dădu şi pe acestea.

— Ţine... Fumaţi-le... Să aveţi la noapte...

— Viaţă... dumneata tânăr... război isprăvit pentru dumneata dacă vii... dumneata om bun... noi nevinovaţi... viaţă... trăim dumneata... noi... toţi...

Era un glas moale, profund. Spunea „viaţă", la fel cum ar spune „unt" un traficant de la bursa neagră, sau „dragoste" o târfă de pe stradă: tandru, insistent, ademenitor şi mincinos, de parcă ar fi fost de vânzare. Graeber simţea cum glasul acesta îi zguduie toată fiinţa.

— Tacă-ţi fleoanca! se răsti deodată la bătrân. Isprăveşte cu tâmpeniile, că de nu, te raportez! Şi atunci, s-a zis cu voi!

Porni din nou în patrulare. Frontul ropotea mai tare. Pe cer apărură primele stele. Graeber se simţi deodată foarte singur şi ar fi fost bucuros să se afle în adăpost, în duhoarea şi printre sforăiturile camarazilor. Avea senzaţia că l-au părăsit toţi şi că trebuie să ia singur o hotărâre importantă.

Se gândi să doarmă şi se întinse în pavilion pe grămada de paie de acolo. „Poate că vor reuşi să evadeze — îşi zise — fără ca eu să bag de seamă". Dar era în zadar. Ştia că nu puteau să evadeze. Oamenii care reconstruiseră şopronul ţinuseră seama de lucrul acesta.

Frontul devenea tot mai neliniştit. Prin beznă se auziră trecând avioane. Mitralierele ţăcăneau. Apoi răsunară mugetele înăbuşite ale exploziilor de bombe.

Graeber ciuli urechile. Vuietul se înteţi. „Poate că sparg frontul şi ajung până aici", gândi el. Se ridică şi se duse la clădirea anexă. Acolo era linişte. Prizonierii dormeau, desigur. Zări însă, nelămurit, faţa rusului bătrân. Se întoarse.

După miezul nopţii înţelese limpede că pe front se dădea o bătălie înverşunată. Artileria grea lovea până departe în spatele liniilor. Obuzele cădeau acum destul de aproape de sat. Graeber ştia cât de slabă era poziţia. Putea urmări fiecare fază a luptei. Peste puţin aveau să pornească la atac blindatele.

Pământul începu să se cutremure de focul rulant. Bubuitul se rostogolea năprasnic din zare până în zare. Simţea în toate mădularele. Ştia că peste puţin avea ajungă şi la el şi, totuşi, părea că se roteşte ciudat în jur lui, într-un vârtej de aprigă vijelie, ba şi în jurul îngustei clădiri albe unde se

ghemuiau cei câțiva ruși — ca și când în acest hău de urgie și moarte, ei, cei de-acolo, ar fi devenit subit centrul atenției generale și totul ar atârna de ce ce se va întâmpla cu ei.

Graeber nu-și mai găsea locul. Se apropie de grajd. Se întoarse, simțind mereu cheia în buzunar; se zvârcoli pe maldărul de paie și numai către dimineață căzu într-un somn greu, neliniștit.

Se crăpa de ziuă când zvâcni din somn. Pe front se lănțuise iadul. Artileria lovea acum și în sat și în spatele lui. Graeber aruncă o privire spre anexă. Ușa cu gratii era neatinsă. Rușii se agitau îndărătul ei. Apoi îl zări pe Steinbrenner venind în goană.

— Retragere! strigă el de departe. Rușii au străpuns frontul. Adunarea în sat! Repede! Totu-i talmeș-balmeș! Ia-ți lucrurile! Se apropie. Pe cei de colo îi lichidăm numaidecât!

Graeber își simți inima bătând mai tare.

— Unde-i ordinul? întrebă.

— Ce ordin, omule? Când o să vezi ce-i în sat, n-o să mai ceri nici un ordin. N-ai auzit de-aici ofensiva?

— Ba da.

— Atunci, ce mai vrei? Haide! Crezi că putem lua cu noi liftele astea? îi lichidăm priritre gratii.

Ochii lui Steinbrenner, foarte albaștri, sticleau. Pielea nasului i se încordase peste os. Degetele îi frământau centironul.

— Eu răspund de cele de-aici, îi răspunse Graeber. Dacă n-ai nici un ordin, ia-o din loc.

Steinbrenner râse zgomotos:

— Bine. Atunci împușcă-i tu.

— Nu, răspunse Graeber.

— Unul din noi trebuie să le facă de petrecanie. Nu-i putem căra cu noi. Și mai termină cu nervii tăi de domnișoară. Ia-o înainte, și eu te urmez.

— Nu, zise Graeber. N-ai să-i împuști.

— Nu?

Steinbrenner îl privi drept în față.

— Nu? repetă el tărăgănat. Îți dai seama ce-ai spus?

— Da. Îmi dau seama.

— Îți dai seama, da? Atunci știi și că ești un...

Fața lui Steinbrenner se schimonosi. Duse mâna la revolver. Graeber ridică pușca și trase. Steinbrenner se clătină și se prăbuși. Scoase un suspin ca un copilaș. Revolverul îi alunecă dintre degete. Graeber își holbă ochii asupra trupului năruit. „Legitimă apărare", gândi ceva într-însul. Un proiectil de artilerie trecu urlând deasupra grădinii. Graeber se dezmetici, se duse la grajd, scoase cheia din buzunar și descuie ușa.

— Plecați! zise celor dinăuntru.

Rușii se uitară la el. Nu le venea să creadă. Graeber aruncă pușca.

— Plecați odată, plecați! spuse nerăbdător, arătându-le mâinile goale.

Cu grijă, rusul cel tânăr scoase un picior afară. Graeber le întoarse spatele. Se înapoie la locul unde zăcea Steinbrenner.

„Asasin", mormăi el. Dar nu știa la cine se referea.

Își pironi ochii asupra lui Steinbrenner. Nu simțea nimic.

Apoi, deodată, gândurile începură să i se învălmășească. Era ca și cum s-ar fi rostogolit un bolovan. Ceva se hotărâse pentru totdeauna. Nu mai simțea nici o apăsare. Îi pierise orice greutate. Știa că trebuie să facă ceva, dar avea senzația că trebuie să se cramponeze, ca să nu-l ia vântul. Capul îi plutea.

Porni cu băgare de seamă în lungul aleii. Avea de făcut ceva nespus de important, dar nu era în puterea lui — încă nu. Era încă prea departe și prea nou, dar atât de limpede că durea.

Se uită la ruși. Alergau cu spinările încovoiate, în grup strâns, cu femeile în față. Bătrânul aruncă o privire înapoi și-l zări. Avu deodată luă o armă în mână, o ridică și ochi. „Așadar, tot partizani erau", își zise Graeber. Văzu gaura neagră a țevii, și o văzu crescând, și voi să strige, să țipe tare — erau încă multe de spus, repede și cu glas tare.

Nu simți împușcătura. Văzu doar, deodată, iarba în fața sa, o plantă înaintea ochilor, pe jumătate strivită, cu spicele roșcate și frunze plăpânde, o plantă care se face mai mare, și-și aminti c-a mai văzut cândva așa ceva, dar nu mai știa când. Planta se clătină și rămase singură în fața orizontului îngustat al capului alungit pe jos — tăcută, firească, cu resemnarea cea mai primitoare, înconjurată de toată pacea firii — și apoi se făcu din ce în ce mai mare, până ce acoperi tot cerul și ochii lui Graeber se închiseră pentru totdeauna.